tarih çevresi
İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

BALKANLAR - MAKEDONYA ÜZERİNE ÇALIŞMALAR
ÖĞR. GÖR. NECATI ÇAYIRLI DOSYASI
MAKALELER OZEL SAYISI İKİNCİ DOSYA

OCAK-ŞUBAT 2022

www.tarihcevresi.net

ISSN 1303-3876

Günümüz Makedonya Türkleri

II.Meşrutiyetin ilk Yıllarında Makedonya Şehirlerindeki Çete Faaliyetleri (1908–1914)

İzmir Basınına Göre Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri (1908-1914)

XIXI Asra (1870'lere) Kadar Makedon Tüccarları İçin Pazar ve Geçi Bölgesi Olarak Sırbistan

Manastır Kadılığı ve Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicili

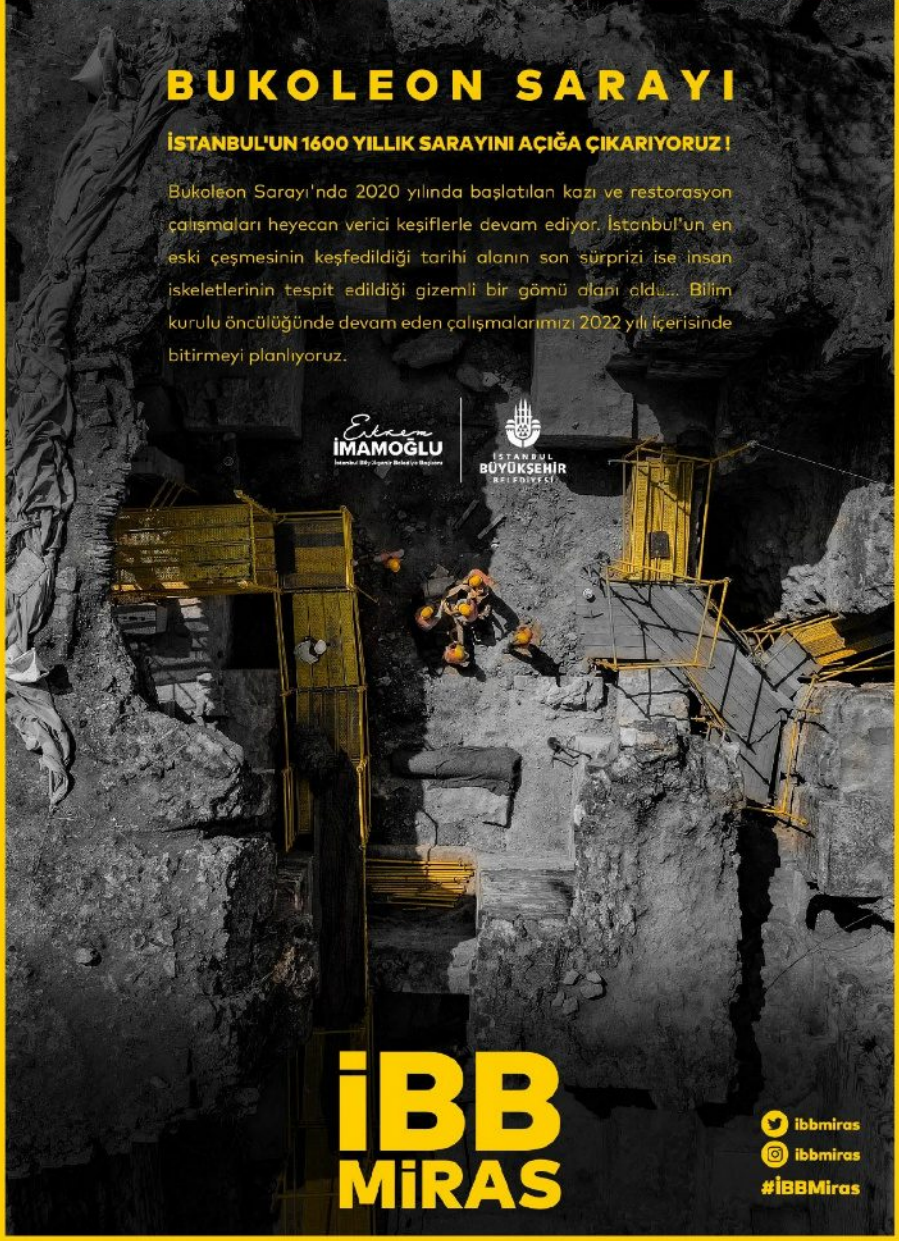
BUKOLEON SARAYI

İSTANBUL'UN 1600 YILLIK SARAYINI AÇIĞA ÇIKARIYORUZ !

Bukoleon Sarayı'nda 2020 yılında başlatılan kazı ve restorasyon çalışmaları heyecan verici keşiflerle devam ediyor. İstanbul'un en eski çeşmesinin keşfedildiği tarihi alanın son sürprizi ise insan iskeletlerinin tespit edildiği gizemli bir gömü alanı oldu... Bilim kurulu öncülüğünde devam eden çalışmalarımızı 2022 yılı içerisinde bitirmeyi planlıyoruz.

Ekrem İMAMOĞLU
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İBB MİRAS

ibbmiras
ibbmiras
#İBBMiras

tarih çevresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

BALKANLAR - MAKEDONYA ÜZERİNE ÇALIŞMALAR
ÖĞR. GÖR. NECATİ ÇAYIRLI DOSYASI
MAKALELER ÖZEL SAYISI İKİNCİ DOSYA
OCAK-ŞUBAT 2022

Sahibi
MT PROMASYON MATBAA

Yazı İşleri Müdürü
Ogün Nuri TAŞ

Yayın Yönetmeni
Nesim ŞEKER

Yayın Kurulu
Ömer KOÇ - Doç. Dr. Nesim ŞEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,
Doç. Dr. Birsen BULMUŞ, Doç. Dr. Mehmet ÖZ,
Doç. Dr. Umut ÖZGÜR.

İrtibat
Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35
tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ Üniversitelerinde bulunan Doktorlar,
Doçentler ve Master Öğrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır.
Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir.
Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

MT PROMASYON MATBAA
Tel: 0312 384 76 15

İçindekiler

Günümüz Makedonya Türkleri 4

II.Meşrutiyetin ilk Yıllarında Makedonya

Şehirlerindeki Çete Faaliyetleri (1908–1914) 50

İzmir Basınına Göre Makedonya'da

Bulgar Çete Faaliyetleri (1908-1914) 95

XIXl Asra (1870'lere) Kadar Makedon Tüccarları

İçin Pazar ve Geçi Bölgesi Olarak Sırbistan 117

Manastır Kadılığı ve Manastır'ın

2 Numaralı Şer'iye Sicili 124

Necati ÇAYIRLI Kimdir?

1959 yılında Yugoslavya (Makedonya)'dan göç eden bir ailenin ferdi olarak 14.09.1967 yılında İzmir'de doğdum. İlkokulun ardından ortaokul ve lise eğitimimi İzmir İmam Hatip Lisesi'nde tamamladım. 1991 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandım. "İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908–1914) " başlıklı tezimi hazırlayıp, 1995 yılında fakülteden mezun oldum. Aynı yıl, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladım. Bir yıl boyunca Fransızca hazırlık eğitimi aldım ve başarılı oldum.

Bu süre içerisinde Makedonya Devlet Arşivi ve Makedonya Ulusal Tarih Enstitüsü'nde aralıklarla çalışmalarda bulundum. Makedonya Devlet Arşivi'nden aldığım belgeler doğrultusunda hazırladığım "Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicili (1621–1623)" başlıklı tezimi vererek Haziran 2000'de Yüksek Lisans'ımı tamamladım.

1996–2002 yılları arasında Makedonya Kiril i Metodi Üniversitesi'nin davetlisi olarak Ohri'de düzenlenen uluslararası dil-tarih-kültür seminerlerine ve dil kurslarına katıldım. Söz konusu kurslar neticesinde 'Makedon Dili' yeterlilik belgeleri tarafıma verildi. Balkan Türklüğü kapsamında Makedonya Türkleri ile ilgili araştırmalarda bulunmaktayım. 1993-2011 yılları arasında belli dönemlerde; Makedonya Devlet Arşivi, Ulusal Tarih Enstitüsü, Devlet Kütüphanesi, Birlik Gazetesi gibi kuruluşlarda çalışmalarda bulundum. Ayrıca kısa süreli olarak; 2001 yılında Romanya da, 2004 yılında, 2014-2016 yılları arasında Arnavutluk'ta, 2004-2005 yılında Kosova'da, 2009 yılında Sırbistan ve Bosna Hersek'te bulundum. Haziran 2012'de T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın davetlisi olarak Balkanlar ve Doğu Avrupa Çalıştayı'na katıldım. Türkiye de ve yurt dışında Türkçe, Makedonca ve İngilizce olarak bazı makalelerim yayınlandı.

1996 yılından beri Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü'nde Öğretim Elemanı olarak görevim devam etmekle beraber Eylül 2013 tarihinde Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nda (TİKA'da) görevlendirildim. Ocak 2014- Ocak 2016 tarihleri arasında TİKA Tiran Program Koordinasyon Ofisinde Koordinatör Yardımcısı olarak görev yaptım. Şubat-Mayıs 2016 tarihleri arasında Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı – Orta Asya ve Kafkaslar Dairesinde görevlendirildim. Evli ve iki çocuk babasıyım.

GÜNÜMÜZ MAKEDONYA TÜRKLERİ*

Necati ÇAYIRLI**

GİRİŞ

Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya, Türk Tarihinin ayrılmaz bir parçası, Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan en karışık bölgelerindendir. Tarih boyunca çeşitli kavimlerin (Traklar, İllirler, Romalılar, Slavlar...) yerleştiği Makedonya, XIV. Yüzyılın ikinci yarısından Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Sonrasında ise çeşitli vesilelerle göç etmek durumunda kalan Türkler azınlık konumuna düştüler. Gerek krallık Yugoslavya'sında gerekse Tito'nun başta olduğu dönemde mağdur durumda olan Türkler, din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremediler.

Tito'nun ölümüyle (1980) yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya'nın 1990'ların başında parçalanması ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi (1991) ile diğer milletler gibi Türkler açısından da yeni bir dönem başlamış oldu.

MAKEDONYA TÜRKLÜĞÜ

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır. XIV. Yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı hâkimiyeti ile beş yüz yılı aşacak olan dönem başlar. Osmanlı döneminde, Selanik, Üsküp, Manastır, Serez, Köprülü, Kalkandelen, Gostivar gibi şehir ve kasabalardaki nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturuyordu. Ancak Türk hâkimiyetinden sonraki dönemde çeşitli sebeplerle bölgedeki nüfusun azaldığı görülür.

Bugün Türkler, Batı Makedonya'nın

* *Yayınlandığı yer: Rumeli- Balkanlar' Özel sayısı Cilt IV, Yeni Türkiye Dergisi Sayı 69, Ankara 2015,*
** *Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE. (e-mail: necaticayirli@gmail.com) http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962*

Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka, başkent Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştip bölgelerinde yaşarlar.

Batı Makedonya Türkleri; ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sair bakımdan daha çok imkâna sahiptirler. Doğu Makedonya Türkleri ise batıdakilere oranla daha zor durumdadırlar. Doğu Makedonya'ya bilinçli olarak bazı hizmetler çeşitli bahanelerle götürülmemektedir. Başta Türkçe eğitim olmak üzere birçok yönden hizmet tam gitmediğinden dil, din, kültür açısından bölge Türkleri zayıf durumdadırlar. Buna birde ekonomik sorun eklendiğinde durum daha da vahim bir hal almaktadır.

Bugün Makedonya Türkleri, tüm olumsuzluklara rağmen, benliklerini ve değerlerini korumaya, milli-manevi unsurlara bağlı kalmaya devam etmektedirler. Bu bağlamda Makedonya Anayasa Mahkemesi üyesi Salih Murat'ın: *'Türkiye'nin duruşu itibarımızı artırdı. Yüzümüzde azıcık mutluluk varsa onu da Türkiye devletine ve insanına borçluyuz"* şeklindeki ifadeleri çok manidardır…

NÜFUS YAPISI

Bölgesel olarak Osmanlı Devleti sonrasındaki demografik yapı Türkler/Müslümanlar açısından olumsuz yönde değişti. Balkan Savaşlarıyla birlikte artış gösteren göçler uzun yıllar devam edecek olan sürecin başlangıcıdır. I. Dünya ve II. Dünya Savaşlarının ardından etnik olarak son derece karmaşık olan nüfus 'Halklar', 'milletler' ve 'etnik gruplar' şeklinde üçlü bir sisteme göre yorumlanıp sıralandı. 1953 sayımında 203.938 olan Türk nüfusunun, 1960 sayımında birdenbire 131.481'e düşşer. Bu bağlamda Makedonya'da yapılan her nüfus sayımının güvenilirliği her zaman tartışılmaktadır. Dün olduğu gibi bugünde Makedonya'sının nüfusunu, Makedon, Türk, Arnavut, Sırp, Rom, Ulah (Rumen), Torbeş ve diğer milliyetler oluşturmaktadır.

Kaynaklara göre 1953–2002 yılları arasında Makedonya'daki Türklerin sayısında %60'ın üzerinde bir azalma vardır. Muhakkak ki bu dönem içerisinde Türkiye'ye yapılan olağanüstü göç nüfus kaybının temel sebebidir. Resmi verilere göre, geçmişte %15 civarında olan Türk nüfusu bugün %4 civarındadır. Bu arada Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB)'in, 2002'de yapılan sayımların gerçekçi olmadığına dair beyanatı dikkate değerdir. Açıklamada ayrıca Türklerin demoralize olmasının ve tekrar göç etmelerinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilir.

1996'da yapılan yeni idare-bölge düzenine göre toplam 123 belediyeden sadece 30'unda Türkler bulunmaktadır. Ağustos 2004'te kabul edilen yeni yasayla belediye sayısı 84'e indi. Bu sayının 2008'de 78 olması öngörülmektedir. Söz konusu gelişmeler, birçok belediye sınırları içindeki Türk nüfusunun azalmasına neden oldu. Örneğin, Vrapçişte'deki Türklerin toplam nüfusa göre yüzde 36 olan oranı yüzde 12,34'e düştü. Makedonya'daki Türk nüfusun %40'ı (yaklaşık 32000)i Doğu Makedonya'da yaşamaktadır. Ağustos 2005'te ziyaret ettiğim İştip, Radoviş ve bu illere bağlı

Ali Koç, Koca Ali köyleri bölgenin içinde bulunduğu olumsuz durumun (eğitim, işsizlik vd.) somut örneklerindendir. Bölgedeki bazı Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar kendi dillerini, geleneklerini, unutmuş durumdalar. İştip'teki bazı Türklerin Türkçe, bazı Arnavutlarında Arnavutça bilmemesi gibi.

İdareciler bazen milli kimliklerini unutturmak için Türkleri, İslamiyet'e mensup diğer uluslarla birlikte Müslüman olarak adlandırdılar. Türk nüfusunun azalmasında iki önemli faktör vardır; Asimilasyon ve göç. Türkler evlilik yoluyla etnik kimliğini yitirebilmektedirler. Türklerle Arnavutlar arasında özellikle dinsel yakınlık ve evlenme yoluyla gerçekleşen 'Arnavutlaşma'da, Balkanlarda sıkça rastlanan 'etnik kimlik kayması'nın örneklerinden birini oluşturmaktadır.

'Makedon Müslüman' yakıştırmasını kabul etmeyen Torbeşlerin nüfusu ise 70–80.000 civarındadır. Torbeşlerin kökeni Osmanlı'dan önce buralara yerleşen Türk Kuman (Kıpçak) veya Peçenekler gibi Türk boylarına dayandırılmaktadır. Zaman içinde dil özelliklerini yitirmiş Türkler olarak kabul edilen Torbeşlerin büyük bir kısmı Türkçe eğitim görmek istediklerini ve Türk olduklarını ifade ederler. Türklere daha yakın yaşayan Çingenelerin bir kısmı Türkçe konuşurlar ve hatta Doğu Makedonya'dakilerin bazıları da Türk olduklarını söylerler. Bunun içindir ki Çingenelerin Türklere yakınlaşmasını istemeyen yönetim, Çingene Dilini okullara seçmeli ders olarak koydu.

Türk Demokratik Partisi (TDP) Eski Genel Bşk. Erdoğan Saraç, TDP Bşk. Kenan Hasip, Türk Hareket Partisi (THP) Bşk. Adnan Kahil ve MATÜSİTEB Bşk. Fadıl Hoca sayımların ve verilen rakamların gerçekleri yansıtmadığı yönünde beyanda bulundular. Gerek Demokratik Müslüman Partisi Genel Bşk. Tefik Kadri'ye gerekse diğer önde gelen STK ve siyasi parti temsilcilerine göre gerçekte Makedonya'daki Türk nüfusu 170-200.000 civarındadır.

2011 Yılında yeni bir nüfus sayımı gündeme geldi. Ancak sayımda usulsüzlükler olduğu gerekçesiyle Makedonya Meclisi nüfus sayımını durdurma kararı aldı. Bunda Makedonların ve Arnavutların çekincelerinin rol oynadığı görülmektedir. Özellikle 2002 sayımları ve Ohri Çerçeve Anlaşması gibi hususlara dikkat çeken açıklamalarda bulunuldu.

Ülkede etkin olan Makedon'ları ve Arnavut'ları temsil eden siyasal partiler güçlerini arttırmak ve sayısal manada nüfuslarını arttırmak için Makedonya kökenli olanlara yönelik faaliyetlerinin arttığı gözlenmektedir. Söz konusu faaliyetlerin neticesinde her iki taraf kendi nüfuslarını arttırmak suretiyle daha güçlü olabilmeyi hedeflemektedirler. Netice itibariyle diaspora üzerinden Türkiye, Avrupa, Avustralya ve Amerika'da dil eğitimi başta olmak üzere değişik etkinliklerle nüfusu arttırma gayretinde bulunmaktadırlar.

GÖÇLER

Genel olarak değerlendirildiğinde 1683–99 Osmanlı-Avusturya savaşı, Balkanlarda var olan Türk nüfusunun etkinliğini kaybetmesinde önemli rol oynayan göçlerin başlangıç

tarihlerinden biridir. Ardından yaşanan gelişmelerin neticesinde ise 1908–1923 yılları arası dönemde 300.000 civarında insanın göç ettiği görülmektedir. Bu süreç II. Dünya Savaşı'na kadar Türklerin hak ve özgürlüklerinin artarak kısıtlanmasıyla devam eder ve 1934 yılında oluşturulan Balkan Paktı'na rağmen yaşananlardan bezmiş olan Türklerin.1937 göçü gerçekleşir.

Bu sırada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, '*Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içerisinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmalarını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gereklidir."* diyerek Türkiye dışındaki Türklerin yaşadıkları devlette kalmalarına dikkat çekmek suretiyle Türklerin temel hak ve hürriyetlerini elde etmeleri için de yoğun bir çaba sarf etmekteydi.

Gerek II. Dünya Savaşının devam ettiği yıllar gerekse sonrasında yaşanan gelişmeler Türkleri yok sayan bazı uygulamalara ortam hazırladı. Zira 1945 sonrasında komünizmin etkin olması Türklerin bazı haklarının kısıtlanmasına, mevcut idarenin Arnavutluk'u yanına çekme politikasıyla Arnavut milliyetçiliğinin artmasıyla da Türklerin Türkleşmiş Arnavutlar olduğu iddialarının gündeme gelmesine neden oldu. 1946 öncesinde Sırp olmanın göstergesi olan -yeviç veya -yeva eklerinin yerini 1946'da çıkan '*Soyadı Kanunu'* ile *Arnavutlaştırma* çabaları aldı. Bu kanunla, Türklerin daha önce Sırpçaya ve Sırp *"etnik"* grubuna uyarlanmış olan soyadları, bu defa "*-i"* eki sayesinde Arnavutçaya ve Arnavut *"etnik"* grubuna uyarlandı. Açıkça, sosyo-kültürel hedefe uygun olarak Türkler soyadları itibarıyla Arnavutlaştırıldılar.

Kitlesel göçü tetikleyen bir diğer unsur; 1940'lı yılların başında halkı, bölge Türklerinin genel Türk tarihi ve kültürü içindeki yeri konularında aydınlatmak amacıyla yerel Türk aydınlarının öncülüğünde kurulan *"Yücel"* derneğinin tasfiyesidir. Çünkü Yücelciler '*asimilasyon'* süreciyle yaşananlara tepki gösterdiler. Kısa zamanda farklı ve ağır suçlamalarla takibe alınan dernek üyelerinden önde gelenler idam, diğerleri ise ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. Böylece *Makedonya Türklüğünün yok olması* anlamına gelen göçlerde artış yaşanmaya başlandı.

1948 Martından sonra Sovyet yanlısı politikanın değişmesiyle Türklere yönelik bazı olumsuzluklara son verildi ise de yoğun göç hareketlerini durduramadı. Çünkü din, dil, eğitim, sosyal, siyasal vb. alanlarda yaşananlar insanların gelecekle ilgili endişe duymalarına neden oldu. Hatta yetkililerin Türk olanlara mallarını bırakmaları karşılığında, Türk olmayanlara da rüşvet karşılığı kimliklerinin değiştirilmesi suretiyle göç izni verdiği bizzat göçü yaşayanlar tarafından belirtilmektedir.

Makedonya Türklerinin zor durumda kalmasına etki eden bir diğer önemli faktör, 1952'de gerçekleşen 'Serbest Göç' anlaşmasıdır. Hatta bu anlaşma Türklerden kurtulmak isteyen idare için iyi bir fırsattı. Göçlerin yaşandığı yıllarda (1953-1956) din adamları, Türkiye'ye göçü engellemek için 'Vatanı terk etmek kişinin imanını tehlikeye sokar' diye fetvalar çıkarttıysa da göç edenlerden bazıları 'Biz hicret ediyoruz, nitekim Peygamberimiz de Mekke'den

Medine'ye hicret etmedi mi?' şeklinde delil getirmişlerdir. Buna karşı din adamlarının cevabı 'Peygamberimiz tekrar Mekke'ye dönmüştür, oysa siz dönmeyeceksiniz.' Şeklinde olmuştur.

Makedonya'dan Türkiye'ye 1923–1960 döneminde 269.101 kişinin göç ettiğine dikkat çeken bazı araştırmacılar bu sayının aynı dönemde Türkiye'ye çeşitli ülkelerden gelen tüm göçmenlerin % 22,4'üne karşılık geldiğini belirtirler. 1970–80 yılları arasında 4000 civarında Türk'ün göç etmesine neden olur. Bunların ardından 1980'li yıllarda yaşanan hak ihlalleri ve 1990'lardaki Bosna Savaşı, 1999 sonu -2000'li yılların başında meydana gelen Kosova olayları ve 2001'deki Makedonya'daki gelişmeler göçlerin devamında önemli bir rol oynadılar. Söz konusu dönemde (1990–2001) geçicide olsa 20.000 kadar Müslüman (Boşnak, Arnavut, Türk) göç etmek zorunda kaldı. Muhakkak ki bunların çoğu savaş sonrası geriye döndüler.

1952–75 yılları arasında Makedonya'dan Türkiye'ye 296.000 Türk'ün göç ettiği belirtilmektedir. Ancak Makedonya'daki resmi verilere göre bu rakam 80.000'dir. Fakat resmi verilerden hareketle şehir bazında nüfus hareketleri incelendiğinde bu rakamın toplamda 200.000'i aştığı görülür.

Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim üyesi Halim Çavuşoğlu da bir çalışmasında 1996 tarihi itibariyle bu sayının 350.000 olduğunu söyler. Netice itibariyle göçler olmasaydı, şu anda Makedonya'daki Türk nüfusu 380.000 – 450.000 civarında (nüfus içindeki oranı %19-%22) olacaktı.

Yakın zamanda eğitim amacıyla Türkiye'ye gelen Türk öğrencilerinden bazılarının geri dönmemesi ardından ailelerinin de yanlarına gelmesiyle yeni bir göç anlayışının ortaya çıktığı görülür. Bu tür göçleri engellemek için bazı sivil toplum örgütleri birtakım faaliyetlere giriştiler. TİKA'nın desteğiyle MATÜSİTEB'in öğrencilere burs vermesi bu doğrultuda örnek teşkil eden uygulamalardandır. Ayrıca göçü engellemek için ekonomik, sosyal, kültürel ve sair sorunların giderilmesi ve gerekli yardımların yapılması veya artması gerekmektedir.

SİYASAL DURUM

II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında siyasal vd. örgütlenmeler açısından mevcut yönetimlerin çıkarları doğrultusunda Türklere sınırlı olarak bazı haklar tanıdıklarını belirtmek gerekir. Nitekim 1918 yılında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, ülkede yaşayan Müslümanlara 'İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmasına izin verdi. Aralarında Türklerin de bulunduğu bu cemiyet 1920''de yapılan seçimlerde 8, 1924'te ise aralarında Emin Bey'in olduğu 14 kişi Belgrad Meclisine girmeye hak kazandı. Ancak bir süre sonra Türk kanadı cemiyetten ayrılarak, 'Cenubi Sırbistan Müslüman Teşkilatı'nı kurdular. Sonrasında ise Türklerin parlamentoya girmeleri engellendi.

1930'larda yabancı sermayenin girişiyle ekonomide bir canlılık yaşandı. Ancak bu gelişme işçi hareketlerinin artmasına neden oldu. Yosip Broz Tito'nun başını çektiği 'Halk Cephesi'nin de güç kazanması bu dönemdedir. 1939'da patlak veren II. Dünya Savaşı esnasında Tito, Kasım 1943'te geçici bir hükümet kurdu. Bu arada (II. Dünya Savaşı yıllarında) hem

Bulgar zulmüne hem de krallık Yugoslavya'sının idaresinde haksızlıklara maruz kalan Makedonya Türkleri, temel hak ve özgürlüklerin sağlanacağı vaadiyle ortaya çıkan Yosip Broz Tito ve Yugoslavya Komünist Partisi önderliğinde yürütülen Halk Kurtuluş Hareketine destek verdiler. 1939'da kurulan Yugoslavya Komünist Gençlik Birliği Müslüman Hücresine, 1941'deki işgallere karşı mücadele eden Partizan birliklerine katılım gösterilmesi söz konusu desteklerden bazılarıdır. Ayrıca II. Dünya Savayı yıllarında Bulgar ve Alman işgalcilerine karşı Türklerin; Makedon, Sırp, Sloven ve diğer milletlerden daha gayretli savaştığı, Makedon Halkıyla Türk Halkının işgallere karşı nasıl mücadele verdikleri anlatılır.

Savaşın bitmesiyle Kasım 1945'te Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kuruldu. Siyasal açıdan 1948 Martından sonra Sovyet yanlısı politikanın değişmesiyle Türklere yönelik bazı olumsuzluklara son verildi ise de bu mevcut durumu pek değiştirmedi.

Gerek yukarıda bahsedilen dönemde gerekse sonrasında (1950–80) siyasi anlamda varlık gösteremeyen Türklere, 1963 ve 1974 anayasasıyla bazı haklar verildi. Ancak bunlar genelde kâğıt üstünde kalan haklardır. Zaten sosyal-kültürel-edebi etkinliklere bile tahammül edemeyen bir idareden siyasal haklar beklenemezdi. Ayrıca bu süreçte nüfus olarak ön planda olmaya başlayan Arnavutlar, siyasal-sosyal örgütlenme, eğitim vb. açıdan daha üstün bir konuma ulaştılar.

Ancak Tito'nun ölümüyle 1980'li yıllarda ortaya çıkan otorite boşluğu ve milliyetçiliğin artması üzerine mevcut yönetim azınlıklara karşı bazı tedbirler aldı. Öyle ki 1989'da yapılan anayasa değişikliği ile birinci maddede yer alan *'Makedonya, Makedonya'da yaşayan Arnavutların, Türklerin, ...de devleti'* hükmü kaldırıldı. Bu düzenlemeden ilk olumsuz etkilenenler Türklerde oldu.

1990 yılı ortalarında başlayan demokratikleşme, hak ve özgürlüklerin yaygınlaşmasına umut bağlayan Türkler hayal kırıklığına uğradılar. Çünkü Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya'da, azınlıklara yönelik fazla bir şey yapılmadı. Oysa 1991'deki referandumu Bulgaristan yanlısı Makedonlar ve Arnavutlar boykot ederken, Türkler bağımsızlık için evet oyu kullanıyorlardı.

Sözünü ettiğimiz demokratikleşme sürecinde Makedonya'daki Türklere de politik örgütlenme hakkı verildi. Böylelikle Temmuz 1990'da, Türklerin toplumda organize edilmesi, siyasal ve sosyal yaşama katılmaları gerekliliği doğrultusunda Türk Demokratik Birliği (TDB) kuruldu. Ancak Türkler, Kasım 1990'da yapılan seçimlerde meclise giremediler. Oysa nüfus itibariyle mecliste 7 sandalyeye sahip olmaları gerekirdi. TDB, hak ve özgürlüklerle ilgili sorunların bu şekilde halledilmesinin mümkün olmayacağı düşüncesiyle daha etkin olabilmek adına partiye dönüştürüldü. Böylece Türk Demokratik Partisi (TDP) kurulmuş oldu(1992).

Türk Demokratik Partisi (TDP) ; Makedonya'daki Türklerin, Türk töresine, İslam ahlakına sahip çıkmasını sağlamak; dil, din, örf ve adetlerini korumak amacıyla kuruldu. Dönemin Genel Başkanı Erdoğan Saraç; Türklerin toplumdaki saygınlığının artması

yönünde çaba sarf ettiklerini, vatan olarak kabul ettikleri Makedonya'daki Türk varlığının hissettirilmesi ve Türk göçünün engellenmesi için çalıştıklarının altını çizmektedir.

TDP Genel Başkanı Erdoğan Saraç, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Makedonya'yı ziyareti esnasında; Makedonya'daki Türk öğrencilerin üniversitelerde okuyabilmesi, devlet kadrolarında Türklere de yer verilebilmesi, eğitim, kültürel vb. alanlarda etkinliklerin arttırılabilmesi gibi konularda da yardımcı olunmasını istemekteydi. Buna benzer istekler zaman zaman Makedonya'yı ziyaret eden Türk yetkililere iletilmektedir.

2001 başlarında bazı Arnavutların öncülüğünde başlatılan silahlı eylemler, Makedonya'daki siyasi dengenin bozulmasına, özellikle Türkler ve diğer azınlıkların göz ardı edilmesine neden oldu. Çünkü sorunların çözümlenmesinde Makedonlar sadece Arnavutları muhatap aldılar. Bu bağlamda aynı yıl imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) ile birlikte Makedonya'da yeni bir dönem başlamış oldu.

2002'de siyasi manada daha etkin olunması için TDP ile THP'nin birleşmesi yönünde bir girişimde bulunuldu. Her iki partinin genel başkanları istifalarını sundularsa da netice alınamadı. Ulusal mutabakatın, birlik ve beraberliğin sağlanmasına yönelik başlayan süreçte sadece TDP Genel Başkanı değişti. Yeni Genel Başkanı Dr. Kenan Hasip'te TDP'nin temel amaç ve hedeflerinin yerine getirilmesi konusunda aynı hassasiyet ile hizmete devam etmektedir.

Siyasal anlamda bazı olumlu gelişmeler yaşanacağı yönündeki açıklamalara rağmen Türklerin ve diğer azınlıkların temsili sorunu hala devam etmektedir. Zira 2001 olayları öncesi ve sonrası yapılan yasal/anayasal düzenlemelerde iyileşmelerin olduğu söylenemez. En son OÇA gereği yapılan değişikliklerde bunu görmek mümkündür. Yerel ve genel seçim yasası, yerel yönetim yasası, Türkçe eğitim hakkı gibi.

Resmi verilere göre 80.000 civarında Türk 'ün yaşadığı Makedonya'da TDP'den başka aynı yıl (1992) kısa bir süre varlığını sürdürecek olan Güven Türk Partisi kuruldu. Ardından 1999'da Türk Hareket Partisi (THP), 2002'de Makedonya Türk Kalkınma Partisi kuruldu. Bunlara ilaveten Mayıs 2006'da 'Türk Milli Birlik Hareketi' ismiyle yeni bir parti daha kuruldu. Partinin genel başkanı Erdoğan Saraç'tır. Siyasal açıdan yaşananların Türklerin bazı haklara kavuşmasında olumsuz yönde etkilediğini belirtmek gerekir.

Makedonya'da 1990–2015 arası geçekleşen yerel ve genel seçimler

Türk Demokratik Partisi 1994 ile 1998 yıllarında Makedonya Cumhuriyeti Parlamento seçimlerine katıldı. 1994 Parlamento seçimlerinde bir milletvekili seçildi. 1996 yılında gerçekleşen yasal düzenlemeyle belediye sayısı 123 olarak belirlendi. Buna göre yapılan yerel seçimlerde 2 Belediye başkanı ve 17 belediyede 44 belediye meclis üyesi seçilme başarısı gösterdi. 1998 genel seçimlerinde ise bir başarı elde edilemedi. TDP'nin 1 Belediye Başkanlığı, 25 Belediye meclis üyeliğini elde

ettiği 2000'deki yerel seçimlerde THP ise 8 meclis üyeliği kazandı. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde; 1994'te Kiro Gligorov,, 1999'da Boris Traykovski ve 2004'te Branko Çırvenkoski desteklendi.

Makedonya'daki seçimlerde Türklerin 6–7 milletvekili çıkarması gerektiği halde başarı göstermediği dikkati çekmektedir. Bu durum nüfusun az olmasından ziyade Türklerin, aynı bölgede fakat farklı seçim bölgesinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Mesela Ekim 1994'te yapılan seçimlerde TDP (Demokratik Eylem Partisi-İslam Yolu ittifakıyla) bir milletvekili parlamentoya gönderirken, 1998 seçimlerinde hiç milletvekili gönderemedi. Bazı Makedon siyasetçiler bu durumun düzeltilmesi gerektiğini belirtiyorlarsa da şu an için olumlu bir düzenleme yok. 2001 olayları sonrasında OÇA gereği düzenlemeler yapıldıysa da Türkler vd. azınlıklar açısından bir şey değişmedi.

2002 parlamento seçimlerinde TDP, MSDB (Makedonya Sosyal Demokratik Birliği) ve LDP (Liberal Demokrat Parti) ile partiler arası iş birliği ve birlikte hareket etmeyi içeren bir anlaşma yaptı. Daha sonra, bu ittifaka Makedonya'daki Sırp Demokratik Partisi, Romların Birleşmiş Partisi, Boşnaklar Ligi, Ulahlar Demokratik Partisi ve diğer daha küçük partilerin katılması neticesinde "Makedonya İçin Birlikte", koalisyonu oluşturuldu. 2002 yılındaki seçimlerinden sonra TDP, Makedonya Cumhuriyeti Parlamentosunda 2 milletvekili bulundurma hakkını elde etti. Ayrıca kurulan hükümette bakan vekili, Makedonya Televizyonu (MTV) ve Makedonya Radyosu Türkçe Yayınları (MRTY) bölümünde, Türk Dramında, Kültür Bakanlığında ve Tarım Bakanlığında Cumhuriyet düzeyinde yönetici yerleri, Maliye Bakanlığı Vergi İdare Dairesinde, Makedonya Cumhuriyeti Merkez Halk Bankasında, Anayasa Mahkemesinde, Cumhuriyet Yargıçlar Konseyinde birer temsilci bulundurma hakkı temin edildi.

TDP'nin dışında 2002 seçimlerinde, VMRO-DPMNE ile koalisyon yaparak katılan THP Başkanı ve Arnavut partilerinden Demokratik Beraberlik Birliği (DBB) ile seçim ittifakı yapan MTKP Başkanı parlamentoya girme hakkı elde ettiler. Ancak MTKP başkanı milletvekilliğinden istifa etti. Netice itibariyle TDP'nin 2 ve THP'nin de 1 olmak üzere, Türkler parlamentoda 3 milletvekiliyle temsil edilmektedirler. Meclis Başkanının Büyükelçi olarak atanması nedeniyle Haziran 2006 itibariyle TDP'nin milletvekili sayısı üçe çıktı.

Ağustos 2004'te kabul edilen yeni 'Yerel Yönetim' yasasıyla 123 olan belediye sayısı 84'e indi. Bu sayının 2008'de 78 olması öngörülmektedir. Söz konusu yasa ile 40 adet belediyelik bölge başka belediyelere bağlandı. Böylece belediye sınırları içindeki Türk nüfusunun yoğunluğu değişti. Vrapçişte'deki Türklerin toplam nüfusa göre yüzde 36 olan oranının yüzde 12,34'e düşmesi gibi.

Türklerin Vrapçişte'de seçimleri boykot ettiği Mart 2005'teki yerel seçimlerde TDP; 2 (Merkez Jupa ve Plasnitsa) Belediye Başkanlığı ile 23 Belediye Meclisi üyeliği elde etti. Bu arada tek başına başarı elde edilemeyecek olan yerlerde Türk azınlığın çıkarına uygun olarak Arnavut veya Makedon partilerle işbirliğine

gidildi. Gostivar'da Arnavut adayın desteklenmesi gibi.

2005 Yılındaki bir diğer gelişme, milletvekili seçimiyle ilgili yasa tasarısının gündeme gelmesidir. Yasaya göre seçmen oylarının en az %5'ni alan partiler seçim organlarında aday verme hakkına sahip olacaktır. Ancak. TDP bu barajı aşamayacağı için Türkler seçim organlarında yer alamayacaktır. Bu nedenle TDP çareyi seçim organların profesyonelleşmesi ve burada Türklerin hakça temsilinde görmektedir. Kenan Hasip, seçimlerin dürüst bir şekilde gerçekleşmesi için dikkatlerin Devlet Seçim Komisyonuna değil, sandık başlarına yönlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yasa ayrıca siyasi partilerin alacağı maddi yardımlarla ilgili de değişiklikler ön görmektedir.

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosunun (ODIHR) Seçim organlarının bağımsızlaştırılması konusundaki önerileri çerçevesinde önemli reformlar yapıldı. Devlet Seçim Komisyonu, kendine ait bütçesi ve profesyonel personeli olan tamamen bağımsız bir organ haline geldi. Siyasi etkilerin bertaraf edilmesi amacıyla, seçim yönetimine katılan hâkimlerin seçilmesi ile ilgili prosedürlerde de değişiklik yapıldı. Meclis, bu yıl (2006) yapılacak seçimlerin adil ve demokratik şekilde gerçekleşmesinin başlıca ön şartlarından biri olarak görülen ülkenin yeni seçim yasasını 29 Mart 2006 Çarşamba günü kabul etti. Yasada, milletvekillerinin muhalefetin önerdiği şekilde üçte ikilik bir çoğunlukla yedi üyeli bir Devlet Seçim Komisyonu (DSK) seçmeleri de öngörülüyor. DSK üyeleri tekrar seçilme opsiyonuyla birlikte beş yıllık görev süresi için atanacaklar. Yeni yasada ayrıca il seçim kurullarında birisi iktidar partisinden, diğer ikisi de önde gelen muhalefet partilerinden birer adet olmak üzere kamu yönetiminden üç temsilcinin yer alması da sağlanıyor. Uluslararası gözlemcilerin yakından takip edeceği 2006 seçimleri AB üyeliğine hazırlanan Makedonya için büyük önem taşımaktadır.

2006 seçimlerinde VMRO-DPMNE, Makedonya Sosyal Demokratik İttifakı'ndan (SDSM) iktidarı devraldı. Bu süreçte TDP'den Kenan Hasip ve Hadi Nezir Makedonya Meclisine girerken, Türk hareket Partisi'nden (THP) Parti Başkanı Adnan Kahil'de Devlet Bakanlığına getirildi. Ancak yasalar ve reformlar konusunda parlamentoda çoğunluk sağlanamayınca erken seçime gidildi.

1 Haziran 2008'den sonra yapılan seçimlerde 187 seçim bölgesinden gelen oyların geçersiz sayılmasıyla yenilenen seçimlerde de usulsüzlükler olduğundan tekrar seçime gidilmesi yönünde karar alındı. Yapılan son seçim neticesinde 63 milletvekili elde eden VMRO-DPMNE,. Arnavutların Demokratik Bütünleşme Partisi ile koalisyon kararı aldı. Nikola Gruevski'nin Başbakan olduğu Hükümette. Devlet Bakanlığına TDP'den Hadi Nezir getirildi.

Bu arada Mart - Nisan 2009'da Cumhurbaşkanlığı ve Yerel Seçimlere gidildi. Neticede Giorge (Gjorge) Ivanov Makedonya'nın yeni Cumhurbaşkanı oldu. Yerel yönetimlerin yetkilerinin fazla olmasından dolayı önem arz eden yerel seçimlere; Makedonya'da bulunan Türk Partleri (TMBH –

Türk Milli Birlik Hareketi, TDP – Türk Demokratik Partisi, THP-Türk Hareket Partisi) seçimlere tek başına yada aşağıda görüldüğü gibi koalisyon halinde katılım gösterdiler. TDP ve TMBH iki belediye başkanlığı kazanırken, VMRO-DMPNE ve TDP-Türk Demokratik Partisi dahil 17 küçük siyasi partinin koalisyonu 53 belediye başkanlığını kazandı.

Belediye Meclisi seçimlerinde; TMBH 2, TDP 16, TMBH ve AİP – Avrupa İstikbal Partisi Koalisyonu 2, DBİ - Demokratik Bütünleşme Entegrasyonu ve TMBH Koalisyonu 5 sandalye kazanırken, VMRO - DMPNE ve TDP - Türk Demokratik Partisi dahil 17 küçük siyasi partinin oluşturduğu koalisyon 460 sandalye (belediye meclis üyeliği) kazandı.

2009 yılını Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yerel seçimler ile geçiren Makedonya, 2010 yılı sonlarında yeni bir hükümet krizi ile karşı karşıya geldi ve 2011 Ocak ayında başlayan ve yaklaşık üç ay devam eden muhalefet boykotu sonucunda ani bir erken seçim kararı alındı.

5 Haziran 2011 tarihinde yapılan erken seçimlerde 1,8 milyon seçmen oy kullandı. Daha önce 6 seçim bölgesinden 120 vekil seçilirken, bu seçimde 9 seçim bölgesinden 123 vekil seçildi. İlk kez 2011 seçimlerinde ilaveten "Kuzey ve Güney Amerika", "Avrupa ve Afrika", "Asya" olmak üzere 3 seçim bölgesi daha eklendiği görülmektedir. Bu durumda yurt dışındaki vatandaşlarında oy kullanması sağlandı. Seçimlerden Makedon partisi VMRO-DPMNE, oyların %39'unu alarak kesin zaferle çıktı.. Fakat partinin geçen dönemdeki parlamento salt çoğunluğunu kaybettiği görülmektedir. Öte yandan, Makedonya Sosyal Demokrat Birliği (SDSM) liderliğindeki sol koalisyon muhalefette kalmaya devam etti. Ancak sandıkta artan performansı ile %32'lik oy oranına ulaşarak sandalye sayısını 18'den 42'ye çıkardı.

Makedonya Türkleri açısından bakıldığında Haziran 2011 seçimlerinde; VMRO-DPMNE koalisyonundan TDP'den Kenan Hasip ve SDSM sol koalisyonundan Erdoğan Saraç olmak üzere 2 Türk milletvekili meclise girebildi. Ayrıca kurulan yeni hükümette TDP'ye tanınan Devlet Bakanlığı görevine Dr. Hadi Nezir'in devam etmesi kararı alındığını belirtmek gerekir

İç ve dış siyasette sorunlarını aşamayan ve siyaseten çalkantılı günler geçiren Makedonya'da 24 Mart 2013 Pazar günü, yerel seçimler yapıldı. İktidardaki Milliyetçi İç Makedon Devrimci Örgütü - Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO DPMNE) liderliğindeki blok ilk turda 80 belediyenin 25'ini alırken, Arnavut Demokratik Entegrasyon Birliği (BDİ) ise 8 belediyede zafer elde etti. Türkler ilk turda sadece Türk Demokratik Partisi'nin (TDP) adayının seçilmesiyle 1 belediyede başkanlık koltuğu çıkartabildi. Bu rakamlara göre 2.tura kalmadan yerel seçimlerin mutlak galibi iktidardaki VMRO, BDİ ve TDP partileri oldu. Zira Makedon ana muhalefet partisi Sosyal Demokrat Birliği (SDSM) sadece 5 belediyede seçimleri kazanırken, Arnavut muhalefet partisi Arnavut Demokrat Partisi (PDSH) hiçbir belediye başkanlığını alamadı.

Türk Demokratik Partisi 2013 Yerel Seçimlerinde 1 Belediye Başkanı ve Makedonya

Genelinde 34 Meclis Üyeliği kazandı. Bu bağlamda; Merkez Jupa Belediye Başkanlığını Ariyan İbrahim kazandı. Ayrıca Kalkandelen'de, Teartse'de, Çayır Belediyesi'nde, Radoviş'te, Vasilevo'da, Gostivar ve Vrapçişte'de,. Konçe'de, Studeniçan'da, Plasnitsa'da, Merkez Jupa Belediyesi'nde meclis üyelikleri elde edildiğini belirtmek gerekir. Bunların yanı sıra. VMRO ile ortak girilen yerlerdede (Üsküp, Ohri, Köprülü, Doyran, Valandova, İştip, Demirkapı, Pehçevo, Resne, Mavrova Rostuşe, Manastır ve Kırçova'da) meclis üyelikleri elde edildi. Bu sonuçlara göre, TDP oylarının % 40 oranında artış gösterdiğini belirtmektedir.

Türk Milli Birlik Hareketi (TMBH), Makedonya'da bugüne kadar yapılan en belasız ve en huzurlu seçimlerin olduğu yönünde beyanatta bulundu. Bu seçimde TMBH siyasi ortaklarıyla beraber katıldığı Valandova,, Plasnitsa ve Dolneni'de. Meclis üyeliğini kazandı. Üç belediyede kendi listeleriyle seçime katılan TMBH; Merkez Jupa'da 4, Debre'de 1 meclis üyesi çıkardı.

Her şeye rağmen Makedonya'daki Mart 2013 Yerel Seçimlerinde 'Demokrasi' kazandı ve beklenen erken seçim tartışmalarını azalttı. Söz konusu seçimlerle ülkenin genel olarak, yerel sorunlardan çok ulusal siyaseti ön planda tuttuğunu belirtmek abartılı olmayacaktır.

13 Nisan 2014 tarihinde düzenlenen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylar kayıtlı seçmenlerin oylarının yüzde 51'ini alamadığı için, 4 adaydan en çok oy alan Gyorge İvanov ve Stevo Pendarovski ikinci tura kaldı. 27 Nisan'da iki aday Cumhurbaşkanlığı için yarışıyorken, erken genel seçimlerde gerçekleşti.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Makedonya'daki Türk Partilerinden Türk Demokratik Partisi (TDP) İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO-DPMNE)'nin adayı Gyorge İvanov'u, Türk Hareket Partisi (THP) ve Türk Milli Birlik Hareketi (TMBH) ise Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM)'nin adayı Stevo Pendarovski'yi destekledi. Cumhurbaşkanlığı seçimini iktidardaki VMRO-DPMNE'nin desteklediği, siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi alanlarında profesörlük unvanına sahip olan Gyorge İvanov kazandı. İkinci kez seçilen İvanov, siyasal çoğulculuk, demokratik yönetim ve serbest piyasa ekonomisi gibi liberal değerlere çok önem veren ve sivil toplum örgütlerine de oldukça yakın bir isimdir.

Makedonya'da aynı gün içerisinde gerçekleştirilen bir diğer seçim ise erken parlamento seçimleridir. Seçimlerin erkene alınmasının nedeni ise 2014 bütçesinin büyük tartışmalara neden olması, muhalefetin sokak eylemleri ile hükümeti zayıflatmaya çalışması ve yaşanan ekonomik problemlerin bir türlü aşılamamasıdır. Makedonya'nın üçüncü büyük partisi ve koalisyon içerisinde yer alan Demokratik Birlik Partisi ile yaşanan anlaşmazlıklar da seçimlerin erkene alınmasına etki eden faktörlerdendir.

Nisbi temsil usulüne uygun olarak düzenlenen seçimler aralarında Türk partilerinin de yer aldığı 5 siyasi koalisyon ve 9 siyasi partinin katılımıyla gerçekleşti. Türk Demokratik Partisi seçimlerde VMRO-DPMNE'nin başını çektiği mevcut iktidar

koalisyonu ile seçimlere katılırken, Türk Hareket Partisi ve Türk Milli Birlik hareketi SDSM'in başını çektiği koalisyon içerisinde seçimlere katıldılar. Neticede 123 sandalyeli Makedonya Meclisi'nde Makedonya'daki Türkleri temsil eden Türk Demokratik Partisi (TDP), VMRO-DPMNE ile yaptıkları seçim öncesi koalisyonla, seçimlerin galibi olurken, TDP Genel Başkanı yeniden milletvekili seçildi. Öte yandan, SDSM'in koalisyon ortağı olarak seçimlere katılan Türk Hareket Partisi (THP) Genel Sekreteri de meclise girmeye hak kazandı.

27 Nisan'da yapılan erken parlamento seçimlerinin ardından SDSM ve koalisyon ortakları seçim sonuçlarını tanımadıklarını ve meclis çalışmalarına katılmayacaklarını ülkede demokrasinin geri gelmesi ve özgürce seçimlerin yapılması için parlamento dışı hareket etmeye devam edeceklerini belirten açıklamalarda bulundu. Seçim Komisyonu ise mazbatalarını almaya gelmeyen muhalefet milletvekillerine mazbatalarını posta ile gönderdi.

Ayrıca Arnavut partisi 'Ulusal Demokratik Kalkınma' (NDP) milletvekilleri ile THP milletvekili de seçim sonrası istifa edeceklerini belirten açıklamalarda bulundular. Nihayetinde siyasi çekişmelerin gölgesinde meclis ve hükümet çalışmaları devam etmektedir.

HUKUKİ DURUM

Bölgedeki Türk hâkimiyetinin sona ermesiyle azınlık konumuna düşen Türklerin bazı siyasi gelişmelerinde etkisiyle dil, din, eğitim, siyasal ve sivil örgütlenme gibi hususlarda olumsuz uygulamalara tabi tutuldukları görülmektedir.

1918–1990 yılları arasında; 'İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması, vakıfların İslam birliğine devredilmesi, *"Yücel"* teşkilatının kurulması, Türkçe eğitime izin verilmesi, anayasada bazı hakların verilmesi gibi gelişmeler yaşandı

1990 sonrasındaki demokratikleşme sürecinde Makedonya'daki Türklere de politik örgütlenme hakkı tanındı. Böylelikle Temmuz 1990'da, Türklerin toplumda organize edilmesi, siyasal ve sosyal yaşama katılmaları gerekliliği doğrultusunda Türk Demokratik Birliği (TDB) kuruldu.

1996'da Gostivar Belediyesi, aldığı kararla Türkçenin belediye sınırları içinde resmi dil olarak kullanılmasına son verir. 1997 yılında ise Anayasa Mahkemesi, azınlıkların bir başka devletin bayrağını milliyet sembolü olarak kullanmalarını anayasaya aykırı bularak yasaklar. Geçen zaman içerisinde (anayasanın 7. maddesi gereğince) Gostivar Belediyesi Meclisinde Türkçenin resmen kullanımı kararı alındı (2005). Bayrak kullanımıyla ilgili olarak, *'Milli Toplulukların Simge Kullanım Yasası'* (2005) kabul edildi ise de Türkler açısından pek bir şey değişmedi. Buna göre Türkler, sadece Merkez Jupa ve Plasnitsa'da bayrak kullanabileceklerdi. Zira yasaya göre nüfusun % 50'den fazla olması gerekmektedir.

2001 yılının ilk aylarında Arnavutların anayasal hakların verilmesi doğrultusunda başlattıkları silahlı eylemleri uluslar arası bir boyut kazandı. Ardından Arnavutlar ile Makedonlar arasında Ağustos ayında Ohri

Çerçeve Anlaşması (OÇA) imzalandı. Buna göre; dil, eğitim, resmi kurumlarda istihdam, merkezi ve yerel idareye katılım gibi hususlarda anayasal değişiklikle yapılması karalaştırıldı. Hakça temsilin esas alınmasıyla, Makedonya'daki milletler bazı haklara kavuşacaklardı. Bu bağlamda siyasi, kültürel, eğitim, vb. haklar ve kamu kuruluşlarında çalışabilme gibi hususlar toplam nüfustaki orana göre belirlenecekti. Örneğin, genel olarak Türklerin hakça temsil oranı % 4'tür. Tabii bu oranlar; Bayrak yasasında (%50), anadilin resmen kullanılması ile ilgili yasada (%20) olduğu gibi değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak esas itibariyle, hakça temsil (hakların elde edilmesi veya kullanımındaki) oranın % 20 olması etnik dengeyi bozan bir unsur olarak eleştirilmektedir. Zira, ülkede sadece Arnavut ve Makedon milletlerinin nüfusunun çok olduğu gerçeğinin bir anlamda yasalaşması olarak da yorumlanan anayasal deşiklikle "Makedonya, Makedon Milletinin, Arnavut Milletinin ve Makedonya'da yaşayan diğer milletlerindir" maddesi yürürlüğe girdi.

Ağustos 2004'te kabul edilen yeni 'Yerel Yönetim' yasasıyla 123 olan belediye sayısı 84'e indi. Bu sayının 2008'de 78 olması öngörülmektedir. Söz konusu yasa ile 40 adet belediyelik bölge başka belediyelere bağlandı. Böylece belediye sınırları içindeki Türk nüfusunun yoğunluğu değişti. Vrapçişte'nin Negotino'ya, Lubanişte'nin Struga'ya, Merkaz Jupa'nın Debreye, Aşağı Banitsa'nın Gostivar'a bağlanması gibi.

İnsan Hak ve Hürriyetlerinin ana ilkelerini (8. Maddesinin 1. fıkrasını) sınırlayan Yasanın, *'Milli Kimliklerin ifade etme özgürlüğünü garanti altına alınması'*(8.madde 2.f), *'Halkların kanun nezdinde eşitliği'* (9.madde),*'Cumhuriyetin tüm toplulukların milli, dini, kültürel ve dil kimliğini garanti altına alması'* (48.madde) gibi Anayasanın bazı maddeleriyle de ters düştüğü belirtilmektedir. Yasa; azınlıkta kalan milli, dini, kültürel vb. değerleri/hakları garanti altına almamasından dolayı eleştirilmektedir.

Bir milleti diğer milletlerden üstün tutan bir anlayışa hizmet edeceği söylenen yasada *'Vatandaşların seçecekleri temsilciler ile Belediyelerde sorunların çözümünde aktif rol alacakları'* söylenmektedir. (115 madde) Ancak Türkler açısından bu ilkenin kağıt üzerinde kalacağına inanılmaktadır..

Hukuki açıdan yaşanan bir diğer gelişme, milletvekili seçimiyle ilgili yasa tasarısının gündeme gelmesidir. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosunun (ODIHR), seçim organlarının bağımsızlaştırılması konusundaki önerileri çerçevesinde önemli reformlar yapıldı. Devlet Seçim Komisyonu, kendine ait bütçesi ve profesyonel personeli olan tamamen bağımsız bir organ haline geldi. Siyasi etkilerin bertaraf edilmesi amacıyla, seçim yönetimine katılan hâkimlerin seçilmesi ile ilgili prosedürlerde de değişiklik yapıldı. Hakça temsil ilkesine rağmen (zira yasaya göre %20 şartı var) Türk ve diğer azınlıkların nüfus yoğunluklarının az olması ve % 5'lik seçim barajının altında kalacak olmalarından dolayı söz konusu düzenlemeler bağlamında seçimlerle ilgili bazı organlara katılımları da imkânsız görülmektedir.

Netice itibariyle yönetimdeki Makedon ve Arnavutların her alanda önceliği kendilerine vermeleri ve genel olarak diğer milletleri dikkate almamaları söz konusudur. Bu durum hukuki yönden de Türklerin işini zorlaştırmaktadır. Yani Ohri Çerçeve Anlaşması doğrultusunda gerçekleşen yasal düzenlemelere göre Türk, Boşnak, Ulah ve diğerleri var. Fakat uygulamada yok gibidir. Çünkü anayasada nüfusun % 20'sini oluşturma şartı bulunmaktadır. Bu durum 2004'teki yerel yönetim yasasıyla daha da imkânsızlaştı.

2001'de imzalanan Ohri çerçeve Anlaşması ile ilgili tartışmalar 2013yılında halen güncelliğini korumaktadır. Özellikle Türkler ve diğer etnik azınlıklar açısından bakıldığında; ekonomik, kültürel, eğitim, devlet kademesindeki istihdam vb. bazı hakların hukuken uygulanabilir olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Plasnitsa beldesi, Gostivar şehri ve Üsküp'ün Çayır ilçesinde Türkçe resmi dil olmuştur.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen azda olsa Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesinden sonra, ilk kez bir Türk'ün Makedonya Anayasa Mahkemesi Üyesi seçilmiş olması, bazı üst düzey kamu görevlerinin Türklere verilmiş olması gibi gelişmelerinde yaşandığını da ifade etmek gerekir. Ancak resmin bütününe bakıldığında hak ve hukukun yeterli olmadığı görülmektedir.

EKONOMİK DURUM

Makedonya Eski Yugoslavya'nın ekonomik yönden en az gelişmiş Cumhuriyetlerinden biriydi. Dağılmadan önce Yugoslavya'nın gayrı safi mal ve hizmet üretiminin %5 i kadar bir üretimi gerçekleştiren Makedonya; Yugoslavya'nın dağılmasıyla merkezden yapılan desteğin kalkması, Yunanistan ile problemler yaşaması, serbest ticaret imkânlarından yararlanamaması gibi etkenlerden dolayı ekonomik anlamda oldukça zorluklar yaşadı.

1990 sonrası serbest piyasa uygulamasına geçilen ülkede 2001 yılında yaşanan güvenlik krizi ile sanayi üretiminin % 5,6 oranında küçüldüğü görülür. Makedonya'da çalışan işgücünün dağılımı genel olarak şöyledir; % 2 madencilik, % 5,5 dericilik, % 14,5 gıda, %15 tarım , % 27 Tekstil, % 36 ticaret, turizm, esnaflık, küçük ölçekli işletmeler, bankacılık ve diğerleri

Makedonya'daki temel makroekonomik göstergelerden biri olan Gayri Safi Milli Hâsıla 2005 yılında 4,5 milyar Euro düzeyindedir. Bu bağlamda Kişi Başı Gelir 2200 Euro'dur. Bu kişi başı gelir ile Makedonya düşük gelirli ülkeler grubunda yer almaktadır. Enflasyon oranının % 0,6 gibi çok düşük çıkması, ülkede üretimin olmadığının bir göstergesidir. Keza, işsizlik oranı % 36,5 civarındadır. Ücretler son 3 yıldır yerinde sayarken, 3 yıl öncesine kadar Bulgaristan ücretlerinin dört ve Sırbistan-Karadağ ortalama ücretin iki katı kadar ücret alan Makedonya vatandaşlarının bugün bu iki ülkenin gerisinde kaldığı görülür. Birçok fabrikanın üretime son vermesi sonucunda iç talebi karşılayamayan Makedonya, artan talebi ithalat yoluyla karşılamaya çalışmaktadır. 2005 yılında (aralarında Türklerin de bulunduğu)

ülkeye giren yabancı yatırım miktarı 97,07 milyon dolardır. 2004 yılında bu rakamın 157 milyon dolar civarında olduğuna dikkati çeken uzmanlar, ülkeye giren yabancı sermaye miktarı 1/3 oranında gerilediğine dikkati çekmektedirler.

Makedonya'da istihdam ve yatırımların yetersizliği, insanların alım gücünün olmaması, işsizliğin fazla olması gibi etkenler insanların farklı ülkelere gitmesine yol açmaktadır. Ekonomik ihtiyaçlarla birlikte gündeme gelen bu hareketlilikte Türkler de vardır. Ülkedeki ekonomik dengenin kurulmasında dış yardımların kayda değer katkısı olmakla beraber yetersizdir.

Ülkede herkes gibi Türklerin ekonomik yönden zorda oldukları görülmektedir. Zira 1990 sonrasında gerçekleşen yeniden yapılanmayla birlikte işsizlik oranının artması Türkleri de etkiledi. Özelleştirme vesilesiyle birçok Türk çalışanın işine son verildiği ülkede, İş Bulma Merkezi kayıtlarına göre işsiz olan Türk sayısı 15.800'dür. Türklerin devlet görevlerinde az temsil edilmeleri, ekonomik yönden zayıf olmaları, Türkçe eğitimin yetersizliği, anayasal hakların uygulanmaması gibi konular da bir takım aksaklıkların olduğu İnsan Hakları İzleme Komitesi'nce de belirtilmektedir.

Batı Makedonya Türkleri, ziraat, hayvancılık, ticaret, plastik kapı ve pencere üretimi, mobilyacılık, pastacılık, kebapçılık, pazarcılık, taksicilik vb. işlerlerle uğraşmaktadırlar. Ayrıca çok az bir kısmı da devlet işinde çalışmaktadır. Doğu Makedonya Türkleri ise daha ziyade odunculuk, ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

Devlet kurumlarında çalışan Türklerin toplam sayısı; 1997 yılında 1999, 2000 yılında ise 1796'dır. Bu tarihler arasında Makedon ve Arnavutlarda artış görülürken, Türklerde %10,5 (203 kişi) azalma olduğu görülür. Türkler ve diğer azınlıklar da görülen bu azalmada son yıllarda kurulan Makedon - Arnavut koalisyon Hükümetlerinin özellikle kendi insanlarına (Parti yandaşlarına) sahip çıkıp, yeni işbaşı yapma imkânları sağlamasının önemli bir rolü vardır. Bugün kamuda çalışan Türklerin sayısı (resmi verilere göre) %4 civarında olması gerektiği halde % 1,3 veya % 1,9'dur. 2003'te Hakça temsil esasına göre polisliğe alınan (değişik etnik kökene mensup) 1156 kişiden 76'sı Türk'tür. Bu sayı eğitime alınanların sayısına göre % 6,5 civarındadır. Ancak genel orana vurduğunuzda bunun düştüğü görülür. Mesela Eğitim ve Bilim Bakanlığında 1300 civarında Türk çalışması gerektiği halde bu sayı 570 civarıdır.

Mayıs 2005'te Makedonya Türk İş Adamları Birliği kuruldu (MATİB). 60 Firmanın üyesi olduğu MATİB; Türk firmalarının daha iyi şartlara ulaşması, iç ve dış ticaretin geliştirilmesi, ekonomik açıdan Türklere yönelik istihdamın arttırılması gibi hedefler doğrultusunda hareket edileceğini belirtmektedir.

İkili ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye rağmen Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. 2005 yılında (aralarında Türklerin de bulunduğu) ülkeye giren yabancı yatırım miktarı 97,07 milyon Dolar'dır. 2004 yılında bu rakamın 157 milyon dolar civarında olduğuna dikkati çeken uzmanlar, ülkeye giren yabancı

sermaye miktarı 1/3 oranında gerilediğine dikkati çekmektedirler. 2005 sonrası ekonomik hayata katkı sağlaması beklenen yabancı yatırımcıların arasında Makedonya'da kayıtlı Türk firma sayısı 200 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Koç Holding (RAMSTOR Alış veriş Merkezi), Zorlu Holding (TAÇ Perde), Üsküp ve Ohri havalimanlarının modernleştirilmesi ve işletilmesi hakkını kazanan TAV, Üsküp'te tamamen Türk sermayeli bir Avrupa Göz Hastanesinin faaliyet geçmesi, süt ürünleri ile ilgili SÜTAŞ'ın faaliyete geçmesi gibi

Türkiye merkezli yatırım yapan şirketlerin yanı sıra azda olsa eş veya iş durumuyla ülkede bulunan bazı Türk vatandaşları turizm, gıda, tekstil vd. sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Ayrıca Doğu Makedonya'da 120 ailenin geçim kaynağı olan Arıcılığa destek verilmesi, Sera Sebzeciliğini Geliştirme Projesi kapsamında 60 dar gelirli (45'i Türk 15'i Makedon) aileye sera ekipmanı ve fidan dağıtımının gerçekleştirilmesi, Türk pirinç tohum çeşitlerinden 15 çeşidinin deneneceği projenin hayata geçirilmesi ile Makedon ve Türk ailelerinin kırsal yaşam standartlarının yükseltilmesi, sürdürülebilir ticaretin geliştirilmesi ile Makedonya ile Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayacak olan çeltik tarımının geliştirilerek daha yüksek verim ve kalitede pirinç üretilmesini sağlamak suretiyle bölgede bulunan (Türk ve Makedon) ailelere ait işletmelerin üretim kapasitelerinin yükseltilmesi gibi Makedonya ekonomisine katkıda bulunan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın girişimlerinden bahsetmek gerekir.

Netice itibariyle Türkiye'den gelen resmi yada özel girişimlerin ve desteklerin Makedonya'daki varlığı, ekonomik manada Makedonya Türklerinin istihdam edilmesine katkı sağlaması beklentilerini arttırmaktadır.

Özel sektör dışında devlet kurumlarında çalışan Türklerin sayısı da oldukça azdır. Günümüzde kamuda çalışan Türklerin sayısının (resmi verilere göre) %4 civarında olması gerekmektedir. Ancak çalışan sayısı % 1,3 veya % 1,9' civarındadır. Maalesef iktidarda etkin olan Makedonlar ve Arnavutlar diğer etnik nüfusun istihdamı için gayret göstermemektedirler. Bu durumda Türklerin kurmuş olduğu mevcut partilerin siyasi ittifaklarının da yetersiz kaldıklarını ifade etmek gerekir.

2012 yılı itibariyle Türkiye- Makedonya arasında gerçekleşmesi hedeflenen ekonomik işbirliği potansiyelinin 450 milyon dolar civarında olacağı tahmin edilmekteydi. Makedonya İstatistik Kurumu verilerine göre Makedonya ile Türkiye arasında gerçekleşen ticaret hacmi 2013 yılı itibariyle 386 Milyon dolardır. Bu doğrultuda söz konusu potansiyelin devam edeceği varsayılmakta olup bu durumun ülkede yaşayan Türklerinde ekonomik hayatına katkı sağlaması beklenmektedir.

DİN

Daha önce bazı Arap Tüccarları, Alperen Türk Dervişleri ve Kuman Türkleri vasıtasıyla geldiği rivayet edilse de, esas itibariyle İslamiyet ve İslam Kültürü bu coğrafyaya XIV. asrın

sonlarında Osmanlı Devleti ile gelir. 1371 Meriç Savaşı, 1389 Kosova Meydan Muharebesi ve sonrasındaki fetihler dini, askeri, siyasi, ticari ve kültürel alandaki sürecin başladığının somut örnekleridir.

Osmanlılarla gelen İslamiyet, baskı ve dayatma olmaksızın halk tarafından kitleler hâlinde

hüsn-ü kabul görerek, Makedonya'da etkin bir din olarak yerini alır. Daha sonraki asırlarda bu topraklarda İslam dininin prensipleri hayatın esasını oluşturarak hayat tarzı hâlini alır ve yaşanır. Bu dönemde ender güzelliğe sahip olan camiler, çok sayıda medreseler, hanlar, hamamlar, köprüler ve benzeri Osmanlı şaheserleri inşa edilir.

Osmanlının bölgeden çekilmesi ile Makedonya İslam Dini Birliği (MİB) (Sırp Krallığına bağlı olan) Sarayevo'daki İslam Birliğine bağlandı. 1945'te Yugoslavya'yı oluşturan Cumhuriyetlerden biri olunca, 'Makedonya İslam Dini Birliği'(MİB) kuruldu. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Makedonya'nın bağımsız olmasıyla birlikte MİB'de bağımsız bir kurum haline geldi.

Makedonya'da 70'li yıllara kadar gençlere kazandırılan İslami kimlik ve aidiyet Osmanlı dönemi ulemasının etkisindeki hocaların gayretleriyle şekillendi. Çünkü komünist eğitime karşı eski medrese, eski usul daha uygundu. Daha sonra İhvan-ı Müslimin'in etkisiyle hem fikir hem de teşkilat anlamında ilerlemeler kaydedildi. Eski ulema anlayışı ile İhvan ekolünün uyumluluğunun ardından 80'li yıllarda Rahmetli Necmeddin Erbakan Hoca'nın Milli Görüş Hareketi Makedonya'daki İslami uyanışı etkiledi. Milli Görüş Hareketi zamanla yeni ufuklar, yollar açmaya başladı. Teorideki düşünceler pratikte de uygulanır hale geldi. Beraberinde Hasan el Benna'nın, Hasan Turabi'nin, Mevdudi'nin kitapları ve Aliya İzzetbegoviç'in "İslam Deklarasyonu" adlı kitabıyla Makedonya'daki İslami hareket fikirsel anlamda genişledi. Komünizm yıkılınca dernekler, vakıflar, yayınevleri, enstitüler etrafında örgütlenmeler başladı.

1980'li yıllardan sonra İslam'ı daha iyi öğrenip, komünizm nedeniyle dinlerinden uzaklaştırılmış insanların İslam'ı daha iyi anlayacakları düşüncesiyle başta Suud olmak üzere Arap ülkelerine öğrencilerin gönderilmeye başlandı. Fakat bu gençler geri döndüklerinde insanlara İslam'ı son derece sert bir şekilde anlatmaya başladılar. İslam'ı her türlü baskı altında bugünlere taşıyan geleneği bidat, hurafe olmakla suçladılar. Bu da selefi gençlerle halk arasında gerilime neden oldu. Türkiye'ye İmam Hatip veya İlahiyat Fakültesi için öğrenci gönderilemiyor olması da bu süreçte. Makedonya'daki durumu olumsuz yönde etkiledi. Ancak sonraki yıllarda Selefi düşünce ile birlikte anılan gerginlikler aşılacaktır.

Bugün Makedonya Cumhuriyeti'ndeki nüfusun % 67'si Makedon Ortodoks, % 30'u Müslüman ve %3'ü diğer mezhep ve veya kiliselere mensuptur. Müslüman kaynaklar ve objektif Müslüman tarihçilerin görüşü, Müslümanların nüfusunun % 45'i geçtiği ve resmi istatistiklerin doğru olmadığı yönündedir. Muhakkak ki yaşanan göçler olmasaydı bugünkü nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturacaktı.

MİB'e bağlı olan din görevlilerinin bir kısmı Arap ülkelerindeki üniversitelerden mezun olup, Arapçayı rahatlıkla konuşabilmektedirler. Önceki yıllarda Makedonya'da medrese (imam-hatip) eğitimi alan, üniversite için Arap ülkelerine giden soydaşlarımızın çocukları 1991 yılından sonra özellikle Türkiye'nin çeşitli imam-hatip liselerinde ve ilahiyat fakültelerinde okuma imkânına kavuştu. Böylelikle azda olsa MİB'de Türkiye mezunu olanlarda görev almaya başladı.

M.C. Anayasasının öngördüğü ölçüde MİB'in kendine has ayrı bir anayasası (Tüzüğü) vardır. MİB'de Arnavut milliyetçiliğinin hâkim durumda olması ve diğer Müslüman azınlıklara yeterince temsil hakkı tanımaması bazı sorunları gündeme getirdi. İslam Birliğinde 1990'larda başlayan iç çekişmeler 2001 olayları sonrasında da devam etti.

MİB'e yönelik ortaya çıkan siyasi müdahaleler ile bazı radikal grupların MİB'de etkin olmaya başlaması nihayetinde birlik ve beraberliğin olumsuz yönde etkilenmesine neden oldu. Böylelikle, Vehabi, selefi, hareketin artması gibi gelişmeler yalnız MİB'de değil sosyal yaşamda da olumsuz manada kendini göstermeye başladı. Ancak kurumsal yada sosyal yönüyle yaşananlar daha çok Arnavut nüfus ile alakalıdır.

Yaşananların ardından Makedonya Türkleri, MİB'e şu hususlara yer verilmesi yönündeki beklentilerine yer verirler; * Türklere temsil hakkının verilmesi * Türk kökenli İlahiyatçılara imkan tanınması ve personel istihdamında değerlendirilmesi * Türkçe vaazın yaygınlaştırılması *Özellikle Doğu Makedonya'daki Müslümanlara (Türk, Arnavut, Boşnaklara) yeterli hizmetin götürülmesi…

Makedonya'nın bağımsızlığa kavuşmasından önce Saraybosna (Bosna-Hersek)'ya bağlı olan Makedonya İslam Dini Birliği, 1994 yılında ülkenin tam bağımsızlığa kavuşmasından sonra ilk başkanını seçer ve o tarihten 2002 yılına kadar İslam Dini Birliği'nin Başkanlığını Süleyman Efendi Recebi yürütür. 2002 yılından 2005 yılına kadar Başkan Hafız Arif Efendi Emini'dir. Sonrasında kısa bir süre Bahri Aliu başkanlık görevinde bulunur. Daha sonra yapılan seçimde yeniden başkanlığa seçilen Süleyman Efendi Recebi hâlen bu görevi yürütmektedir. İslam Dini Birliği'nin, kendine özgü bir tüzüğü vardır ve din işleri, vakıf, sosyal işler ve dini okullarla ilgili iş ve işlemler bu tüzüğe göre yürütülmektedir.

İslam Dini Birliği'nin Yapısı: Cemaat Heyeti, Cemaat Meclisi, ülkede ve ülke dışında Müftülük, Müftülük Meclisi, İslam Birliği Riyaseti, Reisu'l-Ulema, İslam Birliği Meclisi ve Yüksek Yasama Heyeti (m. 23). İslam Dini Birliği'nin Kurumları: Vakıflar Müdürlüğü, liseler-medreseler, İslami ilimler fakülteleri, bilimsel-araştırma merkezleri, İslami enstitüler, kütüphaneler, müzeler, arşivler, hanlar-hamamlar, haber ve yayın merkezleri, ticari üretim, hizmet ve mali şirketler, hayır ve sağlık örgütleri ve profesyonel derneklerdir (m.24).

13 müftülüğün, 590 cami, 10 tekkenin bağlı olduğu Makedonya İslam Dini Birliği'nde 800'e yakını din görevlisi (imam, hatip, vaiz ve müezzin) olmak suretiyle 1500'e yakın personel bulunmaktadır. Söz konusu görevlilerin maaşları Meşihatta (M.C. İslam Dini Birliği) bulunan

yardım sandığına toplanan yardımlarla karşılanmaktadır. Sadece Üsküp Murat Paşa Camiinde ve Doğu Makedonya camilerinde Türkçe vaaz ve hutbe okunmakta, diğerlerinde ise Arnavutça vaaz ve hutbe verilmektedir. Bu noktada Arnavutların, İslam ortak paydasında Türklere vd. Müslüman milletlere resmi ve sivil yapılanmalarda gerekli ilgiyi ve desteği göstermediklerini ifade etmek gerekir.

İslamiyet açısından diğer ülkelerin yanı sıra faaliyette bulunan Türkiye, 1998 yılında kurulmuş olan Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla Makedonya'da önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu kapsamda Makedonya'ya din görevlisi gönderilmesi, yaz dönemlerinde bir grup öğrencinin Başkanlığa bağlı Kur'an kurslarındaki eğitimlere katılımda bulunması, İmam –Hatip ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci gönderilmesi, Makedonya İslam Birliği Başkanlığına çeşitli dinî, sosyal ve kültürel hizmetler için destek verilmesi, Makedonya'dan hacca giden soydaş ve dindaşlarımızın desteklenmesi, Türkiye'de okuyan öğrencilere burs verilmesi gibi bazı faaliyetlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Genel olarak bakıldığında tarihi ve kültürel bağlarımızın ortak miraslarından olan tasavvuf anlayışının ve beraberinde ön planda bulunan Rufailik, Kadirilik, Halvetilik, Bektaşilik gibi oluşumların varlığına diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Makedonya'da da tarih boyunca dini hayatın devamlılığı açısından rastlanmaktadır. Örneğin; Üsküplü Salih Asım Bey " Üsküp Tarihi ve civarı" adlı eserinde Üsküp'te tasavvuf kültürüne hizmet veren Bektaşi, Mevlevi, Rıfai, Kadiri, Sinani, Celveti ve Halveti tarikatlarına mensup 15 tekkenin varlığından bahseder.

Günümüzde de Vehabilik, Selefilik, İhvan ve Pakistan Tebliğ Cemaati, gibi bazı farklı oluşumlara rağmen halkın tasavvufla olan bağının devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Rufailik, Kadirilik, Halvetilik, Bektaşilik, Melamilik gibi yapılanmaları belirtmek gerekir. Zira mevcut yapılanmalar, halkın İslam'ı yaşamasında, bölgedeki İslam kültürünün ve mirasının canlı tutulmasında rol oynamış unsurların tarihi uzantılarıdır. Bugün ayrıca Mahmut Hüdai Vakfı, Süleymancılar (Süleyman Hilmi Tunahan) Nurcular (Yeni Asya ve Fetullah Gülen grubu), Aczimendiler Cerrahiler, gibi oluşumlar da ülkede faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Makedonya Müslümanları için halen okullarda din derslerinin seçmeli olarak okutulması hususu bir düzene girmedi. Bu durum İslam'ın ve manevi kültürü sonraki nesillere aktarılmasına engel teşkil etmektedir. Bu kapsamda, İslami bilinç ve kültürün devamı açısından etkinliklerde bulunan bazı sivil toplum örgütleri halkı bilgilendirmeye gayret göstermektedir. Ensar Vakfı tarafından Ramazan'da ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, Kurban Organizasyonu, "Namaz ve Gençlik" konulu konferans düzenlenmesi, Kutlu Doğum Mevlut Programının gerçekleştirilmesi, Türkiye Diyanet Vakfı ve Köprü Derneği tarafından Kutlu Doğum Programının düzenlenmesi gibi.

Makedonya'daki Türkler; TC Diyanet işleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı vb. kurum ve kuruluşların da gerekli müdahalesini, yardımını ve işbirliğini beklemektedirler. TC Din

Hizmetleri Müşavirliği'nin girişimleri, yakın zamanda IHH, Deniz Feneri, Hüdai vakfı gibi bazı kuruluşların işbirliği ve yardımları, beraberinde İslam Dininin ve manevi değerlerin korunması/devamı açısından önem arz etmektedir.

DİL

Makedonya'da yaygın olarak kullanılan dil, Batı Rumeli Türkçesidir. Yalnız Güneydoğu Makedonya'da yaşayan Yörüklerin günümüz Türkçesine en yakın olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca istatistiklere göre anadilden başka Türkçe bildiğini söyleyen kişi sayısı 23–25.000 civarındadır. Bunların bir kısmı Türkler ile aynı yerde yaşadıklarından bir kısmı da değişik vesilelerle (eğitim, ticaret vs.) Türkçe biliyorlar.

Türk kültürünün yaşamasında önemli yere sahip olan Türkçe, bugüne kadar Türk halkının kesintiye uğratmadan konuştuğu dildir. Yüzyıllar boyunca bölgede devam eden Türk hâkimiyetinin Türkçenin yaygın bir dil olmasına imkân verdiği tarihi bir gerçektir. Balkan milletlerinin dillerinde Türkçe kelimelerin sayısı bir hayli fazladır. Örneğin; Sırpçada 7–8000, Makedoncada 3000 civarında Türkçe kelimenin varlığından bahsedilir. Son zamanlarda Makedonca dilinden Türk sözlerini atma girişimleri varsa da, halk arasında yerleşmiş sözlerin kullanılması devam etmektedir. Bu bağlamda Türk Dilinin etkilerini Balkan milletlerinin dillerinde, edebiyatlarında, yer adlarında, bazı inançlarında, soyadlarında da görmek mümkündür.

19'uncu yüzyılın ilk yarısından itibaren Türk dili ve kültüründen kurtulmak isteyen Sırplar, Yunanlılar, Hırvatlar ve başka Balkan unsurları kendi dillerini Türkçe kelimelerden temizlemeye başladılar. Ancak elde ettikleri neticeler kendileri için çok üzücü oldu, çünkü kendi dillerinin Türkçe olmaksızın ne kadar fakir olduğunu gördüler.

Köken ve dini inanç farklılıklarına rağmen, Makedonlar ile bölge Türkleri arasındaki yaşam tarzında birçok ortak öğe mevcuttur. Örneğin; Veles (Köprülü) şehrinin adı Kuman Türkçesinden, Makedoncadaki Boyan ve Boyana adları da Avar Türkçesinden gelmektedir. (Veles; Kuman dilinde pamuk bez, Boyan veya Boyana da Avar dilinde zengin demektir.). Eşya, kılık kıyafet, müzik, yemek, evlilik ve daha birçok hususta Milletlerin birbirlerini etkilemelerine yönelik örnekler çoğaltılabilir.

Makedonya'da Türklerin yaşadığı birçok bölgede, özellikle Doğu Makedonya'da Türk nüfusunun az olmasına rağmen; Kurt Dere, Çiflik, Baba dağı, Karaorman, Demir Hisar, Demir Kapı, Erikli, Kocacık, Cumali, Bahçeboz, İmaret gibi yer adları Osmanlı döneminde olduğu gibi kullanılmaktadır. Ayrıca odun pazarı, tereke pazarı, pekmez pazarı, at pazarı, bit pazarı gibi büyük şehirlerde kurulan bazı pazar yerleri de eskiden olduğu gibi Türkçe ifadelerle belirtilmektedir. Nihayetinde Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelerek yerleşen halkın, kendi yöresinin giyim kuşamının, yaşayış tarzının, örfünün, âdetinin yanı sıra dilini de yaşattıklarını göstermektedir.

Türkler, 1912 sonrasında kendi dillerini yaşatabilme hususunda zorluklarla karşılaştılar. Zira II. Dünya Savaşı öncesi yönetim, Türklerin

yeni alfabeye geçişlerini engelledi. Sonrasında da Türkçe eğitim haklarının tam anlamıyla verilmediği görülmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında kısmen de olsa yasal düzenlemelerle diğer milletler gibi Türklere de dillerini kullanabilme hakkı tanındı. Bu dönemde Türkiye'de kullanılan yeni alfabenin Makedonya Türklerince de kullanılmaya başlanması ile yazı ve konuşma dili bütünleşmiş oldu.

1919'da Türkçe eğitime izin verilebileceğine dair kararın alınması, 1924'te Kratovada bir okulun açılması gibi gelişmeler yaşandı. Ancak bunların kısıtlayıcı hükümler içerdiğini veya kısa süreli olduğunu belirtmek gerekir. II. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde (1939–44) Türklerin bir araya gelemedikleri, gazete çıkaramadıkları, okullara alınmadıkları ve hatta milli kimliklerinin bile tanınmadığı görülür. 1947 yılında Fetah Süleyman Pasiç ve Ferid Bayram tarafından ilk alfabe kitabı yayınlandı.

1990 öncesi anayasası gereği Makedonca olan resmi dilin yanı sıra Türkçe de Türklerin yaşadıkları tüm belediyelerde resmen geçerliydi. Ayrıca Üsküp hariç bütün yer adları ve firma-şirket adları Türkçe yazılabilmekteydi. Bu bağlamda 1974 anayasası uzun zaman aranacak bir anayasa özelliğine sahiptir. 1989 yılında anayasada yapılan bazı değişikliklerle maalesef bazı haklar geri alındı ve Türkler resmen ikinci sınıf vatandaş konumuna düştüler.

1990'ların başında çok partili sisteme geçişle birlikte yapılan seçimde iktidara gelenler daha da kısıtlayıcı uygulamalarda bulundular. Örneğin 1995'te getirilen yerel yönetimler yasasıyla azınlıkların dilinin resmen geçerli olabilmesi için % 20 baraj şartı getirildi. Böylece resmiyette Türk dili ve alfabesi birçok belediyede geçersiz hale geldi. Örneğin, 1997 yılında Türk nüfusunun % 20'nin altında olduğu gerekçesiyle Gostivar'da Türkçenin resmi dairelerde kullanılmasına son verildi. Oysa ki şehirde pek çok Türk yaşamakta ve yaygın olarak Türkçe konuşulmaktadır. Gostivar'daki uygulama tamamen etnik olarak Arnavutların Türkleri ve Türkçeyi istememelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü söz konusu uygulamayı hayata geçiren Arnavut Belediye başkanıdır. Tabii ki bu durum Makedonlarında işine gelmektedir.

Öte yanda bazı belediyelerde de böyle bir hakka sahip olunmasına rağmen Türkçe eğitimi engellendi. 1998 seçimlerinde iktidarın değişmesi ve 1999'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde TDP'nin de desteklediği Boris Traykovski'nin başarılı olması ile kısmı bir gevşemeden bahsedilebilir. Jupa'da Türkçe eğitim sorununun çözüme kavuşması gibi.

2001 olayları sonrasında ise Ohri Çerçeve Anlaşması gereği % 20'lik barajın ülke genelinde geçerli olması Türk dili vd haklar açısından kısıtlayıcıdır. Eylül 2004'e kadar yürürlükte olan yasalara göre 10 belediyede (yerel yönetimlerde) Türkçenin Makedon dili ve alfabesi yanı sıra resmi hizmette olması mümkündü. Ancak Makedonya parlamentosunun kabul ettiği Yeni 'Yerel Yönetim Yasası' (2004); Türk dili ve alfabesinin sadece Plasnitsa, Merkez Jupa (Kocacık) da resmi kullanımını mümkün kılmaktadır. Birkaç yıl sonrasında Ohri çerçeve Anlaşması gereği

% 20'lik baraja rağmen 2007 yılında Gostivar şehrinde ve 2014 yılında Üsküp'ün Çayır ilçesinde Türkçe resmi dil olarak kabul edildi.

İlk olarak 21 Aralık 1944 tarihinde kendi dillerinde eğitim hakkı kazanmış olan Makedonya Türkleri için 2006 yılında Makedonya Parlamentosu'nda kabul edilen teklifle 21 Aralık günü Makedonya'daki Türkler için "Türkçe Eğitim Günü Milli Bayramı" ilan edildi. Bu özel günler, Makedonya'da yaşayan Türk toplumunun kendi dil ve kültür varlığını yaşatması ve bunu yeni nesillere aktarması açısından önemlidir. Bu bağlamda Makedonya Türklerinin kendi benliklerini ve değerlerini korumaya yönelik gerçekleştirdikleri gayretli çalışmalar takdirle karşılanmaktadır.

21 Aralık Makedonya'da ve Makedonya Türklerinin yaşadıkları diğer coğrafyalarda değişik etkinliklerle kutlanılmaktır. Bu etkinlikler MATUSİTEB himayesinden Makedonya çapında yıllarca kültürel programlar tertiplenmektedir. Değişik alanlarda yarışmalar, düz yazılar, sergiler ve kültürel programlar yapılmaktadır. Bütün bu yapılan programların asıl amacı Birlik ve beraberliğin korunması ve Türk kimliğimizin yaşatılması doğrultusundadır. Her şeye rağmen Makedonya Türkleri, kimliklerini yaşamak, kültürlerini geliştirmek, eğitim sorunlarını çözmek, örf ve adetleri ile milli ve dini çıkarları elde etmek ve korumak için yıllardır yürüttükleri savaşından vazgeçmiş değillerdir.

Türkçe olmadan Türklüğü korumak zordur. Bu doğrultuda Türk Dili'nin yaşatılması için Karamanoğlu Mehmet Bey'in "Bugünden sonra divanda, dergâhta, barigahta, mecliste, meydanda, Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.", Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Türkçe benim ses bayrağım", Yahya kemal Beyatlı'nın "Türkçe ağzımda annemin sütüdür" şeklindeki örnek cümlelerin iyi anlaşılması ve anlatılması gerekir. Böylelikle Türkçe sevgisi, ana dil duygusu, dil bilinci ve duyarlılığı yönünde düşünülmesi mümkündür.

EĞİTİM

Tarihi süreç içerisinde Türklerin eğitim ve bilime ne kadar önem verdikleri bilinmektedir. Dil ve Tarih alanında çalışmaları olan, Üsküp Pedagoji Fakültesi öğretim üyesi Yusuf Hamzaoğlu; '*Makedonya'daki Türkçe eğitimin 5. yüzyıl başlarından beri var olduğunu'* söyler. Bir dönem belediye başkanlığı görevinde bulunmuş olan Asım Bey de " Üsküp Tarihi ve Civarı" adlı eserinde, Osmanlı Türk kültürüne hizmet eden 18 mektepten, lise düzeyinde idadi, ziraat ve sanayi ile Emir İsmail ve Meddah medreselerinin varlığından bahseder. Ancak 500 kusur yıl devam eden Osmanlı Dönemi dışında, her yönden asimile edilmeye çalışılan yada göçe zorlanan Balkan/Makedonya Türklerinin Türkçe eğitim görmesinin zaman içerisinde ne kadar zorlaştırdığı gerçeğini belirtmek suretiyle eğitim hususundaki gelişmeleri ana hatlarıyla aktarmaya çalışalım.

İlköğretim: Türk hâkimiyeti sonrasında mevcut idarelerin Osmanlı döneminden kalan bazı okulları kendi politikalarına göre tekrar faaliyete geçirdikleri görülür. 1920'lerde kısıtlıda olsa Türkçe eğitime izin verilir. 'Aleksandır Medresesi' (Medrese Kral

Aleksandr Veliki) adıyla ilahiyat karışımı bir okulun açılması, gibi gelişmeler yaşandı..

II. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde (1939–44) Türklerin bir araya gelemedikleri, gazete çıkaramadıkları, okullara alınmadıkları ve hatta milli kimliklerinin bile tanınmadığı görülür. Ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen (savaşın sonlarına doğru) yukarıda sözü edilen 'Tefeyyüz' ve 'Vuk Karaciç' okullarının yeniden faaliyete geçtiğini de belirtmek gerekir. Ayrıca 19. Yüzyıl sonlarında yapılmış olan 'İptidai İrfan Okulu'na ait binada 'Mehmet Sokoloviç' adıyla bir okulun daha faaliyete geçtiği görülmektedir. 1944'te kız çocukları için açılan 'İrfan' sözü edilen okulun devamıdır. (Okul, öğrenci sayısındaki azalma gerekçesiyle 1955/56 kapatılacaktır.)

Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini örf adet ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına kurdukları Yücel Teşkilatının ve diğer Türk Aydınlarının da gayretleri ile 1944–45 eğitim-öğretim yılında Türkçe okulların açıldığı görülür. 1947 de Üsküp'te öğretmen okulunun açılması, 1947 yılında Fetah Süleyman Pasiç ve Ferid Bayram tarafından ilk alfabe kitabını yayınlanması gibi gelişmeler yaşandı. Ancak 1940'lı yıllarda Komünizmin etkin olduğu dönemde, Arnavutluk'un kendi topraklarına katılacağı ümidine kapılan Yugoslav yönetimi, Arnavut ırkçılığının artmasına ve dolayısıyla da Türkçe eğitim-öğretimin sekteye uğramasına neden oldu. Eğitime olumsuz yönde etki eden bir diğer gelişme de 1950'lerde yaşanan göçlerdir.

1944'ten beri 'Vuk Karaciç' Okulunun binasında Türkçe eğitime başlayan Tefeyyüz, 1963'te kendi binasında varlığını sürdürmeye devam etti. Eğitimde dikkati çeken bir diğer gelişme; 1963–64 öğretim yılında Üsküp Pedagoji Akademisi'nde, 1976–77 öğretim yılında Üsküp Filoloji Fakültesi'nde Türk Dili Edebiyatı Bölümlerinin açılmasıdır.

1945-2003 yılları arasında Makedonya'da Türkçe İlkokul Eğitiminde (8 yıllık) okul, öğrenci ve öğretmen sayısında azalma veya artış görülebilmektedir. Buna etki eden en önemli gelişme 1950'lerde Türkiye'ye yönelik yaşanan göçlerdir.

Makedonya Cumhuriyeti anayasasına (madde 44.) göre; Makedonya vatandaşlarının ana dilleriyle ilköğrenim (lise öğrenimi dâhil) görme hakları vardır. Anayasa ile teminat altına alınmış olmasına rağmen, Türklerin anadille eğitim hakkına bütün Makedonya'da ulaşmış oldukları söylenemez. Doğu Makedonya'da Jupa, Koliçani, Debre köylerinde Türkçe eğitimde yaşanan sorunlar bunun en somut örnekleridir.

1990'lı yıllara gelindiğinde Türkçe eğitim-öğretimin verilmesi yönünde bazı olumsuz gelişmelerin devam ettiği görülür. Radoviş, Debre (Jupa), Kırçova'da Türkçe öğretim veren okulların kapatılması gibi gelişmeler yaşandı. 1993'te Makedon Yönetimi halkın (Torbeşlerin) Türk olmadıklarını gerekçe göstererek Türkçe eğitime izin vermedi. Bunun üzerine Aileler eylem yaptılar.

1995–96 öğretim yılında Makedonya'da, 543 okulun 226 sınıfında 255 eğitimcinin olduğu ve 5260 Türk öğrencinin Türkçe eğitim alabilme imkânına sahip olduğu görülür.

Ağustos 2000'de TDP Ohrid Şube

Başkanının Doğu Makedonya'daki Türk öğrencilerine yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler vesilesiyle görüştüğüm öğretmenler; eğitimde özellikle öğretmen ve kitap sorununun yaşandığını, mevcut yönetimin özellikle birtakım bahanelerle eğitimle ilgili sorunları halletmediklerini söylediler. Ayrıca ekonomik nedenlerden dolayı da çocukların başka bir şehre gönderilemediğini belirttiler.

Başkent Üsküp, Gostivar, Kalkandelen, Ohri, Resne, Struga şehirleriyle birlikte Vrapçişte ve Kocacık köylerinde 1'den 8'e kadar okullar vardır. Örneğin 2001-2002 öğretim yılında Üsküp'teki ilkokullarda 1550 öğrenci Türkçe öğretim görmekteydi.

Temmuz 2004'te Gostivar'ta görüştüğüm Eğitim Danışmanı - Eğitimci Bedri Nureddin ise; Türkçe eğitim konusunda öğretmen ve kitap ihtiyacının olduğunu, ancak bunların yanı sıra çağdaş eğitim projelerinin hayata geçirilmesi esnasında İlköğretim ve liselerde okutulması-yararlanılması gereken kitapların hazır olmamasının da eğitimi olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmektedir.

Ancak eğitim konusundaki sorunların Doğu Makedonya'da daha fazla olduğunu belirtmek gerekir. Genelde Türkçe Öğretim 1'den 4'e kadardır. Bu yörenin 78 yerleşim yerinde yaşayan Türk öğrenciler, 5'ten 8'e kadar Makedonca okumak zorunda kalıyorlar. Örneğin 2001–2002 öğretim yılında Radoviş'e bağlı Ali Koç ve Kocaali köylerinde 106, Pirlepe'ye bağlı Kanatlar Köyünde 128 öğrenci, 2003-04 öğretim yılında Radoviş'e bağlı Kılavuz Köyünde 35, Valandova'ya bağlı Çalıklı'da 100 ve Ustrumca'da 199 öğrenci Türkçe öğretim görebilmekteydi. Ancak 4. sınıfa kadar eğitimin verildiği bu okulların bazılarının karma sınıflar olduğunu da belirtmek gerekir. 2005-06 öğretim yılı itibariyle Radoviş 'Krste Petkov Misirkov' ve "Nikola Karev' ilkokulundaki Türk öğrencilerin sayısı 400'dür.

İstatistik Kurumunun verilerine göre; Makedonya'daki ilköğretim düzeyinde eğitim gören 10.120 Türk öğrenciden ancak 6220'si Türkçe eğitim alabilmektedir. Bu durumda 3900 kişi Türkçe eğitim alamamaktadır. Türkçe eğitim alamayanlar için 100–120 sınıfa ve 130–160 arası öğretmene ihtiyaç vardır. Tabii ayrıca araç gereç, kitap vs. gerekmektedir. Devletin okul ve sınıf açmaması, siyasi gelişmeler, ailelerin (bilinçli ya da bilinçsiz) çocuklarını Arnavutça veya Makedonca eğitim veren okullara göndermesi gibi nedenler sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

2006'da Gostivar Belediyesi, belediye sınırları içerisindeki okulların isimlerinin değiştirilmesiyle ilgili çalışmalar doğrultusunda, Türklerin yoğun olarak eğitim gördüğü "Petre Yovanoski" Merkez İlkokulu'nun "Mustafa Kemal ATATÜRK" olarak değiştirilmesi kararı alındı. 2014-15 öğretim yılında 800'ü Türk olmak üzere okuldaki öğrenci sayısı 1200'dür. Öğretmen sayısı ise 70'i Türk olmak üzere 130'dur.

2006–07 öğretim yılından itibaren din derslerinin zorunlu olarak ilkokullarda 7. ve 8. sınıflarda, düz liselerde birinci sınıflarda seçmeli olarak ve mesleki liselerde 3. ve 4.sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde görülmesi yönünde bir karar alındı. Ancak İslam Dini Birliği Eğitim sorumlusu ve Makedon Ortodoks Kilisesi böyle

bir din eğitimine karşı çıktıklarını beyan ettiler

2008-2012 verilere göre: Türkçe sınıf sayısının 60, öğrenci sayısının 6100, öğretmen sayısının 270 civarında olduğu görülmektedir. Makedonya Türklerinin ülke çapında dağınık halde yaşamalarından dolayı bazı bölgelerde sınıf oluşturacak çoğunluğa ulaşamamalarına neden olmaktadır. Bunun için diğer dillerde eğitim görmek zorunda kalmamaları için öğrenci ve öğretmenlerin Türkçe eğitim veren okullara taşınması amacıyla Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), 2008 yılından itibaren Taşımalı Eğitim Projesi'ne destek vermektedir. Proje ile 6 farklı şehirde 9 aylık süre boyunca 208 öğrenci ve 9 öğretmene ulaşım desteği sağlandığını ve bu destek ile kapanma tehlikesiyle karşı karşıya olan bazı Türkçe sınıflarının yeniden canlandırıldığını söylemek mümkündür.

Bugün Türkçe eğitim hususundaki öğretmen, kitap, sınıf vb. sorunlar devam etmektedir. TİKA Üsküp ofisi aracılığıyla bazı bölgelere hemen her açıdan destek vermektedir. Bu bağlamda Gostivar Belediyesine bağlı Yukarı Banisa köyünde 260 öğrencinin eğitim gördüğü Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulunun inşa edilmesi, 400'den fazla öğrencisiyle birinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar Türk dilinde eğitimin verildiği Plasnitsa Beldesindeki Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu tadilatı ve donanımının gerçekleştirilmesi gibi faaliyetleri örneklendirmek gerekir. Ayrıca Türkçe eğitim gören öğrencilerin desteklenmesi ve teşviki amacıyla, TİKA ve Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) işbirliği doğrultusunda yaklaşık 75 okulda 1800 öğrenciye kırtasiye yardımında bulunulması gibi eğitim ile bağlantılı diğer faaliyetleri de belirtmek gerekir.

Lise Eğitimi: Anayasa gereği Türkçe eğitim vermesi gereken Lise düzeyinde veya meslek okulları/sınıfları düzeyindeki sayı da yetersizdir. Bununla birlikte geçtiğimiz yıllarda Üsküp ve Gostivar'da iki Türkçe sınıf ile Kalkandelen'de bir mesleki tıp lisesi, Gostivar'da elektro teknik okulunun faaliyete geçtiğini belirtmeliyiz. Ayrıca Üsküp, Gostivar ve Struga'da İngilizce ağırlıklı eğitim veren özel Yahya Kemal koleji faaliyet göstermektedir.

2001 yılında TDP ve bazı sivil toplum temsilcileri; Ohrid'de Türk lisesi, Üsküp'te Sağlık ve iktisat lisesi açılması, eğitim, öğretmen sorunlarının halledilmesi yönünde girişimlerde bulundular. Bu girişimin ardından Struga ve Radoviş'te Türkçe lise sınıfların açıldığı görülür. Ayrıca 2004'te Üsküp'te Stefan Dimov Lisesine bağlı Türkçe İktisat sınıfı açıldı.

Makedonya Türklerinin lise eğitimini daha iyi bir biçimde anlayabilmek için resmi istatistikî bilgilere bakmak gerekir. Buna göre, 1988/89 ile 2011/12 yılları arasında Türkçe eğitim veren lise ve dengi okulların Türk dili üzerine eğitim yapan liselerin sayısında pek artış görülmemektedir. Lise eğitimini Türk dili üzerine görmek isteyen tüm Türk çocuklarına bu imkân tanındığında liselerdeki Türk Öğrencilerinin sayısının 1.300 ile 1.500 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Zira istatistiklerde lise eğitimi alabilecek düzeydeki öğrencilerin 1785'i kendilerini

Türk olarak ifade etmektedir. Oysaki bunların sadece 854'ü Türkçe eğitim alabilmektedir.

2004–05 öğretim yılında Türkçe eğitim veren İlköğretim okullarından 600 kadar öğrenci mezun oldu. Mezun olanların bir kısmı başka şehirlerdeki Türkçe eğitim veren okullara gitmeyi tercih ediyorlar. Pirlepe'ye bağlı Kanatlar'daki öğrencilerin Üsküp, Gostivar ve Kalkandelen'e gitmeleri gibi. Ancak okul yetersizliği nedeniyle bunların bir kısmı Arnavutça veya Makedonca eğitim veren okullara gitmek zorunda kaldılar. Böylelikle Türkler iki dilde eğitim yapmak zorunda kalarak, hem Arnavutça hem de Makedonca eğitim alıyorlar. Bu durumda uzun vadede Türklerin asimilasyon olabilmeleri mümkündür.

Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığının aldığı kararla 2006–07 öğretim yılında 500 Türk, devlet liselerinde eğitim görebilecek. Toplam öğrenci sayısının 30.000 olduğu gerçeğine bakılırsa Türkler için ayrılan oranın düşük olduğu görülür.

Makedonya'da 2008 yılından itibaren, lise düzeyindeki eğitimin mecburi olmasından sonra, Türkçe eğitim gören Türk öğrencilerinin sayısında da belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Rakamların son yıllardaki artışı sevindirici olsa bile, Makedonya lise ve dengi okullarında eğitim gören tüm Türk öğrencilerinin tümü Türkçe eğitimle maalesef kapsanmadığı görülmektedir. Çünkü, M.C. istatistik rakamlarına dayanarak, bugün kendilerini Türk olarak ifade eden lise düzeyindeki öğrencilerimizin sayısı toplam 2458'tir.

2012-2013 verilerine göre Türkçe eğitim alanların sayısı 1898'dir. Ancak bu sayıya Makedonca veya Arnavutça dilinde eğitime devam etmek mecburiyetinde olan 455 öğrenci ve özel liselerde – kolejlerde İngilizce eğitim gören 105 öğrenci dahil edildiğinde Makedonya çapında lise ve dengi okullarda Türk öğrencilerinin toplam sayısının 2458 olduğu görülür. Bu da yüzdelik olarak %69'a tekabül etmektedir.

Dolayısıyla, başta siyasilerimiz ve derneklerimiz olmak üzere daha çok çalışarak ve Makedonya'nın muhtelif yerlerinde lise düzeyinde daha fazla sınıflar açarak bu %31'lik açığın mümkün mertebede ve en kısa zamanda kapatılması icap eder. Bu doğrultuda TİKA'nın öncülük ettiği bazı faaliyetleri belirtmekte yarar vardır. Üsküp'te Makedonca ve Türkçe eğitim vermekte olan Yosip Broz Tito Lisesine (sıra, masa, sandalye vb.) ekipman desteğinde bulunulması ve 1200 kişinin faydalandığı kütüphanesinin yenilenmesi, Kırçova, Drugovo, Vraneştitsa, Zayas, Oslomey, Plasnitsa ve Debreşte, Lisiçani bölgesinden gelen ve Türkçe eğitim görmek isteyen tüm Türk öğrencilerin eğitim hizmeti alabilecekleri Kırçova Mirko Mileski Lisesi'ne inşaat desteğinde bulunulması, gibi

2015-2016 Öğretim yılı için Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığından yapılan açıklamaya göre Türkçe eğitim veren liselerde toplam 952 Türk öğrenci kayıt yaptırabilecektir. Buna göre; Türkçe eğitimin verildiği Üsküp, Gostivar, Vrapçişte, Kırçova, Radoviş, Resne, Struga, Kalkandelen ve Merkez Jupa'daki düz ve mesleki liselerde Türkçe 28 sınıfın açıldığı ve 952 Türk öğrenci için boş kontenjanın olduğu belirtildi.

Yüksek Öğrenim : Makedonya'da yüksek

öğrenimdeki eğitim dili Makedoncadır. 1963–64 öğretim yılında Üsküp Pedagoji Akademisi'nde, 1976–77 öğretim yılında Üsküp Filoloji Fakültesi'nde Türk Dili Edebiyatı Bölümleri açıldı. Bazı dersler Makedonca olmakla birlikte, Türkçe yüksek öğrenim sadece Üsküp'ün Pedagoji Akademisi ile Filoloji Fakültesi'nde bulunan Türk Dili bölümlerinde yapılmaktadır. Matematik-Fizik, Kimya-Biyoloji ve Tarih-Coğrafya dersleri için öğretmen yetiştirilen Pedagoji Fakültesinde, söz konusu dersler Türkçe verilmekteydi. Ancak ihtiyaç olduğu halde Türkçe eğitime, siyasi gelişmelerinde etkisiyle 1987'de son verildi.

Türkler için Makedonya'daki Üniversitelere kayıt olabilme oranı % 07 veya 1,3'tür. Makedonya Türklerine 1992–93 öğretim yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli üniversitelerinde burslu ya da özel olarak eğitim alma imkanının sunulmasıyla yüksek öğrenim sorununu geçici olarak çözümlendiği söylenebilir. Ancak bu durumun kısa süreli bir çözüm olduğu görülmektedir.

1993-94'te 44, 1994-95'te 62, 1995-96'da 59 1996-97'de 62, 1997-98'de 74 Türk'ün kaydını yaptırabildiği Üsküp Sveti Kiril i Metodi Üniversitesinde 1998-99 öğretim yılı itibariyle okuyan Türk öğrenci sayısı 411'dir. Görüştüğüm bazı Türkler, üniversitedeki kontenjandan bazen Türk olmayanların da yararlandıklarını (kayıt yaptırabildiklerini) ifade etmektedirler. Ancak yetkililerin bu durumu engellemeye çalıştıklarını da belirtmek gerekir.

Ağustos 2000'de özel üniversite kurma kanunun çıkması üzerine ADEKSAM'ın, Makedonya'da özel bir Türk üniversitesinin kurulması yönünde hazırlıklar yaptığı görülür. Yetkililer Türkiye'de resmi ve sivil kuruluşlarla görüşmelerde bulunmak suretiyle kuruluşlardan destek beklemektedirler. ADEKSAM ayrıca Makedonya'da lise ve üniversite eğitimi alanlara burs vermektedir. Burs verme faaliyetlerine Köprü, Ensar ve MATÜSİTEB'inde katıldığını ilaveten belirtmek gerekir. Böylece Türklerin Makedonya'da eğitim görmeleri teşvik edilmektedir.

Resmi istatistik bilgilere göre 2002/03 yılı itibariyle Makedonya'daki devlet Üniversitelerinin bütününe 590 Türk öğrencisi kaydını yaptırdı. Bunlardan 248'i ''Kiril Metodi Üniversitesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüyle Pedagoji fakültesinde, öğrenim görmektedir. Ayrıca Üsküp'te Makedonya İslam Birliği'ne bağlı olarak faaliyete geçmiş olan İlahiyat fakültesinde ve Kalkandelen'deki özel Güney Doğu Avrupa Üniversitesinde azda olsa Türk öğrenci eğitim almaktadır. Bu arada 2005'te yeni bir özel üniversitenin kurulmasıyla ilgili çalışmalar başladı.

Kaynaklara bakıldığında; Makedonya'daki üniversitelerde 2011/2012 okuma yılında kayıt yaptıran toplam Türk asıllı üniversite talebelerinin sayısı 1136 olduğu görülmektedir. Makedonya'dan TCS ve YÖS aracılığıyla Türkiye Cumhuriyetinin değişik üniversitelerinde 50 civarında kaydını yaptıran talebeler dahil edildiğinde, muhtelif üniversitelerde 2011/2012 okuma yılında kayıt yaptıran Makedonya Türk talebelerinin toplam sayısı 1186'yı bulmaktadır. 2014 yılında bu sayı 1200'ün üzerindedir.

Makedonya'da 4 devlet üniversitesi ve 8

vakıf ile özel üniversite olmak üzere toplam 12 üniversite çalışmaktadır. Bunlardan, 6'sı Makedonca, 3'ü İngilizce, 2'si Arnavutça eğitim vermektedir. Ayrıca 2014 yılında Türkçe eğitim yapacak ve tüm Balkanlara hitap edecek bir Üniversitenin kurulması ile ilgili çalışmalar resmen gerçekleştirildi. Kurulmuş olan bu Üniversite sayesinde, Balkanlarda Türkçenin yaşatılması, yaygınlaşması ve bir Üniversite ile bilim dili olarak tescillenmesi önemlidir. Böylelikle Balkanlarda Türk akademisyenlerinin yetiştirilmesinin yanı sıra, Türkiye'de yüksek lisans ve doktora sahibi olan Balkan kökenli talebelerin ülkelerine geri dönmeleri konusunda çok büyük katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Bu Üniversitenin eğitim ve kültür faaliyetlerinin dışında, Balkan coğrafyasındaki uluslararası stratejilerin geliştirilmesine de katkı sağlaması öngörülmektedir.

Son yıllarda yenilerinin açılmasıyla birlikte üniversitelerin sayısında ve buna bağlı olarak da üniversite mezunlarının sayısında ciddi artışların olması yükseköğrenimin kalitesinin sorgulanmasına neden oldu. Bu nedenle 2015 yılı itibariyle Eğitim ve Bilim Bakanlığı bazı radikal değişiklilere yöneldi.

Buna göre artık üniversite öğrencileri de tıpkı ilköğretim ve lise öğrencileri gibi ekstern sınavlarına tabi tutulacaklardır. Üniversitelerin 2. Ve 4. sınıfında yapılacak bu sınavlarla birlikte öğrencilerin eğitim gördüğü alana dair yeterli bilgi ve donanıma ulaşıp ulaşmadıkları ölçülmeye çalışılacaktır. Böylelikle, sadece hak eden öğrencilerin diploma almasına imkân verilecektir.

Yükseköğrenime ilişkin bir diğer radikal yenilik de Makedonya'da eğitim görmek isteyen yabancı uyruklu öğrenciler için düşünülen Üniversiteye Giriş Sınavı ile ilgilidir. Amaç ülkeye gelen yabancı öğrencilerin kalitesini artırmaktır. Yetkililer reform ile Avrupa standartlarına uygun bir sistemi hayata geçirmeye çalıştıklarını belirtmektedirler.

Uygulamaya karşı olanalar ise Anayasa'nın üniversitelerin otoritesini garanti altına aldığını bu nedenle hukuken bağımsız olan üniversitelerin diploma verme yetkisine müdahale edilmemesi gerektiğini dile getirmektedirler. Ayrıca söz konusu sınavların eğitim sistemine ve akademik faaliyetlere olumlu değil olumsuz yönde etki edeceğini savunmaktadırlar. İktidar ise aksini iddia etmektedir. Uygulama resmen başlamamakla beraber, Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın düzenlemelerde bulunması ile ilgili girişimleri aralarında öğrenci, öğretmen ve akademisyenlerin de bulunduğu bazı çevreler tarafından protesto edildi.

Yüksek Lisans Doktora Eğitimi : Ülkedeki şartların son derece kısıtlı olmasından dolayı Yüksek Lisans ve Doktora eğitimi alan Türk çok azdır. Makedonya'da imkânların kısıtlı olmasından dolayı bir kısmı Türkiye'de veya bir başka ülkede lisansüstü eğitimini yapmaya çalışmaktadır. 2005 yılı itibariyle ülkede, 30 civarında Yüksek lisans, 10 civarında Doktora eğitimli Türk olduğu belirtilir.

Günümüzde genel olarak bakıldığında Makedonya'nın, Türkiye'nin ve dünyanın muhtelif üniversitelerinde Yüksek Lisans ve

Doktora eğitimini tamamlayanların sayısının 50'nin üzerinde olduğu görülür. Ayrıca profesör, doçent, araştırma görevlisi gibi kadrolarda da azda olsa Türk bulunmaktadır. Bugün azda olsa bu sayının artmaya devam ettiğini belirtmek gerekir.

Eğitim alanında genel olarak bakıldığında ülkenin farklı yerleşim birimlerinde Türkçe eğitim gören öğrencilerin desteklenmesi ve teşviki amacıyla, TİKA ve Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) işbirliği doğrultusunda yaklaşık 75 okulda 1800 öğrenciye kırtasiye yardımında bulunulması, burs verilmesi gibi gelişmelerde yaşanmaktadır. Ayrıca Türkiye merkezli STK'lar ve resmi kurumlarında destekleri olmaktadır. Bölgedeki Türklerin öncülüğündeki STK'larında imkânlarınca sorunlarla ilgilendiğini, görmek mümkündür.

Yukarıda verilen bilgilere ilaveten Üsküp'te Bilimsel çalışmalar açısından önem arz eden Ulusal Arşiv, Ulusal Tarih Enstitüsü, Milli Kütüphane, Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi (MANU) gibi kurumların varlığından da bahsetmek gerekir. Zira söz konusu kurumlardan araştırma vb. bilimsel faaliyetler açısından Türkler'de faydalanmaktadır. Ayrıca bazılarında azda olsa görev alan Türkler de vardır. Tıp, sosyal bilimler, dil ve tarih, fen ve edebiyat, teknoloji, bilişim, genetik ve stratejik araştırma merkezlerini bünyesinde barındıran, ülkenin en üst akademik kurumu olan MANU merkez binasında bulunan çalışma ofislerinin, kütüphanelerin ve konferans salonlarının yenilenmesi ve ihtiyaç duyulan donanım malzemelerinin temini TİKA tarafından gerçekleştirildi.

EDEBİYAT

Makedonya'da edebiyat alanında Osmanlı döneminden beri pek çok edebi kişiliğin yetiştiği bilinmektedir. Üsküdi, İshak, Aşık Çelebi, Garibi, Hayali bunlardan sadece bir kaçıdır. Ayrıca Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın önemli isimlerinden Yahya Kemal Beyatlı, Cenap Şahabettin de Makedonya Türklerindendir.

Makedonya Türk Edebiyatı'nın Osmanlı Devleti'nin çekilmesiyle bir duraklama içerisinde olduğu belirtilir. Geçiş dönemine (1908- 1918) Üsküp'teki 'Yeni Mektep Dergisi'nin çıkmasında emeği geçen Sabri Cemil (Yaltuk) ve Mustafa Şekib (Tunç) Bey'i, 1920'li yıllarda dil ve dini hususlarda eserleriyle dikkat çekecek olan Abdülhakim Hikmet Doğan'ı örnek verebiliriz. Üsküplü gençlerin kurduğu 'Sübban-ı Vatan' adlı kuruluşa destek veren M. Şekib Bey eserlerinde askeri ve siyasi gelişmelere de yer vermekteydi. M. Şekib Bey'in, 'Unutmayın Bosna'yı', 'Benim Anneme', 'Sanayi Marşı' ve 'Bir Nasihat' gibi şiir ve manzumeleri bazı dergilerde (1908–1911) yayınlandı. Sabri Cemil Bey'inde öykü, şiir, ders kitabı gibi eserlerinin olduğundan bahsetmek gerekir. Ayrıca Abdülhakim Hikmet Doğan'ın 'Sabah Yıldızı Yahut Musavver Osmanlı elifbası', Türkçe dersleri ve din dersleriyle ilgili kitapları da örnek verilebilir. Belki örneklerini verdiğimiz kişi ve eserlerden bazıları, henüz Osmanlı hâkimiyetinin var olduğu döneme aittir. Ancak 1918–40 arası yaşanan durgunluk ve sonrasındaki canlanmada bu tür çalışmaların etki ettiğini de unutmamak gerekir.

1918 sonrası dönemde edebiyat alanında

bir hareketlilikten söz etmek zordur. 1939'da kurulmuş olan Yardım Cemiyeti'nin Edebiyat kolu tarafından Mustafa Karahasan'ın 'Fikriye Abla' öyküsünün etkinlik çerçevesinde okunması gibi aktiviteler edebiyat açısından atılan ilk adımlardandır. Ancak asıl canlanma II. Dünya Savaşı sonrasındadır. Çünkü Makedonya topraklarında yaşayan Türk ve diğer azınlıklar tüm Yugoslavya'da olduğu gibi bazı hak ve özgürlüklerine kavuştular. Türkçe gazete basılması, Türkçe eğitim veren okulların açılması gibi. Tüm bu faaliyetlerin birikimi olarak Makedonya'da yaşayan Türk toplumunda edebiyat eserleri yeşermeye başlar.

Başlangıç'ta şiirler yazan Makedonya Türk Edebiyatına mensup bazı yazarların sonrasında da öykü, deneme, roman, tiyatro türü eserlerde de kendilerini geliştirdikleri görülür. 'Halk Kurtuluş Savaşı'nı konu eden şiirleri de olan M. Karahasan, Şükrü Ramo, Fahri Kaya gibi yazarlar sonraki dönemde kitaplarıyla, gazete ve dergilerdeki yazılarıyla, okul kitaplarındaki şiirleriyle varlıklarını iyice hissettirmeye başladı. Böylelikle Makedonya Türk edebiyatında yeni bir dönemde başlamış oldu. Bu süreçte, Birlik gazetesinin, Sesler dergisinin ve Uluslararası Struga Şiir Akşamlarının Makedonya Türk edebiyatının gelişimindeki rolü küçümsenmeyecek kadar çoktur.

1946 yılında Birlik gazetesinde Mustafa Karahasan'ın yayınladığı 'Hapishanede Bir Gece' adlı yazısı Makedonya Türk Edebiyatı'nın ilk örneklerindendir. Politik, toplumsal, ulusallık, Türkiye, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı vb. konuların işlendiği Makedonya Türk Edebiyatı'nın ilk dönem yazarlarından bazıları şunlardır: Mustafa Karahasan, Süreyya Yusuf, Şükrü Ramo, Necati Zekeriyya, İlhami Emin, Fahri Kaya

Bazı eserlerde, Atatürk'ün öncülüğünde Türkiye'de gerçekleşen toplumsal devrimin etkilerini de görmek mümkündür. Bu bağlamda 1948'de sahnelenen, peçe ve feracenin ele alındığı 'İnandırmak' adlı oyunda; Türk kadının özgürleşmesi, toplumda her alanda eşitliğe kavuşması gibi mesajların verildiği görülür.

1949'da yayınlanan 'Makedonya Genç Türk Yazarlarının eserleri' ve 1951'de yayınlanan 'Yürü Aydınlığa' adlı şiir antolojisi ilk çalışmalardandır. Bu eserlerde birden fazla edebiyatçının eserlerine yer verildiğini belirtmek gerekir. Sonraki yıllarda yayınlanan eserlerden bazıları şunlardır; 1959'da 'Çelenk' (Ş. Ramo), 1961'de 'Bizim Sokağın Çocukları'(N. Zekeriyya), 1952'de 'İlk Adımlar'(F. Kaya) ,1963'te 'Çocuklara Ağaçlar' (N. Dişo ÜLKÜ), 1966'da 'Severim' (Nadire Maksut)...

Ayrıca 1950'lerde yaşanan göçlerin de edebiyata yansıdığı görülmektedir. Münevver Seyfullah'ın 'Macir Yolu' isimli şiirini örnek olarak verebiliriz.

MACİR YOLU

Bu Hasretliğe ne derler,
Çıktım Tren Bekleyeyim,
Kimlere kalır bu yerler,
Geldi vakit ben bineyim,
Açıldı İstanbul Yolu,
Gel be ablam görüşelim,
Ayrıldı canlar, ciğerler.
Ben İstanbul'a gideyim.

1970'li yıllarda eserlerini ortaya koyanlar, ikinci nesil edebiyatçılar olarak adlandırılır. Makedonya Türk Edebiyatına canlılık katan ikinci nesli bir araya getiren 'Orhan Veli Kanık' Edebiyat koludur. Bu yazarlar, Türkiye'deki Türk Dil Kurumunun başlattığı 'öz Türkçe' akımına uyarak eserlerini kaleme almaktaydılar. Bu dönemdeki yazarlardan bazıları; Alahettin Tahir, Avni Engüllü, Fahri Ali, Avni Abdullah, Suat Engüllü'dür. Bu arada M. Karahasan, N. Zekeriya, F. Ali gibi bazı edebiyatçıların kimi zaman Sırpça veya Makedonca yazdıklarını da belirtmek gerekir.

1970–90 arası yayınlanan nazı eserler şunlardır; 1972'de 'Gül Çiçek' (İ.Emin), 1973'te 'Apartman' (A. Tahir), 1974'te 'Söğüt Altı' (A. Engüllü), 1978 'İki Yürekli' (F.Ali), 1980'de 'Bir Sevimle Bir Devrim Üstüne' (S. Engüllü) , 1984'te 'Dört Mevsim' (A. Engüllü), 1986'da 'Yok Etmek' (İrfan Bellür), 1990'da 'Su Ağırlaştı' (F. Ali) …

1990'lı yıllarda ise edebiyata büyük ilgi gösteren, şiir yazan ve dünyada gelişen çağdaş edebiyat akımlarının etkisini yansıtan üçüncü bir nesil ortaya çıktı. Bu nesil "Üçüncü" adını taşıyan ve edebiyata susamış neslin yazılarını yayımlayan amatör bir derginin çıkmasına öncülük etti. Dergi kurucuları Neyat Selman, Rıfat Emin, Leyla Hüseyin ve Oktay Ahmed'tir. Fakat dergi o dönemdeki maddi ve teknik sıkıntılardan dolayı kısa bir dönemden sonra faaliyetine son verdi. Ardından Fahri Ali, Leyla Hüseyin, Arzu Abdullah'ın öncülük ettiği, Üsküp "Yeni Yol" Kültür ve Sanat derneği dâhilinde kurulan 'Yahya Kemal Beyatlı' Edebiyat kolunun faaliyete geçtiği görülmektedir.

2000'li yılların başı, dördüncü nesil edebiyatçılarının ilk adımlarının ortaya çıktığı dönem olarak yorumlanır. 2002 yılında Üsküp Kiril ve Metodi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden bir grup öğrencinin 'Köprü' edebiyat-kültür ve sanat dergisini kurması ile genç yazarlar-şairler yazılarını yayımlama fırsatını yakaladılar. Adem Bayram, Leyla Şerif, Hüsrev Emin gibi öğrencilerin öncülüğünde başlayan faaliyetler, 2003'te Köprü Kültür Sanat Derneği olarak daha aktif bir hale getirildi. Bugün Köprü halen yoluna devam etmektedir. Sözü edilenlerden başka, Türk edebiyatının gelişiminde katkısı olan diğer yayınlardan bazıları şunlardır; Niyazi Bey Eğitim Kültür Sanat ve Spor Derneği'nin (Resne) çıkardığı 'Kızıl Elma', Namik Efendi Derneğinin (Y. Banitsa- Gostivar) çıkardığı 'Dere' ve ADEKSAM'ın (Gostivar) çıkardığı 'Hikmet' dergisi'

Ayrıca Namik Efendi Derneğinin düzenlediği "Abdülselam Ali Siir Yarışması', 'Yahya Kemal'den Necati Zekeriyya'ya" şiir şöleni ve yayınladığı 'İlk Adımlar' şiir kitabı, Köprü Derneğinin düzenlediği 'Bir Ramazan Gecesi', 'Bir Başka Gece' gibi kültür-sanat-edebiyat ağırlıklı programlar da Makedonya Türk Edebiyatına katkı sağlayan ümit verici gelişmelerdendir.

1990'dan günümüze dek yayınlanan eserlerden bazıları şunlardır; 1993'te 'Yarı Kalan Düşünceler' (A. Engüllü), 1994'te 'Sabah Güneşi' (E. İlyas), 1998'de 'Nokta Virgül' (O. Ahmed), 1999'da 'On İkiden Sonra' (L. Hüseyin), Kasım 2001'de 'Buram Buram Üsküp' (Arzu Abdullah), 2003'te 'Ay Balçığı Şiirler' (L. Seyfullah) ve 'Yalnızlığı Paylaşmak'

(F.Ali, Makedonca-), 2004'te 'Yarı Kalan Mısralar' (A. Engüllü), Mart 2006'da 'Bir Garip Konuşma' (Neyat Selman), 2012'de "Ukde" (Bennu Musli), 2013'te "Makedon Sinemasında Öteki Olarak "Öteki" (Semal Ali Erol), 2014'te "Asya Şiirlerim" (Fahri Ali)…

Makedonya Türk Edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynayan Birlik Gazetesi, Sesler, Tomurcuk ve Sevinç dergilerinin yayınının sona ermesi büyük bir kayıptır. Ancak her şeye rağmen öykü ve şiirde yoğunlaşan Makedonyalı Türk Edebiyatçılar, bazı zorluklara rağmen Türk Edebiyatını canlı tutmaya gayret göstermektedirler. Bu bağlamda Yeni Balkan Yayın Evi'nin Mart 2015'te MATÜSİTEB ile birlikte şairleri tekrar bir araya getirmek suretiyle düzenlediği "Genç Şairler Buluşması" anlamlı bir etkinliktir. Düzenlenen programda, Makedonya'daki Türk şairlerin dördüncü kuşaklarından olan ve Yeni Balkan Yayın Evi tarafından yayınlanan "Genç Filizler" şiir kitabı ile Mehmet Arif ve kısa bir zaman önce yayınlanan "Hüma Kuşu" adlı şiir kitabının şairi Rabie Ruşit yer adılar. Nisan ayındaki etkinlikte ise şair, yazar ve gazeteci Fahri Ali genç şiir severlerle buluştu. Hem edebiyat, hem de şiir konusunda yeni bilgi sahibi olan genç katılımcılar, şair Fahri Ali'nin tecrübelerinden yaralanma fırsatını buldular.

Genç şairlerin dışında edebiyata, şiire ilgi duyanların ve tüm edebiyatseverlerin bir araya geldiği bu anlamlı buluşmaların devam etmesi Makedonya'daki Türk Edebiyatı açısından sevindirici gelişmelerdendir.

KÜLTÜR

Tarih boyunca değişik kavim ve uluslara ev sahipliği yapan Makedonya'da değişik ulusların kültür izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda bölgedeki en etkin kültür Türklere aittir. Türk folkloru, halk müziği, halk oyunları, Türk mimarisi, Türk zanaatçılığı vb gibi birçok unsurun Makedonlar vd. milletler tarafından benimsendiği görülmektedir. Büyük şehir ve kasabalarda faaliyette bulunan zanaatların büyük çoğunluğu Demircilik, kazancılık, ibrikçilik, bıçakçılık, kuyumculuk, dokumacılık vb. zanaatlarda olduğu gibi Türk zanaatlarına bakılarak yapılırdı.

Osmanlı Türk etkisi Rumeli'de yaşayan diğer milletlerin giyim ve kuşamlarında da görülmektedir. Diğer milletlerin erkekleri Türk fesi, kuşağı, yeleği, kemeri, para kesesi, sırmalı mintanı, kundurası vb. eşya giyiyorlardı. Kadınlarda ise Türk kadınları gibi ferman, entari, fistan, altın veya gümüş paralarla donatılmış fes, yelek, ipek gömleği, türban, zebane, zengin nakışlı ipek ve hase gömleği, kürk, kolan, pabuç, gerdan, bilezik, mühür gibi eşyalar giydikleri ve bugüne kadar muhafaza edildiği görülmektedir. Bugün, bu eşyalar bazı köylerde kullanılsa da özellikle Türk, Makedon, Arnavut ve Ulahların kurdukları Halk dansları topluluklarında görülmektedir.

Sanatta ve güzel sanatlarda da bazı Türk izine rastlanmaktadır. Bu etki en çok odun oymacılığında, ressamlıkta, seramikçilikte, süslemede vb. sanat kollarında geniş boyutlara ulaştı. Ayrıca ziraat alanındada bazı ürünlerin isimleri yine Türkçe söylenmektedir Örneğin, karapaşo elması, Hacı Sinan elması, kadın

parmağı üzümü gibi…

1912'de Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve dolayısıyla Makedonya topraklarından çekilmesiyle, İslam kültürü sistematik ve bilinçli bir şekilde tahribata uğratılmış ve maalesef insanlığın ortak malı olan tarihi eserler yakılıp yıkılmıştır. Bugün hâlâ ecdat yadigârı olan bazı eserler korunmaya muhtaçtırlar.

Bugün Makedonya'da 520'nin üzerinde Türk İslam eseri bulunmaktadır. Bunlardan 502'si faal, geri kalanı ise yarı harabe veya terkedilmiş vaziyettedir. Bunlar içinde 20 türbe ve 17 tekke de bulunmaktadır. Bugün yaklaşık 100 dinî yapı yüksek sanat ve mimari değer ve özelliğe sahiptir ve bunlar Osmanlı mimarisinin bütün özelliklerinin büyük tahribatlara rağmen hâlâ canlı şahitleridir. Ancak, ne yazık ki, bunlardan sadece 42 dinî eser, tarihi eserler kapsamına dâhil edilip, kanun koruması altındadır Makedonya'da camiler, türbeler, tekkeler, mektepler, medreseler ve mezarlıklar dinî yapılar olarak Makedonya Müslümanlarının resmi dinî kuruluşu olan Makedonya Cumhuriyeti İslam Dini Birliği'nin mülkiyetindedir.

Dini, sosyal, ekonomik, eğitim, bilim, sağlık, ulaştırma vb. ihtiyaçları karşılamak için inşa edilmiş eserlerin büyük bir kısmı bugün kullanılmaz haldedir. Diğer bir kısmı ise müze, sanat galerisi, depo veya başka amaçlar için kullanılan yerler haline getirildiler. Manastır'daki Kadı Mahmut Camii'nin resim galerisine, Haydar Kadı Camii'nin bira deposuna, Ohrid'deki hamamın gece kulübüne dönüştürülmesi gibi.

2001 yılının ilk aylarında silahlı eylemlerin devam ettiği süre içerisinde Makedon güçleri veya taşkınlık gösteren vatandaşlar tarafından, İslam dinine ait 58 yapının yıkıldığı yada hasar gördüğünü de belirtmek gerekir. Başta MİB olmak üzere birçok kuruluş dini-kültürel eserlere yönelik olumsuz eylemleri protesto ettiler.

Burmalı camii, İsa Bey, Sulu Han, Davut Paşa Hamamı, Dükkancık Camii, Mustafa Paşa camii, Debre'deki hamam gibi. Osmanlı'dan kalan birçok eserin korunmaya ve bakıma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda Türk Diyanetinin öncülüğünde Köprülü (Veles)'deki Fazıl Ahmet Paşa Camii ve Manastır (Bitola)'daki Hamza Bey camilerinin tamiratları, Üsküp'te inşa edilen İslami Bilimler Fakültesi Camii inşaatına maddi destek verilmesi, Bursa Osmangazi Belediyesi tarafından ihya edilen Hatuncuk Camii, Rumeli vakfı ve Bursa İl müftülüğünün girişimiyle de Dükkâncık Camiinin onarımının gerçekleştirilmesi sevindirici gelişmelerdendir. Ayrıca, kültürel – manevi mirasımıza sahip çıkılması yönünde, Atatürk'ün eğitim gördüğü Makedonya Manastır Askeri İdadisi restorasyonu Üsküp Mustafa Paşa Camiinin tamamlanması, İştip'teki Radanya Mahmut Ağa Camii, Manastır'daki İshakiye Camii, Kırçova'da bulunan Çullu Baba Tekke ve Camii gibi Osmanlı izleri olarak ayakta kalabilen bazı tarihi eserlerin restorasyonu Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirildi.

Son yıllarda tarihi ve kültürel mirası ayağa kaldırma çalışmaları açısından özellikle TİKA'nın önemli katkılar sağladığını ifade etmek gerekir. Bugün Makedonya'da

Makedonya'yı ve Balkanlar'ı yeniden ihya etmekte, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı manen yıkılan kalelerin tamiratını üstlenmekte, Yunus Emre Vakfı, kültürel köprülerin kurulmasına vesile olmaktadırlar. Onlarca belediye ve Gönüllü teşebbüsler Balkanlar'da, Türk insanın selamını ve hayratlarını getirerek hizmette yarışmaktadırlar.

Bu kapsamda Türk düşünürü ve ozanı, gönül adamı Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Türkçeyi en iyi kullanan yazarlardan sayılan Peyami Safa'nın sanat anlayışını ve eserlerinin ele alındığı 'Kütüphane Sohbetlerimiz' isimli etkinliği, ''Atatürk'ün Ailesinin Doğum Yeri Kocacık'ta Müzik Geleneği'' isimli kitabın tanıtımı, 23 Nisan "Dünya Kitap ve Telif Günü" programının gerçekleştirilmesi, Makedonya'daki bazı kurum mensuplarına yönelik Türkçe kurslarının gerçekleştirilmesi gibi örnek teşkil eden faaliyetleri ile Üsküp Yunus Emre Kültür Merkezi'nden de bahsetmek gerekir.

Kültürel açıdan gözden kaçmaması gereken bir diğer gelişme, 1950'de kurulmuş olan Halklar Tiyatrosudur. Bu bağlamda Makedonya Türkleri, kültürlerini yaşatma ve sosyal hayatlarını canlandırmak adına kurulmuş olan Üsküp Türk Tiyatrosunun önemli bir yeri vardır. Kuruluşundan bu yana 300'e yakın yerli ve yabancı oyun sahneleyen Türk Tiyatrosu, Türkiye'nin değişik yerlerinde de bazı oyunları sahneleme fırsatı buldu. 2010 ve 2011 yıllarında, TİKA desteğiyle 60 yıllık çalışmaları içeren monografi yayımlanmış olan Üsküp Türk Tiyatrosuna ayrıca dijital arşiv oluşturulması ve sahnelenen oyunların kaydedilmesi amacıyla teknik cihaz ve malzemeler TİKA tarafından hibe edildi. Bir milletin sahip olduğu kültürü yansıtan ve kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılması için köprü görevi gören tiyatro merkezi için 2014 yılının başlarında yeni bir binanın yapımı, için temel atma töreni düzenlendi. Yeni binanın tamamlanması durumunda Türk Tiyatrosu, teknik altyapı ile tüm sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi imkânına kavuşacaktır.

Bu arada Türk kültürünün tanıtılması ve iki ülke arasında kültürel işbirliğinin artmasında önemli rol oynayan, her yıl mayıs ayında Doğu Makedonya'da çeşitli etkinliklerle düzenlenen Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali'ne de yer vermek gerekir. Makedonya'nın Valandova iline bağlı Çalıklı köyünde düzenlenen festival kapsamında yağlı güreş müsabakaları, halk oyunları, tiyatro gösterileri, çeşitli sergiler düzenlenmek suretiyle; Türk kültürünün kendine özgü öğelerinin festival aracılığıyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne girmeye de aday olan Türk dili ve kültürünün korunması açısından önem taşıyan Hıdırellez geleneğinin bu yıl 24'cüsü düzenlenecektir.

Kalkan Derneği, İstikbal İlkokulu, Yeni Hayat Derneği, Üsküp Tefeyyüz İlkokulu, Gostivar Mustafa Kemal İlkokulu ve Vrapçişte İlkokulunun katılımıyla gerçekleştirilen 23 Nisan Şenlikleri, Köprü - kültür sanat ve eğitim derneği tarafından düzenlenen 'Çanakkale Zaferi' ve "Balkanlar'dan Kudüs'e Köprü" konulu konferanslar, Makedonya Atatürkçüler Derneği tarafından düzenlenen 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı

Kutlaması ve 'Çanakkale Zaferi ve Şehitlerimizi Anma Konferansı', Abdülhakim Hikmet Doğan Eğitim Kültür ve Sanat Merkezi tarafından düzenlenen 'Mehmet Akif Ersoy'un Edebi ve Milli Kimliği' başlıklı Konferansı, Tefeyyüz İlköğretim Okulu tarafından düzenlene 23 Nisan, 21 Aralık Türkçe bayramı kutlamaları gibi etkinlikler kültürel devamlılığın somut örneklerinden sadece bir kaçıdır.

Netice itibariyle bir taraftan kültür eserleri onarılıyor, diğer taraftan da Türk kültürü çeşitli faaliyetlerle tanıtılmaya ve yaşatılmaya devam ediyor.

BASIN YAYIN

Makedonya'da Türkçe süreli yayınların geçmişi Osmanlı devleti dönemine dayanmaktadır. 1876 yılında yayımlanan ve Manastır'da basılan "Rumeli" gazetesi bu bölgede yayımlanan ilk Türkçe süreli yayındır. II. Meşrutiyet döneminde süreli yayınların sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Ancak Balkan Savaşları ile II. Dünya Savaşı yılları arasında neredeyse sadece seçim dönemlerinde bir iki sayı yayımlanıp kapatılan bazı süreli yayınlara rastlanmaktadır. II. Dünya Savaşı yıllarında Makedonya'daki Türklerin, 1941-1944 yılları arasında Sofya'da eski harflerle çıkan "Medeniyet" adındaki gazeteyi okudukları bilinmektedir.

Makedonya'daki Türkçe basın-yayın, Türklerin sosyal, kültürel ve siyasi yaşamda önemli bir iletişim aracıdır. Bu konudaki ilk gelişme Aralık 1944 yılında Birlik gazetesinin yayımlanmasıdır. Daha önce süreli yayınlarda Arap alfabesi kullanılıyorken "Birlik" gazetesiyle birlikte Latin alfabesinin kullanılmaya başlandığı görülür. "Birlik" gazetesi aynı zamanda Türkçe eğitiminde de önemli bir yere sahiptir. Daha sonra 1949 yılında kadınlar için yayımlanan "Yeni Kadın" dergisi, Eylül 1950 yılından itibaren yayın hayatına başlayan "Pioner" gazetesi ile basın yayın faaliyetleri genelde mevcut yönetimin belirlediği şekilde devam eder. Bu süreçte Birlik Gazetesi ve Sesler Dergisi, Makedonya'daki Türkçenin ve Türk Edebiyatının varlığını sürdürmesine önemli ölçüde katkıda bulunur. Bu vesile ile Rahmetli Ali Kubur ve Erdoğan Nezir ile birlikte Birlik gazetesinin vefakar çalışanlarını saygı ile anıyorum.

Ancak 2000'lerin başında yaşanan iç savaş ve sonrasında devreye giren Ohri Çerçeve anlaşması ile birlikte devam eden sürecin eğitim, kültür vb. alanlarda olduğu gibi Türk basını açısından da olumsuz neticeleri beraberinde getirdiği görülür. 2004 ve 2005 Yılı itibariyle değişik gerekçelerle Sesler dergisi, Birlik gazetesi, Sevinç ve Tomurcuk çocuk dergilerinin yayınına son verilir. Bundan Türkçe yayın sadece özel teşebbüslerin gayretleriyle sürdürülmeye çalışılır.

Balkanlardaki/Makedonya'daki gelişmelerin, bilimsel-kültürel faaliyetlerin, Makedonya Türkleriyle ilgili her türlü gelişmelerin ele alındığı, gerektiğinde çözüm önerilerinin yer verildiği ve kamuoyunun oluşturulabildiği basın faaliyetlerinden bazılarını ise şu şekilde özetlemek mümkündür. Makedonya'da yayınlanmış olan ve yayınlanmaya devam eden gazete ve dergiler; 'Birlik' gazetesi (1944– Şubat 2005), 'Sevinç' ve

'Tomurcuk' çocuk dergisi (1957–2004), 'Sesler' toplum-sanat dergisi (1965-2004), 1987 de 'Hilal' (MİB, El-Hilal Cemiyeti), Vardar dergisi (1994-2002), 1994 de çıkmaya başlayan 'Zaman' gazetesi (İnternational Newspaper), 1998'de çıkmaya başlayan 'Ekol' dergisi ve 2002 ile 2006 yılları arasından itibaren yayınlanmaya başlanan; 'Köprü', 'Kızıl Elma', 'Dere', 'Grafiti', 'Hikmet' dergileri ve 'Türk Kalemeri', 'Haberci', 'Yeni Balkan' gazeteleri, 2009'dan itibaren yayınlanmaya başlayan 'Ufuk', 'Kardelen Çocuk', 'Evlad-ı Fatihan' ve 'Sessiz Gemi' gibi yayınlar önemli bir misyonu yerine getirmenin somut örneklerindendir. Tito Yugoslavyası'nın kuruluşundan 2014 yılına kadar süre içerisinde Makedonya'da toplam 60'ın üzerinde Türkçe süreli yayın yapıldığı görülmektedir.

Birlik gazetesinin çıkmaya başladığı dönemde Köprülü'ye bağlı bir Türk köyü olan Yukarı Vranofça'da Aralık 1944'te 15'er dakika olmak üzere Türkçe radyo programlarının yayınına başlandı. Daha sonra ise kurulan Üsküp Radyosunda Türkçe programlara yer verilmesi, 1967'de Radyoda Türkçe bölümü kurulması ve yayın süresinin zamanla artması gibi gelişmeler yaşandı. Bugün Radyodaki yayın saati günlük 5 saattir.

Türkçe televizyon programlarının devreye girmesi ise Nisan 1969 dur. Önceleri ayda birkaç kez olan Türkçe Programlar 1980'li yıllarda haftada 4 gün, 1990'larda ise haftanın her günü yayınlanmaya başlar. Televizyonlarda haberlerin dışında, belgesel, çocuk, kültür, gençlik, eğlence, sağlık, gibi programlara yer verildiği görülür. Özellikle MTV Türkçe Bölümünde Abdurrahman Yaşar'ın Doğu Makedonya Türklerinin sorunlarıyla ilgili hazırladığı belgesel programları kayda değer çalışmalardır. Bu vesile ile MTV bünyesindeki öz verili çalışmalarına şahit olduğum Rahmetli Abdurrahman Yaşar'ı ve Gayur Şeh'i Rahmetle anıyorum. Ağustos 2002'de Türkçe TV programları, etnik topluluklara ayrılan kanalda (MTV3), 15.30- 18.00 saatleri arsında yayınlanmaya başlandı. Ancak vericilerin güçlü olmamasından dolayı özellikle Doğu Makedonya'da izlenememe sorunu vardır.

Türkçe TV haber redaksiyonunun da kapatılmasının öngörüldüğü Mayıs 2006 itibariyle Makedonya Radyo ve Televizyonunda yapılacak değişmeler sonucunda, Türkçe radyo yayın saatlerinin kısıtlanması da gündeme geldi. 2015 yılı itibariyle her gün 10:30-15:30 saatleri arasında hizmet veren Devlet Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü, gerçekleştirdiği yayınlarla, devletin dahi ulaşamadığı en ücra köşelere ulaşıp oralarda yaşayan Türklere yalnız olmadıklarını hissettirerek seslerini duyurmalarını sağlamaya devam etmektedir. MTV 2'de ise her gün günde 2,5 saat Türkçe TV yayın gerçekleştirilmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda Makedonya Türk Gazeteciler Derneği, (MATÜGED) tarafından düzenlenen "Makedonya'da Mevcut Türkçe Medyaların Karşılaştıkları Sorunlar ve Muhtemel Çözümleri" konulu konferansta, Türkiye Cumhuriyeti dışında Türkçe televizyonu programlarının ilk kez Makedonya'da yapıldığına dikkat çekildiğini belirtmek gerekir. Ülkedeki Türklerin yakın tarihine ışık tutan Makedonya Radyosu ve Televizyonu bünyesindeki Türkçe yayınlar, çeşitli

nedenlerden dolayı yaşanan sıkıntılara rağmen Türk varlığının yaşatılmasına büyük katkı sunmaya devam etmektedir.

Makedonya Türklerinin sosyal, kültürel, ekonomik vb sorunlarının dile getirilmesi ve çözümlenebilmesine katkı sağlayana Radyo, TV, Basın-Yayın türünden faaliyetlerin yanı sıra internet üzerinden gerçekleştirdikleri yayınlarla Türkçenin ve Türk toplumunun gelişimine katkıları olan bireysel girişimler de bulunmaktadır.

SİVİL ÖRGÜTLENME (SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI)

Bölgede Osmanlı döneminden beri devam eden bir sosyal dayanışma (vakıf anlayışı) vardır. 1912–40 yılları arasında Türklerin siyasal, sosyal ve kültürel anlamda örgütlenmesi, dil, eğitim, folklor vb. alanlarda bir araya gelebilmeleri neredeyse imkânsızdı. Bununla birlikte 1924'te 'Sebat Futbol Kulübü'nün (Üsküp), 1939'da 'Üsküp Türkleri Yardım Cemiyeti'nin kurulması gibi gelişmeler yaşandı.

Makedonya Türkleri ; 1942'de 'Yücel Teşkilatı'nı, 1946 'Zafer' kültür ve spor kulübünü, 1948'de 'Üsküp Türk Kültür ve Sanai-i Nefise Cemiyeti'ni, 1948 (veya 1949)'da Gostivar'da Şevkat Derneğini kurdular. Ancak göçlerin ve mevcut yönetimin olumsuz etkileri bu tür faaliyetlerin kısa süreli olmasına yada sona ermesine yol açtı. Yücel teşkilatı gibi.

'*Yücel Teşkilatı*'; II. Dünya Savaşı'nın belirsizliği ve yarınların ne olacağının bilinmediği bir dönemde, Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini örf adet ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına kuruldu. Teşkilatın kurulmasında; yıllardır devam eden bazı uygulamalar, Vardar Makedonyası'nın Bulgaristan'a bırakılması, Rus tehdidi ve Komünizmin etkin olmaya başlaması gibi nedenlerin etkili olduğu görülmektedir.

Teşkilat, Yugoslavya topraklarındaki siyasi gelişmelerin neticesinde Türk tarihine, Türk kültür ve ananelerine daha sıkı sarılmak istikameti ve ana fikrinde gelişim gösterdi. Bu bağlamda Türk milliyetçisi gençler arasında Türkiye'den getirtilen eserler ile milli şuur yayılıyordu. Başta Atatürk'ün Nutku olmak üzere, Mehmet Akif'in Safahat'ı, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Namık Kemal ve Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirleri en çok okunan eserlerdi.

Teşkilat eğitim seviyesi yüksek, münevver, ahlak ve fazilet sahibi Türk gençlerinden oluşuyordu. Teşkilata girildiği zaman *Kuran, Bayrak ve Tabanca* üstüne yemin edilirdi. Bu yeminde *Türklük ve Türkiye Cumhuriyeti menfaatleri için gerekirse kanımın son damlasına kadar çarpışıp canımı vereceğim* ifadesi oldukça dikkat çekicidir.

Gittikçe genişleyen teşkilat, II. Dünya Savaşı'nın sona erip bölgeye komünizmin hâkim olmasıyla birlikte yeni idareden Türklerin lehine birtakım haklar koparmağa çalıştı ve bu gayeyle komünist organlara kendi adamlarını yerleştirdi. İlk başlarda devlet tarafından herhangi bir güçlükle karşılaşılmıyordu. Fakat bir süre sonra Türklerin, Büyük Arnavutluk peşinde olanlara karşı bir denge unsuru olarak kullanılmak istendiği anlaşıldı. Ancak Türkleri kullanamayacağını anlayan yönetim, Makedonya Türkleri arasında Atatürkçülüğü ve

Türkiye'ye karşı sevgiyi artırmaya yönelik faaliyetlere devam eden '*Yücel Teşkilatı*'nın faaliyetine son verdi.

Gelişmelerden rahatsız olan yönetim 1947'de bir ihbarı gerekçe göstererek apar topar tutuklamalara, soruşturmalara başlar. Zamanın ileri gelen tüm aydınları, sağduyu sahipleri, halkın gerçek temsilcileri bir gecede vatan haini ilan edilip, jet mahkeme kararlarıyla hüküm giyerler. Henüz hukuki yapılamanın bile tamamlanamadığı bir dönemde, terörist-ispiyoncu teşkilatını kurarak Makedonya'da yaşayan Türkleri Makedonya Halk Devletine karşı organize etmek, devlet düzenini değiştirmeye/yıkmaya yönelik eylem hazırlığında olmak gibi asılsız iddialarla yargılanan Yücelcilerin dördü idama, yüzden fazla mensubu da hapis cezasına çarptırıldılar(1948). Ancak gizliliğe önem veren teşkilat mensuplarının (100'den fazlasının) bir ihbarla yakalanmaları bugün hala cevaplanamayan bir sorudur. Konuyla ilgili olan bazı araştırmacılar; bunun ya içerden birinin ihanetiyle yada Türkiye'den beklenen ilgiyi göstermeyen bazı siyaset adamlarının durumu dönemin yönetimiyle paylaşmasıyla olduğu görüşünü öne sürerlerse de bunlar kanıtlanamamış iddialardır. Hayatta kalanların da sonraki dönemlerde konuyla ilgili aydınlatıcı beyanatlarda bulunmamaları bazı gerçeklerin karanlıkta kalmasına neden olduğuna dikkat çekilmektedir.

İşte yaşadığı toprağa/devlete bağlılık gösteren, işgallere karşı canını hiçe sayarak mücadele eden ve sadece kendi benliklerini koruma gayesiyle hareket eden Türkler aslı olmayan bazı iddialarla sindirilmeye çalışıldılar.

Yücel mensupları; yeni Türk harfleriyle ilk Türk gazetesi olan *Birlik Gazetesi*'nin çıkarılması, Üsküp radyosunda ilk Türkçe yayının ve Türkçe eğlence programlarının gerçekleşmesi, ilk Türk öğretmen kurslarının organize edilmesi ve bu kurslardan sayısız öğretmenin yetiştirilmesi, yeni Türk alfabesinin kullanılmasına öncülük etmesi ve ilk okuma kitaplarının hazırlanması gibi birçok faaliyetlerde bulundular.

Yukarıda belirtilenlerden başka faaliyette bulunan diğer derneklerden bazıları şunlardır; 1950'de 'Türk Yazarlar Cemiyeti', 1966'da 'Yeni Yol' kültür-güzel sanatlar derneği, 1968 yılında Resne'de 'Kardeşlik' Kültür Güzel Sanatlar Derneği, 1976'da Gostivar'da 'Altın Parmaklar' Derneği.

Gerek 1990'lı yılların belirsizliğinin, çok partili düzene geçiş ve siyasal örgütlenmenin devam ettiği dönemde gerekse bazı olumsuzlukların yaşandığı 2000'li yıllarda, Türklerin en azından kültürel, sanatsal ve sosyal alanda örgütlü bir şekilde etkinliklerini arttırmaya çalıştıkları görülür. Bugün Makedonya'da 5000'den fazla kayıtlı STK olduğu belirtilmektedir. Bunların arasında 50'nin üzerinde de Türklerin kurduğu STK vardır. Makedonya'da Türklerin kurduğu STK'lar ağırlıklı olarak; 'kadın', 'çevre', 'eğitim ve kültür', 'sanat-folklor', 'Yardım' vb. alanlar da faaliyet göstermektedirler. Ancak izlenen yöntemler ve faaliyetler açısından profesyonelce hareket eden STK azdır.

1990–2015 arası dönemde kültürel, sanatsal, toplumsal alanlarda ve Türklerin

bilinçlenmelerinde faaliyette bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarından bazıları şunlardır; Üsküp'te 'Köprü', 'Ensar', Makedonya Türkçe Medya Geliştirme Derneği (MTMGD), MATİB (Makedonya Türk İşadamları Birliği), 'Ufuk' ve 'Türk Öğretmenler Derneği', Kalkandelen (Tetova)'da 'Kalkan' Derneği, Ohrid'de 'Karabey Mahalle Derneği', Çalıklı'da 'Bahar', Konçe'de 'Karacaoğlan', Radoviş'te 'Yeni Hayat', Buçim'de 'Aşık Veysel', Ustrumca'da 'Kardeşlik', Radoviş'te 'Zeyni Bey', Dedeli'de 'Ufuk', Resne'de 'Kardeşlik' ve 'Niyazi Bey Eğitim Kültür Sanat ve Spor Derneği (NEKSAD)' Struga'da 'Gönül', 'Hayat', Vrapçişte'de 'Millenium', Gostivar'da 'Şevkat', 'Namik Efendi', 'Genç Kalemler' 'MATÜKAT', 'ADEKSAM', gibi.

Makedonya Türklerinin milli ve manevi kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak, Makedonya'da hoşgörü ve birlikte yaşama zihniyetinin yerleşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuş olan STK'lar, Makedonya Türklerinin; milli ve dini kimliklerini koruyabilmek adına kültürel, sanatsal, sosyal vb. alanlarda örgütlenerek etkinliklerini arttırmaktadırlar

SONUÇ

Makedonya'daki Türk Hâkimiyetinin sona ermesinden itibaren dil, din, eğitim, kültürel, sosyal ve siyasal örgütlenme vb. hususlarda çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan ve çeşitli zorluklara rağmen varlıklarını devam ettiren Makedonya Türkleri, bugün, atalarının doğduğu bu topraklarla, 'anavatan' olarak düşündükleri Türkiye arasında sıkışıp kalmışlardır.

Yugoslavya döneminde sahip oldukları haklar ve yaşanmış olan olumsuzluklardan sonra bağımsızlığına kavuşan Makedonya Devleti; sosyal, siyasal yaşamını Makedon ve Arnavutlara göre düzenlemek suretiyle Türkleri ve diğer milliyetleri görmezlikten gelmektedir. Nihayetinde 2001'den bu yana yaşanan gelişmeler bunu daha somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türkler vatan olarak gördükleri, tarihi-kültürel mirasa katkı sağladıkları, hizmet etkileri, vergi verdikleri Makedonya'da, yakın zamanda yaşananların sonrasında Ohri çerçeve anlaşması vb. düzenlemelerle yok sayıldılar veya yok sayılmaya çalışıldılar. Oysaki bir bütünün parçası olan Türklerin her yönden muhatap alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Makedonya Türklerinin yeniden şekillenen siyasal-sosyal-ekonomik şartlarda özgüvenleri tam olarak kendilerini geliştirmek suretiyle etkin, güçlü ve yapıcı olmak için çaba sarf ettiklerini ifade etmek gerekir.

Yeniden şekillenen MC Anayasasıyla birlikte diğer milletlerin yanında, Yüce Türk Milletinin bir parçası olan Makedonya Türkleri; dün ve bugün olduğu gibi gelecekte de sorumluluklarının bilincindedirler. Ülkedeki hak ve özgürlüklerin yeterince sağlanmasıyla da bu bilinç; mevcut olan birlikteliğin ebedi olmasını mümkün kılacaktır.

Türkiye açısından ise Atatürk'ün 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' politikası gereği bölge

barışının sağlanmasına öncülük edilmesi gereği vardır. Makedonya Türklerinin sorunlarının, asimilasyon ve göçe neden olacak oluşumların engellenmeye çalışılması, hak ve özgürlüklerin yeterince uygulanması için Türkiye'nin, Makedonya yönetimiyle, Makedonya'daki Türk teşkilatlarıyla ve temsilcileriyle devamlı diyalog içerisinde bulunmasının önemi büyüktür.

Atalarımızdan kalan eserlerin korunması, Türk varlığının devamı, kendi benliğimizin korunması için özelde Makedonya genelde Balkan Türklerini unutmamalıyız. Unutturmamalıyız…

KAYNAKÇA

1- A THEREAT TO 'STABILITY' Human Rights Violations in Macedonia, Human Rights Watch / Helsinki, USA 1996.

2- ABBAS, Zerrin Bedri; "Makedonya'da Türklerin Eğitimi", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı** Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara 1999.

3- AGO, Arif ; "Makedonya'da Türk Halkının Anadil Üzerine Öğretim-Eğitim ve Sorunları", **Sesler**, sayı 302, Üsküp 1996.

4- AĞANOĞLU, Yıldırım, Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi – GÖÇ-, İstanbul 2001.

5- AĞANOĞLU, Yıldırım; **II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı**, İstanbul 2006.

6- AHMET, Oktay; Üçüncülerin Doğuşu, **Sesler**, Sayı 299, Üsküp 1995.

7 – ARİF, Ayfer; **Makedonya Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası ve Eğitime Etkisi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008,

8 - BAKİ, Süleyman, vd., **Makedonya'da İlkokul ve Lise Türkçe Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Matüsiteb, Üsküp 2009

9- BAKİ, Süleyman; Makedonya İslam Dini Birliği ve Türkler, **Haberci**, S. 15, Vrapçişte-2005.

10 - BAKİ, Süleyman; Manevi Önderlerimiz, S. 6,7,8,9,10,11, **Köprü,** Üsküp 2004,2005,2006.

11- BAKİ, S.; Osmanlı Devrinde Bir İlim ve Medeniyet Merkezi: Üsküp, **Köprü**, S.7, 2005.

12 -BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C.1, Kısım 1, T.T.K., Ankara 1963.

13- BEHİCUDDİN, Şehabi; **Kapanmayan Yaralar-Uncured Wounds**, Üsküp 2003.

14-BEKİRİ, Senat Vraynko; 'Sivil Toplum' **Haberci**, Sayı: 3, Vrapçişte Kasım2004.

15-BEYZAT, Mugbil ;'Türkçe Basın-Yayının Kapanıklığı',**Vardar**, S.9-10, Üsküp 1995.

16-BEYZAT, Mugbil ; "50 Yıllık Dönemde Makedonya Türklerinin Hukuki ile Toplumsal urumu", **Vardar,** Sayı 12, Üsküp 1995.

17-Birlik, 2001 – 2004'te yayınlanan sayıların bazıları

18-CANOVA, Remzi;'Makedonya'da Türk Kültürü Sönüyor mu?', **Vardar**, Sayı 6, Üsküp 1994.

19-CARTER, F.V. "Yugoslavya'nın Türk Halkları", **Dünyada Türkler**, İstanbul 1995.

20 -ÇAVUŞOĞLU, Halim; Bütüncü Yaklaşım Bakımından Türkiye'ye (1952-67)'Kitlesel Göç, 2005.

20-ÇAYIRLI, Necati ; 'Makedonya Türkleri', **Türkler**, C.20, Ankara 2002.

21-ÇAYIRLI, N; Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Arş. Enst. '**1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı**'bildirisi, Nisan 2006, Çeşme-İzmir.

22 - ÇAYIRLI, Necati; ' Günümüz Makedonya Türkleri', **Balkanlar El Kitabı,** Cilt:2, Akçağ Yayınları, Ankara 2013,

23 - ÇELEBİ, Turan; **Makedonya Türk Çocuk Edebiyatında Sevinç Dergisi Ve Bu Dergideki Şiirler Üzerine Tematik Bir İnceleme,** Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitei, İzmir 2014.

24 -Çocuk Bahçesi (Birlik Gazetesinin Eki), Yıl XXVIII, Sayı 908, Üsküp 2001.

25 -Çocuk Bahçesi (Birlik Gazetesinin Eki), Yıl XXVIII, Sayı 909 ve 913, Üsküp 2001.

26 -DEMİR, Ayhan; **"Müslüman Cumhurbaşkanı Hayal Mi ?" Yeni Akit, 15.Nisan 2014**

27 - Dere, sayı 3, Y. Banitsa 2004

28- DİKİCİ, Ali, 'Torbeşlerin Etnik Kimlik Sorunu' adlı çalışması, 2005.

29-DİKİCİ, Ali; ''AB Yolunda Makedon Polisinde Yaşanan Değişim ve Türk Polisinin Katkıları'', **Hikmet**, Sayı 3, Gostivar 2004.

30 – DURMUŞ, Ahmet; ''Bir Zamanlar (Makedonya'da İslam Kültürü)'', **Avrupa Diyanet,** S.125, Ankara 2009.

31- EREN, İsmail**, Rumeli'de Türk Kültürü,** Yeni Balkan Yay.

32 -ENGÜLLÜ, Avni ; ''Sayılarla Türkler'', **Birlik**, Yıl LVII, Sayı 5614, Üsküp 2001.

33-ENGÜLLÜ, Suat; "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konf. (Mayıs,Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir MAK-GÖÇ, İzmir 1996.

34-Europan Stability Initiyative Supported by German Foreign Ministry,**'The Other Macedonian'**,2002.

36 -FRİEDMAN, Victor. A.; Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi, **Hikmet**, Sayı 5, Gostivar 2005.

37-GLİGOROV, Kiro ; "Makedonya Günümüzde Makedon, Türk, Arnavut, Sırp, Rom, Ulah ve diğer Milliyetlerin Vatanıdır", **Sesler**, Sayı 277-78-79, Üsküp 1993.

38-GOGOV, Rade; **Halk Kurtuluş Savaşında Türkler**, Üsküp 1992.

39-GÜREL, N. Rana, Makedonya. Türk Edebiyatında Kadın Yazar ve Şairler, **Hikmet**,S.3, 2004.

40 - GÜREL Nazlı Rana, ve Zeki; **Hayatı-Sanatı-Eserleri Fahri Kaya**, Berikan Yay., Ankara 2010,

41- Haberci 2004- 2005 yıllarında yayınlanan sayılar.(Vrapçişte/Gostivar)

42 - HACISALİHOĞLU, Mehmet ; 'Makedonya' Maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C.27. Ankara 2003

43- HAFIZ, Nimetullah "Yugoslavya'da Yayımlanan Türkçe Lektür Kitaplarının Bibliyografyası (1949-1982)", **Sesler**, S. 180 Kasım 1983

44- HAMZA, Yusuf; ''Başlangıcından Günümüze Kadar Makedonya Türklüğü'', **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir (MAK-GÖÇ)İzmir 1996.

45- HAMZAOĞLU, Yusuf ; "Gostivar Türkleri**", Balkan Türklüğü**, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000,

46 - HAMZAOĞLU, Y. ; 'Makedonya'da Türk Sorunu**', Balkan Türklüğü**, Ankara 2000.

47-HAMZAOĞLU, Yusuf; Doğu Makedonya'da Türkçe Eğitim Sorunu, **Köprü**, S.10, Üsküp 2006

48-HASAN, Hamdi; **Makedonya'da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan**, Üsküp 1998.

49-HAYBER, Abdülkadir; "Makedonya'da Türkçe Öğretimi", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı** Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara 1999.

50 - HAYBER Abdülkadir, **Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatı,** Ankara 2011.

51-Hikmet, Sayı 3, Gostivar 2004. ve sayı 5, Gostivar 2005

52 -HOCA, Fadıl; Makedonya **Devlet Organlarında, Kamu Kuruluşlarında ve Eğitim Sisteminde Türklerin Katılım Oranı İle İlgili Mukayese Çalışması**, ADEKSAM,2001

53-HOCA, Fadıl; Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Hikmet**, S,3, Gostivar 2004.

54-İBRAHİMGİL, M. Zeki ; "Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf

Eserlerinin Bugünkü Durumu'', **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996.

55-İLBEĞİ, Hamza; Dağılan Yugoslavya-Kosova Ekseninde Türk Olma Bilinci, **Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul 2005.

56-İLYAS, Enver; Radoviş'e bağlı Kılavuz köyünden Derviş Ahmet'le yapılan söyleşi, sayı 5887-5891 **Birlik**, Üsküp 2002.

57-İLYAS, Enver; **Rumeli'nin Canevi**, Üsküp 2003.

58-İSEN, Mustafa; **Makedonya ve Kosova Çocuk Şiiri Antolojisi** ; **Makedonya ve Kosova Çocuk Şiiri Öyküsü** adlı esreler, Ankara 2004.

59 - İSEN Mustafa, **Varayım Gideyim Urumeli'ne Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu**, 2009.

60-İSMAİL, İsmail T; 'Halk Kurtuluş Savaşında Manastır Türkleri', **Sesler**, S.149, Üsküp 1980

61-KALİÇANİN-JEJELY, Tatyana; "Geçmişte ve Günümüzde Makedon Söyleyicilerinden Kaydedilen Türk Türküleri", **Sesler**, Sayı 237, Üsküp 1989.

62-KARAHASAN, Mustafa; **Suzan**, (Suat Engüllü'nün ön yazısı ile…), Üsküp 2002.

63-KAYA, Fahri ; "Hikâyemizin Hikayesi", **Seçme Yazılar**, Üsküp 1994.

64-KAYA, Fahri; "Makedonya'da Türkçe Yayın Hayatı", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı** Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara 1999.

65 - KAYA, Fahri ; **Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar**, Köprü Derneği Divan Yay., Üsküp Haziran 2008,

66-KAYA, Fahri; DEMİR Firuz vd. ;**Aynı Güneş Altında Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Yaşayan Türk Halkının 25 Yıllık Edinimleri**, Nova Makedonya Basımevi, Üsküp 1971.

67-KAYA, Fahri; Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yücelciler, **Köprü**, S.11, Mart 2006, Üsküp

68-KAYA, Fahri; Tefeyyüz 1944'te Değil 1844'te kuruldu, **Köprü**, Sayı 10, Üsküp 2006.

69-KAYA, İ. Güven; **Yugoslavya'da Türk Halk Edebiyatı**, Boğaziçi Ü.. İstanbul 1993.

70 - KILIÇ, Kemal Hakkı; 'Diyanet İşleri Başkanlığınca Makedonya'ya Götürülen Hizmetler' **Avrupa Diyanet,** S.125, Ankara 2009.

71-Köprü, S.4, Üsküp 2002 ve S. 7, Üsküp 2005.

72 -KUMBARACI-BOGOYEVİÇ Lidiya, **Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri**, Enka, İstanbul 2008.

73-KUT, Şule "Bağımsız Makedonya: Altıncı Yıl Krizleri'', **Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar**, Rumeli Vakfı Yayını, İstanbul 1999.

74– MEMİÇ, Mustafa; **Velika Medresa i Njeni uçeniçi…**, Fonografika Yay., Skopje, 1984'ten

75-M.C. Bölgesel Teşkilatlanma Yasası - Üsküp Eylül 2004

76-Makedonya Cumhuriyeti Anayasası, M.C. Millet Meclisi Basımevi, Üsküp 1999.

77-Makedonya Devlet Organlarında Türklerin Katılımıyla İlgili Rapor, TDP, Üsküp 2003.

78-Makedonya'da Uluslar arası Türk Üniversitesi'nin Kurucu Raporu, ADEKSAM, Gostivar 2000.

79-MATÜSİTEB I.Bülteni 2003-2005, Üsküp 2005.

80-MEMİŞOĞLU, Hüseyin, **Pages of History of Pomac Turks,** Ankara 1991.

81-MURAT, İbrahim '21 Aralık Türtkçe Eğitim Günü', **Yeni Balkan,** Aralık 2014.

82 -MURAT, Salih; "Makedonya'da Son 6 Ay İçerisinde Yıkılan, Hasar Gören İslam Dinine Ait Dini Mabedlerin listesi ", **Birlik**, Yıl LVII, Sayı 5693, Üsküp 2001.

83-MURAT,Salih; Yücelcilerle ilgili yazı dizisi (1-9), **Birlik**, Ekim 2003- Mart 2004 Üsküp.

84-MURAT, Salih; Yücelin Hukuki Yönü, **Köprü**, Sayı 11, Üsküp 2006.

85-MUSA, Musa;Balkan Müslümanlarında Din-Kimlik Bütünleşmesi, **Hikmet**, S.6, 2005

86-NUREDDİN Mensur; **Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri**, Gostivar 2003.

87-ORAN, Baskın ; "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.48 Sayı 1-4, Ankara 1993

88-Osnovni i Sredni Uçilişta vo RM na Poçetokot na Uçebnata 2002/3 Statistiçki pregled 440, Skopje 2003.

89-ÖZER, Refik;**Yücelciler, Şahadetlerinin 50.Yıl Anısına (1948-1998)**, İstanbul 1998.

90-ÖZKAN, Nevzat; "Eski Yugoslavya Türkleri", **Türk Dünyası**, Kayseri 1997.

91-ÖZTUNA,Yılmaz; **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi**, C.1, İst 1973.

92- 'Mustafa Kemal Atatürk' Merkez İlkokulu **, Yeni Balkan**, Sayı 86, Üsküp 2006

93-Statiçki Godişnik na R.Makedoniya, Tom XXXII, zavod za statistika, Skopye 1997.

94-Statiçki Godişnik na R.Makedoniya, TomXXXIV, zavod za statistika, Skopye 1999

95- Statiçki Godişnik na R. Makedoniya, zavod za statistika, Skopye 2004.

96-Statiçki Godişnik na SR Makedoniya, zavod za statistika, Skopye 1968.

97-STOYANOVSKİ, Aleksansar (Editör), **İstoriya Na Makedonskiot Narod**, Tom 2, İnstitut Za Nasionalna İstoriya, Skopye 1998.

98-ŞEH, Gayur; "Makedonya'da Türkçe Radyo ve Televizyon Programları" **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı** Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara 1999.

99-TAHİR, Şenol ; "Doğu Makedonya'yı Ziyaret etmek Sevaptır", **Vardar**, 134, Üsküp 2000.

100 - TDP Gn Başkanının Süleyman Demirel ile yaptığı görüşme, **Vardar**, S.14, 1995.

101- TDP Gn Başkanının Yerel Seçimler hakkındaki görüşleri. S.6075, **Birlik**, 2005.

102 - TODOROVSKİ, Gligor; "1919-1929 Yılları Arasında Üsküp'te Çıkan Gazeteler", **Birlik Gazetesi,** 1 Kasım 1962

103-TUFAN, Muzaffer ; "Makedonya'da Türk İslam Kültürü", **Sesler**, 293, Üsküp 1995.

104 -TURAN, Ömer ; "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997.

105- TÜYSÜZOĞLU, Dr. Göktürk**; "**Makedonya'da Seçim Haftası" **http://politikaakademisi.org/makedonyada-secim-haftasi**

106-ÜLKER, Çiğdem; **Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu**, Ankara 1998.

107-YaşamTarzı, Millenium Derneği Vrapçişte 2004.

108-YAŞAR, Abdurrahman ; "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı** , İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996.

109-Yeni Balkan, 2005- 2006'da yayınlanan sayılar. (Üsküp)

110-YUNUS, Mahmut; Makedonya Türk Çocuk Edebiyatının Birinci Kuşak Yazarları', **Hikmet**, Sayı 1, Gostivar 2003.

111-YUSUF Muharrem, Manastır'da Göç Devam Ediyor, **Yeni Balkan**, S.87, Üsküp 2006

112-ZAİM, Sabahaddin; "Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997.

113-Zapişani Studenti na Visokite Şkoli ı Fakulteti vo Uçebnata 2002/3, Statistiçki Pregled 439**,** 2003

114-ZEYNİLOVİÇ, Seniha; **Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler**, Üsküp 2005

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLER

Profesör Lazar Lazarov ile yapılan görüşme, Ağustos 1996, Üsküp.

Halveti Şeyhi Kadri Efendi ile yapılan görüşme Ağustos 1996, Ohrid.

MTV Türkçe Bölümü sorumlusu Gayur Şeh ile yapılan görüşme, Ağustos 1996, Üsküp.

TDP Genel Bşk. Erdoğan Saraç ile yapılan görüşme, Ağustos 1996.

Meclis Bşk. Samo Klimovski ve Eğitim Bakanı Gale Galev ile yapılan görüşme, Ağustos 2000,

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001, Gostivar.

1959'da göç eden Hayriye ve İslam Çayırlı ile yapılan görüşme, Eylül 2002- İzmir.

Hayati Yavuzer (Bolu A. İzzet Baysal Ün.) ile yapılan görüşme, Ocak 2002, Üsküp

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme, Ocak 2003, Gostivar.

Namik Efendi Derneği bşk. Hayati Şaban ile yapılan görüşme, Ocak 2003.Gostivar

TDP G. Bşk. Kenan Hasip ile yapılan görüşme, Ocak 2003 Üsküp

Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Temmuz 2004, Gostivar

Erdoğan Saraç ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Gostivar

MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme Eylül 2005, Üsküp.

Köprü derneği Bşk. Hüsrev Emin ile yapılan görüşme, Ağustos- Eylül 2005, Üsküp.

Millenium Derneği Bşk. Senad Bekir ile yapılan görüşme Eylül 2005, Vrapçişte;

El Hilal Yard. Teşkilatı Bşk. Behicuddin Şehabi ile yapılan görüşme Eylül 2005, Üsküp

MATÜSİTEB Danışmanı Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Gostivar

Merhamet Derneği Başkanı ve Logos A Yayınevi Sahibi Adnan İsmaili ile 1996 - 2009,yılları arasında yapılan görüşmeler, Üsküp

TDP Genel Başkanı Kenan Hasip ve TMBH Genel Başkanı Erdoğan Saraç ile gerçekleştirilen görüşme, Gostivar – Makedonya., Temmuz 2011

Makedonya Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi Bedri Nureddin ile 2003 ile 2014 yılları arasında gerçekleşen görüşmeler, Gostivar.

Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu Müdürü Oktay Nureddin ile gerçekleştirilen görüşme, 2015, Gostivar.

Yararlanılan İnternet adresleri

http://www.matukat.4t.com

www.diplomatikgozlem.com/haber_olu.asp?id=1411

www.staradigma.com/turkce/nisan2003/makale_12.html

http://www.deik.org.tr/bultenler/2005627152649Makedon-Mart2005.pdf,

http://www.turkishmedia.org.mk/index.asp?rub=27&lang=tr

http://www.haber7.com/balkanlar/haber/972258-salih-murat-turkiyenin-durusu-itibarimizi-artirdi

http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=66

http://www.haberler.com/turkiye-makedonya-ticaret-ve-yatirim-forumu-3324926-haberi/

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/10/17/feature-03

http://erdemahmet.blogspot.com/2007/10/1990dan-sonra-makedonya.html,

http://www.tdp.org.mk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=30&Itemid=47,

,

http://www.usak.org.tr/print.php?id=365366279&z=2

http://www.usakgundem.com/yazar/2147/makedonya%E2%80%99da-se%C3%A7imlerin-galibi-kim.html

http://www.turksam.org/tr/a2454.html

http://www.usakgundem.com/yazar/2147/makedonya%E2%80%99da-se%C3%A7imlerin-galibi-kim.html

http://www.yllpress.com/69712/tdp-ald-305-287-305-oy-say-305-s-305-n-305-ac-305-klad-305-.html

http://www.aljazeera.com.tr/haber/makedonyada-secimin-galibi-muhafazakarlar

http://www.dunya.com/ekonomi/dis-ticaret/makedonya-ile-ticaret-hacmi-386-milyon-dolar-218097h.htm

http://ekoavrasya.net/images/upload/attachments/makedonya%20ulke%20bulteni%20%283%29.pdf

http://balkantime.net/index.php/kunye/910-ueskuep-tuerk-tiyatrosunun-temel-atma-toerenini-babakan-gruevskide-katld

http://www.hidfestmakedonya.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=3&lang=tr

http://sondevir.com/kulturalemi/259532/makedonyadaki-turklerin-sesi-mtv-video.html

http://www.balturk.org.tr/makedonyada-turk-kulturunun-dunu-bugunu-ve-yarini/

http://www.yenibalkan.com/egitim/20152016-ogretim-yili-icin-lise-kayit-tarihleri-aciklandi-h3396.html

http://www.yenibalkan.com/kultur/genc-sairler-bulusmasi-gelenegi-devam-ediyor-h3457.html

http://www.yenibalkan.com/kultur/genc-sairler-bulusmasi-duzenleniyor-h3354.html

II.Meşrutiyetin ilk Yıllarında Makedonya Şehirlerindeki Çete Faaliyetleri (1908–1914)

Necati ÇAYIRLI*

GİRİŞ

14. Yüzyıldan 1912–1913 Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı yönetiminde kalan Makedonya, gerek Türk tarihi gerekse Balkan tarihi açısından önemli bir yer işgal etmiştir.

Makedonya; sahip olduğu coğrafi konumu itibariyle, Balkan Yarımadası'nın merkezi durumundadır. Gerek Anadolu'dan Avrupa'ya, gerekse Avrupa'dan Akdeniz'e, hatta kuzeye, Rusya'ya açılan istikametlerin birleştiği bir düğüm noktası durumundadır. Askeri ve ticari yolların kavşağı durumunda olmasından dolayı Makedonya tüm devletlerin ilgi odağı olmuştur.

Makedonya; Makedon, Türk, Sırp, Arnavut, Yunan ve Ulah gibi pek çok etnik unsuru birarada barındırdığından çeşitli müdahalelere sahip olmuştur. Gerek Balkan devletleri, gerekse büyük devletler, bölgede üstünlüğü ele geçirmek için faaliyetlere girişmişlerdir.

1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlayan Bulgarlar, kurdukları çetelerle bölgede etkili olmaya başladılar. Söz konusu faaliyetlere Sırp ve Yunan (Rum) çetelerinin de katılmasıyla "Makedonya Meselesi" büyük devletlerin de taraf olduğu bir sorun haline geldi.

1908 yılında Meşrutiyet'in ikinci defa ilan edilmesiyle Makedonya'daki çete faaliyetleri bir süreliğine durdu. Ancak, Osmanlı idaresinin tutumu, büyük devletlerin (Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa'nın) ve Balkan devletlerinin (Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan'ın) faaliyetleri söz konusu sükûnetin kısa sürmesine neden oldu.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova/İzmir/TÜRKİYE. (e-mail: necaticayirli@gmail.com) http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962*

Makedonya'yı kendi topraklarına dâhil etmeyi hedefleyen VMRO (Dahili Makedonya Devrimci Teşkilatı, 1893), Bulgar çete faaliyetlerinin ilk örgütlü hareketlerinden birini oluşturur. Zamanla Bulgarların yanı sıra Sırp ve Yunan çete faaliyetlerininde arttığını dönemin gazetelerinde de görmek mümkündür. Osmanlı Devletindeki yerel basında da gelişmelere yer verilmesi meselenin ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

Yazımda İzmir'de çıkan Ahenk, Anadolu, Hizmet, İttihad ve Köylü gazetesinin yer verdiği ölçüde; Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin isimlerini, çetelerin faaliyetlerini, kimlerden destek aldıklarını, Osmanlı yetkililerinin almaya çalıştıkları tedbirleri, bölgede yaşayan Türklerin mücadeleleri ve çete faaliyetlerine öncülük eden şahısların kimler olduğu, şehirlerin nasıl harabeye çevrildiği, halkın ne gibi zorluklarla karşı karşıya kaldığı gibi hususlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylelikle Makedonya'daki gelişmelerde tarafların nasıl bir tutum içerisinde oldukları basında çıkan yazılarla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I-1908 ÖNCESİ MAKEDONYA

I-A. Makedonya'nın Coğrafi, Etnik Yapısı Ve Osmanlı Öncesi Durumu

Fransızca'dan dilimize Makedonya olarak geçen kelimenin aslı "macedoine" olup: "Karışık, türlü, muhtelif parçalardan mürekkeb, yamalı bohça, sebze ya da meyve salatası" manalarına gelmektedir. [1]

Ülkenin siyasi sınırları yüzyıllar boyunca birçok defalar değişime uğramış ise de, doğal anlamda Makedonya olarak anılan bölgenin coğrafi sınırlarını, doğuda Karasu (Mesta Nehri) ve Rodop Dağları, güneyde Ege Denizi ve Vardar Nehri, batıda İnce Karasu (Bistrica Nehri), Ohri Gölü, Drim Nehri ve Koza Dağları, kuzeyde ise Şar, Osogova ve Rila Dağları çizer.[2]

Bugün Makedonya denildiğinde aynı coğrafi alan anlaşılmaktadır. Ancak bugün üç ayrı devlet arasında bölünmüş olan Makedonya'nın kuzey ve batısını bugünkü **Makedonya Cumhuriyeti** (Vardar Makedonyası), güneyini Yunanistan'a bağlı **Ege** veya **Yunanistan Makedonyası**, doğusunu ise Bulgaristan'a bağlı **Bulgaristan** veya **Prin Makedonyası** meydana getirmektedir.

Bu coğrafi alanda tarih boyunca Makedonya Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Bulgar Krallığı, Kuman (Kıpçak) Devleti, Sırp Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu gibi devletler hüküm sürmüştür.

Bölgede bilinen ilk hâkimiyeti M.Ö. 725'lerde Argead Hanedanı'ndan I. Ferdikas kurdu. Makedonya Krallığını kuran bu hanedan, Yunan asıllı değildir. M.Ö. 513'te II.Filip'in kral olmasıyla, devletin otoritesi kuvvetlendi ve sınırlar genişletildi. M.Ö. 168'lerde Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline getirildi. Kavimler göçü esnasında ve sonrasında sık sık istilaya uğrayan Makedonya, M.S. VI.yy.'da Slavlaşmaya başladı. IX. ve X. Yüzyıllarda bölgede Bulgarlar etkili oldu. 1204-1224 arasında Makedonya'da Latin Krallığı kuruldu. 1230'larda Bulgarların, 1280'de de Sırpların hâkimiyetine geçti[3]. Sırp hâkimiyeti 1371 yılına kadar devam etti.

I-B. Makedonya'nın Osmanlı İdaresi Altına Girişi Ve İdari Teşkilatlanma

Bizans'la verdiği mücadeleler sonucu Osmanlı Beyliği, Boğazlar ve Marmara sahillerine kadar olan alana hakim olmuştu. Osmanlı birlikleri, 1353'te Süleyman Paşa komutasında Çanakkale Boğazı üzerinden, bir daha dönmemek üzere Rumeli'ye geçtiler. Türk tarihinde bir dönüm noktası teşkileden bu olay, Balkanlar ve Avrupa'nın Türk fetih hareketlerine açılmasını sağlamıştır.

Türklerin Rumeli'deki etkinliği Avrupalıların dikkatini çekti ise de, o dönem birbirleri ile mücadele ettiklerinden Osmanlılara karşı gerekli reaksiyonu gösteremediler. Osmanlılar bundan faydalanarak hızla yayılmaya başladılar.

1363'te Edirne'nin fethedilmesi, ardından Sultan I.Murat'ın Filibe ve Zagra üzerine yürüme emri vermesi Bizans'ı iyice paniğe düşürdü. Zira bu durum Bizans'ın Sırplar ve Makedonya'daki Bulgarlar ile irtibatını kesiyordu. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu Türkleri Avrupa'dan geri atmaktı. Bu amaçla kurulmuş olan Haçlı ordusu 26 Eylül 1371'de Çirmen'de ağır bir yenilgiye uğratıldı. Çirmen zaferiyle başlayan Makedonya fütuhatı 1373'te tamamlandı[4].

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti'ne karşı direnç gösteren tek teşebbüs, Bizans İmparatoru'nun oğlu ve Selanik Valisi olan Manuel'di. Manuel, Sırpların uğradıkları mağlubiyetten istifade ederek, kuzey Yunanistan ve Makedonya'da daha önce Bizans'a ait olan yerleri geri almak istiyordu.

Manuel'in bölgedeki faaliyetleri üzerine Osmanlı Sultanı I.Murat, Rumeli Beylerbeyi'ni Batı Makedonya'ya sefer yapmakla görevlendirdi. Bu dönemde Kavala, Stanros, Kilkis, Yanya gibi batı ve güneybatı Makedonya'da yer alan birçok Sırp kalesine akınlar yapıldı. 1372 yılında bölgedeki en büyük ve önemli şehirlerden birisi olan Serez, Osmanlıların eline geçti[5].

Serez'le beraber aynı yıl içerisinde Kavala, Drama ve Karaferya gibi şehirler de Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Osmanlıların Makedonya'yı fethederek Köstendil'e kadar gelmeleri, Yukarı Sırbistan Despotu Lazar Grebyiyanoviç'i anlaşmaya sevk etti. Lazar Osmanlılar'a asker ve vergi vermeyi kabul etti. 1382 yılında Manastır, 1385 yılında Pirlepe ve Ohri, 1386'da Niş alındı[6].

Bu dönemde ele geçirilemeyen Selanik ise, Yıldırım Beyazıt zamanında ele geçirildi. Ardından Yanya'nın da ele geçirilmesiyle bütün Makedonya Türk hakimiyetine girdi. Ancak 1402 Ankara Savaşı yenilgisi ile başlayan Fetret Devri"nde Güney Makedonya'daki bazı yerler tekrar Bizans hakimiyetine girdi.

II. Murat döneminde, Balkanlardaki Türk fetihleri yeniden hızlandı ve tekrar üstünlük sağlandı. Osmanlıların Makedonya ve Balkanlarda genişlemelerine karşı yapılan son Haçlı Seferi, 1448'de düzenlendi. Kosova'da karşı karşıya gelen iki ordu arasındaki mücadeleyi Osmanlı ordusu kazandı. II.Kosova Zaferi olarak tarihe geçen bu başarıyla beraber, Makedonya kesin olarak Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine girdi. Böylece Makedonya'da Osmanlı hakimiyeti altında beş yüzyıl sürece olan yeni bir dönem başladı[7]. İdari teşkilat

bakımından Makedonya, Rumeli Eyaleti'nin sınırları içerisinde kalıyordu. Rumeli eyaleti'ne toplam yirmi dört sancak bağlı olup, bu sancaklardan 6 adedi Makedonya sınırları içindeydi (Yanya, Ohri, Selanik, Üsküp, Pizren, Vulçıtrın). Bölgedeki bu idari teşkilat uzun yıllar önemli bir değişikliğe uğramadan 19.yüzyılın ortalarına (1843) kadar varlığını sürdürdü.

Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari teşkilatında ve yönetiminde bazı değişiklikler yaptı. Buna göre Osmanlı devleti 39 eyalete bölündü. Makedonya bu yapılanma içerisinde Rumeli, Selanik, Yanya, Niş ve Üsküp eyaletleri içerisinde kaldı. Daha sonraki yıllarda 1864 yılında çıkarılan bir tüzükle illerin durumu ve idari yapı yeniden belirlendi[8]. Bu yapılanma içerisinde Makedonya, Yanya, Selanik, İşkodra vilayeti sınırları içerisinde yer aldı [9]

19.yüzyıl başlarına kadar, oldukça huzur ve refah dolu bir dönem geçiren Makedonya'da ; organize, halka yansıyan isyan hareketleri ancak 19.yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Bunun de en büyük nedeni, milliyetçilik akımları ve Panslavizm'dir[10].

I-C. Balkan Uluslarının İddiaları Ve Avrupa'nın Tutumu

Makedonya, gerek stratejik önemi, gerekse üzerinde çeşitli milletlerin yaşadığı alan olması sebebiyle; Berlin Antlaşması'ndan sonra bir çok devletin üzerinde emeller beslediği alan haline geldi. Bu devletler Makedonya ile sınır komşusu olan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'dır. Daha sonra bu mücadeleye Romanya da katıldı. Bu devletlerin arzusu Makedonya'yı bütünüyle ilhaktı[11].

Bu uğurda ilk mücadeleyi Bulgaristan başlattı. Onlara göre burası, bir zamanlar Bulgar çarı Simon'un kurduğu "Büyük Bulgar İmparatorluğu"na dahildi. Bulgar Eksarhlığı'nın yayınladığı bir bildiride; "Bizim geleceğimiz Makedonya'dadır... Makedonyasız Bulgar Devleti, Balkanlar içinde gayesiz ve önemsiz kalacaktır. Selanik, Bulgar Devleti'nin giriş kapısı olmalıdır." deniliyordu[12].

Ulahlar ekaliyette (azınlıkta) olmakla beraber, Romanya tarafından desteklenmekte idiler. Romanya bu suretle Makedonya cihetinde genişlemeyi ümit etmekte idi. Arnavutlara gelince; ancak batı bölgesinde çoğunlukta idiler. Yahudiler, büyük şehirlerde ve en çok Selanik'te kesif (yoğun) bir topluluk halinde yaşıyorlardı[13].

Yunanlılar da Makedonya üzerinde "Tarihi Hak" iddiasında bulunuyorlardı. Onlar da bir zamanlar buraya Yunan Kralı Filib ve İskender'in hakim olduğundan dem vuruyorlardı. Makedonya Rumları, "Megalo İdea" emeli ile yanıp tutuşan bir unsur olup, Yunan Krallığını İstanbul'a kadar uzatmak istiyorlardı[14].

Sırplar da Makedonyalı'ların Sırp olduklarını, Üsküp'ün Sırp hükümdarlarından Duşan devrinde Sırbiye'nin payitahtı olduğunu söyleye söyleye bitiremeyerek, bütün Mkedonya'nın Sırbistan'a ait olduğunu iddia ediyorlardı[15].

Makedonya aynı zamanda "Şarka Doğru" politikası takip eden Cermenlerle, "Sıcak Denizlere Doğru" politikası takip eden Slavların ideallerinin kesiştiği alandı. Avusturya öteden beri "Yeni Pazar" üzerinden Selanik'e inme

politikası takip ediyor, bu uğurda Berlin tarafından da tahrik ediliyordu. Rusya ise Çetine ve Belgrad üzerindeki nüfuzlarından faydalanarak Adriyatik ve Ege Denizi'ne inmek istiyordu[16]. Avusturya, dolayısıyla Almanya, Selanik ile hareketli bir liman kazanacağını umuyordu. Bunun için de Makedonya'nın hamisi rolünü üstleniyordu. Rusya ise Bulgaristan vasıtası ile Ege'ye çıkmayı düşünüyordu. Uzak Doğu'da serbest kalmak isteyen İngiltere, Rusya'nın dikkatini özellikle bu konuya çekmeye çalışıyordu. Bu yüzden de Makedonya bir türlü paylaşılıp bölünemiyordu. Sırplar ve yunanlılar Makedonya'yı bölme, Bulgarlar ise ilhak etmek istiyorlardı[17].

I- D. 19.Yüzyılda Makedonya Meselesi'nin Ortaya Çıkışı, Balkan Ve Avrupa Devletlerinin Faaliyetleri

1371'den 1877-78 Osmanlı-Rus harbine kadar fasılasız Osmanlı hakimiyetinde kalan Makedonya, 1878'de Ruslar'ın işgaline uğramışsa da, aynı yıl yapılan Berlin Antlaşması"yla tekrar kurtarılmıştı[18].

1878 Berlin Antlaşması'nın 2. - 3. maddesi gereğince, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İtalya, Makedonya'yı; siyasi rekabet ve hadiselerin merkezi yapmışlardı. Babıali'nin "Vilayet-i Selase" olarak adlandırdığı Rumelimizin en güzel, en unutulmaz parçaları Selanik, Kosova, Manastır vilayetlerinin kazalarında bile, bu devletlerin delegeleri vardı. Jandarma kuvveti, bu milletler zabitlerinin kontrolü altında idiler[19].

Tarihin en eski zamanlarından beri üzerinde pek çok ırkın yaşadığı, ayrı ayrı medeniyetlerin yükseldiği, farklı din ve mezheplerin barındığı bir yer olan Makedonya bu özelliğini Osmanlı idaresi zamanında da korumuştur[20].

Makedonya Sorunu, adı belirtilmemekle beraber ilk kez 1876'da İstanbul Konferansında ortaya atılmıştı. Berlin Antlaşması'nı izleyen yıllarda hızla gelişmesine, birçok kanlı olayların çıkmasına rağmen, bu terim bu topraklarla ilgili olarak ilk kez Bulgaristan'da kurulan "Makedonya Komitesi" tarafından 1902 yılında kullanıldı[21]. Makedonya Meselesi'ni; Rum Patrikhanesi'nden ayrı bir Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması (1870) ve bir süre sonra patlak veren Osmanlı-Rus (1877-78) savaşının yolaçtığı sonuçlar ile başlatmak da mümkündür[22].

Makedonya Sorunu'nu aslında bir "Milli Akımlar Mücadelesi" olarak da değerlendirebiliriz. Bu mücadelenin köklerini Avrupa'da milliyetçilik cereyanlarının gelişmesi dönemine ve özellikle Panslavizm'e bağlamak mümkündür. Çünkü Makedonya Sorunu'nun en akif unsurları Slavlar ve Slavlaşmış Bulgarlardı[23].

Makedonya Meselesi'ni Bulgarların ortaya çıkarmış olduğu şüphesiz bir gerçektir. Bulgarlar bunun için çeşitli faaliyetlere girişerek, bölgeyi tamamen ele geçirmek veya kısmen kendilerine bağlamak için Makedonya'yı kan gölüne çevirmişlerdi. Makedonya bölgesinde eskiden beri çıkarları olan büyük devletler de bu mücadelelere katıldılar. Böylece yalnızca bir kaç Balkan ülkesinin sorunu olan Makedonya genel bir durum aldı. Bu mücadele ve karışıklıkları bahane eden büyük devletler; "Makedonya Islahatı" adı altında Osmanlı'nın haysiyetini

kırıcı faaliyetlere girişmekten de kaçınmadılar.

Makedonya Meselesi'nin temelini teşkil eden "Panslavizm"e en çok karşı duran İtalya idi. Hatta bu fikrin propagandacısı görünen Avusturya hükümetini -aralarındaki ittifaka rağmen- harp ile tehdit eden yine İtalya olmuştu. Avusturya ise takib ettiği genişleme siyaseti gereği Rusya'yı destekliyordu. Fakat Osmanlı Devleti için bir tehlike arz eden "Panslavizm" fikrinin kökleştiği bir sırada İngiltere Kralı, Osmanlı-Rus savaşına engel olmak ve "Panislavizm" hareketine dikkat çekmek amacıyla 1908 Ağustosunda Rus Çarı ile Reval'de görüşecektir[24].

Bulgarlar, Makedonya'ya dair olan faaliyetlerini, kurdukları birer çete hareketi şeklinde yürütmüşlerdi. Bu komitelerin maksatları, karışıklıklar çıkarmak ve Osmanlı idaresinin aczini ispatladıktan sonrna Avrupa devletlerinin müdahalesi ile bu bölgeyi Bulgaristan'ın ilhakına sunmak olmuştu[25]. Özellikle Bulgar çeteleri, halkı soyuyor ve tehdit ediyorlardı. Makedonya'da en kuvvetli ve hareketli unsur oldukları için Makedonya davası tüm ağırlığı ile onların davası idi. Fakat Rum ve Sırp çetelerinin de faaliyetleri vardı. Rum çeteleri susbaylar tarafından yönetiliyordu. Sırplar da özellikle çoğunlukta oldukları yerlerde nüfuzlarını hissettiriyorlardı. Ayrıca Makedonya'ya gelen Fransız katolik papazları da yaptıkları propagandalarla karışıklığa sebep oluyorlardı[26].

Makedonya Meselesi'ni meydana getiren bir diğer faktör de etnografik yapısıdır. Çünkü üzerinde yaşayan halkın köklerine göre, Makedonya bir etnoğrafya müzesi gibidir. Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Arnavutlar, Yahudiler içiçe yaşamakta idiler[27]. Bunlardan başka hudutlar konusu da Makedonya Sorunu'nda büyük rol oynadı. Makedonya'nın hududunu tam olarak tesbit etmek mümkün değildi. Çünkü Bulgar'ı, Sırp'ı, Yunan'ı, Arnavud'u ve Ulah'ı kendine göre bir Makedonya hududu çizmekte idi. 20.yy başlarında Selanik, Manastır, Kosova vilayetlerinin Makedonya'yı teşkil ettiği kabul edildi. Buna göre[28],

"Makedonya Meselesi"nin Sebebi Zuhuru" adını taşıyan bir lahiya ise İngiltere'yi devletin başlıca düşmanı olarak nitelemekte ve Makedonya Meselesi'nin zuhurunda da başlıca müsebbib olarak yine İngiltere'yi göstermekteydi[29].

Peki, Bulgar, Rum ve Sırp çeteleri Makedonya'yı bu şekilde Osmanlı'dan koparmaya çalışırken Mkedonya'daki Türk alali ne yapıyordu?

Nüfusun yarısını bunlar meydana getiriyordu. Tarihi hak iddiasında haklılığı ispat edilecek olunursa Makedonya'nın en uzun süre

	Selanik Vilayeti	**Kosova Vilayeti**	**Manastır Vilayeti**
Y.Ö.	35.000 km²	32.900 km²	28.500 km²
Nüfus	1.200.000	1.100.000	900.000
Sancaklar:	Serez, Drama, Taşoz	Prizren, Secine, Debre Taşlıca, Priştine, İpek	Serfice, Elbasan Görice

Türklerin hakimiyetinde kalmış olması onları haklı çıkarırdı. Bunlara rağmen, Türklerin durumunu bir görgü tanığı şöyle dile getiriyor;

"Türkler Makedonya'nın her cihetinde ekseriyette bilhassa Manastır'da ve Köprülü'den itibaren şark cihetlerinde ekseriyeti teşkil etmiş bir halde bulunmaktadırlar. Türkler hala uyuyorlar. Türkler hala müdafai nefse bile kalkışmıyorlar. Hala yarını düşünmeyi aklına getirmeyen bir Makedonya sakini varsa o da Türklerdir"[30].

1902 senesine durum Makedonya'da fevkalade karışık ve gergindi. Büyük devletlerin müdahalelerine meydan vermek istemeyen Bab-ı Ali, 1902'de bazı kararlar alarak buraya "genel vali" atamaya karar vermişti. Bu göreve ise Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. Bulgar komiteleri, bu Osmanlı reform programını kesin olarak reddettiler. Bunun üzerine "Viyana Islahat Proframı" olarak bilinen reform teklifi kabul edildi[31].

Ağustos 1903'te başgösteren İlinden Ayaklanması'ndan sonra Kruşova kasabasında, ilk defa olarak, Kruşova Makedon Cumhuriyeti ortaya çıkıyor. Hayatı yalnız 13 gündür, ama tarihsel önemi gayet büyüktür. Bu ayaklanma ile makedon milleti, kendi milli ve toplumsal özgürlüğünün muzaffer oluşunu elde edebilmek için çalışıyordu. Ancak yalnız kalan Makedonlar daha büyük devletler karşısında mağlubiyete uğramışlardı[32]. Eylül 1903'te Mürzsteg'de tespit edilen ıslahat programı Bab-ı Ali'ye sunuldu. Bağımsızlığı zedeleyen hükümlere itiraz edilmesine rağmen Bab-ı Ali bu programı kabul etti. Buna göre, reformların takibi için genel müfettişin yanına iki ecnebi sivil ajan tayin edilecekti. İdari ve adli teşkilatta ise düzenlemeler yapılacaktı[33].

1903 İlinden Ayaklanması'ndan sonra, Balkanlarda barışan ve statükonun korunması amacıyla, Ekim 1904'te Rusya ve Avusturya Dışişleri bakanları Mürzsteg'de (Viyana yakınında) bir araya geldiler. Burada Mkedonya için yeni bir ıslahat proramı hazırladılar. Böylece Rusya Selanik'e, Avusturya Üsküp'e, İngiltere Drama'ya, İtalya' da Manastır'a yerleşti. Bu uygulama sonucu, Makedonya'ya Avrupa devletleri tam olarak yerleşmiş ve bölgeyi kontrolleri altına almış oldular[34].

1906 yılında Hüseyin Hilmi Paşa'nın reform programının uygulanması sırasında yaptırdığı nüfus sayımına göre Makedonya'yı teşkil eden üç vilayette nüfusun etnik ve dini dağılımı şöyle idi[35]:

	Selanik	Kosova	Manastır	Makedonya Toplam
1-İslam (Türk-Arnavut)	485.000	752.000	460.000	1.000.000 (Türk)
2-Rum Patrikliğine Bağlı (Ulah dahil)	323.000	13.000	291.000	627.000
3-Bulgar Eksaklığına Bağlı	217.000	170.000	188.000	575.000
4-Diğerleri (Yahudi, Ermeni, Katolik, Protestan)	53.700	-	-	199.000

Balkan devletlerinin Makedonya üzerindeki ulusal çıkarlara dayanan istekleri Türk aydınları ve özellikle genç subaylar arasında ulusal fikirlerin gelişmesini etkilerken, Abdülhamit'in izlediği teslimiyetçi politika, bağımsız devlet politikası isteklerini çoğaltıyordu[36].

15 Eylül 1907'de İstanbul'daki Rus ve Avusturya büyükelçileri Makedonya için bir adliye ıslahat projesi üzerinde anlaştılar. Her üç vilayette biri müslüman öbürü hristiyan olmak üzere ikişer adliye müfettişliği bulunacak, oralardaki adliye memurlarının miktarı arttırılacak ve Divan-ı Harpler de adliyenin murakebesine tabi olacaktı[37].

II. 1908-1912 ARASI MAKEDONYA

II. – A. II. Meşrutiyetin İlanı Ve Makedonya'daki Yankıları

1907 sonu ve 1908 başında yeni ıslahat projeleri gündeme getirildi. Aynı devrede Rusya, Avusturya ile işbirliğinden vazgeçip İngiltere ile çalışmaya başladı. Osmanlı Devleti ise hazırlanan müdahaleleri önlemek için bazı tedbirler almaya çalıştı.[38]

3 Mart 1908'de İngiliz hükümeti Makedonya Sorunu'nu daha çetin hale sokacak bir genelge yayınladı. Söz konusu genelgede; Makedonya için tek bir valinin tayini, emrine kafi miktarda yabancı subay verilmesi, Makedonya maliyesinin tanzimi için ora bütçesinden geçinen büyük miktardaki Türk kıtalarının azaltılması, çetelerin Makedonya'ya geçmelerini önlemek için Yunan, Sırp ve Bulgar hükümetlerine baskı yapılması gibi esaslar yer almaktaydı[39].

İngiltere'nin belirttiği hususlar, Makedonya'nın merkezle bağlarını gevşetmekte ve onu muhtariyete götürmekteydi. Reform önerileri birbirini izlemesine rağmen Makedonya'daki hareketlerde bir durulma olmuyordu. H. Hilmi Paşa'nın kayıtlarına göre, 1906 yılında 98 çatışmada 530 kişi, 1907 yılındaki 79 çatışmada ise 435 kişi öldürüldü[40].

İngiliz genelgesine, Rusya 26 Mart 1908'de cevap verdi. Buna göre; Osmanlı Hükümetine giren yabancı subayları her büyük devlet kendi tayin edecek, her köyde mahalli köy bekçileri oluşturulacak, Üç vilayete tek valinin tayininin zor olacağından genel müfettişin görev süresi %3 gümrük zammının sonuna kadar olacaktı (1914). Ayrıca Maliye komisyonundaki azaların hepsi Rus ve Avusturya azalarının yetkisine haiz olacaklar ve Osmanlı'nın hizmetine gireceklerdi.

4 Nisan 1908'de İngiltere bu teklifi şu şartlarla kabul etti. Genel müfettiş; İstanbul'a başvurmadan bütçeyi tasdik edebilsin, seyyar jandarma bulundurulsun, memurları tayin ve azletme yetkisine sahip olsun. Ardından Almanya ve Avusturya da Rus programını kabul etti[41].

İngiltere Kralı ile Rus Çarı, 10 Haziran 1908 günü Reval'de bir araya gelerek duruma yeni bir çözüm arama ihtiyacını duymuşlardı. Böyle bir gereksinme; Makedonya'da olayların sürüp gitmesinden çok, Ocak 1908'de II.Abdülhamit'in Avusturya-Macaristan'a, Selanik Demiryolu bağlantısı yapma imtiyazı vermesinden kaynaklanıyordu. Makedonya üstünde Avusturya-Macaristan'ın etkisinin

artmakta oluşu, Rusya ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı[42]. Reval görüşmesi, II. Meşrutiyete varan ayaklanmanın kıvılcımını teşkil etti[43]. Reval'de iki hükümdar arasında görüşülen meselelerden biri de Makedonya ıslahatıydı. Bu ıslahat; Makedonya'ya müstakil ve genel bir valinin tayini, Vilayet'e mahsus müstakil bir bütçe tanzimi ve Osmanlı askerinin geri çekilmesiyle yerine yerli ahaliden bir jandarmanın teşkiliyle ilgili maddelerden ibaret idi.

Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerce temin edilmiş hukuki haklarına muhalif olan bu ıslahatın kabulü için İngiltere denizden, Avusturya ise karadan baskı uyguladı. İngiltere ve Rusya tarafından bu ıslahatın neticelendirilmesi için Avusturya'nın da yardımı gerekiyordu. Bu nedenle Avusturya İmparatoru ile Eyşel'de görüşen İngiltere Kralı, Avusturya'nın Yeni Pazar'ı ele geçirilmesine göz yumdu[44].

Gelişmeler Makedonya'daki İttihat ve Terakki çevrelerinde, Makedonya'nın yakında Osmanlılardan koparılması için yapılan hazırlıklar olarak yorumlandı. Makedonya'daki İttihat ve Terakki komiteleri kendi vilayetlerindeki konsoloslara Reval'de alınan kararları protesto eden notalar verdi[45]. Bu ortam içinde, 3 Temmuz 1908 günü Resne Garnizonu'ndan Niyazi Bey'in bir çete kurarak dağa çıkması ile İttihat ve Terakki'nin kendisini sonuca götürecek eylemi başlamış oldu. Eylemler Reval görüşmelerine karşı oluşan bir tepkinin ürünüydü.

8 Temmuz 1908'de "İttihat ve Terakki Selanik Komitesi" imzasıyla tüm konsolosluklara gönderilen mektupta amaçlarının 1876 Anayasası'nın ilanı olduğu, anayasa ilan edilince yalnız Makedonya'nın değil, bütün imparatorluğun kurtulacağı bildiriliyordu.

10-23 Temmuz 1908 İnkılabı'nı doğuran hareketin meydana gelişinde payı olan başlıca unsunlar şunlardı: Bulgar, Sırp, Yunan çetelerinin ve komitecilerinin faaliyetleri ve Makedonya'daki halka zulümleri; yurdun birçok yerindeki ayaklanmalar ve Türk gençlerinin hemen daimi bir seferberlik halinde her tarafta kırdırılması; büyük devletlerin Osmanlı'nın içişlerine karışmaları ve Makedonya'nın elden gitmek üzere olduğu inancının artması; İttihat ve Terakki'nin propagandaları ve II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi[46].

22 Temmuz'da İttihatçılar bütün Makedonya'da yönetime el koydu. 23 Temmuz gecesi Manastır komitesi, Meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusan'ın toplanması için sultana telgraf çekti[47]. İç ve dış baskılara dayanamayan Abdülhamit, 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı[48]. Makedonya'da desteğinin kalmadığını gören sultan aynı gün anayasayı ilan ettiğini bildiren bir telgrafı gönderdi[49].

Makedonya'daki bazı komitelerde II. Meşrutiyet'in ilanıyla muhtariyete kavuşacaklarını düşünerek Genç Türkleri destekledi[50]. Makedonya'daki yerli ahalinin[51] ümitlerini uyandıran Genç Türk Devrimi ile milli ve toplumsal sorunların çözümleneceği sanılıyordu. İşte bu beklentiler yerli ahalinin Genç Türk Devrimcilerini desteklemelerine neden oldu.[52]

1908 Temmuz'undaki hürriyetin ilanı ile birlikte çıkan genel af, yıllardır dağlarda dolaşan Bulgar Komitacılarının bağışlanmasını sağladı. Gazeteler namlı komitacıların, voyvodaların, İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle çektirmiş oldukları fotoğraflara da yer veriyordu[53].

Pek büyüleyici ve sevindirici hürriyetin verilmesinden kaynaklanan mutluluğun dikkate değer en önemli tarafı Rumeli'de senelerden beri devam eden kargaşayı sona erdirmesiydi. Gerçekten de hürriyetin ilanı ile Rum ve Bulgar çeteleri derhal silahlarını terk ederek Selanik'e gelmişler, ordu zabıtasıyla dostça yaşamaya başlamışlardı. Hatta Kanun-i Esasi'nin temin ettiği hukuka göre yaşayacaklarına dahi sözler bile vermişlerdi.

Makedonya'da senelerden beri devam eden bu karışıklıklar, İslam, Rum ve Bulgar unsuruna rahat nefes aldırmadığı gibi halka iktisadi yaşamlarını nasıl devam ettireceklerini düşünmeye dahi fırsat vermemişti. Ahali devamlı aşağılanmış ve halk arasında dostluk yerine devamlı düşmanlık olmuştu. Bulgar ve Yunan komitaları (çeteleri) kendilerini büyük devletlere haklı göstermek için Rumeli'yi viraneye çevirmişlerdi. Böylelikle beş on sene içinde Makedonya'yı paylaşmak hülyasına düşmüşlerdi[54].

II.Meşrutiyet'in ilanı Makedonya'da coşkuyla kutlanıyor ve halk "Yaşasın Kanun-i Esasi" diye bağırıyordu[55]. Temmuz 1908'de ülkesi (Makedonya) için mücadele edenlerden Yane (Jane) Sandanski ile özel bir konuşma yapmak üzere Makedonya'ya hareket eden, Branislav Nuşiç şunları yazmaktaydı: "*Sabah erken Selanik'e, trenle hareket ettim. Trende bin ikiyüz kişiden fazla Türk, Makedon, Sırp, Yunan ve Arnavut vardı... Sürekli bir surette "Yaşasın Hürriyet" sadaları işitiliyordu... En büyük kalabalık Köprülü'de ve Gevgeli'de vardı... Burada, Makedonluların şu sloganı işitti: "Yaşasın otonom Makedonya"...* "[56].

II.Meşrutiyet'in ilanıyla bütün ıslahat önerileri askıda kaldı. Yeni Türkiye'nin birinci neticesi idareyi kendi eline almasıydı. Böylelikle tüm Osmanlı ülkesi iyi bir idare ile düzene girecekti. Bu yeni idare, yabancıların karışmasını engelleyecek bir takım yeni icraatlara da girişecekti[57]. Genç Türklerin başarılı faaliyetleri büyük devletlerin müdahalesini durdurdu.

Ancak bir süre sonra olumsuz bazı gelişmeler oldu. Ekim 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, çetelerin faaliyete geçmesi gibi.

Bu arada seçimlerin ardından İstanbul'da açılan (17 Aralık 1908) mecliste, seçimle gelen 260 milletvekilinden 25'i Arnavut, 23'ü Rum, 5'i Yahudi, 4'ü Bulgar ve 3'ü Sırp'tı[58].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler ülkeyi 31 Mart Vakası'na götürdü (13 Nisan 1909). Bu bunalımlı günlerde Makedonya'daki yerel ahalinin oluşturduğu devrimci kadrolar, Genç Türklerin Makedonya'daki siyasi etkinliklerine katılarak onlara destek olmuşlardı. Selanik, Üsküp, Köprülü, Strumca, Drama gibi kimi Makedonya kentlerinde Genç Türklerle Makedonya devrimcileri ortak toplantılar düzenlediler. Bu toplantılarda; ortak eylemlere katılmak, anayasal düzeni savunmak, ülkede barışı sağlamak gibi kararlar alındı[59]. Neticede bazı azınlıklarında

destek verdiği birliklerce ayaklanma bastırıldı.

II.Meşrutiyet'in ilanı ile Makedonya'da hak iddiasında bulunan bazı Balkan devletlerinde ve Makedonya'da örgütlenmeler oldu. Kendilerine bahşedilen geniş siyasi hürriyetten faydalanan azınlıklar, derhal çeşitli siyasi, milli, mesleki, kulüp ve dernekler kurdular. Bu yapılanmaların amacı; kendi haklarını örgütlendirmek, zamanın icaplarına göre eğitmek ve milli bilinçlerini uyandırmaktı. Bunun için resmi ve gayri resmi faaliyetlerde bulunmaktaydılar.

II.Meşrutiyet'in ilanından sonra azınlıkların yanı sıra azda olsa Müslüman ahalinin de varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenmeye çalıştıkları görülmektedir.

Hürriyetin ardından kurulan ve faaliyet gösteren derneklerden bazıları (Bulgar Meşrutiyet Kulüpler Birliği gibi) Makedonya'yı Bulgaristan'a katmak isterken, bazıları da (Dimitar Vlahov ve Yane Sandanski'nin Kurduğu Bulgar Federatif Halk Partisi gibi) Osmanlı Devleti'ne bağlı özerklik istiyorlardı. Bulgarlardan başka Sırp ve Rumlar da bölgeyi kendilerine bağlamak için faaliyette bulunuyorlardı. [60]

Makedonya'da yaşayan Türklerde bölgedeki varlıklarını sürdürmek ve Türk yönetiminin devamını sağlamak için örgütlenmekteydiler. Şubban-ı Vatan (Vatan gençliği) kulübü[61], Makedonya Muhtariyeti Türk İhtilal Komitesi[62] gibi.

II - B. Balkan Savaşları Öncesi Gelişmeler:

Bab-ı Ali hazırlanan müdahaleleri önlemek üzere 28 Ocak 1908'de bir irade ile, Makedonya'daki arzı ulusal mahiyetteki teşkilatın faaliyetini 1914'e kadar uzattı[63].

29 Ocak 1908'de İngiliz Kralı, nutkunda ıslahat işinin yeniden ele alınması gerektiğini belirtti. 1907 sonu ve 1908 başında büyük devletler arasında yeni ıslahat projeleri üzerinde bir sürü münakaşa oldu. Aynı devrede Rusya, Avusturya ile işbirliğinden vazgeçip İngiltere ile çalışmaya başladı.

3 Mart 1908'de İngiliz hükümeti Makedonya Sorunu'nu ele alıp onu daha çetin bir biçime soktu. İngiltere'nin yayınladığı genelgede;

a) Makedonya için tek bir valinin tayini, emrine kafi miktarda yabancı subay verilmesi,

b) Makedonya maliyesinin tanzimi için ora bütçesinen geçinen büyük miktardaki Türk kıtalarının azaltılması,

c) Çetelerin Makedonya'ya geçmelerini önlemek için Yunan, Sırp ve Bulgar hükümetlerine baskı yapılması gibi esaslar yer almaktaydı[64].

Bu proje Makedonya'nın merkezle bağlarını gevşetmekte ve onu muhtariyete götürmekteydi. Reform önerileri birbirini izlemesine rağmen Makedonya'daki hareketlerde bir durulma olmuyordu. H. Hilmi Paşa'nın kayıtlarına göre, 1906 yılında 98 çatışmada 530 kişi, 1907 yılındaki 79 çatışmada ise 435 kişi ölmüştür[65].

İngiliz genelgesine, Rusya 26 Mart 1908'de cevap verdi. Buna göre;

a) Osmanlı Hükümetine giren yabancı subayları her büyük devlet kendi tayin edecek.

b) Her köyde mahalli köy bekçileri

oluşturulacak,

c) Üç vilayete tek valinin tayininin zor olacağından, genel müfettişin görev süresi %3 gümrük zammının sonuna kadar olacak (1914)

d) Maliye komisyonundaki azaların hepsi Rus ve Avusturya azalarının yetkisine haiz olacaklar ve Osmanlı'nın hizmetine gireceklerdi.

4 Nisan 1908'de İngiltere bu teklifi şu şartlarla kabul etti. Genel müfettiş; İstanbul'a başvurmadan bütçeyi tasdik edebilsin, seyyar jandarma bulundurulsun, memurları tayin ve azl etme yetkisine sahip olsun. Ardından Almanya ve Avusturya da Rus programını kabul etti[66].

İngiltere Kralı ile Rus Çarı, 10 Haziran 1908 günü REval'de bir araya gelerek duruma yeni bir çözüm arama ihtiyacını duymuşlardı. Böyle bir gereksinme; Makedonya'da olayların sürüp gitmesinden çok, Ocak 1908'de II.Abdülhamit'in Avusturya-Macaristan'a, Selanik Demiryolu bağlantısı yapma imtiyazı vermesinden kaynaklanıyordu. Makedonya üstünde Avusturya-Macaristan'ın etkisinin artmakta oluşu, Rusya ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı[67]. Reval görüşmesi, II.Meşrutiyete varan ayaklanmanın kıvılcımını teşkil etti[68]. Reval'de iki hükümdar arasında görüşülen meselelerden biri de Makedonya ıslahatıydı. Bu ıslahat; Makedonya'ya müstakil ve genel bir valinin tayini, Vilayet'e mahsus müstakil bir bütçe tanzimi ve Osmanlı askerinin geri çekilmesiyle yerine yerli ahaliden bir jandarmanın teşkiliyle ilgili maddelerden ibaret idi.

Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerce temin edilmiş hukuki haklarına muhalif olan bu ıslahatın kabulü için İngiltere denizden, Avusturya ise karadan baskı uygulamıştı. İngiltere ve Rusya tarafından bu ıslahatın neticelendirilmesi için Avusturya'nın da yardımı gerekiyordu. Bu nedenle İngiltere Kralı, Avusturya İmparatoru ile Eyşel'de görüşmüş ve Avusturya'nın Yeni Pazar'ı ele geçirilmesine göz yummuştu[69]. Bu öneriler MAkedonya'daki İttihat ve Terakki çevrelerinde, Makedonya'nın yakında Osmanlılalardan koparılması için yapılan hazırlıklar olarak yorumlandı. Makedonya'daki İttihat ve Terakki komiteleri kendi vilayetlerindeki konsoloslara Reval'de alınan kararları protesto eden notalar verdi[70]. Bu ortam içinde, 3 Temmuz 1908 günü Resne Garnizonu'ndan Niyazi Bey'in bir çete kurarak dağa çıkması ile İttihat ve Terakki'nin kendisini sonuca götürecek eylemi başlamış oldu. Eylemler Reval görüşmelerine karşı oluşan bir tepkinin ürünüydü.

8 Temmuz 1908'de "İttihat ve Terakki Selanik Komitesi" imzasıyla tüm konsolosluklara gönderilen mektupta amaçlarının 1876 Anayasası'nın ilanı olduğu, anayasa ilan edilince yalnız Makedonya'nın değil, bütün imparatorluğun kurtulacağı bildiriliyordu.

22 Temmuz'da İttihatçılar bütün Makedonya'da yönetime el koydu. 23 Temmuz gecesi Manastır komitesi, Meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusan'ın toplanması için sultana telgraf çekti[71]. İç ve dış baskılara dayanamayan Abdülhamit, 24 T emmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı[72]. Makedonya'da desteğinin kalmadığını gören sultan aynı gün anayasayı ilan ettiğini bildiren bir telgrafı gönderdi[73]. Makedonya komitesi

II.Meşrutiyet'in ilanıyla muhtariyete kavuşacaklarını düşünerek tüm Jön Türkleri destekledi[74].

Genç Türk Devrimi Makedon milletinin tüm ümitlerini uyandırıp kendisine karşı onun en derin sempatisini kazanmıştır. Böylece Makedonlar bunun sayesinde kendi milli ve toplumsal sorunlarının çözümünü bekliyorlardı. İşte böyle bir psikolojik ve vital motivasyonlardan alevlenen Makedon milleti, Genç Türk Devrimcilerini desteklemişlerdi. Bu hususta, Genç Türk Devrimcileri de hiç geri kalmayarak her türlü yardımlarını sunmuşlardı. Ancak bu koşullar sayesinde, Seres civarında bir "Seres Cumhuriyeti kurulmuştu"[75].

1908 Temmuz'undaki hürriyetin ilanı ile birlikte genel bir af çıkmış, yıllardır dağlarda dolaşan Bulgar komitecileri silahları alınmadan bağışlanmıştı. Gazeteler namlı komitecilerin, voyvodaların, İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle çektirmiş oldukları fotoğraflara da yer veriyordu[76].

10-23 Temmuz 1908 İnkılabı'nı doğuran hareketin meydana gelişinde payı olan başlıca unsunlar şunlardı:

a) Bulgarlar, Sırp, Yunan çete ve komitecilerin faaliyetleri ve Makedonya'daki halka zulümleri,

b) Yurdun birçok yerindeki (Mkd. Yemen vs.) ayaklanmalar ve Türk gençlerinin hemen daimi bir seferberlik halinde her tarafta kırdırılması,

c) Büyük devletlerin Osmanlı'nın içişlerine karışmaları ve Makedonya'nın elden gitmek üzere olduğu inancının Türk ve müslümanlarla kökleşmeye başlaması,

d) İttihat ve Terakki'nin propagandaları,

e) Genç subayların hemen tamamiyle inkılap lehine kazanılmış ve hükümet aleyhine çevrilmiş olmaları,

f) Abdülhamit'in baskıcı yönetimi[77].

Pek büyüleyici ve sevindirici hürriyetin verilmesinden kaynaklanan mutluluğun dikkate değer en önemli tarafı Rumeli'de senelerden beri devam eden kargaşayı sona erdirmesiydi. Gerçekten de hürriyetin ilanı ile Rum ve Bulgar çeteleri derhal silahlarını terk ederek Selanik'e gelmişler, ordu zabıtasıyla dostça yaşamaya başlamışlardı. Bundan böyle Kanun-i Esasi'nin temin ettiği hukuka göre yaşayacaklarına dahi söz vermişlerdi.

Makedonya'da senelerden beri devam eden bu karışıklıklar, İslam, Rum ve Bulgar unsuruna rahat nefes aldırmadığı gibi halka iktisadi yaşamlarını nasıl devam ettireceklerini düşünmeye dahi fırsat vermemişti. Ahali devamlı aşağılanmış ve halk arasında dostluk yerine devamlı düşmanlık olmuştu.

Bulgar ve Yunan komiteleri kendilerini büyük devletlere haklı göstermek için Rumeli'yi viraneye çevirmişlerdi. Böylelikle beş on sene içinde Makedonya'yı paylaşmak hülyasına düşmüşlerdi[78].

II.Meşrutiyet'in ilanı Makedonya'da coşkuyla kutlanıyor ve halk "Yaşasın Kanun-i Esasi" diye bağırıyordu[79]. Temmuz 1908'de Sandanski ile özel bir knuşma yapmak üzere Makedonya'ya hareket eden, Branislav Nuşiç şunları yazmaktaydı: "*Sabah erken Selanik'e, trenle hareket ettim. Trende bin ikiyüz kişiden fazla Türk, Makedon, Sırp, Yunan ve Arnavut vardı... Sürekli bir surette "Yaşasın Hürriyet"*

sadaları işitiliyordu... En büyük kalabalık Köprülü'de ve Gevgeli'de vardı... Burada, Makedonluların şu sloganı işitti: "Yaşasın otonom Makedonya"... "[80]. II.Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bütün azınlıklar, kendilerine bahşedilen geniş siyasi hürriyetten faydalanarak derhal çeşitli siyasi, milli, mesleki, kulüp ve dernekler kurmuşlardı. Bu kulüplerin gayeleri, kendi haklarını örgütlendirmek, zamanın icaplarına göre eğitmek ve milli bilinçlerini uyandırmaktı. Bunun için toplantı, müsamere miting ve kongreler düzenliyorlardı. Bunların Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetleri tespit edilince kapatılmıştı.

II.Meşrutiyet'ten sonra kurulan ve faaliyet gösteren bazı dernekleri ve komiteleri vardı. bunlardan bazıları şunlardı:

"Şubban-ı Vatan (Vatan gençliği) kulübü; 1908 sonlarında Üsküp'te kurulan bu Türk derneği çeşitli kültürel faaliyetlerde bulunuyordu. Bu kulübün gayesi Üsküp'te bütün ilkokullarda eğitim gören fakir, zeki ve çalışkan öğrencilerden dörder kişinin okul giderlerini karşılamak, ayrıca liseye devam eden biri yatılı üçü de gündüzcü olmak üzere dört öğrencinin zaruri masraflarını ve okul ücretlerini ödemekten ibaretti. Bundan başka, kulübün gelirleri yeterli olduğu vakit liseden mezun olan öğrencilerin eğitimlerini, sanayi mektebinden de mezun olanların sanatlarını ilerletmek amacı ile İstanbul'a ve dış memleketlere gönderilmeleri öngörülmüştü. Kulüp üyeleri bununla da yetinmeyip "Mekteb-i Edeb" adında Üsküp'de özel bir okul dahi açmışlardı.

"Şubban-ı Vatan" kulübünün üyeleri, eğitimden başka, kültür alanında da verimli bir faaliyet göstermişlerdi. Hem halkı eğitmek hem de kulüb için bir gelir elde etmek gayesiyle Üsküp'teki bütün kulüp ve dernekler gibi Şubban-ı Vatan'da Yıldız adında bir yayın organı çıkarmaktaydı. Dergide siyasi olaylardan başka, Edebiyat ve Tarih ile ilgili yazılar da yayınlanıyordu.

Ne yazık ki 8 Ekim 1912 tarihinde patlak veren Baltan Savaşı, Şubban-ı Vatan kulübünün bu hayırlı ve verimli faaliyetlerine son verecektir[81].

"Makedonya Muhtariyeti Türk İhtilal Komitesi", 1908-1912 arası faaliyet gösteren bu komitenin amacı Makedonya'nın Türklüğünü korumaktı. Makedonya, Türk İhtilal komitesince 4 ayrı bölgeye ayrılmıştı. Birinci bölge; Sarışabanlar, Proviçte, Kavala, Drama, Porsucan, İkinci bölge: Siroz, Zihne, Demirhisar, Üçüncü Bölge: Selanik, Kılkış, Nekrita, Langaza. Döndüncü Bölge: Yenicevardar, Karaferye, Vodina, Gevgili, Zoyran ve Kocaova'dır[82].

"Kırmızı Kardeşler İhtilal Komitesi"; Bu komitenin amacı, Türkiye'de bulunan çeşitli unsurlar arasındaki ihtilafı kaldırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bütünlüğünü muhafaza etmekti. Fakat bu komitenin asıl maksadını mevcud idareyi değiştirmek olduğu da ileri sürülmekteydi[83].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonra Bulgar Komitacıları, Makedonya'da serbest olarak çalışmaya başladı. Burada kurulan Bulgar meşrutiyet kulüpleri Bulgaristan lehinde propaganad yapıyorlardı. İttihatçılar bunlara iyi davranıyorlardı, onları Osmanlı vatandaşı yapma

hayalinde idiler. Halbuki bunların esas gayesi Osmanlılarla iyi geçinerek, Sırp, Rum ve Ulahlara karşı üstünlük sağlamak ve Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhakı şartlarını oluşturmaktı[84].

Durumun kötüye gittiğini gören vatanseverler Bulgar ve Rum zulümlerine dur diyebilmek için meşrutiyeti ilan etmişlerdi.

Makedonya'da eşitliğin kurulması ilk anda herkesin ağzını kapadı. Rumları, Bulgarları, İslamları bir çatı altında topladı. Artık balkanlarda silah sesleri işitilmiyordu. Fakat ne yazık ki, bu kısa sürdü[85].

İttihat ve Terakki, Makedonya komitesine verdiği vaadleri unutarak yön değiştirdi. Bir kanunla toplanma serbestliği ağır şartlara bağlandı. Ekberhane'ye ve Patrikhane'ye verilmiş olan imtiyazlar kısıtlandı, silahlar toplatıldı. Bu beklenmedik hareketler üzerine komite üyeleri silahlanarak dağa çıktılar. İttihat ve Terakki vaziyete hakim olmak için biri çetelere diğeri kiliselere ait iki kanun çıkardı.

Kiliseler Kanunu'ndan memnun olmayan Makedonya'daki unsurlar biraraya geldiler. Radoviş, Manastır, Ohri, Kumanova, Prilep, Kruşova ve Kiçevo'da düzen diye bir şey kalmadı[86].

II.Meşrutiyet'in ilanından iki gün önce Rusya, İngiltere, Makedonya'da Jandarma ve Adliye Islahat'ına dair uzun bir muhtıra verdi.

27 Temmuz'da İngiltere Hariciye Nazırı Edward Grey, buna cevaben şöyle dedi: "*Çeteler faaliyetlerini durdurduğu için Makedonya'nın durumu iyileşmiştir. Bu durum devam ettikçe ve Osmanlı Hükümeti onu korumaya çalıştıkça beklemeyi daha doğru buluruz. Rus hükümeğti de bizim gibi düşünüyorsa bu düşüncemizi öbür büyük devletlere de bildireceğiz*".

Bunun üzerine Rusya, büyük devletlere gönderdiği birer genelge ile yeni bir ıslahat taslağı vermekten vazgeçtiğini belirtti[87].

Bulgaristan (Makedonya Komitesi), Meşrutiyet sayesinde, Makedonya'ya özerklik verilmesinin zorunlu olacağını; Rum ve Ermeniler sayesinde ekonomik avantajlar sağlayacağını ümit ediyordu[88].

Avusturya, II.Meşrutiyet'ten memnun görünmek istemekteydi. Rus teklifini aldıktan sonra Avusturya-Macaristan Hükümeti Makedonya'da bulunan jandarma gücüne geri çekilme emri verdi. Bunu müteakip Rusya Hükümeti de Jandarma kuvvetinin Selanik'te toplanmalarını emretti. Ardından İngiltere ve Fransa'da bunlara uydu. Fakat İtalya hükümeti eski durumunu koruyordu. İtalya Hükümeti, yabancı zabıtan MAkedonya'da ne kadar tutulursa Genç Türklerin Vesayet-i Ecnebiye'den o kadar çabuk kurtulmaya çalışacaklarına, bu suretle idarenin düzelmesine gayret edeceklerine inandığından yabancı zabıtanın şimdilik Makedonya'da bırakılmasından yanaydı[89].

II.Meşrutiyet ilk görünüşte Almanya'nın aleyhineydi. Zira Abdülhamit ve maiyeti Almanlara bağlıydı[90].

II.Meşrutiyet İngiltere'de de iyi karşılanmıştı. Keza makedonya Meselesi'nden dolayı artık Osmanlı Hükümeti'ni sıkıştırmanın doğru olmayacağı inancı vardı. Yayınlanan İngiliz belgelerine göre; İngiltere hükümeti Maketonya'daki memur ve subaylarını istenildiği zaman geri çekmeye hazırdı.

Fransa, II.Meşrutiyet'in ilanından

memnundu. Zira Genç Türklerin çoğu Fransız kültürünü benimsemiş kimselerdi[91].

Genç Türklerin başarılı faaliyetleri büyük devletlerin müdahalesini durdurdu. II.Meşrutiyet'in ilanıyla bütün ıslahat önerileri askıda kaldı. Yeni Türkiye'nin birinci neticesi idareyi kendi eline almasıydı. Böylelikle tüm Osmanlı ülkesi iyi bir idare ile düzene girecekti. Bu yeni idare, yabancıların karışmasını engelleyecek bir takım yeni icraatlara da girişecekti[92].

Makedonya Meselesi ile ilgili bir konuşma yapan İngiltere Hariciye Nazırlığı eski müsteşarlarından Lord Persi şunları söyler: "*Türkiye, hariciye nazırımızın Makedonya Meselesi'ne dair bazı izahatlarda bulunmasını genel menfaatlerine uygun görürlerse kendimi mutlu sayacağım. Geçmiş günlerde Türkiye'de meydana gelen olaylar üzerine İngiltere ve Rusya, Makedonya ıslahatıyla ilgili programlarını osmanlı'ya teklif etmeden önce bir müddet incelemeyi uygun bulmuşlardır.*

Fikrimce bu mütalaa esassızdır. Çünkü ilan ve kabul edilen Kanun-ı Esasi'nin sonuçları ne olursa olsun İngiltere, devletin içişlerine dışarıdan arışılmasına taraftar değildir.

Türkiye'de ıslahatın yapılmasını hristiyanlar kadar müslümanların da istediğinden eminim...

Buna göre Osmanlı devletinin bu vilayetleri (Makedonya) için düşünülen muhtariyet veya bir diğer yönetim şekli yanlıştır".

Lord Persi ayrıca Makedonya'daki durumun düzene sokulması için askeri gücün çekilmesinin gerekliliğine de değinir. Sözde bu askeri gücün masrafları fazlaydı. Dolayısıyla bunun yükünü diğer Osmanlı vilayetleri de çekmekteydi[93].

Hariciye Nazırı Edward Grey ise Lord Persi'nin fikrine katılmadığını söyler. Ona göre Makedonya'daki askeri birlik tüm Osmanlı ülkesinin hukuksal devamlılığından ve hudutları muhafazasından kaynaklanmaktaydı.

"*Türkiye'deki ani gelişmelerden dolayı Makedonya meselesiyle ilgili bir şey söylemek şimdilik uygun değildir*" diyerek sözüne devam eden Sör Edward Grey; kötü idare altında bulunan Türkiye'ye karşı izledikleri politikayı haklı göstermişti. Ona göre bütün karışıklığın başı kötü idaredir ki, bu hem diğer devletlerin hem de bölgedeki ahaliyi tahrik etmekteydi.

İngiltere Hariciye Nazırı Makedonya'dai eşkiya çetelerinin faaliyetlerinin durdurulması için Osmanlı Ordusu'ndan oluşturulacak süvari birliği ve jandarmaların vücuda getirilmesini öngörülen İngiltere programının öneminden bahsetikten sonra, Meşrutiyet'in ilanıyla bu eşkiya çetelerinin kendiliklerinden dağıldığını bu nedenle bu programa gerek kalmadığını da ifade etmekteydi.

Hariciye Nazırı bu durumun geçici olmamasını dileyerek Balkan hükümetlerinin (Yunanistan dahil) yeni durumu destekleyeceklerini ümidettiğini belirtmişti.

Makedonya Meselesi'ne karışmalarının tamamen bir iyi niyet göstergesi olduğunu ve amaçlarının kötü idare yerine iyi bir idare getirmek olduğunu söyleyen Sör Edward Grey; İngilizlerin Makedonya'yı ilhak edecekleriyle ilgili söylentileri de yalanlamaktaydı[94].

Senelerce devamlı yabancı güçlerin

müdahalesine maruz kalan Makedonya ile özellikle Rusya ve Avusturya çok uğraştı. Mürzsteg, Reval ve sair görüşmelerde hep bu bölge ile ilgili bir takım gizli ve aşikar kararlar alınmıştı. Islahat bahanesiyle müdahalelere başlayan devletler burada kendi çıkarlarına uygun bir idare tesis ederek mali ve askeri işleri kontrol altına almaya çalışmışlardı.

II.Meşrutiyet'in ilanı ile bütün karışıklıklar ve müdahaleler birdenbire kesildi. Halk birbiriyle iyi geçinmeye başladı. Fakat bu uzun sürmedi. Çünkü Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleri gizli ve aşikare birçok faaliyetlere girişmekten geri kalmadılar. Hükümetin aleyhinde çalışarak Avrupa'nın dikkatini çekmeye çalıştılar ve bunu da başardılar. Bu nedenle ilgili devletler tekrar karşımak için bahaneler aramaya başlamışlardı[95].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler olumsuzdu. 5 Ekim 1908'de Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak ederken, Bulgaristan Prensliği de bağımsız bir krallık olduğunu ilan ediyordu.

17 Aralık 1908'de İstanbul'da açılan mecliste, seçimle gelen 260 milletvekilinden 25'i Arnavut, 23'ü Rum, 5'i Yahudi, 4'ü Bulgar ve 3'ü Sırp'tı[96].

Dönemin Bulgar ve bilhassa Manastır kaynakları, Yunan eşkiya çetelerinin tekrar faaliyete geçtiklerini bildirmektedir. Resmi olarak bildirildiğine göre 80'er Giritli eşkiyadan oluşan iki çeten Makedonya'nın güney ve batı taraflarında faaliyet göstermekteydi. Bu çeteleri Bolanis isminde biri yönetmekteydi.

Diğer taraftan evvelce Larbesa civarında zabitlik eden biri, Makedonya'daki Bulgar'lar aleyhinde faaliyet göstermek amacıyla bir çete oluşturmaktaydı. Manos namındaki bu kişinin görevi hududu geçerek faaliyete geçmekti[97].

1908 sonlarında Köprülü'deki Bulgarların bir kısmı vatana yardım etmek isterken, bir diğer kısmı da Makedonya'yı Bulgaristan'a vermek fikrinde idi. Bu sebeple iki grup arasında kavgalar oluyordu. Bu kavgalar sırasında yaralananlar, hatta ölenler dahi oluyordu[98]. Potes Maniyas komutasında bir eşkiya çetesi Yanya'da, "Kaptan Palitas"ın komutasında Girit'li Rumların oluşturduğu 40 kişilik bir çete Manastır'da, "Brayanek" komutasındaki bir çete ise batı yerleşim yerlerine saldırmakta idiler. Bunun yanısıra Rumlar ve Bulgarlar arasında da çatışmalar oluyordu[99].

Makedonya'da karışıklığın ortaya çıkmasında en önemli neden, Bulgar ve Yunan tahrikatı ile bunu tşevik eden Avusturya ve Rusya idi.

"Makedonya Ahvali" başlıklı bir makalesinde Hüseyin Fehmi şunları yazıyordu: "*Meşrutiyet, Rumeli'nin durumunu yalnız eşitliği tesis etmekle düzeltemedi. Kötü fikir ve emellerin yol açtığı maddi, manevi tesiratı da kökünden kazımak için çeşitli tedbirlere başvurdu. Çünkü yalnızca eşitlikle durum düzelseydi hürriyet ile silahını bırakan eşkiya, Bulgar ve Rum çeteleri Balkanlarda tekrar faaliyete geçemezdi.*

Acaba bu karışıklıklar yalnız hükümetin zayıflığından mı? Yoksa o eskiden beri devam eden ırk ve mezhep ayrığılından mı kaynaklanıyordu?. Eğer Rum ve Bulgarların ayaklanmaları zanneliddiği gibi hükümetin tutumu neticesinde oluyorsa; şimdi meşrutiyet idaresi altında olan unsurların birlik içinde

olması gerekmez miydi?

O halde ortada bir gerçek vardı. O da hükümetin durumu ve tarzı ne olursa olsun Makedonya'da sakin bulunan Rum ve Bulgarlar ahali, yalnız Yunanistan ve Bulgaristan namına yaşamakta ve oralarda teşkilatlanan kötülük yuvalarından aldıkları emir ve talimata göre hareket etmekteydi. Meşrutiyet ve hürriyet her türlü ümide rağmen bu acı durumun neden olduğu yaraları saramad."[100].

13 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusan'da Makedonya ile ilgili görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelere Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa ve 17 mebus katıldı.

Bu görüşmelerde Hüseyin Hilmi Paşa Makedonya ile ilgili olarak kısaca şu izahatta bulundu: "*1313 (1896-97) senesinden beri Makedonya'da 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp, 5 de Ulah çeteleri türetiş ve bunlar icra ettikleri cinayetler ile asayişi bozmuşlardır. Bu çetelerin ortaya çıkışı, baskı ve zor kullanan Bulgar çetelerinden kaynaklanmaktadır. Bulgarlar tarafından zapt edilen Kiliseler II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iade edilmiştir. Bununla beraber bu mesele, meclisce oluşturulacak bir komisyonca halledilecektir*"[101].

Görüşmelere katılan Bulgar mebusu Delçef; Kiliselerle ilgili olarak, Rumlarla Bulgarların bir sounu olmadığını ileri sürüyordu.

Nali Efendi ise, Makedonya meselesinin Ayastefanos Andlaşması ile başladığını belirttikten sonra, Bulgar komitelerinin faaliyetlerinden bahsederek, Hüseyin Hilmi Paşayı bu çetelerin lehinde hareket etmekle suçluyordu. Karolidi'de, sorunun hariciyeden kaynaklandığını söyleyerek, Vilayet-i Selasenin diğerlerinden ayrılmasını ve genelde bir ıslahat yapılmasını öneriyordu[102].

2 Şubat 1909'da Meclis-i Mebusan'da Makedonya ile ilgili görüşmelere devam edildi. Bu görüşmelerde H. Hilmi Paşa kilise meselesinin halli için komisyon kurulmasını önerdi. Bulgarlar bu fikri kabul etmişlerse de, Rumlar bunu reddederek meselenin Rum kiliselerinin haiz olduğu imtiyaz dahilinde hall olmasını istediler[103].

3 Şubat 1909'daki görüşmelerde Meclis-i Mebusan, Makedonya'daki kapalı kiliselerin tasarruf meselesini hal ve tanzim eden bir kanun lahiyasının tanzim ve Meclis-i mebusan'a takdimine, aid olduğu bakanlıklara gönderilmesine çoğunlukla karar verdi[104]. Harbiye Nezareti genel müfettiş vekili Şevket Paşa Manastır ve Kosova'daki Bulgar ve Sırf çetelerinin faaliyetlerinin durdurulması için Mart 1909'da yardım isetdi. Bunun üzerine 3.Ordu'ya bu çetelerin imha edilmesi emri verildi. Bundan başka 2.Ordu'dan dört taburun Kosova ve Manastır'a sevk edilmesi emredildi[105].

Nisan 1909'da Yunanistan'dan Yanya'ya geçen Yunan eşkiyası bölgede baskısını arttırmaya başlamıştı[106].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonraki görüşmeler, olaylar ülkeyi 31 Mart Vakası'na götürdü. 13 Nisan 1909'da Sultan II.Abdülhamit gücünü yeniden sağlamak için yaklanma hazırlatmış, bu ayaklanmadan korkan Jöntürk önderleri ve Meclis-i Mebusan İstanbul'dan kaçmıştı. Bu ayaklanmaya Türk Balkan Eyaletleri, ilk sırada ordu ve Makedonlar karşı çıkmıştı.

Bu bunalımlı günlerde Makedon devrim

kadroları, Jntürkler'in Makedonya'daki siyasi etkinliklerine katılarak onlara destek olmuşlardı. Selanik, Üsküp, Köprülü, Strumca, Drama gibi kimi Makedon kentlerinde Jöntürkler'le Makedon devrimcileri ortak toplantılar düzenlediler. Bu toplantılarda; ortak eylemlere katılmak, anayasal düzeni savunmak, ülkede barışı sağlamak gibi kararlar alındı[107].

6 Nisan 1909 tarihli "Politika" Gazetesi şunu ilan etmekteydi: "*Makedonlar, Türkler ve Arnavutlar, gönüllü olarak aynı elbise ve resmi rubalarla, Halk Ordusu olup üsküp'ten, Gevgeli'den, Selanik'ten savaş için İstanbul'a yürüyorlar...*"[108] Ulusal Federatif Partisi Selanik Bürosu ve Meclis-i Mebusan üyesi olan Dimitar Vlahov, gönüllü Makedon tugaylarının oluşturulmasını isteyen bir çağrı yayınladı. Üsküp Ulusal Federatif Parti şubesi, Üsküp Jöntürk K omitesi ile işbirliğine gitti[109]. Bu işbirliği ile varılan antlaşmaya katılan Makedon temsilcisi, Makedon Devrimci örgütünün kurucularından biri olan Petar Poparsov idi. Doğu Makedonya'nın merkezi bölgelerinde ise Yane Sandanski, Hristo Çernopeev ve Todo Panitsa Makedonlardan gönüllü toplanması işini örgütledi. Sandanski, Çernopeev ve Panetsa'nın komutası altındaki Makedon gönüllülerinden oluşan birlikler (1200 kişi) İstanbul'a hareket etti. Selanik'ten de 79 Makedon gönüllüsü bunlara katıldı. M. Kemal komutası altında ayaklananlara karşı mücadele eden bu gönüllülerin büyük bir bölümü öldü[110].

Sandanski, Makedonya'daki Bulgarlara hitaben gönderdiği bir beyannamede, "*Genç Türk Hükümeti tam bir hürriyet vaad ettiğinden halkımızın gelişmesini serbest kıldığından, bizler hür ve yeni Türkiye'nin düşmanlarına karşı savaşmak zorundayız. Bu bizim görevimizdir. Rumlar ise eski idareyi geri getirmekten başka birşey düşünmüyorlar. Bulgaristan krallığı ile biz çoktan alakamızı kestik. bundan böyle bütün emelimiz yeni idarenin devamına bağlıdır. Bütün bunlar yalnızca bugün Türkiye'de mevcuttur*"[111].

Haziran 1909'da Bulgarlarla Rumlar arasındaki çarpışmalar Makedonya'nın huzurunu bozmaktaydı[112].

Ağustos 1909'a gelinidğinde Makedonya'da asayiş ihlal edilmişti. İnsanlar haksız yere tutuklanıp baskı ve işkenceye maruz kalmaktaydı. Bu huzursuz durum çete faaliyetlerinin artmasına ve halkın dağlara çıkmasına neden olmaktaydı[113].

Sofya'daki Bulgar komiteleri gizlice yaptıkları toplantılarda Makedonya'ya yeniden çeteler göndermeye karar vermişlerdi. Bu kararın hemen ardından Cuma-i Bala (Yukarı cuma) kazasındaki Dubrova karayolundan hareketle hududu geçen çeteler (40 kişiden ibaretti) beş koldan Drama, Siroz, Demirhisar, Nevrokob ve Razlak taraflarına geçmişlerdi[114].

Kasım 1909'da çıkarılan bir yasa ile belirli bir ulusun adını kullanarak kurulan derneklerin faaliyetlerine son erildi. Ayrıca, Anayasa'da yapılan değişikliklere, "*Devletin din ve mezheplerin uygulanması kolaylığını sağlamak*" gibi bir görevi olduğu da kabul edildi. Böylece klise ve yabancı okullar gözünende tutulmaya başlandı. Jöntürkler İmparatorluğun bütünlüğünü sağlamak için Osmanlılık fikrine tutulmuşlardı[115].

Kasım 1909'da Belgrad'a giden Bulgaristan kralı kendi çıkarları doğrultusunda

Sırp'larla bir uzlaşmaya girmekten çekinmedi. Bulgaristan kralı Kosova'yı ve Manastır'ın kuzeyini Sırplara bıraktı. Buna karşılık Sırbistan, Makedonya'nın Manastır'dan Selanik'e olan kısımlarında Bulgaristan'ın hakkı olduğunu tasdik edecekti.

Bundan başka Sırbistan borç olarak almış olduğu 50 milyon Frang'ın büyük bir kısmını askeri alanda kullanacaktı. Bu parayla 50 mitralyöz, 10 havan topu ve 200.000 kişilik ordu için gerekli olan birçok levazımat alınmıştı[116].

Osmanlı Hükümeti; Makedonya'da karışıklık ve fesat tohumu saçan, bir çok köyler yakan, evler yıkan, soygun ve öldürme gibi bir çok suça cesaret eden eşkiya çetelerinin ortadan kaldırılması için "çeteler nizannamesi" yayınladı. Bu şekilde halkın güvenliği sağlanmaya çalışıldı. bu nizamnameye karşı çıkan Bulgaristan ırk ve mezhep bazında Osmanlıya karşı tavır almakta ve merkezi hükümete karşı bazı gösterilerde bulunmaktaydı.

Bir yandan Yeni Bulgaristan hükümetinin Makedonya'yı "Bulgaristan" yapmak hayali, diğer yandan Yunanlıların "Megalo İdea'sı" öte yandan ise Balkan hükümetlerinin işbirlikleri ve rekabetleri, bunları takib eden hudud kavgaları Osmanlı hükümetini kendini korumak için çareler aramaya sevk etmişti[117].

Bulgaristan'ın tek taraflı tavırları, hükümeti, Bulgaristan aleyhinde bazı kararlar almaya sevk etmişti. Bunu tehir etmek için Liberal Fırkası reisi Dr. Danef İstanbul'u ziyaret etti[118].

1910 şubatında bazı devletler ordularını düzenlemekte, silah temin etmekte ve diğer askeri ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Kimi barıştan bahsederken, kimi de barış için savaştan bahsetmekteydi. Böylece savaşa hazırlanmaktaydılar.

Bulgaristan, kendi halkını ve Makedonya'daki Osmanlı-Bulgar milletini kışkırtarak Makedonya Meselesi'ni alevlendirmek istemekteydi. Bulgarca yayınlanan Veçerna Post ve Dnevnik gazeteleri, Rusya'nın Karadeniz Donanması'nı Bulgaristan'a bağışladığını, bu gemilerle Makedonya'nın fethedileceğini bile yazmaktaydı[119].

Mart 1910'da Yanya'da tutuklanan Papayani Baykuş isimli birinin üzerinden bazı ihtilal vesikaları çıkar. 9 Ocak 1910'da Aristotlu imzasıyla Papayani Başkuş'a yazılmış olan mektupta, adı geçen bir kaç sorunun kopyelerinin çıkartılıp rahiplere dağıtılması istenmekteydi. Böylelikle rahipler halkı bilinçlendirecekler ve hükümetin faaliyetlerini cemiyete haber vereceklerdi. İkincisi 19 Kasım 1909'da Papayani Baykuş'un yazdığı mektuba cevaptı. Mektupta; "*gönderdiğiniz mektubta Divan-ı harbin kurulmasından bahsediyorsunuz. İşaretiniz cemiyetimize gelir gelmez bunun kaldırılması için Avrupa'nın ilgili yerlerine haber verdiğimiz gibi İstanbul'daki Prensimize de gerekli talimatlar verildi.*

Bu konunun geçici olduğu bilerek, işinizden geri kalmayınız. Ocak ayına gelmemize rağmen siz hala kasım taksidinizi göndermediniz. Anlaşılan hükmü olmayan böyle bir kanunun neşr ve ilanından gereğinden fazla korktunuz. Bunlar vatanın kurtarılması için hayatları oldukça çalışacaklarına ve gerektiğinde kanlarının son damlasını

dökeceklerine Poteçenik huzurunda yemin ile vaad edenler değil midir? Bizce bu tasdik olunmuş ve geçerliliği onaylanmış bir teminattan sonra böyle bir kanundan korkmaları lüzumsuzdur. Emin olunuz ki bir süre sonra yabancı devletlerin müdahalesiyle bu kanun hükümsüz olacaktır. O vakit anlamış olacaksınız ki bizim cemiyetimiz ne kadar kuvvetli ve etkilidir. Bunun için cemiyetimiz Girit'de yaptığının bir kaç mislini Epiros'da yapmaya muktedirlir. Bu nedenledir ki cemiyetin en meşhur iki reisini Girit'den çağırdık. Bunlardan birisinin ismi 12476 numarada kayıtlı Papa Dimanoli'dir. İkincisinin ismi ise 144 numarada kayıtlı olan Kolorid'di).

Cemiyetimiz Türkiye cihetine geçmek ve her türlü tahribatı yapmak vazifesiyle 4 kaptanın maiyetinde 360 kişiyi tayin etti. Bu dört kaptan şunlardır: 767 numarada kayıtlı Poteci, 1148 numarada kayıtlı Nikola Petrov, diğer ikisi de yukarıda adı geçen Giritli'lerdir. Size tasvirlerini de zarf iiçnde gönderiyorum. Siz ise cemiyetimizle çalışıp faaliyet gösteriniz, hükümete daima zorluklar çıkartınız. Kasım taksidiniz alındı. Aralık taksidinizi de gönderirseniz size minnettarız. Askeri davet edilmekten sıkılmayın, buna karşı daima muhalefet ediniz. Cemiyet-i Umumiye reisi bunlara selam ediyor: Hristiyadi, Peşpir, Yanikilapa, cemiyetin başkanı matbaacı Haci " diye yazmaktaydı[120].

"*Cemiyetimiz umum vekili Kostankı Baykuş'a*;

Aziz vatan efradımıza beyanname;

400 seneden beri din kardeşlerimizin esarette yaşamalarının başlıca sebebi birlik olmamalarıdır. Bunun içindir ki aziz vatanımızı Türklere kaptırıp bugün onların elinde esiriz. Bundan dolayı elbirliğiyle çalışmalıyız. Bu ise üç şeye bağlıdır. Birincisi birlik, ikincisi cesaret, üçüncüsü de dikkattir. Bunlar olmadıktan sonra hiçbirşeyi başaramayız. Bununla beraber Yunan milletinin kralı büyük devletlerdenüç ile yakın temas halindedir. Bu nedenle bunların yardım edeceklerine emin olunuz. Hatta Girit'in dahi yakında bize verileceğine dair teminat verildi. İşte kardeşler biz de Türklerin esaretinden kurtulmak, vatanımızı kurtarmak istersek, verdiğimiz söz üzerine daima elbirliğiyle çalışmamız ve bugünkü hükümetin aleyhinde bulunmamız icabt eder ki mukaddes vatanımız yükselsin, yaşasın vatan, yaşasın millet"[121].

"Yanya'da büyük cemiyetimize" diye başlayan Aristotlu imza ve 11 Ocak 1910 tarihli vasikada ise, Yanya ve Preveze'de vatan muhafazası için bulundurulan tüfeklerin değiştirileceğinden bahsediliyordu. Ayrıca bunları almak için güvenilir kişilerin görevlendirilmesi de isteniyordu. Yazıda bunun için bir kaç isim öneriliyordu. Bu isimler Borkiç, Daskal, Borkiyani ve kızıydı. Bunlardan birinin seçilmesinin de isabetli olacağı ilave ediliyordu[122]. Bulgar Makedonya komitesi Mart 1910'da neşrettiği bir beyannamede Makedonya ahalisini karışıklık çıkarmaya Makedonya'nı muhtariyetini istemeye teşvik ediyordu[123].

Bir süre sonra hükümet Selanik, Drama ve Kavala efrad-ı redifesinin derhal silah altına alınmasına karar verdi[124].

1910 yazına gelindiğinde Makedonya'daki Romanya halkı Yunanlılar aleyhinde bölünmeye başlamıştı. Üsküp'teki

Bulgarlar eziyet gördükleri gerekçesiyle büyük devletlerin konsoloslarına protestolar veriyorlardı. Bulgar hükümetinin de gizliden desteklediği çetlerin faaliyelerini arttırması üzerine Manastır ve civarındaki silahlar toplatılmaya başlandı ve örfi idare ilan edildi[125].

Gostivar, Tetova ve Üsküp'teki müslüman ve hıristiyan ahali silahlarını teslim etmişlerdi. Fakat Kumanova, Palanka, Kratova, İştip ve Veles kazalarındaki ahali Matof taraftarlarının eziyetlerinden dolay, silahlarını teslim etmiyorlardı. Bulgaristan'dan Makedonya'ya giren çeteler halka silahlarını teslim etmemesi için baskı yapıyorlardı. Bulgarlar ayrıca makedonya'ya imtiyaz verilmesi için de çaba harcamakta idiler. Makedonya'dan pek çokkişi Bulgaristan'a hicret etmekteydi[126].

Bu sıralarda Kiliseler Kanunu'nun çıkarılmasını isteyen bir grup gösteri yapmak istemişse de Manastır valisi buna izin vermemişti[127].

Osmanlı Hükümeti ingiltere'nin Makedonya'da halka zulüm yapıldığı şeklindeki beyanatını yalanladı. Bu arada Fransa'da, silah toplanması sırasında halka eziyet yapıldığını ileri sürüyordu. Bu tip söylentilerin çıkmasına Bulgarlar neden olmaktaydı[128].

Makedonya'da huzursuzluk çıkaran Bulgar eşkiyalarından, Gligor ve Sinof haziran ayında giriştikleri bir çatışmada yakalanmışlardı[129].

Şüphe üzerine aranan Konstantin isminde birinin üstünden Dimitro adlı bir mekteb hocasının 16 Mayıs 1910'da Siroz'dan gönderdiği mektup çıkmıştı. Bu mektupta toplanan para ile alınması gereken silahların durumu soruluyordu. 16 Mayıs 1910'da Mihael Grikoriyades imzasıyla Atina'dan (Konstantin'e) gönderilen ir mektupta ise Makedonya'nın muhtelif kasabalarında vukuu bulan gösterilerde, Yorgi'ye muhalefet olup olmadığı sorulmaktaydı[130].

Çeşitli suçlar işleyen Apostol ve çetesini ele geçirmek amacıyla 1910 Ağustos'unda Osmanlı Kuvvetleri Yenice-i Vardar kazası dahilindeki köyleri kuşatma altına almıştı[131].

Abdülhamid, ilk günden itibaren Balkan politikasının esasını; "Balkanlıları birbirine düşürmek" temelini oturtmuştu. Böylece Osmanlı egemenliğindeki Balkanlılar, birbirleriyle mücadele etmekten devlet otoritesine karşı mücadele etmeye fırsat bulamayacaklardı. Bu politikanın bir süre faydalı olduğu ve elde kalan son Balkan topraklarının kopmasını geciktirdiği söylenebilir.

Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra ittihat ve Terakki; bu politikaya da el attı. Onlara göre "Kilise kavgası" bir çözüme kavuşturulmalıydı. Bu düşünceden hareketle; 3 Temmuz 1910'da "Kiliseler ve Okullar Kanunu" çıkarıldı. Hangi kilise ve okulun kime ait olduğu açıklığa kavuşturuldu. Bu uygulama ile Balkanlılar arasında yıllardır devam eden ve biraraya gelmelerine temelde engel olan en önemli anlaşmazlık ve mücadele konusu çözüme kavuşturulmuştu.

Kiliseler konusunun beklenmedik bir tarzda çözümlenmesi Balkan ittifakını oluşması için uygun bir ortam hazırlamıştı. İttifak konusunda gelişmeler süratli oldu. Sırp başkenti Belgrad'daki Rus elçisi ve Bugar başkenti Sofya'daki Rus elçisi, Rusya'dan aldıkları

talimat gereğince, 1910 yılı yazında Bulgarlarla, Sırpları bir ittifak etrafında toplamak için teşebbüse geçtiler. Bu çalışmalar ancak Mart 1912'de sonuçlarını verecekti[132].

Ekim 1910 tarihli Köylü Gazetesi'nde şunlara yer veriliyordu;

"Makedonya'da bir arada yaşayan millet dört bir taraftan baskı altına alınmak istenmekteydi. Bögedeki asayişi bozmak isteyen Bulgar, Rum (Yunan), Sırp veb. Unsarlar birbirlerini yok etmeleri için insanları kışkırtmaktaydı. Bir ülkenin sonunu hazırlayabilecek iç isyanalrın ve ihtilallerin tekrar etmemesi için iki çare vardır. Bunlar eğitim ve silahsızlıktır şüphesiz en önemlisi eğitimdir,ancak bu böyle kısa vadede olacak bir şey değildir. Bunun için hükümet ilk iş olarak cahil halkın elindeki silahları toplamaya karar verdi. Çünkü cahil halk ufacık bir kışkırtma ile ayaklanabilecek durumdaydı. Nitekim Arnavutluk'taki isyan bunun en çarpıcı örneğidir. İşte bunun içi devlet Arnavutluk'taki ve Makedonya'daki halkın elindeki silahları toplamaya başladı. Bu uygulama gayrimüslimleri rahatsız etti. Çünkü bu uygulama bazı olayları gerçekleştirmek isteyen dış güçleri engelliyordu. Özelikle Bulgarlar, bu silah toplama işini çarpıtarak kendine destek aramaya çalışmıştır. Peki böyle davranmasına neden olan sebeplerne idi?

Bu sebepler kısaca şunlardır;

-Dünya Devletlerinin İslam'a marşı olan nefretlerinin devam etmesi,

-Müslümanlara karşı uygulanan bir yaptırımın doğru görülmesi, gayrimüslimlere karşı uygulanmasının ise haksızlık olarak görülmesi,

-Silah toplama meselesi sırasında Bulgaristan'a göç eden 100 kadar Bulgarın Türk zulmünden kaçtığının ileri sürülmesi (Oysa bunları komiteciler yapmıştır)"[133].

Sofya ve Atina merkezli bu karışıklıkların temel amacı Makedonya'yı ilhak etmek ve Osmanlı aleyhinde bir kamuoyu oluşturmaktı. İşte bunun için silahsız masum halk hunharca katlediliyor, köprüler, şimendiferler havaya uçuruluyordu[134].

Bütün bunlar Bulgar fesad komitesinin işiydi. Böylece Avrupa'nın Makedonya işlerine karışmasına zemin hazırlamış oluyorlardı.

Bu topraklarda gözü olan hükümetler kendi ırkına mensup insanları çeşitli vaadlerle kandırıyorlardı. Bölgenin müsait olması, çete faaliyetlerinin çoğalmasına sebep oluyordu. Bunların başlıcasını "Sofra Bulgar Fesad Cemniyeti"nin tertib ve idare ettiği çeteler oluşturmaktaydı[135].

Bulgaristan'ın Makedonya aleyhindeki tutumu zaman zaman Bab-ı Ali tarafından protesto ediliyordu[136].

"Manastır Bulgaristan Metropolid"i; Manastır civarındaki karyeler, Papaz, muhtar ve ihtiyar heyeti ile genel hıristiyan halk adına 1910 sonbaharında bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede şöyle deniliyordu:

"Malumunuzdur ki, bir kaç günden beri Manastır ve civarında örf-i idare ilan olunmuştur. Örf-i idareden maksat, ırk ve mezheb ayırmaksızın tüm ahalideki yasak silahların toplanmasıdır.

Memleketin sulh ve asayişi için silahlar

toplanacakır. Binaenaleyh kendi menfaatiniz için, hükümetin çağrısına uyarak silahlarınızı bizzat teslim edip vatanseerilğinizi göstermelisiniz. Aksine hareket edenler şiddetli bir şekilde cezalandırılacak ve hiçbir şekilde affedilmeyeceklerdir.

Metropolidhane,hükümetin bu buyruklarına tam bir itaatla uyulmasını arzu eder ve buna muhalefet edenlerin cezalandırılacaklarını tekrar beyan eder.

Manastır Bulgar Metropolidliği"[137].

Vatanın selameti için silahlarını hükümete teslim eden masum insanlar vahşi bir şekilde öldürülüyorlardı. Sözde Makedonya'da baskıya ve zulme uğrayan Makedonya Bulgarlarının ve onların fesadçılarının Türkleri Avrupa'ya şikayet ettikleri birdönemde bu tür olayların meydana gelmesi dikkate değerdi[138].

Bulgar komitelerinin asayişi bozmak için ellerinden geleni yaptıkları kaçınılmaz bir gerçekti. Bununla ilgili 15 Temmuz 1910 tarihli bir vesikada şunlar yazıyordu:

"Üsküp İhtilal Dairesi:

Müstacil emir

Ellerinde sulah bulunanların bilindiği yol vasıtasıyla, Sane Çavuşof ve arkadaşları refakatıyla Bulgaristan'a gitmek üzere derhal toplanmaları gerekir. Tüfekleri ile birlikte gelmeyenler refikaları (arkadaşları) tarafından derhal katledileceklerdir. Bulgaristan'a kaçacakların sağlam çarıkları, kalın giysileri, iki üç günlük ekmekleri ve 50-100 kuruş kadar para bulundurmaları gerekmektedir. Tüfeklerini Türklere teslim edenler derhal idam olunacaktır.

İthal Dairesi Reisleri

Üsküp Dairesi Çavuşof İhtilal Komitesi

15 Ekim 1910

Aleksandrof.

20.10.1910 tarihli bir diğer vesikada ise şunlar yazılıydı.

"Krovodol'de ifreme ( ) Tüfekle silahlanmış 100 köylü bizimle beraberdir. Bulgaristan'a gitmek üzere iki gecede huduttan geçeceklerdir.

Dün akşam, bilinen yol ile gelmenizi silahlı köylülere beraber bekledik. Bu mektubu alır almaz Bulgaristan'a geçmeğe razı olan köylüleri toplayacak ve bizim geçtiğimiz yoldan onlarısevkedeceksin.

Yakında görüşeceğiz ve silahlarıyla birlikte bizimle Bulgaristan'a gelmeyenleri şiddetle cezalandıracağız.

Hainler mahvolsun ne yaptığını anlamak için cevabını şiddetle bekliyorum.

İthal Dairesi

İthal Dairesi Voyvodası

Mühür

Ya Hürriyet Ya Ölüm

Bocidan[139]"

İttihat Gazetesi'ndeki bir mülakatta Divan-ı Harb üyesi Miralay Nasuhi bey Makedonya'da faaliyet gösteren çetelerle ilgili olarak şunları söyler.

"Çete meseleleri incelendiğinde Rum ve Bulgar çetelerinin atina veSofya'dan idare edildiği görülür. Bakınız işler nasıl yürüyor:

Atina'da hariciye nezaretinde "Etnik-i Eterya" adında bir özel kalem vardır. Bu kalemin vazifesi Makedonya'da Yunan propagandası yapmaktır. Bunlar Makedonya'daki Yunan konsolosluklarına katip olarak gönderilirler.

*Bir diğer Yunan propagandistleri mektup muallimleridir (*sonraları bunların yerine osmanlı-Rum muallimleri tayin edilir).

Bir diğer önemli propagandistler, daha çok köylerde etkili olan papazlardır. Papaz bulunduğu merkezdeki görevini yerine getirdikten sonra, hemen durumu konsoloshane katibine bildirir. O da Atina'ya yazarak silah ve para ister. Bu yardımlar papazlar aracılığıyla dağıtılır. Çete oluşturacak olan köylüler silahdan başka para da alırlar.

*Lakin bu kadar parayı "*Etnik-i Eterya"*nın karşılaması zordur. Bu nedenle Makedon halkından zorla para toplarlar"*[140].

1911 başlarında Drama'da miting düzenleyen Makedonyalı Bulgarlar Bulgaristan'ı adeta yalanlıyorlardı. Bu mitinge katılan Bulgarlar, *zulüm görmediklerini, devletin kendilerine çok iyi davrandığını, Bulgaristan'ın ektiği nifak tohumlarını hükümetin kökünden kazıdığını"* belirttikten sonra "*Yaşasın meşruti hükümetimiz*" diye bağırıyorlardı[141].

Yine bu günlerde, İngiltere Parlamentosu ve bazı Avrupa devletlerinin Osmanlı devleti aleyhindeki hareketlerini protesto etmek için miting düzenleyerek, Osmanlının kendilerine daima adalet ve hoşgörü ile davrandığını dile getirmişler ve Osmanlıya şükranlarını arz etmişlerdi. Osmanlı, Rum ve bulgarları adına bu mitingdeki bildiriyi sunanlar şunlardı: Papa Mişo, Don Mişo, Ruhanilider Papalof, Arlorcaklı Miralo, Papa Gorgi, Kostrıyanlı Gorgi Mito, Erbucef, Kostriyanlı İvan Muhtar ve İvan Kulu[142].

1911 başlarında silah toplama, kilise ve mektepler, şekavet ve cemiyetler kanunları ve tek tük müslüman göçmen glemesi yüzünden Makedonya'da çalışan türlü örgütlerin, ayaklanma komitelerinin çoğu, aralarındaki karşıtlıkları bir yana bırakarak Makedonya'nın özgürlüğü dileği üzerinde birleştiler[143].

1911-1912 yıllarında Makedonya'nın durumunu anlamak için o sıralarda siruz (Serez)'da mutasarraflık ve Selanik'te valilik yapmış olan Hüseyin Kazım Bey'in şu yazılarını aşağıya koymak uygun olacaktır:

"Konsoloshaneler Makedonya'nın her tarafında pek fena bir rol oynadılar. Bu işler gözümüzün önünde yapıldı. Fakat hükümetin zaaf ve aczi bir şey söylemeye imkan bırakmıyordı...

Metropolitler açıktan açığa hükümete hıyanet ediyorlardı. Köy muhtarları ve papazları konsoloslardan talimat ve tahsisat almakta idiler... Bulgar ve Sırp hükümetleri maaşlı eşkiya çeteleri gezdiriyor ve her yerde huzur ve asayişin ihlaline gayret ediyorlardı. Biz bu büyük sıkıntılar arasında mesleksiz, programsız, maksatsız duruyorduk... Yapabildiğimiz şeyler, çeteler için uygulanması mümkün olmayacak bir kanun çıkarmaktan, çetelerin arkalarından faydasız yere koşup yorulmaktan ibaret kalıyordu..."[144]

Rum, Ermeni ve Bulgar patrikhanelerinin belirttiğine göre Bulgar ve Yunan hudutlarından hergün yüzlerce eşkiya, ortalığı karıştırmak için Makedonya'ya giriyordu. Senelerden beri devam eden çete faaliyetleri zaman zaman Yunanistan Megalo İdea'ları peşinde koşan bu çetelerin bir an evvel cezalandırılmasını bazı Bulgar ve Yunan devlet adamları dahi istemekteydi[145]. Sırplar, Makedonya'daki

eşkiyalığın yalnızca Bulgar ve Rum çetelerinden kaynaklandığını ileri sürmekteydiler[146].

1911 yazına gelindiğinde Pirlepe kazası dahilinde faaliyet gösteren Bulgar çeteleri halka korku salmaya devam ediyordu. 80 kişilik Bulgar çetesi birkaç gün içinde şehri yağmalamıştı. Çetenin ileri gelenlerinden Nikolof ve 20 adamı Pirlepe kazasının Papatya köyünde kalarak Bulgar eşkiya reislerinden Milan Porlukof ile ittafat kurarak kötülüklerine devam ediyordu.

Manastır'da bulunan Bulgar çetelerinin genel başkanı, yanına aldığı birkaç kişi ile Demirhisar havalisine geçerken, bir diğer Bulgar çetesi de Demirhisar'dan Dremlik ( ) karyesine giderek ohri'deki çete reisi Çavlef'e katılmış ve bölge halkının çete kurmalarına yardım etmişti. Bu çetelerin amacı Arnavutlarla işbirliği kurarak beraber hareket etmekti[147].

Bulgar ihtilal komitelerinin Rumeli'nin muhtelif yerlerinde giriştikleri eylemlerin tek amacı Makedonya Meselesi'ni canlandırmaktı. Sözde yapılması gereken ıslahatların yerine getirilmemesinden dolayı bölge halkı mağdurdu. Bu nedenledir ki Avrupa'nın buraya müdahalesini sağlamak için çaba sarfetmekteydiler. bunun için kendilerini Avrupa nezdinde masum göstermekte ve osmanlı'yı haksızlıkla suçlamaktaydılar. Bölge ahalisi arasına nifak tohumu saçan bu eşkiyalar, gayrimüslimler için hak aradıklarını ileri sürerek halka zulmediyorlardı[148].

1911 yazından itibaren Osmanlı Hükümeti, Rumeli işlerinde atılganlığını kaybetti.

4 Temmuz 1911'de Manastır vilayeti, Florina kazasıyla Görice ve Serfice sancaklarındaki eşkiyayı ezecek kuvvet olmadığı için, bunları ortadan kaldırmak üzere Çeteler Kanunu'nun orada yürütülmesini istedi.

10 Temmuz'da valiye bunun olamayacağı ve eldeki mevcut kanunlara ve kuvvete dayanarak eşkiya ile uğraşması gerektiği hükümet tarafından bildirildi. Bir süre sonra hükümet 16 Ağustos'da Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde yeniden biner kişilik birer jandarma taburu gurmaya karar verdi[149].

Bulgar Dahili İhtilal Teşkilatı, Eylül 1911'de yayınladığı bildiride, ittihatçılar aleyhine söylenmedik söz bırakmadı. Vaat edilen ıslahatların yapılmadığından, hürriyet ve eşitlik kavramlarının uygulanmadığında vb. bahsediyordu. Bundan sonra Bulgarlar şiddet olaylarını artırdı[150].

1911 Eylül'ünde İtalyanların savaş ilan etmesinden hemen sonra 4 Eküm 1911'de Selanik Sosyalist Federasyonu yöneticileri bir kınama mitingi düzenlediler. Bu eylem Balkanlarda olası bir savaşı engellemeyi amaçlıyordu. Bu eylemlere Jön Türk Komitesi de katıldı[151].

Trablusgarp Savaşı başlayınca, Bulgar hükümeti, Sırp hükümeti ile Balkan Bağlaşması'nın çekirdeğini kurmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Makedonya'dan atmak üzere görüşmelere başladı. Diğer taraftan da onun emri ile iş gören komitalar Makedonya'da güveni bozmak için Osmanlı idaresine karşı çalışmaya koyuldular.

Kasım 1911'de Rusya, bu iki devletin ittifakını destekledi[152].

1911 sonlarında Arnavut, Sırp, Bulgar

ihtilal komiteleri yabancı devletlerin müdahalesini sağlamak ve "Muhtar Makedonya İdaresi"ni temin etmek amacıyla birleşmişlerdi. Amaçları çakışan bu grupların birleşmeleri dikkate değer bir durumdu.

İngiltere, Makedonya'da ıslahat için Osmanlı'ya baskıda bulunuyor ve diğer devletleri de Osmanlı aleyhine kışkırtıyordu. İnglitere'yi böyle bir uygulamaya iten olay Avusturya-Bulgaristan ittifakıydı[153].

II – C. Balkan Savaşları Ve Makedonya'nın Osmanlı İdaresi'nden Çıkışı

1912 başlarında çeteler İştip'de giriştikleri hareketlerde pek çok masum insanı yaralamış veya öldürmüştü.

"Kırmızı Kardeşler İhtilal Cemiyeti", İttihat ve Terakki merkezine gönderdiği mektupta bir kısım ahali için siyasal serbestlik istediği gibi, İştip'de meydana gelen olaylara sebep olan kimselerin de yakalanmasını istiyordu. Aksi halde kendilerinin de kanlı faaliyetlere girişeceklerini bildiriyorlardı[154].

Dr.Sarrafof önderliğinde kurulan "Bulgar Salib-i Ahmer" heyeti İştip hadisesinde mağdur kalan Bulgarlarla ilgilenmek üzere İştip'e gitmek istemişse de Valinin negellemesi üzerine üsküp'de kaldı. Bulgar komitelerinin İştip vakıasının intikamı olarak Kratova'da 7 müslümanı katlettiği bir sırada bu heyetin insani yardım amacıyla İştip'e gitmek istemesi, hayretle karşılanacak bir olaydı. Zira bir kaç yıl önce tedavi ettiği Osmanlı komiserini zehirleyerek öldüren birinin, insani yardımda bulunmak istemesi düşündürücü bir durumdu. Üstelik İştip'de yeter sayıda doktor vardı. Bunların birer komite üyesi olma ihtimali de yüksekti. İşte bu hassas durumu farkeden Kosova valisi MazharBey, bu heyetin iştip'e girmesini engelledi[155].

8 Ocak 1912'de İştip vakası ile ilgilenilmek üzere Divan-ı Harb kurularak bu konuda bir beyanname yayınlandı. Beyannamede; vazifelerinin, zanlıları yargılamak olduğunu belirten yetkililer, bazı cinayetlerin faillerini de açıklamaktaydılar. Ayrıca Köprülü civarında öldürülen Mirçe çetesi mensuplarını üzerinden çıkan evraklarda bu olayların faili olan eşkiyanın bir kısmının ismi dahi tespit edilmişti. Çetenin katibi Yordan Hristov,bombacı Pando Yorgi, asker kaçağı Nekri Dimo, çete üyelerinden Filip Leveh bunlardan bazılarıydı. Voyvoda Mirçe, Kumonova'nın Treşenik köyündendi. Bundan başka Bulgar ihtilal komitesi müfettişi Aleksandır Hodorof tarafından hazırlanmış olan ihtilal planları da ele geçirilmişti[156].

II.Meşrutiyet'in ilanını takip eden dönemde ortaya çıkan üç önemli gelişme, Makedonya mirasının Balkanlar açısından paylaşmasını kolaylaştırdı. Bunlar Arnavut isyanı (1909), Kiliseler Kanunu ve Balkan ittifakıydı.

3 Temmuz 1910'da Kiliseler ve okullar Kanunu çıktı. Bu uygulama ile Balkanlar arasında yıllardır devam eden ve biraraya gelmelerine engel olan anlaşmazlık da çözümlenmiş oluyordu.

Kiliseler konusu çözümlenince Balkanlar arasında birleşme imkanı doğdu. Nitekim 13 Mart 1912'de Bulgarlar ve Sırplar, Makedonya konusunda anlaştı. Buna göre; Kuzey

Makedonya Sırplara, Güney Makedonya ise Bulgarlara verilecekti.

İki ay sonra Mayıs 1912'de Bulgar-Yunan ittifakı imzalandı. Siyasi ittifakları askeri ittifaklar izledi[157].

Nisan 1912'de Londra'daki Balkan komitesi, bazı Osmanlı ileri gelenlerine mektup göndererek Makedonya durumundan sızlanır ve oradaki Türk olmayan ulusların durumunun düzeltilebilmesi için şunları önerir:

Buna göre; Osmanlı Hükümeti, biri İngiliz, biri Fransız ve biri de Türk olmak üzere üç kişilik bir komisyon kuracaktı. Ayrıca bu komisyon, bütün Makedonya işlerini tam bir yetki ile yönetme hakkına da sahip olacaktı[158].

1912 baharında Makedonya ihtilalcileri Rusya'ya bir heyet göndererek oradan kendilerine yardım istemişlerse de, Rusya buna yanaşmadı. Bunun üzerine Paris ve Londra'ya heyet gönderildi. Bu gösteriyor ki, ihtilalciler dış yardım olmadan birşey yapamıyordu. Nitekim önceden beri Makedonya'da vuku bulan olaylar incelendiğinde birçok olayda yabancı güçlerin desteği görüldü. Bunun içindir ki ne zaman bir olay olsa arkasından Avrupa devletleri işe karışmaktaydı. Bu tür müdahaleler yalnızca Makedonya'ya has bir şey değildi. Mesela, Yunan ihtilalinde Fransa, Avusturya ve sair devletlerin, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ olaylarında adı geçen devletlerin yanında Rusya'nın etkili olduğuna şüphe yoktur. Arnavutluk ve Yemen olaylarında da yabancı güçlerin etkisini görmek mümkündür.

Yabancı güçlerin osmanlı'nın işlerine karşıması, mevcut yönetimin yetersiz olmasından kaynaklanmaktaydı. Senelerden beri süren ırk, mezhep ve kavgalar dış güçlerin müdahalesini kolaylaştırmıştı. Elbette ki bu tür durumlar yalnızca osmanlı'ya has değildi. Diğer İslam ülkelerinde de benzer olaylar olmaktaydı. Nitekim Fransa ve Almanya'nın Fas taraflarında, Rusya'nın İran, Çin hudutlarında toprak kazanmaya çalışmaları ve başarılı olmaları hep bu memleketlerin iç karışıklığından kaynaklanmaktaydı[159].

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumdan yararlanmak isteyen Avrupa devletleri, Osmanlı aleylinde birbirleriyle işbirliğine gitmekten de çekinmiyorlardı. Almanya, Avusturya ve İtalya birleşerek Irak ve Trablusgarb'da güçlerini arttırmaya çalışırken, İngiltere Mısır'ı tamamen kendi egemenliğine almaya ve Alman yayılmacılığını önlemeye çalışıyordu. Fransa da Fas'taki çıkarlarını desteklemesi koşuluyla İtalya'yla anlaşarak Trablusgarb'ın İtalyanların eline geçmesine göz yumuyordu. İktisadi ve siyasi menfaatlerinden başka birşey düşünmeyen bu devletler sözde Osmanlı'nın dostuydu.

Avrupa'nın bu çifte standardını iyi bilen Maketonya ihtilalcileri, Rumeli'ye özerklik kazandırmak ve bir müddet sonra da bir kısım toprakları Bulgaristan'a bağlatmak, bir kısmını da diğer devletler arasında takim ettirmek amacıyla kapı kapı dolaşıyorlardı. Bunu gerçekleştirmek için masum insanları öldürmekten de geri kalmıyorlardı[160].

Sofya'dan aldıkları talimatlara göre hareket eden Bulgar komiteleri, her vilayet ve kazada Bulgarlara yapılan muameleleri bildirmek üzere birer görevli dahi bırakıyorlardı[161].

Köprülü, Üsküp, Palanka ve civarındaki Sırp çeteleri halkı Sırp menfaati için çalışmaya zorluyorlardı[162]. Bölgedeki sosyal, siyasal ve ekonomikhayatı büyük ölçüde etkileyen çete faaliyetleri kapanması güç yaralara neden olmuştu.

Eşkıyanın Müslüman ve Hıristiyan ahaliye yaptığı zulüm, halk üzerinde o kadar çok nefret uyandırmıştı ki, çeteler artık yardım bulamaz hale gelmişti. Bu nedenle birçok çete, varlığını devam ettirmek için soygunlar yapmaya başlamıştı. Çetelerin faaliyet gösterememelerinin bir diğer sebebi de şöhretli Voyvoda'lara sahip olmamalarıydı. Çetelerin büyük bir çoğunluğunu asker kaçakları oluşturmaktaydı. Çeteler arasındaki ihtilaflar da faaliyetlerini aksatmaktaydı.

Osmanlı Hükümeti'nin sıkı takibi çeten mensuplarını zora sokmuştu. Bu nedenle birçok çete Bulgaristan'a kaçtı. Selanik ve civarında sıkı bir takibat başlatan Osmanlı Hükümeti, çete faaliyetlerine büyük bir darbe vurmuş oluyordu[163].

Makedonya'daki gelişmeler üzerine 1912 yazında "Makedonya ihtilal teşkilatı" Sofya'da bir kongre yapmaya karar verdi. Çeşitli şehir ve kasabalardan 62 üye bu kongreye çağrıldı. 8 Temmuz 1912'de gerçekleştirilen kongreye 42 kişi katıldı. Kongrede halkın düşünceleri, kaygıları ve Bulgaristan hükümetinin durumu ele alındı. Makedonya Meselesi'nin nasıl halledileceği ve Türkiye aleyhine ilan edilecek bir harpte Bulgaristan'ın nasıl bir yol izleyeceği tartışıldı. Komite; Makedonya Meselesi'nin bir an önce halledilmesi için tüm halkın katılacağı mitingler tertip etmeye ve Bulgaristan Hükümeti'nin Türkiye aleyhine savaşa neden olacak tavırlar sergilemesine karar verdi. Kongereye katılan delegeler bulundukları yerlerdeki halkı bu amaç doğrultusunda desteklemeye davet edeceklerine ve tüm halka bu istekleri kabul ettireceklerine dairsöz vermişlerdi[164].

Ağustos 1912'de Osmanlı Hükümeti, Selanik Sancağı'nın Selanik şehri dahil olmak üzere, Kesendre, Vodin, Kramekarye ( ), Katrin ( ), Yenice, Langaze, Tikveş, Strumiça, Fereceabad,Gevgili, Toyran, Avrathisar kazaları ve Siroz Sancağı'nın Siroz şehri ve kazası dahil olmak üzere, Cuma-i Bala, Petriç, Razlak, Menlik (Melnik), Demirhisar, Zihne kazaları ve Drama Sancağı'nın Drama kasabası ve kazası dahil olmak üzere Kavala, Taşoz, Pravişte, Sarı Şaban, Rubçoz kazalarında geçici olarak örfi idare ilan etti.

Bölgedeki asayiş ve emniyeti daha iyi sağlamak için böyle bir uygulamaya başvurulduğu 5. Kolordu kumandanı tarafından da ilan edildi.

5. Kolordu kumandanı Mehmed Said'in ilanında şunlar yazılıydı:

"1) Padişahın buyruğu altında olan Selanik vilayetinde örfi idare ilan edilmiştir.

2) Halk gizli ve aleni toplanmayacaktır.

3) Silahlı gezmek yasaktır.

4) Her kimde silah, bomba vb. patlayıcı madde var ise üç gün içinde hükümete teslim edecektir.

5) Üç gün sonra kimde patlayıcı madde, silah vb. bir madde bulunursa sıkıyönetim mahkemesine sevk edilecektir.

6) Geceleri alaturka saat dörde kadar

halk dışarıda bulunabilir. Dörtten sonra izinsiz çıkan mahkemeye sevk edilecektir.

7) Basınla ilgili yazılar orduya bağlı olup yayınlanması yasak olan askeri haber ve makaleler yayınlanmayacaktır.

Mirliva Mehmed Se'id"[165].

Balkanlı diğer uluslar, büyük mirası aralarında pay ederken ve Makedonya'yı adeta yutarken, buranın asıl sahibi olan Makedonya halkını dikkate alan yoktu. 1912 yılında, Muhtar Makedon kurumlarının son durumu şöyleydi:

Makedon kilisesi : 761
Başpiskopos : 6
Makedon Papazı : 833
Öğretmen : 1013
İlk, Orta ve Lise : 641'di[166].

Yordon İvanoff tarafından 1912'de hazırlanan bir istatistiğe göre ise Makedonya'daki genel nüfus 2.342.524'tü. Nüfusun dağılımı ise şu şekildeydi.

Bulgarlar: 1.103.111, Yunanlılar: 267.862, Ulahlar: 79.401, Türkler: 548.225, Arnavutlar: 194.195, Kıptiler: 43.370, Muhtelif unsurlar: 106.360[167].

Bağımsızlık, en az diğer Balkanlılar kadar Makedonların da hakkıydı. Ne yazık ki bu hak onlara tanınmadı.

Balkan Harbi; Karadağ'ın daha fazla büyümek; Sırp, Bulgar ve Yunanlıların ise çeşitli gerekçelerle kendilerinin saydığı Makedonya'yı ele geçirmek temel düşüncesinden çıkmışı.

Ekim 1912'de başlayan I.Balkan Harbi çeşitli fasıllaarla 8 ay kadar devam etti ve Nisan 1913'te son buldu[168].

1912 yılında Balkan harbi başladığı sıralarda Makedonya Bulgar, Yunan ve Sırp devletleri arasında pay edilmiş durumdaydı[169].

Balkan savaşından çok önce, komiteler, Makedonya'daki Türk ahaliye büyük zarar vercek hareketlere girişmişlerdi. Manastır'daki Türk evlerinin %80'i yakılmıştı. Manastır, Üsküp ve Selanik'deki Türkler, bir kolayını bulup anadolu'ya göç etmenin yollarını aramaya başlamışlardı. Strumniça, Doksato, Serez, Demirhisar ile Kılkış'ın özellikle Rainovo, Planitsa, Kukurtevo köylerinde on binlerce Türk katliama tabi tutulmuştu[170]. 22 Ekim 1912'de Kosova ovasındaki Türk kuvvetleri, 23-24 Ekim'de ise Vardar ordusu Kumanova'da Sırplara yenildi[171].

Aralık 1912'de Londra konferansı yapıldı. Osmanlı temsilcileri Balkan devletlerinin isteklerine karşı çıkarak Arnavutluk'un özerk olmasını, Makedonya'da protestan bir prens başkanlığında özerk bir yönetim kurulmasını istedi. 30 Aralık 1912'de Osmanlıların bu önerileri red edildi[172].

Makedonya'da hürriyet ve saadet getirmek maksadıyla savaşa başlayan Balkan hükümetlerinden Bulgar ve Sırp komitelerinin icra ettikleri mezalim o kadar çoktu ki saymakla bitmez. Aralık 1912'de Strumiça'da memur olan Mithat Efendi Aralık 1912'de gönderdiği bir mektupta şunları yazıyordu:

"22 Ekim 1912'de Osmanlı askeri kasabayı terk etti. Tarafıma 450 Hıristiyan'ın hapishaneden çıkarılması emri verildi. Hıristiyan ahalinin dikkatle korunması ben de Müslümanların Hıristiyanlar tarafından korunacağı kanaatini uyandırdı. Osmanlı askerlerinin ayrılmasından 4 saat sonra Kostendil fırkasının lideri Nikola Laçakov, 30

eşkıya ile kasabaya girmişti. 23 Ekim salı günü 15.000 Bulgar ve 2.000 Sırp askerinin oluşturduğu bir birlik Mitof'un kumandasında kasabaya girdi. Kasabayı kumandana teslim ettiğimiz Mitof, müslümanların can ve mal güvenliğini sağlayacağına dair söz verdi. Bulgar askerinin denetimindeki 48 saat zarfında yalnız müslümanlardan 11 kişi öldürüldü ve 20 hanenin eşyası yağmalandı. Katiller ahali ve eşkiya olup hırsızlar arasında Bulgar askeri de vardı.

.....

24 Ekim çarşamba günü kasabanın muhafazası 14. Alayın birinci taburu kumandanı J. Grec'e verildi.

.....

28 Ekim pazar günü belediyeden istifa ettim. 18 Kasım'a kadar geçen sürede Kumandan Jivan ve Bulgar Polis müdürü Vorliçef'in emriyle 591 Müslüman ve 2 Musevi paraları alınmak, elbiseleri çıkarılmak ve elleri bağlanmak suretiyle öldürüldüler.

.....

Komiserlik görevine tayin olunan komite reisi Çakof, birçok masum insanın malına el koydu. Kumandan Greç ve 80 araba eşyayı Belgrad'a gönderdi. Strumiça o haldedir ki, bütün müslüman ve museviler perişan bir halde yaşamaktadırlar. Ölenler arasında bir doktor, iki yüzbaşı, dört mülazım, yüz asker bulunuyordu. Ayrıca üç cami de tahrib edildi."[173].

1913 başlarında Yunan kralının Selanik Belediyesi eski reislerinden Tevfik Bey'in yalısı civarında öldürülmesi, Makedonya'daki Bulgarlar ve Yunanlılar arasında gerginliğe yol açtı. Bir çok Bulgar köyüne saldıran Yunan çetelerinin katliamı üzerine Sırp askeri, duruma müdahale ederek katliamı önlemeye çalıştı. Bu arada iki Girit'li Jandarma, kralın katillerini yakalamıştı. Kralın katili Rum asıllı bir kişi olduğu halde suç müslümanlara atılmıştı[174].

Şubat 1913'de Üsküp civarına gelen Arnavut çetesi Üsküp'teki Sırp askeri hükümetini birlikleriyle 10 saat kadar çarpıştı[175].

1913 Mart'ında, Müttefik devletlerden Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk'ta izlediği baskıcı askeri siyasetine dayanarak Manastır'daki Rum, Bulgar ve Ulah mekteplerini kapattı. Manastır'da İslam, Sırb ve Musevi unsurlardan başka hiçbir cemaat ve unsuru tanımayacağını ilan etti. Ayrıca Türkçe, Musevice ve Sırpça'dan başka bir lisan ile eğitime müsaade etmeyeceğini de ilan eden Sırbistan, bu konuda ısrarlı bir politika izlemeye koyuldu. Sırplar bununla da yetinmeyerek Katolik ve protestan din okullarını da kapatmışlardı.

Bu durumdan huzursuz olan Rum, Bulgar ve Ulah halkı büyük devletlere ve müttefik devletlere müraccat ederek şikayetlerini dile getirmişlerdi[176].

Petersburg'da bulunan bir grup Makedonyalı, vatanlarının istiklali için bir muhtıra hazırlayarak Londra konferansı üyelerine tebliğ etmişler ve bir suretini de yayınlamışlardı. Makedonya'nın coğrafi konumundan, bölgenin bağımsızlığından söz edilen muhtırada müttefiklerin kötü muamelelerine de yer veriliyordu. Ayrıca "Makedonya Makedonyalılarındır" ilkesine muhalif kararlar alınması durumunda karışıklığın ve huzursuzluğun daha da artacağı dile getiriliyordu. Bu muhtıraya cevaben

Milyokof Makedonyalıların eskisi gibi davranmamalarının daha iyi olacağını ve verilecek kararlara uymalarını istedi[177].

Senelerden beri komitecilerin işledikleri cinayet ve cürumlere sahne olmuş olan Makedonya, bölgeyi paylaşamayan müttefikleri savaşla karşı karşıya getirmiştir.

Müttefik devletler, Türkiye'ye karşı savaş ilan ettikleri zaman, sözde bu külfete toprak kazanmak için girişmemişlerdi. Sadce Makedonya'da osmanlı idaresi altında ezilen hıristiyan kardeşlerini kurtarmak için böyle bir yola başvurduklarını iddia ediyorlardı. Eğer Arnavutluk'un muhtariyet gibi bir Makedonya muhtariyeti tesis edilse idi bu doğru olabilirdi. Ancak müttefiklerin ardarda harbe girişmeleri göstermiştir ki bu devletler Makedonya'nın muhtariyetini değil Makedonya'nın parçalanmasını istiyorlardı.

Makedonya halkının muhtariyete razı oldukları, Londra'ya gönderdikleri heyet ile sabittir. Bu heyet maksadına tam ulaşamamışsa da bu hususda İngiltere hükümetinin Makedonya'da daimi bir cemiyet bulundurmasına sebep oldu.

Bu cemiyet sunduğu beyannamede; Balkan Savaşı'nın, önceleri basit bir olaymış gibi nitelendirildiğini, daha sonra ise yoketme, yıkım savaşı halini aldığını belirtiyordu. Bunun böyle olacağını bilen büyük devletler nedense, bu felaketin önünü almamışlardı[178].

Daha savaştan önce imzaladıkları anlaşmalarla müttefikler, ele geçirdikleri toprakları paylaşmışlar, taksimin ırka dayalı olacağını kararlaştırmışlardı. İngiliz cemiyetinin hazırladığı beyannamede Makedonya'daki Rum, Bulgar, Türk milletinin hemen hemen aynı sayıda olduğu ve bu nedenle bölgenin muhtariyete pek müsaid olduğu belirtiliyordu.

Fakat müttefiklerin herbiri kendi nüfuslarını çok göstermek için zorla halkın mezheblerini değiştiriyorlardı. Rum'u Bulgar, Bulgar'ı Rum yapmaya çalışıyorlardı.

Stratejik öneme haiz olan Selanik şehri de önemli meselelerdendi. Şehir Yunanistan'da kalsa Bulgarların, Bulgarlar'da kalsa Sırp ve Rumların hareket etmelerine neden oluyordu.

Bütün bu olaylar bölgenin taksimini imkansız kılıyordu. Bu nedenle müttefikler birbirleriyle daima savaşmak zorunda kalıyorlardı. Bu devletler arasında anlaşılıyorlarsa da bu kısa sürüyordu. İşte bu olumsuz gelişmeler muhtariyet fikrini önerenleri haklı çıkarıyordu.

7 Mayıs 1913'te Bulgarlarla Yunanlılar arasındaki çarpışmalarda bir çok insan telef olmuştu. 10 Mayıs'ta Elefteri havalisinde 24 saat devam etmiş olan ikinci bir çarpışmada ise 25 Rum ölmüş ve bir o kadar da yaralanmıştı. Bulgarların kaybı ise 29'du. Kavala limanını kapatan Bulgarlar, hayvan ihracatını yasaklamışlardı.

Müttefikler arasındaki bu gerginliğin gün geçtikçe artması barışı zora soktu. Yunan hükümetinin Kavala, Drama ve Siroz'u ele geçirmeye çalışıyordu. Hatta Pirlepe ve Manastır'a karşılık Yunanlıların Selanik'i Sırplara vereceği böylece Bulgarlarla olan hududun kalkacağı da dönemin gazetelerinde yer alan haberlerdendi[179].

23 Mayıs'taki Yunan-Bulgar çatışmasında ise Bulgarlar üstün gelerek Yunanlıların 9

Kasabadan çekilmesine neden olmuştu[180]. Bu arada Yunan kralı, Bulgar generalini huzuruna kabul ederek bu şiddete bir son verilmesini istedi. Bulgar generali de verdiği cevapta; "Ülkemin menfaati neyi gerektiriyorsa onu yapmaktan kaçınmam" diyordu[181].

Sırbistan tarafından ele geçirilen yerlerde Bulgarlar, huzur bozucu faaliyetlere girişerek Köprülü kazasının kuzeyindeki birköprüye bomba koymuşlarsa da Sırplar bunu etkisiz kılmışlardı. Bulgar komitelerinin halkı isyana teşvik edici bildiriler hazırladığı şeklinde haber alan Sırp birlikleri yaptığı aramalarda pek çok silah ve bildiri ele geçirmişti[182]. Sırp-Bulgar gerginliğinin artması üzerine Bulgarlar Sırp sınırına Topçu birliği (çarbidrod) ve piyade (Slovniçe) sevk etmeye başladı[183].

Balkan savaşı, Makedonya nüfusunun bu mıntıkada yaşayagelmekte olan etnik grupların miktarlarında büyük ölçüde değişikliğe yol açmıştı. Bu savaşa kadar Osmanlı Devletinin elinde bulunan Makedonya'nın paylaşılması, esasen daha önceden varılmış olan anlaşmalarla kararlaştırılmıştı. 1909'da Rusya, Sırbistan ile Bulgaristan'ın Makedonya'nın paylaşılması meselesinde aralarını buldu. 1911'de ise İngiltere, bu gizli anlaşmaya Yunanistan'ın da katılmasını temin etti[184].

Sırbistan liderlerinin Pasiç aralarındaki gerginliğin giderilmesi için Danef kabinesine bir teklifte bulundu. Makedonya'ya muhtariyet verilirse anlaşmazlığın bitebileceği bildirildi. Rusya'nın da destekliği bu teklif Petersburg Konferansında ele alınmıştı. Ancak Bulgaristan devlet adamlarıSırbistan'a ayrıcalıklar vermek istemiyorlardı. Bulgaristan'ın harb ilan etmesi halinde, Romanya ve Rusya Bulgaristan'a karşı tavır koyacaklarını bildirmişlerdi.

Bulgaristan askeri bilgi toplayabilmek için Selanik'e casuslar gönderiyordu[185].

30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması Balkan harbinin I dönemini sona erdirdi.

Buna göre:

-Yunanistan, Selanik ve Güney Makedonya ile Girit'i

-Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'yı

-Bulgaristan ise Trakya sahillerini aldı.

Bu paylaşım (Makedonya mirası), Balkan uluslarını memnun etmedi. Nitekim 31 Mayıs 1913'te muhtemel bir Bulgar tehdidine karşı Sırp-Yunan antlaşması imzalandı. Bir süre sonra buna Romanya' da katıldı.

Bulgar kralı Ferdinand ve general Savapov Bulgar ordularını Makedonya'da bulunan Sırp ve Yunanlılara karşı hücuma geçirdi. Bu suretle II.Balkan Harbi başlamış oldu (30.6.1913)[186]. Yunanlılar, Bulgarlar ile yaptıkları bir anlaşma gereği Bulgar askerinin Selanik'te oturmasına izin veriyordu[187]. Aya Dimitri Kilisesi civarında ikamet eden Bulgarların Yunan askerine karşı direnmesi üzerine 1 Temmuz'da çıkan çatışmada 1208 Bulgar esir düştü.

Bu olaydan kısa bir süre sonra çıkan bir diğer çarpışmada ise, Mirliva Kalaris Bulgar komutanına teslim olması için bir saat süre tanıdı. Bulgar askerinin teslim olmaması sonucunda çıkan çarpışmada da yenilen Bulgarlar 350 kayıp vermişlerdi[188].

Temmuz 1913'de Sırp ve Yunan hükümeti Makedonya'yı paylaşmak için bir anlaşmaya vardı. Buna göre; Sırbistan işgal ettiği

topraklardan başka eski Bulgaristan hududuna kadar uzanan araziyi alacak ve batıda Bleş dağına kadar inecekti. Böylece bu dağ Sırp-Yunan hududunun doğusunu teşkil edecekti.

Yunanistan da Karasu nehrine kadar olan bütün hattı alacak ve bu suretle Siroz, Drama, Kavala, hatta İskeçe ile havalisi dahi Yunanistan'da kalacaktı. Trakya'ya ise muhtariyet verilecekti. Zira halkı Bulgar olmayan bu bölgenin Bulgaristan'a bırakılması uygun değildi. Bu bölgede seyahat yapan bir Fransız memuru Bulgarların burada 250.000 kadar Müslüman'ı katlettiğini yazıyordu. Bu suretle Bulgaristan Adalar Denizi sahilinden tamamen çekilerek eski hududuna kavuşmuş oluyordu.

Sırbistan ayrıca, Pirot'dan Karaağaç'a kadar bir demiryolu inşa etme hakkına da sahip olacaktı. Ancak harb durumunda Yunanistan bu hattı zabt edebilecekti[189].

Sırp-Yunan anlaşmasının yapıldığı sıralarda Osmanlıların Edirne'yi geri alması, Rusya'da derin bir etki uyandırdı. Bu durum Rusya'yı ciddi bir şekilde düşünmeye sevk etmişti. Osmanlı'nın başarı elde etmesi Balkan Savaşı öncesinde söz konusu olan statükonun korunması fikrini yeniden gündeme getirdi.

Bazı diplomatlar Londra Antlaşmasını geçmişe ait bir vesika olarak görüyorlardı. Bu antlaşmayı imzalayan müttefikler arasında artık bir bağ kalmamıştı. Böylece müttefikler Londra Antlaşmasını ihlal etmiş oluyorlardı. Diğer taraftan Bulgaristan Makedonya'nın, Yunanistan ise Trakya'nın muhtariyetini teklif etmekte idiler. Halbuki Yunanistan Makedonya'nın muhtariyetine, Bulgaristan da Trakya'nın muhtariyetine karşı idi[190].

Türkiye'de dahil 4 cepheden saldırıya uğrayan Bulgaristan, savaşı kaybetti. Bulgaristan, 15 Ağustos 1913'te Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ ile Bükreş Antlaşmasını imzaladı.

Buna göre;

-Yunanistan, Epir'in tamamını, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük kısmını aldı.

-Manastır, İştip, Üsküp, Priştine bölgesi (Orta ve Kuzey Makedonya) Sırplara verildi.

-Bulgaristan'a ise Makedonya'nın küçük bir bölümü ile Dedeağaç bölgesi bırakıldı[191]. Gerek I.Balkan Savaşı'nın gerekse II.Balkan Savaşı'nın temelinde Makedonya Meselesi yatar. Balkanlardaki küçük hükümetler, özelikle Bulgarlar Makedonya'daki soydaşlarına yardım etmek ve onları Türk zulmünden kurtarmak bahanesiyle faaliyete girmişlerdi. Böylelikle hem Rumeli yi taksim edecekler, hem de bölgede oturan halkı kurtarmış (!) olacaklardı. Böylece Balkanlıların, Avrupalıların huzurunu kaçıran Makedonya meselesini de halletmiş olacaklardı. Fakat Makedonya meselesinin her hükümeti memnun edecek şekilde halledilmesi mümkün değildi. Nitekim daha I.Balkan harbi tam anlamıyla sona ermeden, müttefikler arasında anlaşmazlık baş göstermişti. Gelişmeler; Makedonya'nın taksim edilemeyeceğini ve burada Osmanlı idaresinden başka bir idarenin kurulamayacağını gösteriyordu[192].

Gerçekten de tarihe baktığımızda bu kıtayı Osmanlılar kadar uzun süre idare eden bir devlet yoktur. Ne Sırplar, ne Yunanlılar ne

Bulgarlar ve ne de Rumlar bu bölgeyi Osmanlılar kadar uzun süre idare edemediler.

Irk, din, dil gibi farklılıklardan dolayı buradaki halk birbirleriyle devamlı kavga etmişlerdi. Bu sebeple burada kolay kolay bir idare kurulamamıştı. Buraya uzun süre yerleşmeyi başaran tek millet Türkler olmuştu.

Son gelişmeler de bu tarihi hakikatleri ispat ediyordu. Bunun için Bükreş antlaşmasında verilen kararlar bölgedeki kargaşayı sona erdiremedi. Bu sebepledir ki gerek Balkan devletleri, gerekse Rusya, İngiltere, Avusturya, Almanya ve İtalya arasındaki mücadeleler devam etmişti[193]. Makedonya İhtilal Komitesi üyelerinden Profesör Mihaliçef bir beyanatında; Yunan ve Sırp hükümetlerinin ileride Makedonya'daki halka zor kullanacağından bahsettikten sonra şöyle diyordu: "*Şimdi yüz binlerce Bulgar ve Arnavut, Yunanistan ve Sırbistan'ın kendilerine baskı uygulamasından dolayı bu hükümetlere karşı ayaklanacaklardır. Bükreş'de imzalanan bir kağıt parçası hiç bir zaman Balkanlar'da sukünet ve asayişi temin edemeyecektir*"[194].

Makedonya'da büyük yaralar açan çetelerin tekrar faaliyete geçmesini isteyen bazı milletler tekrar kışkırtıcı faaliyetlere girişmişlerdi. Balkan devletlerinin ele geçirdikleri toprakların taksiminde ırk ve milliyeti dikkate almaması büyük huzursuzluklara neden oldu. Güçlü unsurların değil de, zayıf unsurun desteklenmesi büyük devletlerin devamlı müdahalesine zemin hazırladı. Bu nedenle; Bükreş Antlaşması hiç dikkate alınmamıştı. Bunun sonucunda Yunanlıların çok olduğu bölgeler Bulgar idaresine geçtiği gibi, Bulgar ve Yunanlılarla dolu birçok kasaba da Sırbistan'a kalıyordu. Bu şekilde yabancı devletlerin def'i ve uzaklaştırılması esasından ibaret olan "Makedonya Namesi" yeniden duyulmaya başlıyordu. Halbuki çete teşkilatları ile halkın çoğunluğu ve Patrikhane taraftarları arasındaki kanlı çarpışmaların, mücadelelerin kaynağı da bu esasa dayanmaktaydı. Bükreş antlaşması, bu dertlere son vermeyen, aksine ortaya çıkmasına zemin hazırlıyordu[195].

Bulgaristan'ın büyük bir hayal kırıklığına uğraması üzerine çeşitli bahaneler arayan Makedonya'daki Bulgarlar, özellikle Bükreş Antlaşması gereği Sırbistan'a kalan yerlerde kendi milliyetlerini muhafaza etmek için Ortodoksluktan çıkıp Roma kilisesine dahi bağlanmaktaydılar.

Bulgarların milli emellerini gerçekleştirmek için giriştikleri bu yöntem yeni değildi. Bunun geçmişi IX.asra dayanır. Nitekim IX.asırda kral Boris sırf siyasi amacına ulaşmak için Hıristiyanlığı kabul etmişti. Bundan başka XIII.asırda, Tırnova Hanedanının üçüncüsü olan Asen'in tacını Roma'dan gelen bir heyet takmıştı. Bulgarlar 1860 yılında Roma ile birleşmeye dahi kalkışmışlardı. Daima milli menfaatlerini önde tutan, asırlardan beri Yunanlılara veya Rumlara karşı bir politika takip eden Bulgarların, Rum patrikhanesine karşı gösterdikleri muhalefet ve isyanları da önemli bir yer tutar. Öteden beri Bulgarlar ile Rumlar arasındaki zıtlıkları gören Bulgar hükümdarları bunun için berat ile Bulgar Ekserhanesini kurmuştu. Esasen Bulgaristan Roma kilisesine itibar etmekle Rusya'ya meydan okumuş oluyordu[196].

Londra Antlaşmasıyla güneyi

Yunanistan'a, kuzey ve orta kısımları Sırbistan'a bırakılan Makedonya, 40 gün süren Balkan harbinin II.kısmının sonunda Karadağ'a verilen Manastır ve çevresi hariç olmak üzere tamamıyla Yunanistan'a bırakıldı.

14 Kasım 1913 Atina antlaşması ile burayı topraklarına katan Yunanlılar, Türklere hunharca eziyet yapmışlardı. Bu eziyet I.Cihan harbine kadar artarak devam etmiştir[197].

İngiltere Hariciye Nazırı, Kasım 1913'te Makedonya'lı Musevi heyeti tarafından takdim edilen muhtıraya cevaben: "*Berlin Antlaşmasının hükümlerinin halen yürürlükte olduğunu ve Balkan hükümetlerince ilhak edilen bölgelerdeki sosyal ve dinsel hürriyetin eskiden olduğu gibi devam etmesi ve buna riayet edilmesi için büyük devletler tarafından Yunanistan ve Sırbistan hükümetlerinden kesin teminat alınacağını*" beyan ediyordu[198].

Selanik'te yaşayan Museviler, devamlı olarak Rumların baskısına maruz kalmaktaydı. Bundan başka Yunan ve Sırp arazisinde yaşayan Türk, Bulgar ve Arnavut halkı da son derecede kötü durumdaydı. Yunanistan ve Sırbistan tarafından ilhak edilen Makedonya'nın hemen her yerinde oturan millet, korku içinde yaşamaktaydı. Yunanlıların en çok zulmüne uğrayan Bulgarlardı. Yunanlılar kendi idaresi altındaki milletlerin hemen hemen tüm haklarını hiçe sayıyordu. Hergün yeni yeni köyler, kasabalar basan Yunanlıların zulmünden bıkan halk, çareyi göç etmekte buluyordu[199].

Medeni Avrupa ise bu bölgedeki haksızlıklara engel olmak yerine bütün olanlara göz yumuyordu. Din, dil, mülk haklarının çiğnenmesine göz yuman Avrupa sadece iktisadi çıkarlarını düşünüyordu. Yunanlılar hicret edenlerin mal ve mülküne de el koyuyordu. Avrupa eskiden Türkleri baskıdan ve zor kullanmaktan men ederdi. Şimsi ise Yunanlılar ve Sırplar kat kat daha fazla zor kullanıp halka zulüm ediyordu. Selanik hapishanelerinde milliyetlerinden başka suçu olmayan 3000 masum Türk, Bulgar ve Musevi bulunmaktaydı[200].

Sırpların ilan ettiği inzibat kanununa göre; bir polis bir kişiyi mahkemeye sevk etmeden suçlu ilan edebilir, kürek cezasına çarptırılabilir hatta idam bile edebilirdi. Yine suç işleyen birini hükümete haber etmeyen 5 sene kürek cezasına çarptırılacaktı. Polis komiseri suçlunun ailesini şartsız olarak memleketten sürmeye de yetkiliydi[201]. İnsani haklardan ve adaletten uzak olan bu kanun istenmedik olaylara sebep olmuştu.

Balkan savaşları ertesinde bölgenin bir kısmını ele geçiren Sırplar halka olmadık kötülüklerde bulunuyorlar ve halktan ağır vergiler alıyorlardı. Bu yetmiyormuş gibi, çeşitli bahanelerle halktan yardım adı altında para dahi topluyorlardı. Bir Sırp memuru Salib-i Ahmet cemiyeti için 250 frank talep ederken, bir başkası da kışlaların inşaası için yardım istiyordu. Sırp mekteplerinin ayakta kalabilmesi için de ayrıca vergi alınıyordu.

Şehir ve kasabaları yağmalayan Sırp askeri, kendilerine karşı gelenlere "biz sizi kurtardık, bunun için siz de bize yardım edecek ve bizim isteklerimize boyun edeceksiniz" diyordu[202]. Sofya'daki Makedonya komitesince Macaristan'dan bizzat Sandanski tarafından silah ve patlayıcı maddeler sipariş edildi. Bu

malzemeler için 720.000 frank ödenmişti.

Baharda girişilen bu hazırlık Sırbistan'a karşı idi. Böylece Sırp-Bulgar hududundan girişecekleri yağma ile Sırp arazisindeki Makedonyalıları ayaklanmaya sevk edeceklerdi[203].

Avusturya 1914 başlarında Bulgaristan'a 70.000 tüfek, 24 top hibe etti.

Bulgar çete reislerinden Sandanski ile Pançe Sırbistan ve Yunanistan'a karşı faaliyet gösterecek çeteler kurmak amacıyla bizzat Arnavutluk'a gitmişlerdi[204].

Makedonya'daki Yunan baskısından bıkan halkın bir kısmı çareyi göç etmekte buldu. Bu amaçla Selanik, Kalkış, Siroz, Drama ve Demirhisar'dan 2500 kişi Türkiye'ye göç etti. Bunların boşalttıkları bölgelere ise Kafkaslar'dan gelen Rumlar yerleştirildi[205].

Nisan 1914'de Sırbistan sefareti maslahatgüzarı Mösyö Corçeviç, La Turki Gazetesindeki bir mülakatta şunları söylüyordu:

"*Bugün 10.000 kadar Bulgar komitecisi vardır. Zannediyorum ki bunlar Balkanlarda huzursuzluk çıkararak Avrupa'nın müdahalesini sağlamaya çalışmakta ve Bükreş Andlaşması ile uğradıkları haksızlığı gidermeyi ümit etmektedirler. Fakat bütün bu çabaları boşadır. Zira Sırbistan kendini müdafaa etmek için her türlü tedbiri almıştır. Şunu söyleyebilirim ki, ne Bulgar çeteleri ne de Bulgar hükümeti Bükreş andlaşmasının bir satırını dahi değiştiremez. Umarım ki tüm balkan ülkeleri yüce menfaatlerinin müşterek olduğunu ve yardımlaşmanın bütüm ülkelerin ortak ülküsü olduğunu anlayacaktır. Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olduğumuzu belirtmeliyim. Şahsen ben padişahınızın gösterdiği sevgyie minnettarım. Bana gösterilen iyiliklere de müteşekkirim*"[206].

Yunanlılar Langaza kazasının Lahna köyünde türlü sebepler ileri sürerek halka zulüm yapmaktaydı. Avrathisar kazasının Karapınar köyünde de Müslümanlara çeşitli zulümler yapılıp camiler ve tarlalar tahrip ediliyordu. Siroz sancağına bağlı Kırıklı köyünde bulunan 80 hanenin büyük bir kısmı Yunan baskısından dolayı göç etmek zorunda kalmıştı. Yunan hükümeti ve Avrupa bütün bu zulümlere göz yumuyordu[207]. Yunanlılar ayrıca Türkiye'deki Rumların baskı altında olduğunu ileri sürerek olayı saptırmak istiyorlardı[208].

Selanik'ten yazılan 13 Nisan tarihli bir mektupta ise şunlar yazmaktaydı. "*Bugün Yunan Medeniyetinden bahsetmek isterim. Ey Dindaşlar! Makedonya'da İslamlara reva görülen mezalime hala mı ilgisiz kalacaksınız? Izdırap içinde ölenlerin haline merhamet etmeyecek misiniz? Medeniyet süsüyle bezenmiş bu canavarlardan bizleri kurtarmayacak mısınız?*

Yarabbi! Biz Makedonyalılar ne kadar kadersiz, ne kadar talihsiz insanlarmışız ki, alçak Yunanlıların ellerinde esir kaldık. Ah biz zavallıların göz yaşlarını silecek, üzüntülerine iştirak edecek İslam kalmadı mı?

Ey din kardeşlerim uyanın, uyanın da Makedonya'da ızdırapda olan kardeşlerinize acıyınız ve ibret alınız. Geçende sırf müslümanların ne yaptıklarını görmek için Büyük Delik denilen yere gittim. Çaresizlerin halini görüp de ağlamamak mümkün değildi. Oradan geçen Yunan askerleri halkla alay edip onları aşağılıyordu. İşte Makedonya'da biz

İslamların hali ve vaziyeti... Selanik'de İslamlar böyle ise, köyleri siz düşünün dindaşlar..."[209].

Yunanistan Drama'da bulunan 22. alaydan bölgedeki civar köylere yirmişer-otuzar kişilik kuvvetler göndererek halka korku ve dehşet saçıyordu. Vlani ( ) denilen Bulgar köyünde 10 Bulgar hunharca katledildi. Bununla yetinmeyen Yunan askeri 200 kadar İslam ve Bulgar köylüsünü de tutuklayarak onlara çeşitli işkenceler yapıyordu[210]. Zulme uğrayan halk, Osmanlı Hükümetinden yardım istiyordu[211].

Balkanların en acımasız propagandacısı Yunanlılardı. Her gittikleri yerde Müslümanlara eziyet eden ve onları göçe zorlayan Yunanlılar, Tresalya ve Girit'ten sonra Makedonya ve Epir'de de halka baskı yapmaya başlamışlardı. Bizzat Yunan hükümetine bağlı askerler, jandarmalar çeşitli saldırılarla halkı bezdiriyorlardı[212].

22 Mayıs'ta Langaza kazasına bağlı 500 haneli Baykın köyünde yağma hareketinde bulunan Yunan askeri, 31 Mayıs'ta bunu tekrarladı. Bu zulmden Selanik'e kaçan bir grup Yaylacık denilen yerde Yunan askerleri tarafından engellendi.

27 Mayıs'ta Selanik'e gelecek gemiyi bekleyen 2000 kişi, Yunan askerinin zulmüne maruz kaldı.

28 Mayıs gecesi 40-50 Rum, Müslüman mezarlarına saldırarak mezarları tahrib ederken bunu gören Yunan zabiti sesini bile çıkarmıyordu[213].

Sırp ve Yunan baskılarından bıkan halk Cuma-i Balaya göç etti. Halkı ağır vergiler altında ezen Sırplar çete faaliyetlerini desteklemekten de geri kalmıyorlardı. Selanik'deki Şehbenderi, Drama, Siroz sancaklarıyla civardaki Müslümanlara yapılan zulüm ile ilgili bir rapor, Yunan valisine iletilmişse de bir sonuç alınamamıştı[214].

II - D. Birinci Cihan Harbi Ve Sonrasında Makedonya

Makedonya'yı ele geçirmek için Bulgarlar Yunanlılarla bile ittifak etmişlerdi. Ancak I.Balkan savaşı sonrası ele geçirilen yerlerin taksimi bitmeden, müttefikler harbi başladı. Böylece harbi kaybeden Bulgarların Makedonya ve Selanik ile ilgili hayalleri suya düştü. Çünkü Osmanlıların pırlanta şehri Selanik Yunanlıların eline geçti. Makedonya'yı bir bütün olarak kendine mal eden Bulgarlar Selanik üstünde de hak iddia ediyorlardı. Selanik Bulgarlar için mukaddes, tarihi bir yerdi. Bu nedenle Selanik'in Yunanlılara geçmesini hazmedemeyen Bulgarlar, yaptıkları beyanatlarda Selanik için her türlü fedakarlığa katlanabileceklerini bildiriyorlardı[215].

I.Cihan harbi öncesindeki Sırp zulmü Makedonya Müslümanlarını Bulgar komitecileriyle işbirliği yapmaya sevk etti[216].

Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ın Balkan harbinden galip çıkmasından memnun olmamıştı. İki devlet arasında ortaya çıkan hoşnutsuzluk ve Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan aleyhine büyümek istemesi, iki devlet arasındaki gerginliği giderek artmasına sebep oldu. Avusturya veliahtı, Sırp tehlikesini bertaraf etmek için; ırk itibariyle Sırplara, kültür itibariyle Avusturya'ya bağlı olan Slavları, hiç sevmediği Sırpların elinden kurtarmak arzusundaydı. Müslüman Boşnakları Sırp sayan

Sırbistan ise, Bosna-Hersek'i kendi sınırları içine almayı ümit ediyordu. Ayrıca Avusturya-Macaristan'ın güneyinde yaşayan Slav ırkdaşlarını kurtarmak ve bu bölgeyi ele geçirmek suretiyle de Büyük Sırbistan'ı kurmak arzusundaydı[217].

28 Haziran 1914 Pazar günü Avusturya-Macaristan Veliahtı'nın bir Sırplı tarafından öldürülmesi iki ülke arasındaki gerginliği arttırdı. Nihayet 28 Temmuz 1914 günü Avusturya, Sırbistan'a harp ilan etti. Harbin büyümesi ve genişlemesini engellemek amacıyla yapılan barış görüşmeleri, olumlu netice vermedi. Avusturya'nın Sırbistan'a harp ilanını; Almanya'nın Rusya ve Fransa'ya, İngiltere'nin Almanya'ya harp ilanları takip etti. Avrupa devletleri arasındaki savaş süratle genişledi ve kısa sürede Türkiye, İtalya, Bulgaristan ve Romanya'ya da ulaştı. Almanya ile ittifak eden Türkiye, kendisine savaş ilan eden devletlere 11 kasım 1914'de savaş ilan etti[218].

Makedonya'lıların Avusturya veya Bulgar işgaline girmek istemeleri, Osmanlı devletinin büyük cihad ilan etmesi Sırpları şaşırtmıştı. Sırpların bu şaşkınlıkları Makedonya halkının ümitlerini arttırmıştı.

Nitekim Üsküp'ten "Makedonya'da Vaziyet" başlığıyla gönderilen bir mektubun ilk satırlarında; Makedonya'nın yakında Sırp mezaliminden kurtulacağından, hürriyet güneşinin pek yakında bu kıtayı aydınlatacağından bahsedilmekteydi. Sırpların zulmünden de bahseden mektupta bazı zalimlerin de isimlerine de yer veriliyordu[219].

Bütün bu gelişmelerin Makedonya'yı nasıl bir sona götürdüğünü kestirmek zordu. Kasım 1914 tarihli bir gazete Makedonya ile ilgili olarak şu üç esastan bahsediyordu. Birincisi; Makedonya'ya muhtariyet verilmesidir ki, halkın büyük çoğunluğu bunu beklemekte idi. İkincisi; Bu talihsiz beldenin Avusturya idaresine bırakılmasıydı. Ancak Avusturya'nın Makedonya'ya gelmesi halinde oradaki Bulgar ve İslam ahalinin idareyi kendi eline almak isteyeceği de öteden beri bilinen bir gerçekti. Üçüncüsü ise; Makedonya'nın Bulgaristan ilhakına bırakılmasıydı[220].

1914'de I.Dünya Savaşı çıkına bir yandan intikam almak, bir yandan da Makedonya'daki topraklarını daha da genişletmek isteyen Bulgaristan, 1915 Ekiminde İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girdi. Kısa zamanda bütün Sırp Makedonyası ile birlikte asıl Sırbistan'ın bazı kısımları Bulgaristan'ın eline geçti. Bunun üzerine Sırbistan'a yardım etmek isteyen müttefikler (Fransız, İngiliz, Yuan, İtalya ve Sırp), Avusturya, Alman ve Bulgar birlikleriyle mücadelelere girişti[221].

Sırbistan'a yardım etmek amacıyla Selanik'e çıkan müttefikler ancak 1918'de girişebildikleri başarılı bir saldırı sonunda (Eylül 1918) Bulgaristan ile ateşken antlaşması imzaladılar. Yunan-Yugoslav sınırında hiçbir değişiklik yapmamakla birlikte, Neuvilly Antlaşması'yla (27 Kasım 1919) Strumitsa bölgesi Yugoslavya7ya bırakıldı[222].

Yunan kontrolü altında bulunan Güney Makedonya hariç, 1915 yılı ortalarından Eylül 1918 sonlarına kadar tüm Makedonya ittifak devletleri ve özellikle Bulgarların işgali altında kaldı. Alman ve Bulgar işgali sırasında Makedonlar, işgalcilere karşı verilen

mücadelede; yapılacak sulhu müteakip otonom Makedon Devleti kurulabilir umuduyla Yunan halkının yanında yer aldı. Makedon direnişi, Makedonya'da silahlı çeteler kurdu ve hürriyet için başarılı mücadeleler verdi[223].

I.Dünya Harbini sona erdiren antlaşmalar, toplamı 69.000 km²yi bulan Makedonya topraklarını Yunanistan (Ege Makedonyası), Yugoslavya (Vardar Makedonyası) ve Bulgaristan'a (Prin Makedonyası) bıraktı.

SONUÇ

1789 Fransız İhtilali'nin milliyetçilik ve Rusların Panslavizm politikalarının da etkisiyle başlayan bağımsızlık hareketlerinin kısmen neticelenmesi ile Balkanlarda daha büyük ve güçlü olmak adına faaliyetlerin oluşmasını sağladı. Bu bağlamda 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Bulgarlar, aynı zamanda Makedonya topraklarına hâkim olabilmek için çeteler kurarak bölgede üstün olmaya çalıştılar.

XIX. Yüzyılın sonlarında Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlayan Bulgarların kurdukları çeteler, zamanla söz konusu topraklarda Sırp ve Yunan (Rum) çetelerinin de ortaya çıkmasına neden oldu. Bununla birlikte "Makedonya Meselesi" büyük devletlerin de taraf olduğu bir sorun haline geldi.

1893–1908 yılları arasındaki çete faaliyetleri Meşrutiyet'in ikinci defa ilan edilmesiyle bir süreliğine durdurdu. Ancak, Osmanlı idaresinin tutumu, büyük devletlerin (Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa'nın) ve Balkan devletlerinin (Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan'ın) faaliyetleri söz konusu sükûnetin kısa sürmesine neden oldu.

1908-1914 yılları arasında devam eden çete faaliyetlerinin bölgedeki menfaatler ve dengelerin değişmesiyle farklılaştığı görülür. Gerçekte, yukarıda kısaca belirtmeye çalıştığımız Bulgar.Sırp, Yunan vd. çete faaliyetleri bize;

- Bölgedeki dengelerin ve güçlü devletlerin olayların akışını değiştirebileceğini,
- Milletlerin kendince haklı davaları için giriştikleri mücadelelerde hatalar yapabileceğini,
- Milletlerin zalim iken mazlum, mazlum iken zalim olabileceklerini,
- Mevcut güçlerin siyasal ve ekonomik çıkarlar için neler yapabildiğini,
- Olayların bazen kişi veya kişilerden ibaret olduğunu,
- Din, dil, ırk ayrımcılığının daha kötü gelişmelere neden olduğunu,
- Menfaatlerin dost milletleri nasıl düşman yapabildiğini, düşman milletleri de nasıl dost yapabildiğini
- Şiddetin milletleri neticeye ulaşmakta yarar sağlamadığını kısmen de olsa göstermektedir.

Neticede tarihsel süreçte, dünya siyasetinin odak noktalarından birini teşkil eden Makedonya'nın XIX. Yüzyılın sonları ve XX.Yüzyılın başlarındaki faaliyetlerde ne kadar önemli bir rol aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu süre zarfında Makedonya'daki şehirlerin büyük bir kısmı harabeye dönerken şehirlerde yaşayanlarda büyük kayıplar verdiler.

KAYNAKLAR

1- AHENK Gazetesi, (1908-1914) yılları arasında yayımlanan çeşitli makaleler, haber ve yazılar).

2- AKIN, İlhan F. Siyasi Tarih (1870-1914) İstanbul, 1983.

3- ANADOLU Gazetesi (1910-1914 Yılları Arasında Yayımlanan Çeşitli Makale, Haber ve Yazılar).

4- ARMAOĞLU, Fahir, 20.yy. Siyasi Tarihi, Ankara 1983.

5- ATACI, Necdet, "Makedonya'da Miras Kavgası", Tercüman Gazetesi, Kısam 1991.

6- AYBARS, Ergun, "II.Meşrutiyet ve Makedonya" E.Ü. Edb.Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 1, İzmir.

7- AYDIN, Mahir, "Arşiv Belgeleri İle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", osmanlı Araştırmaları, Sayı: 9, İstanbul 1989.

8- BAYUR, H. Kamil, Kemal Paşa Siyai Hatıratı, Ankara, 1954.

9- BAYUR, Y. Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C I., K.I. Ankara, 1991.

10- BAYUR, Y. Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C.II. K.I. Ankara, 1991.

11- BAYUR,Y Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C.II.K.I. Ankara, 1991.

12- B. Larousse Anss. C.8. Makedonya Maddesi.

13- CUMALI, Necdet, Makedonya 1900, İstanbul, 1981.

14- DELİORMAN, Altan "Makedonya'da Türk Nüfusu Meselesi" Türk Kültürü, C. III, Sayı 33, İstanbul, 1965.

15- EREN, İsmail, "Şubban-ı Vatan'ın Üsküp'teki Faaliyetleri", Türk Dünyası, Sayı 14, İstanbul, 1969.

16- ESMER, Şükrü Ahmet, Siyasi Tarih (1919-1939), Ankara, 1953.

17- EUROPAN Yearbook 1993, "The Former Yugoslav Republic Of Macedonia".

18- GÖRGÜLÜ, İ. – YILMAZ, V. ERDİNÇ, A., Makedonya, Harp Akademileri Yayınları, Ankara, 1993.

19- GÜRKAN, İhsan "II.Dünya Savaşından Günümüze Değin Balkanlar", Balkanlar, OBİV İstanbul, 1993.

20- HİZMET Gazetesi, (1908 Yılında Yayınlanmış Olan Çeşitli Makaleler, Haber ve Yazılar).

21- İTTİHAT Gazetesi, (1909-1911) yılları Arasında Yayımlanan Makale, Haber ve Yazılar).

22- KADRİ, Hüseyin Kazım, Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi. İstanbul, 1992.

23- KARAL, E. Ziya, Osmanlı Tarihi, c.8. T.T.K. Ankara, 1988.

24- KARAHASAN, Mustafa, "Yane Sandanski ve Genç Türkler Devrimcileri", Sesler, Sayı 102, Üsküp, 1976.

25- KOCABAŞ, Süleyman Balkanlarda Panslavizm Vatan Yayınevi, İstanbul, 1986.

26- KÖYLÜ Gazetesi, (1908-1910 Yılları Arasında Yayımlanan Makale, Haber ve Yazılar).

27- KUTAY, Cemal, Tarih Sohbetleri Mecmuası, Sayı: 4, İstanbul, 1967.

28- ÖZNAL, Erdoğan, Makedonya Yunan Değildir, Ankara, 1993.

29- PAVLOVSKİ, Manol, "Jöntürk Devriminde M. Kemal ve Makedonlar", Sesler, sayı 160, Üsküp, 1981.

30- POLİTİKA Gazetesi, 21-29 Temmuz 1909 Belgrad.

31- SARAÇ, Tahsin, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam, İstanbul, 1992.

32-SOYSAL, İsmail "Günümüzde Balkanlar ve T ürkiye'nin Tutumu", Balkanlar OBİV, İstanbul, 1993.

33- SÜMER, Tülin, "Türkleri Makedonya'dan Göçe Mecbur Eden Yunan Zulümleri", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 15, İstanbul, 1968.

34- ŞEN, Nafiye, Makedonya Meselesi, İstanbul Üniversitesi Edb.Fak. Tarih Bölümü, Lisans Tezi (Yayımlanmamış), İstanbul, 1977.

35- TEKELLİ, İ.-İLKİN, S. "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Ankara, 1980.

36- TUNALI, Hilmi, Makedonya Mazi, Hali, İstikbali, Kahire, 1908.

37- YENİ REHBER Ans. C.8. Makedonya Meselesi, İstanbul, 1994.

DİPNOTLAR

[1] SARAÇ, Tahsin, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, s.849.
[2] GÖRGÜLÜ, İsmet-YILMAZ, Veli-ERDİNÇ, Ali, MAKEDONYA, S.7, Ankara, 1993.
[3] Yeni Rehber Ans., s.170-171., İst., 1994.
[4] KOCABAŞ, Süleyman, Balkanlar'da Panslavizm, s.13, İstanbu, 1986.
[5] KOCABAŞ, ag.e., s.14; GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.31.
[6] KOCABAŞ, ag.e., s.14: GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, ag.e., s.32-33.
[7] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.32-33.
[8] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.39.
[9] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.40.
[10] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.47.
[11] KOCABAŞ, a.g.e., s.224-225.
[12] KOCABAŞ, a.g.e.,s.228-229.
[13] KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, C.8, s.147.
[14] KOCABAŞ, a.g.e., s.233.
[15] TUNALI, Hilmi, Makedonya, Mazi, Hali, İstikbali, s.25-Kahire, 1908.
[16] KOCABAŞ, a.g.e., s.232-233.
[17] ŞEN, Nafiye, Makedonya Meselesi (Yayınlanmamış Lisans Tezi), s.9, İst., 1977.
[18] Yeni Rehber Ans., s.171.
[19] KUTAY, Cemal, Tarihi Sohbetler Mecmuası, Sayı 4, s.190, İstanbul, 1967.
[20] BEYDİLLİ, Kemal "II.Abdülhamit Devrinde Makedonya Meselesine Dair", Osmanlı Araştırmaları, Sayı 9, 578, İstanbul, 1989.
[21] AYBARS, Ergün, "II.Meşrutiyet ve Makedonya" E.Ü. Edebiyat Fakültesi. Tarih İncelemeleri Dergisi Sayı 1, s.98-100.
[22] BEYDİLLİ, a.g.e., s.78.
[23] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.73.
[24] Ahenk Gazetesi, 19 Ağustos 1908.
[25] AYDIN, Mahir, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", Osmanlı Araştırmaları, Sayı 9, s.210-211, İstanbul, 1989.
[26] ŞEN, a.g.e., s.8.
[27] KARAL, a.g.e., C.8, s.146.
[28] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age., s.73.
[29] Beydilli, a.g.e., s.82.
[30] TUNALI, a.g.e., s.35.
[31] BEYDİLLİ, a.g.e., s.87.
[32] KARAHASAN, Mustafa "Yane Sandanski ve Genç Türkler Devrimcileri", Sesler, Sayı: 102, s.9, Üsküp, 1976.
[33] BEYDİLLİ, a.g.e., s.96-97.
[34] GÖLGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e.,s.74
[35] TEKELLİ, İ. - İLKİN, S., "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği" Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), S.366, Ankara, 1980.
[36] AYBARS, Ergun, "II.Meşrutiyet ve Makedonya", E.Ü.Edb.Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi, s.100.
[37] ŞEN, a.g.e., s.39.
[38] BAYUR, Hilmi Kamil, **Kemal Paşa, Siyasi Hatıratı**, s.240, Ankara 1954, s.240.
[39] BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk Inkılabı Tarihi**, C.I, K.I, Ankara 1991, s.412–413.
[40] TEKELLİ, İ.-İLKİN, S. "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, Ankara 1980,s.371.
[41] ŞEN, Nafiye, **Makedonya Meselesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1977,s.40-42.
[42] TEKELLİ,İ., **a.g.e.**, s.375.
[43] GÖRGÜLÜ, İ–YILMAZ, V.ERDİNÇ, A. , **Makedonya**, Harp Akademileri Yayınları, Ankara 1993, s.92.
[44] Ahenk Gazetesi, 19 Ağustos 1908.
[45] TEKELLİ, İ, **a.g.e.**, s.375.
[46] BAYUR, Yusuf Hikmet, **a.g.e**. C I. K.I. , s.429-430.
[47] TEKELLİ, İ. , **a. g. e**. , s.376.
[48] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.92.
[49] TEKELLİ, İ. , **a. g. e**. , s.376.
[50] ŞEN, **a. g. e**. , s.40.
[51] Bu kelime ile bugünkü Makedonyanın kurucu unsuru olan Makedonlar ve diğerleri kastedilmektedir.

[52] KARAHASAN, Mustafa,"Yane Sandanski ve Genç Türkler Devrimcileri", **Sesler**, S.102, Üsküp 1976, s.22,23.
[53] CUMALI, Necati, **Makedonya 1900**, İstanbul 1981, s.80.
[54] Fehmi, Hüseyin, "Makedonya Ahvali", **Hizmet Gazetesi**, 25 K. S.1908.
[55] ŞEN, **a. g. e**. , s.51.
[56] KARAHASAN, **a. g. e**. , S.102, s.32.
[57] **Ahenk Gazetesi**, 10 Eylul 1908.
[58] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.92.
[59] PAVLOVSKİ, Mano "Jön Türk Devriminde Mustafa kemal ve Makedonlar", **Sesler**, S.160, Üsküp 1981, s.53-55.
[60] Hamzaoğlu, Yusuf, **Balkan Türklüğü**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 174,191
[61] EREN, İsmail, "Şubban-ı Vatan'ın Üsküp'teki Faaliyetleri", **Türk Dünyası,** S.14, İstanbul 1969, s.20-21.
[62] KUTAY, Cemal, **Tarih Sohbetleri Mecmuası**, S. 4, İstanbul 1967, s.190-193.
[63] BAYUR, Hilmi Kamil, Kemal Paşa, Siyasi Hatıratı, s.240, Ank., 1954.
[64] BAYUR, Yusuf Hikmet, Türk Inkılabı Tarihi, c.I, K.I, s.412-413; ŞEN, a.g.e., s.39-40.
[65] TEKELLİ, İ., a.g.e., s.371.
[66] ŞEN, a.g.e.,s.40-42.
[67] TEKELLİ,İ., a.g.e., s.375.
[68] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.92.
[69] Ahenk Gazetesi, 19 Ağustos 1908.
[70] TEKELLİ, İ, a.g.e., s.375.
[71] TEKELLİ, İ., a.g.e., s.376.
[72] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e.,s.92.
[73] TEKELLİ, İ., a.g.e., s.376.
[74] ŞEN, a.g.e., s.40.
[75] KARAHASAN, a.g.e., s.102, s.22-23.
[76] CUMALI, Necati, Makedonya 1900, s.80, İst., 1981.
[77] Bayındır, Yusuf Hikmet, a.g.e. C I. K.I., S.429-430.
[78] Fehmi, Hüseyin, "Makedonya Ahvali", Hizmet Gazetesi, 25 K. S.1908.
[79] ŞEN, a.g.e., s.51.
[80] KARAHASAN, a.g.e., Sayı 102, s.32; Politika Gazetesi, 21 Temmuz 1908.
[81] EREN, İsmail, "Şubban-ı Vatan'ın Üsküp'teki Faaliyetleri "Türk Dünyası" Sayı, 14, s.20-21. İst., 1969.
[82] Kutay, a.g.e., s.190-193.
[83] Ahenk Gazetesi, 10 K.S., 1912.
[84] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e.e, s.93-94.
[85] FEHMİ Hüseyin, "Makedonya Ahvali" Hizmet Gazetesi, 25.K.S.1908.
[86] ŞEN, a.g.e., s.52-53.
[87] Bayur, Yusuf Hikmet, a.g.e., C.I, K.I. S.93.
[88] GÖRGÜLÜ ve Ark., a.g.e., s.147.
[89] Ahenk Gazetesi, 10 Eylul 1908.
[90] Bayur, Yusuf Hikmet, a.g.e., C.I, KII.S.94-96.
[91] Bayur, Yusuf Hikmet, a.g.e., C.I. KII,s.96-100.
[92] Ahenk Gazetesi, 10 Eylul 1908.
[93] Ahenk Gazetesi, 12 Ağustos 1908.
[94] Ahenk Gazetesi, 12 Ağustos 1908.
[95] Ahenk Gazetesi, 8 Ekim 1912.
[96] GÖRGÜLÜ ve Ark., a.g.e., s.92.
[97] Hizmet Gazetesi, 20 K.E. 1908.
[98] Köylü Gazetesi, 24 Zilhicce, 1326.
[99] Köylü Gazetesi, 25 Zilhicce 1326.
[100] FEHMİ, Hüseyin "Makedonya Ahvali", Hizmet Gazetesi, 25 K.S. 1908.
[101] İttihat Gazetesi, 2 Şubat 1909.
[102] İttihat Gazetesi, 2 Şubat 1909.
[103] İttihat Gazetesi, 4 Şubat 1909.
[104] İttihat Gazetesi, 5 Şubat 1909.
[105] İttihat Gazetesi, 21 Şubat 1909.
[106] İttihat Gazetesi, 3 Nisan 1909.
[107] PAVLOVSKİ, Mano "Jöntürk Devriminde Mustafa kemal ve Makedonlar" sesler Sayı 160, s.53-55, Üsküp, 1981.
[108] KARAHASAN, ag.e., sayı 102, s.40-41.
[109] PAVLOVSKİ, a.g.e.e, sayı 160, s.55-57.
[110] PAVLOVSKİ, a.g.e.e, sayı 160, s.58-59.
[111] KARAHASAN, a.g.e., Sayı 102, s.42; İttihat Gazetesi, 14 Ağustos 1909
[112] İttihat Gazetesi, 22 Haziran 1909.

[113] İttihat Gazetesi, 3 Ağustos 1909.
[114] Ahenk Gazetesi, 25 Eylul 1909.
[115] AKIN, İlhan F., Siyasi Tarih (1870-1914) S.223, İstanbul, 1983.
[116] Ahenk Gazetesi, 25 Kasım 1909.
[117] ŞİNASİ, "Girit ve Makedonya Meselesi" Ahenk Gazetesi, 16 K.S. 1910.
[118] Ahenk Gazetesi, 16 K.S. 1910.
[119] Köylü Gazetesi, 4. Rebiülevvel 1328.
[120] Ahenk Gazetesi, 5 Mart 1910.
[121] Ahenk Gazetesi, 6 Mart 1910.
[122] Ahenk Gazetesi, 6 Mart 1910.
[123] İttihat Gazetesi, 12 Nisan 1910.
[124] İttihat Gazetesi, 29 Nisan 1910.
[125] Köylü Gazetesi, 22 Recep 1328.
[126] Köylü Gazetesi, 3 Şaban 1328.
[127] İttihat Gazetesi, 14 Temmuz 1910.
[128] Köylü Gazetesi 5 Şaban 1328, 12 Şaban 1328.
[129] İttihat Gazetesi, 8 Ağustos 1910.
[130] Köylü Gazetesi, 27 Ramazan 1328.
[131] Ahenk Gazetesi, 4 Tevvel 1910.
[132] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, a.g.e., s.96-97.
[133] Köylü Gazetesi, 30 Şevval 1328.
[134] İttihat Gazetesi, I.T.S. 1910.
[135] İttihat Gazetesi, T.Sani 1910.
[136] Köylü Gazetesi, 1.Zilkade 1328.
[137] Ahenk Gazetesi, 4.T. evvel 1910.
[138] İttihat Gazetesi, 13 Te. 1910.
[139] Ahenk Gazetesi, 23 TE.1910
[140] İttihat Gazetesi, 22. T.S 1910.
[141] İttihat Gazetesi, 28 Şubat 1911.
[142] İttihat Gazetesi, 2 Mart 1911.
[143] BAYUR, Yusuf Hikmet, a.g.e., C.II, K.I, s.48-49.
[144] KADRİ, Hüseyin Kazım, Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi, s.70-71, ist.1992.
[145] İttihat Gazetesi, 21 Temmuz 1911.
[146] Ahenk Gazetesi, 8 Ağustos 1911.
[147] Ahenk Gazetesi, 15 Ağustos 1911.
[148] Ahenk Gazetesi, 11.K.evel 1911.
[149] BAYUR, Yusuf Hikmet, age., C.II, K.I,s.50.
[150] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age., s.96.
[151] PAVLOVSKI, age.,sayı 160, s.58.
[152] BAYUR, Hilmi Kamil, age., s.315.
[153] Anadolu Gazetesi, 8 Muharrem 1330.
[154] Anadolu Gazetesi, 8-10 Kanun-i Sani 1912.
[155] Anadolu Gazetesi, 14 Kanun-i Sani 1912.
[156] Anadolu Gazetesi, 15 Kanun-i Sani 1912.
[157] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age., s.96-97.
[158] BAYUR, Yusuf Hikmet, age.,C.II,K.I,s.53.
[159] Ahenk Gazetesi, 1 Nisan 1912.
[160] Ahenk Gazetesi, 1 Nisan 1912.
[161] Anadolu Gazetesi, 22 Nisan 1912.
[162] Anadolu Gazetesi, 25 Nisan 1912.
[163] Ahenk Gazetesi, 26 Haziran 1912.
[164] Ahenk Gazetesi, 9 Temmuz 1912.
[165] Ahenk Gazetesi, 14 Ağustos 1912.
[166] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşlar,ı age, s.102-103.
[167] DELİORMAN, Altan, "Makedonya'da Türk Nüfusu Meselesi" Türk Kültürü, C.III, sayı 33-S.593, İstanbul, 1965.
[168] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age., s.99.
[169] SÜMER, Tülin, "Türkleri Makedonya'dan Göçe Mecbur Eden Yunan Zulümleri" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,, Sayı: 125, s.246, İstanbul, 1968.
[170] DELİORMAN, age., C.4., Sayı: 39: 246
[171] BAYUR, H.K., age, s.342.
[172] AKIN age., s.223.
[173] Ahenk Gazetesi, 22 Aralık 1912.
[174] Ahenk Gazetesi, 28 Mart 1913.
[175] Ahenk Gazetesi, 28 Şubat 1913.
[176] Ahenk Gazetesi, 2Nisan 1913.
[177] Ahenk Gazetesi, 4 Nisan 1913.
[178] Ahenk Gazetesi, 8 Haziran 1913.
[179] Ahenk Gazetesi, 23 Mayıs 1913.
[180] Ahenk Gazetesi, 4 Haziran 1913.
[181] Ahenk Gazetesi, 6 Haziran 1913.
[182] Ahenk Gazetesi, 6 Haziran 1913.
[183] Ahenk Gazetesi, 8 Haziran 1913.
[184] DELİORMAN, age., C.4, Sayı: 39, s.246.
[185] Ahenk Gazetesi, 29 Haziran 1913.
[186] Ahenk Gazetesi, 29 Haziran 1913.
[187] Ahenk Gazetesi, 30 Haziran 1913.
[188] Ahenk Gazetesi, 6-7 Temmuz 1913.

[189] Ahenk Gazetesi, 20 Temmuz 1913.
[190] Ahenk Gazetesi, 3 Ağutos 1913.
[191] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, ege, s.100-101.
[192] Ahenk Gazetesi, 12 Ağustos 1913.
[193] Ahenk Gazetesi, 12 Ağustos 1913.
[194] Ahenk Gazetesi, 2 Ağutos 1913.
[195] Ahenk Gazetesi, 2 Eylül 1913.
[196] Ahenk Gazetesi, 15 Eylül 1913.
[197] SÜMER, age, Sayı: 15, s.49-51.
[198] Ahenk Gazetesi, 27 T.S. 1913.
[199] Ahenk Gazetesi, 27 T.S.1913.
[200] Ahenk Gazetesi, 27 T.S. 1913.
[201] Ahenk Gazetesi, 27. T.S. 1913.
[202] Ahenk Gazetesi, 20 K.S. 1914.
[203] Ahenk Gazetesi, 22 Mart 1913.
[204] Ahenk Gazetesi, 22 Mart 1914.
[205] Ahenk Gazetesi, 9 Nisan 1914.
[206] Ahenk Gazetesi, 27 Nisan 1914.
[207] Ahenk Gazetesi, 5 Mayıs 1914.
[208] Ahenk Gazetesi, 6 Mayıs 1914.
[209] Ahenk Gazetesi, 19 Mayıs 1914.
[210] Ahenk Gazetesi, 12 Mayıs 1914.
[211] Ahenk Gazetesi, 15 Mayıs 1914.
[212] Ahenk Gazetesi, 19 Mayıs 1914.
[213] Ahenk Gazetesi, 25 Haziran 1914.
[214] Ahenk Gazetesi, 22 Zilkade 1332.
[215] Ahenk Gazetesi, 5 Muharrem 1333.
[216] Ahenk Gazetesi, 21 Muharrem 1333.
[217] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age, s.106.
[218] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, age., s.107.
[219] Ahenk Gazetesi, 21 Muharrem 1333.
[220] Ahenk Gazetesi, 26 Muharrem 1333.
[221] Büyük Larousse, c.8, s.268.
[222] Büyük Larousse, c.8, s.268.
[223] ARMAOĞLU, Fahir, 20.yy.Siyasi Tarihi, s.118, Ank. 1983, ATACI, Necdet, "Makedonya'da Miras Kavgası", Tercüman Gazetesi, 7 Kasım 1991.

İZMİR BASININA GÖRE MAKEDONYA'DA BULGAR ÇETE FAALİYETLERİ (1908-1914)

Necati ÇAYIRLI*

Giriş:

XIV. YY' da Osmanlı hakimiyetine giren Bulgarlar, 1789 Fransız İhtilali'nin milliyetçilik ve Rusların Panislavist politiklarının da etkisiyle bağımsız olabilmek için faaliyetlere giriştiler. Bulgarların bağımsızlık hareketinde önemli bir adım 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile atıldı. Ancak bir süre sonra İngiltere'nin baskısıyla bu antlaşma geçersiz sayıldı. Ardından imzalanan Berlin Antlaşmasının hükümleriyle parçalanan "Büyük Bulgaristan"ı tekrar birleştirmek ve bağımsızlıklarını elde etmek için mücadelelerine devam ettiler. Ancak söz konusu süreç, Bulgarların Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan etmesiyle kısmen tamamlanacaktır. Zira Makedonya topraklarının bir kısmına hala kavuşamamıştı.

1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlayan Bulgarlar, kurdukları çetelerle bölgede etkili olmaya başladılar. Söz konusu faaliyetlere Sırp ve Yunan (Rum) çetelerinin de katılmasıyla "Makedonya Meselesi" büyük devletlerin de taraf olduğu bir sorun haline geldi.

1908 yılında Meşrutiyet'in ikinci defa ilan edilmesiyle Makedonya'daki çete faaliyetleri bir süreliğine durdurdu. Ancak, Osmanlı idaresinin tutumu, büyük devletlerin (Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa'nın) ve Balkan devletlerinin (Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan'ın) faaliyetleri söz konusu sükûnetin kısa sürmesine neden oldu.

Makedonya'yı kendi topraklarına dâhil etmeyi hedefleyen VMRO (Dahili Makedonya Devrimci Teşkilatı, 1893), Bulgar çete faaliyetlerinin ilk örgütlü hareketlerinden birini oluşturur. Zamanla çete faaliyetlerinin arttığını dönemin gazetelerinde de görmek mümkündür.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova/İzmir/TÜRKİYE. (e-mail: necaticayirli@gmail.com) http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962*

Osmanlı Devletindeki yerel basında da gelişmelere yer verilmesi meselenin ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

Tebliğimde İzmir'de çıkan Ahenk, Anadolu, Hizmet, İttihad ve Köylü gazetesinin yer verdiği ölçüde; Bulgar çetelerinin isimlerini, çetelerin faaliyetlerini, kimlerden destek aldıklarını, Osmanlı yetkililerinin almaya çalıştıkları tedbirleri ve çete faaliyetlerine öncülük eden şahısların kimler olduğu gibi hususlar ortaya konmak suretiyle, Makedonya'daki gelişmelerde tarafların nasıl bir tutum içerisinde olduklarına dair basında çıkan yazılar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

II. Meşrutiyetin İlanı Ve Makedonya'daki Yankıları:

1907 sonu ve 1908 başında büyük devletler arasında yeni ıslahat projeleri üzerinde bir sürü münakaşa oldu. Aynı devrede Rusya, Avusturya ile işbirliğinden vazgeçip İngiltere ile çalışmaya başladı. Osmanlı Devleti ise hazırlanan müdahaleleri önlemek için bazı tedbirler almaya çalıştı.[1]

3 Mart 1908'de İngiliz hükümeti Makedonya Sorunu'nu daha çetin hale sokacak bir genelge yayınladı. Söz konusu genelgede; Makedonya için tek bir valinin tayini, emrine kafi miktarda yabancı subay verilmesi, Makedonya maliyesinin tanzimi için ora bütçesinden geçinen büyük miktardaki Türk kıtalarının azaltılması, çetelerin Makedonya'ya geçmelerini önlemek için Yunan, Sırp ve Bulgar hükümetlerine baskı yapılması gibi esaslar yer almaktaydı[2].

İngiltere'nin belirttiği hususlar, Makedonya'nın merkezle bağlarını gevşetmekte ve onu muhtariyete götürmekteydi. Reform önerileri birbirini izlemesine rağmen Makedonya'daki hareketlerde bir durulma olmuyordu. H. Hilmi Paşa'nın kayıtlarına göre, 1906 yılında 98 çatışmada 530 kişi, 1907 yılındaki 79 çatışmada ise 435 kişi öldürüldü[3].

İngiliz genelgesine, Rusya 26 Mart 1908'de cevap verdi. Buna göre; Osmanlı Hükümetine giren yabancı subayları her büyük devlet kendi tayin edecek, her köyde mahalli köy bekçileri oluşturulacak, Üç vilayete tek valinin tayininin zor olacağından genel müfettişin görev süresi %3 gümrük zammının sonuna kadar olacaktı (1914). Ayrıca Maliye komisyonundaki azaların hepsi Rus ve Avusturya azalarının yetkisine haiz olacaklar ve Osmanlı'nın hizmetine gireceklerdi.

4 Nisan 1908'de İngiltere bu teklifi şu şartlarla kabul etti. Genel müfettiş; İstanbul'a başvurmadan bütçeyi tasdik edebilsin, seyyar jandarma bulundurulsun, memurları tayin ve azletme yetkisine sahip olsun. Ardından Almanya ve Avusturya da Rus programını kabul etti[4].

İngiltere Kralı ile Rus Çarı, 10 Haziran 1908 günü Reval'de bir araya gelerek duruma yeni bir çözüm arama ihtiyacını duymuşlardı. Böyle bir gereksinme; Makedonya'da olayların sürüp gitmesinden çok, Ocak 1908'de II.Abdülhamit'in Avusturya-Macaristan'a, Selanik Demiryolu bağlantısı yapma imtiyazı vermesinden kaynaklanıyordu. Makedonya üstünde Avusturya-Macaristan'ın etkisinin artmakta oluşu, Rusya ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı[5]. Reval görüşmesi, II. Meşrutiyete varan ayaklanmanın kıvılcımını teşkil etti[6]. Reval'de iki hükümdar arasında görüşülen meselelerden biri de Makedonya ıslahatıydı. Bu ıslahat; Makedonya'ya müstakil ve genel bir valinin tayini, Vilayet'e mahsus müstakil bir bütçe tanzimi ve Osmanlı askerinin geri

çekilmesiyle yerine yerli ahaliden bir jandarmanın teşkiliyle ilgili maddelerden ibaret idi.

Osmanlı Devleti'nin büyük devletlerce temin edilmiş hukuki haklarına muhalif olan bu ıslahatın kabulü için İngiltere denizden, Avusturya ise karadan baskı uyguladı. İngiltere ve Rusya tarafından bu ıslahatın neticelendirilmesi için Avusturya'nın da yardımı gerekiyordu. Bu nedenle Avusturya İmparatoru ile Eyşel'de görüşen İngiltere Kralı, Avusturya'nın Yeni Pazar'ı ele geçirilmesine göz yumdu[7].

Gelişmeler Makedonya'daki İttihat ve Terakki çevrelerinde, Makedonya'nın yakında Osmanlılardan koparılması için yapılan hazırlıklar olarak yorumlandı. Makedonya'daki İttihat ve Terakki komiteleri kendi vilayetlerindeki konsoloslara Reval'de alınan kararları protesto eden notalar verdi[8]. Bu ortam içinde, 3 Temmuz 1908 günü Resne Garnizonu'ndan Niyazi Bey'in bir çete kurarak dağa çıkması ile İttihat ve Terakki'nin kendisini sonuca götürecek eylemi başlamış oldu. Eylemler Reval görüşmelerine karşı oluşan bir tepkinin ürünüydü.

8 Temmuz 1908'de "İttihat ve Terakki Selanik Komitesi" imzasıyla tüm konsolosluklara gönderilen mektupta amaçlarının 1876 Anayasası'nın ilanı olduğu, anayasa ilan edilince yalnız Makedonya'nın değil, bütün imparatorluğun kurtulacağı bildiriliyordu.

10-23 Temmuz 1908 İnkılabı'nı doğuran hareketin meydana gelişinde payı olan başlıca unsunlar şunlardı: Bulgar, Sırp, Yunan çetelerinin ve komitecilerinin faaliyetleri ve Makedonya'daki halka zulümleri; yurdun birçok yerindeki ayaklanmalar ve Türk gençlerinin hemen daimi bir seferberlik halinde her tarafta kırdırılması; büyük devletlerin Osmanlı'nın içişlerine karışmaları ve Makedonya'nın elden gitmek üzere olduğu inancının artması; İttihat ve Terakki'nin propagandaları ve II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi[9].

22 Temmuz'da İttihatçılar bütün Makedonya'da yönetime el koydu. 23 Temmuz gecesi Manastır komitesi, Meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusan'ın toplanması için sultana telgraf çekti[10]. İç ve dış baskılara dayanamayan Abdülhamit, 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı[11]. Makedonya'da desteğinin kalmadığını gören sultan aynı gün anayasayı ilan ettiğini bildiren bir telgrafı gönderdi[12].

Makedonya'daki bazı komitelerde II. Meşrutiyet'in ilanıyla muhtariyete kavuşacaklarını düşünerek Genç Türkleri destekledi[13]. Makedonya'daki yerli ahalinin[14] ümitlerini uyandıran Genç Türk Devrimi ile milli ve toplumsal sorunların çözümleneceği sanılıyordu. İşte bu beklentiler yerli ahalinin Genç Türk Devrimcilerini desteklemelerine neden oldu.[15]

1908 Temmuz'undaki hürriyetin ilanı ile birlikte çıkan genel af, yıllardır dağlarda dolaşan Bulgar Komitacılarının bağışlanmasını sağladı. Gazeteler namlı komitacıların, voyvodaların, İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle çektirmiş oldukları fotoğraflara da yer veriyordu[16].

Pek büyüleyici ve sevindirici hürriyetin verilmesinden kaynaklanan mutluluğun dikkate değer en önemli tarafı Rumeli'de senelerden beri devam eden kargaşayı sona erdirmesiydi. Gerçekten de hürriyetin ilanı ile Rum ve Bulgar çeteleri derhal silahlarını terk ederek Selanik'e gelmişler, ordu zabıtasıyla dostça yaşamaya başlamışlardı. Hatta Kanun-i Esasi'nin temin ettiği hukuka göre yaşayacaklarına dahi sözler bile vermişlerdi.

Makedonya'da senelerden beri devam eden bu karışıklıklar, İslam, Rum ve Bulgar unsuruna rahat nefes aldırmadığı gibi halka iktisadi yaşamlarını nasıl devam ettireceklerini düşünmeye dahi fırsat vermemişti. Ahali devamlı aşağılanmış ve halk arasında dostluk yerine devamlı düşmanlık olmuştu. Bulgar ve Yunan komitaları (çeteleri) kendilerini büyük devletlere haklı göstermek için Rumeli'yi viraneye çevirmişlerdi. Böylelikle beş on sene içinde Makedonya'yı paylaşmak hülyasına düşmüşlerdi[17].

II.Meşrutiyet'in ilanı Makedonya'da coşkuyla kutlanıyor ve halk "Yaşasın Kanun-i Esasi" diye bağırıyordu[18]. Temmuz 1908'de ülkesi (Makedonya) için mücadele edenlerden Yane (Jane) Sandanski ile özel bir konuşma yapmak üzere Makedonya'ya hareket eden, Branislav Nuşiç şunları yazmaktaydı: "*Sabah erken Selanik'e, trenle hareket ettim. Trende bin ikiyüz kişiden fazla Türk, Makedon, Sırp, Yunan ve Arnavut vardı... Sürekli bir surette "Yaşasın Hürriyet" sadaları işitiliyordu... En büyük kalabalık Köprülü'de ve Gevgeli'de vardı... Burada, Makedonluların şu sloganı işitti: "Yaşasın otonom Makedonya"... "*[19].

II.Meşrutiyet'in ilanıyla bütün ıslahat önerileri askıda kaldı. Yeni Türkiye'nin birinci neticesi idareyi kendi eline almasıydı. Böylelikle tüm Osmanlı ülkesi iyi bir idare ile düzene girecekti. Bu yeni idare, yabancıların karışmasını engelleyecek bir takım yeni icraatlara da girişecekti[20]. Genç Türklerin başarılı faaliyetleri büyük devletlerin müdahalesini durdurdu.

Ancak bir süre sonra olumsuz bazı gelişmeler oldu. Ekim 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, çetelerin faaliyete geçmesi gibi.

Bu arada seçimlerin ardından İstanbul'da açılan (17 Aralık 1908) mecliste, seçimle gelen 260 milletvekilinden 25'i Arnavut, 23'ü Rum, 5'i Yahudi, 4'ü Bulgar ve 3'ü Sırp'tı[21].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler ülkeyi 31 Mart Vakası'na götürdü (13 Nisan 1909). Bu bunalımlı günlerde Makedonya'daki yerel ahalinin oluşturduğu devrimci kadrolar, Genç Türklerin Makedonya'daki siyasi etkinliklerine katılarak onlara destek olmuşlardı. Selanik, Üsküp, Köprülü, Strumca, Drama gibi kimi Makedonya kentlerinde Genç Türklerle Makedonya devrimcileri ortak toplantılar düzenlediler. Bu toplantılarda; ortak eylemlere katılmak, anayasal düzeni savunmak, ülkede barışı sağlamak gibi kararlar alındı[22]. Neticede bazı azınlıklarında destek verdiği birliklerce ayaklanma bastırıldı.

II.Meşrutiyet'in ilanı ile Makedonya'da hak iddiasında bulunan bazı Balkan devletlerinde ve Makedonya'da örgütlenmeler oldu. Kendilerine bahşedilen geniş siyasi hürriyetten faydalanan azınlıklar, derhal çeşitli siyasi, milli, mesleki, kulüp ve dernekler kurdular. Bu yapılanmaların amacı; kendi haklarını örgütlendirmek, zamanın icaplarına göre eğitmek ve milli bilinçlerini uyandırmaktı. Bunun için resmi ve gayri resmi faaliyetlerde bulunmaktaydılar.

II.Meşrutiyet'in ilanından sonra azınlıkların yanı sıra azda olsa Müslüman ahalinin de varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenmeye çalıştıkları görülmektedir.

Hürriyetin ardından kurulan ve faaliyet gösteren derneklerden bazıları (Bulgar Meşrutiyet Kulüpler Birliği gibi) Makedonya'yı Bulgaristan'a katmak isterken, bazıları da (Dimitar Vlahov ve

Yane Sandanski'nin Kurduğu Bulgar Federatif Halk Partisi gibi) Osmanlı Devleti'ne bağlı özerklik istiyorlardı. Bulgarlardan başka Sırp ve Rumlar da bölgeyi kendilerine bağlamak için faaliyette bulunuyorlardı. [23]

Makedonya'da yaşayan Türklerde bölgedeki varlıklarını sürdürmek ve Türk yönetiminin devamını sağlamak için örgütlenmekteydiler. Şubban-ı Vatan (Vatan gençliği) kulübü[24], Makedonya Muhtariyeti Türk İhtilal Komitesi[25] gibi.

Bulgar Çetelerinin (Komitalarının) Makedonya'ya Yönelik Faaliyetleri:

Bulgarların ilk örgütlenmeleri bağımsız olmak amacıyla ve Rusların desteğiyle gerçekleşir.[26] Makedonya'yı kendi topraklarına dâhil etmeyi hedefleyen yapılanmalar XIX.Yüzyıl sonlarında başlar. Bu bağlamda Bulgar çete faaliyetlerinin ilk örgütlü hareketlerinden biri 1893'te Selanik'te, Makedonya- Edirne Bulgar İhtilalci adıyla kurulan ve sonraları Dahili Makedonya Devrimci Teşkilatı (Vnatreşna Makedonska Revolutsianerna Organizatsiya) şeklinde anılan VMRO örgütüdür[27]. Ancak bir süre sonra gerçekleşen bölünme ile bir kısım örgüt üyesi (Jane Sandanski, Dimitar Vlahov vd.) Makedonya'nın özerkliği ve bağımsızlığı için uğraşacaktır.[28]

1905 sonrası ortaya çıkan görüş ayrılıkları çete, parti vb. faaliyetlerde bulunanları zaman zaman karşı karşıya getirdi. Böylece beklide etnik olarak aynı olan Makedonyalı ve Bulgaristanlı Hıristiyanlar hedefe ulaşmak için farklı taraflarda mücadelelerine devam etmiş oldu.

1893- 1908 arası birçok yerde (Üsküp, Selanik, Serez, Strumisa) örgütlenen Bulgarlar, zamanla kurdukları silahlı çetelerle eylemlere giriştiler. Ancak Temmuz 1908'deki değişim ile Rumlar, Bulgarlar ve İslamlar bir çatı altında toplandı. Artık balkanlarda silah sesleri işitilmiyordu. Fakat ne yazık ki, bu kısa sürecekti[29].

Bulgaristan (Makedonya Komitesi), Meşrutiyet sayesinde, Makedonya'ya özerklik verilmesinin zorunlu olacağını; Rum ve Ermeniler sayesinde ekonomik avantajlar sağlayacağını ümit ediyordu[30].

II.Meşrutiyet'in ilanından sonra Bulgar Komitacıları, Makedonya'da serbest olarak çalışmaya başladı. Burada kurulan Bulgar meşrutiyet kulüpleri Bulgaristan lehinde propaganda yapıyorlardı. İttihatçılar ise onları Osmanlı'ya bağlı birer vatandaş yapma hayalinde idiler. Halbuki çete mensuplarının esas gayesi Osmanlılarla iyi geçinerek, Sırp, Rum ve Ulahlara karşı üstünlük sağlamak ve Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhakı şartlarını oluşturmaktı[31].

İngiltere Hariciye Bakanı Edward Grey, Makedonya'daki çetelerin faaliyetlerinin durdurulması için Osmanlı Ordusu'ndan oluşturulacak süvari birliği ve jandarmaların vücuda getirilmesini öngören İngiltere programına Meşrutiyet'in ilanıyla gerek kalmadığını ifade etmekteydi. Hariciye Nazırı bu durumun geçici olmamasını dileyerek Balkan hükümetlerinin de (Yunanistan dâhil) bu yeni durumu destekleyeceklerini ümit ettiğini belirtti[32].

Ancak İttihat ve Terakki, verdiği vaatleri unutarak yön değiştirdi. Bir kanunla toplanma serbestliği ağır şartlara bağlandı. Ekberhane'ye ve Patrikhane'ye verilmiş olan imtiyazlar kısıtlandı, silahlar toplatıldı. Bu beklenmedik hareketler üzerine komite üyeleri silahlanarak dağa çıktılar.

İttihat ve Terakki vaziyete hakim olmak için biri çetelere diğeri kiliselere ait iki kanun çıkardı.

Kiliseler Kanunu'ndan memnun olmayan Makedonya'daki unsurlar biraraya geldiler. Radoviş, Manastır, Ohri, Kumanova, Prilep, Kruşova ve Kiçevo'da düzen diye bir şey kalmadı[33].

Aslında Meşrutiyetin ilanına rağmen Bulgar, Sırp, Ulah (Romen) ve Yunan çeteleri gizli ve aşikâre birçok faaliyetlerde bulunuyorlardı. Söz konusu çeteler, partiler vd. hükümetin aleyhinde çalışarak Avrupa'nın dikkatini çekmeye çalıştılar ve bunu da başardılar. Bu nedenle ilgili devletler tekrar karışmak için bahaneler aramaya başlamışlardı[34].

Dönemin basını[35], Yunan, Sırp, Bulgar çetelerinin tekrar faaliyete geçtiklerini bildirmektedir. Giritli eşkıyalardan oluşan iki çetenin Makedonya'nın güney ve batı taraflarında faaliyet göstermesi, evvelce Larbesa civarında zabitlik yapmış olan Manos namında birinin Makedonya'da faaliyet göstermek amacıyla bir çete oluşturması[36] gibi.

1908 sonlarında Köprülü'deki Bulgarların bir kısmı yönetime destek verirken, bir diğer kısmı da Makedonya'yı Bulgaristan'a bağlamak için destek veriyorlardı. Bu sebeple iki grup arasında çıkan kavgalar sırasında yaralananlar, hatta ölenler dahi oluyordu[37]. Bunun yanı sıra Rumlar ve Bulgarlar arasında da çatışmalar oluyordu[38].

Makedonya'da karışıklığın ortaya çıkmasında en önemli neden, Bulgar ve Yunan tahrikâtı ile bunu teşvik eden Avusturya ve Rusya idi.

'Makedonya Ahvali' başlıklı bir makalesinde Hüseyin Fehmi şunları yazıyordu: "*Meşrutiyet, Rumeli'nin durumunu yalnız eşitliği tesis etmekle düzeltemedi. Kötü fikir ve emellerin yol açtığı maddi, manevi tesiratı da kökünden kazımak için çeşitli tedbirlere başvurdu. Çünkü yalnızca eşitlikle durum düzelseydi hürriyet ile silahını bırakan eşkıya, Bulgar ve Rum çeteleri Balkanlarda tekrar faaliyete geçemezdi.*

Acaba bu karışıklıklar yalnız hükümetin zayıflığından mı? Yoksa o eskiden beri devam eden ırk ve mezhep ayrılığından mı kaynaklanıyordu?. Eğer Rum ve Bulgarların ayaklanmaları zannedildiği gibi hükümetin tutumu neticesinde oluyorsa; şimdi meşrutiyet idaresi altında olan unsurların birlik içinde olması gerekmez miydi?

O halde ortada bir gerçek vardı. O da hükümetin durumu ve tarzı ne olursa olsun Makedonya'da sakin bulunan Rum ve Bulgar ahali, yalnız Yunanistan ve Bulgaristan namına yaşamakta ve oralarda teşkilatlanan kötülük yuvalarından aldıkları emir ve talimata göre hareket etmekteydi. Meşrutiyet ve hürriyet her türlü ümide rağmen bu acı durumun neden olduğu yaraları saramadı."[39].

13 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusan'da Makedonya ile ilgili görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelere Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa ve 17 mebus katıldı.

Bu görüşmelerde Hüseyin Hilmi Paşa Makedonya ile ilgili olarak kısaca şu izahatta bulundu: "*1313 (1896-97) senesinden beri Makedonya'da 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp, 5 de Ulah çeteleri türemiş ve bunlar icra ettikleri cinayetler ile asayişi bozmuşlardır. Bu çetelerin ortaya çıkışı, baskı ve zor kullanan Bulgar çetelerinden kaynaklanmaktadır. Bulgarlar tarafından zapt edilen Kiliseler II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iade edilmiştir. Bununla beraber bu mesele, meclisçe oluşturulacak bir komisyonca*

halledilecektir"[40].

Görüşmelere katılan Bulgar mebusu Delçef; Kiliselerle ilgili olarak, Rumlarla Bulgarların bir sorunu olmadığını ileri sürüyordu.

Nali Efendi ise, Makedonya meselesinin Ayastefanos Andlaşması ile başladığını belirttikten sonra, Bulgar komitelerinin faaliyetlerinden bahsederek, Hüseyin Hilmi Paşayı bu çetelerin lehinde hareket etmekle suçluyordu. Karolidi'de, sorunun hariciyeden kaynaklandığını söyleyerek, Vilayet-i Selasenin (Makedonya'nın) diğerlerinden ayrılmasını ve genelde bir ıslahat yapılmasını öneriyordu[41].

2 Şubat 1909'da Meclis-i Mebusan'da Makedonya ile ilgili görüşmelere devam edildi. Bu görüşmelerde H. Hilmi Paşa kilise meselesinin halli için komisyon kurulmasını önerdi. Bulgarlar bu fikri kabul etmişlerse de, Rumlar bunu reddederek meselenin Rum kiliselerinin haiz olduğu imtiyaz dâhilinde hallolmasını istediler[42].

3 Şubat 1909'daki görüşmelerde Meclis-i Mebusan, Makedonya'daki kapalı kiliselerin tasarruf meselesini hal ve tanzim eden bir kanun lahiyasının tanzim ve Meclis-i mebusan'a takdimine, ait olduğu bakanlıklara gönderilmesine çoğunlukla karar verdi[43].

Harbiye Nezareti genel müfettiş vekili Şevket Paşa, Manastır ve Kosova'daki Bulgar ve Sırp çetelerinin faaliyetlerinin durdurulması için Mart 1909'da yardım istedi. Bunun üzerine 3.Ordu'ya bu çetelerin imha edilmesi emri verildi. Bundan başka 2.Ordu'dan dört taburun Kosova ve Manastır'a sevk edilmesi emredildi[44].

Bu arada 31 Mart olayı, Bulgarlarla Rumlar arasındaki çarpışmalar vb. gelişmeler Ülkenin ve Makedonya'nın huzurunu bozmaktaydı[45]. Gelişmeler üzerine yönetimden yana tavır sergileyen Yane Sandanski, Makedonya'daki Bulgarlara (Makedon ve Bulgar) hitaben gönderdiği bir beyannamede, "*Genç Türk Hükümeti tam bir hürriyet vaad ettiğinden halkımızın gelişmesini serbest kıldığından, bizler hür ve yeni Türkiye'nin düşmanlarına karşı savaşmak zorundayız. Bu bizim görevimizdir. Rumlar ise eski idareyi geri getirmekten başka birşey düşünmüyorlar. Bulgaristan krallığı ile biz çoktan alakamızı kestik. Bundan böyle bütün emelimiz yeni idarenin devamına bağlıdır. Bütün bunlar yalnızca bugün Türkiye'de mevcuttur*"[46].

Asayişin sağlanamadığı Makedonya'da Ağustos 1909'a gelindiğinde İnsanlar haksız yere tutuklanıp baskı ve işkenceye maruz kalmaktaydılar. Bu durum çete faaliyetlerinin artmasında ve halkın dağlara çıkmasında önemli bir etkendi[47].

Sofya'daki Bulgar komiteleri gizlice yaptıkları toplantılarda Makedonya'ya yeniden çeteler göndermeye karar vermişlerdi. Bu kararın hemen ardından Cuma-i Bala (Yukarı cuma) kazasındaki Dubrova karayolundan hareketle hududu geçen çeteler (40 kişiden ibaretti) beş koldan Drama, Siroz, Demirhisar, Nevrokob ve Razlak taraflarına geçmişlerdi[48].

Kasım 1909'da çıkarılan bir yasa ile belirli bir ulusun adını kullanarak kurulan derneklerin faaliyetlerine son verildi. Ayrıca, Anayasa'da yapılan değişiklikle, "*Devletin din ve mezheplerin uygulanması kolaylığını sağlamak*" gibi bir görevi olduğu da kabul edildi. Böylece klise ve yabancı okullar göz önünde tutulmaya başlandı[49].

Bu arada Belgrad'a giden (Kasım 1909) Bulgaristan kralı kendi çıkarları doğrultusunda Sırp'larla bir uzlaşmaya girmekten çekinmedi. Bulgaristan kralı Kosova'yı ve Manastır'ın

kuzeyini Sırplara bıraktı. Buna karşılık Sırbistan, Makedonya'nın Manastır'dan Selanik'e olan kısımlarında Bulgaristan'ın hakkı olduğunu tasdik edecekti[50].

Osmanlı Hükümeti; Makedonya'da karışıklık ve fesat tohumu saçan, köyler yakan, evler yıkan, soygun ve öldürme gibi bir çok suça cesaret eden çetelerin ortadan kaldırılması için 'Çeteler Nizamnamesi' yayınladı. Bu şekilde halkın güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Bu nizamnameye karşı çıkan Bulgaristan ırk ve mezhep bazında Osmanlıya karşı tavır almakta ve merkezi hükümete karşı bazı gösterilerde bulunmaktaydı.

Bir yandan Yeni Bulgaristan hükümetinin Makedonya'yı Bulgaristan'a dahil etme düşüncesi, diğer yandan Yunanlıların 'Megalo İdea'sı', öte yandan ise Balkan hükümetlerinin işbirlikleri ve rekabetleri, bunları takip eden hudut kavgaları Osmanlı hükümetini kendini korumak için çareler aramaya sevk etti[51].

Bulgaristan'ın tek taraflı tavırları üzerine Osmanlı yönetiminin bazı kararlar almaya yönelik çalışmaları üzerine Liberal Fırkası reisi Dr. Danef İstanbul'u ziyaret etti[52]. Ziyaretteki amaç Bulgaristan aleyhine alınacak kararları engellemekti.

Bulgaristan, kendi halkını ve Makedonya'daki Osmanlı-Slav Makedon, Bulgar vd) milletini kışkırtarak Makedonya Meselesi'ni alevlendirmek istemekteydi. Bulgarca yayınlanan 'Veçerna Post' ve 'Dnevnik' gazeteleri, Rusya'nın Karadeniz Donanması'nı Bulgaristan'a bağışladığını, bu gemilerle Makedonya'nın fethedileceğini bile yazmaktaydı[53].

1910 Şubatında bazı devletler ordularını düzenlemekte, silah temin etmekte ve diğer askeri ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Kimi barıştan bahsederken, kimi de barış için savaştan bahsetmekteydi. Böylece savaşa hazırlanmaktaydılar[54].

Bulgar Makedonya komitesi Mart 1910'da neşrettiği bir beyannamede Makedonya ahalisini karışıklık çıkarmaya Makedonya'nın muhtariyetini istemeye teşvik ediyordu[55].

Gelişmeler üzerine hükümet Selanik, Drama ve Kavala Efrad-ı Redifesinin derhal silâhaltına alınmasına karar verdi[56]. Böylece çete faaliyetlerinin durdurulması ve asayişin sağlanması mümkün olabilecekti.

1910 yazına gelindiğinde Makedonya'daki Ulahlar (Vlahlar) Yunanlılar aleyhinde bölünmeye başlamış, Üsküp'teki Bulgarlar eziyet gördükleri gerekçesiyle büyük devletlerin konsoloslarına protestolar göndermeye başlamışlardı. Bulgar hükümetinin gizliden desteklediği çetelerin faaliyetlerini arttırması üzerine Manastır ve civarındaki silahlar toplatılmaya başlandı ve örfi idare ilan edildi[57]. Gostivar, Tetova ve Üsküp'teki Müslüman ve Hıristiyan ahali silahlarını teslim etmişlerdi. Bu sıralarda Kiliseler Kanunu'nun çıkarılmasını isteyen bir grup gösteri yapmak istemişse de Manastır valisi buna izin vermemişti[58].

Fakat Kumanova, Palanka, Kratova, İştip ve Veles kazalarındaki ahali Matof taraftarlarının eziyetlerinden dolayı, silahlarını teslim etmiyorlardı. Bulgaristan'dan Makedonya'ya giren çeteler halka silahlarını teslim etmemesi için baskı yapıyorlardı. Bulgarlar ayrıca Makedonya'ya imtiyaz verilmesi için de çaba harcamakta idiler. Makedonya'dan pek çok kişi Bulgaristan'a hicret etmekteydi[59].

Osmanlı Hükümeti, İngiltere'nin

Makedonya'da halka zulüm yapıldığı şeklindeki beyanatını yalanladı. Aynı günlerde Fransa'da, silah toplanması sırasında halka eziyet yapıldığını ileri sürüyordu. Bu tip söylentilerin çıkmasına Bulgarların neden olduğu belirtilmekteydi[60].

Aynı günlerde Makedonya'da huzursuzluk çıkaran Bulgar çetecilerinden, Gligor ve Sinof 1910 Haziranında giriştikleri bir çatışmada yakalandılar[61].

3 Temmuz 1910'da "Kiliseler ve Okullar Kanunu" çıkarıldı. Böylece hangi kilise ve okulun kime ait olduğu açıklığa kavuşturuldu. Bu uygulama ile Balkanlılar arasında yıllardır devam eden ve biraraya gelmelerine temelde engel olan en önemli anlaşmazlık ve mücadele konusu çözüme kavuşturulmuş oldu.

Kiliseler konusunun beklenmedik bir tarzda çözümlenmesi Balkan ittifakının oluşması için uygun bir ortam sağladı ve İttifak konusunda gelişmeler süratli oldu. Sırbistan'ın başkenti Belgrad'daki Rus elçisi ve Bulgaristan'ın başkenti Sofya'daki Rus elçisi, Rusya'dan aldıkları talimat gereğince, 1910 yılı yazında Bulgarlarla Sırpları bir ittifak etrafında toplamak için teşebbüse geçtiler. Bu çalışmalar ancak Mart 1912'de sonuçlarını verecekti[62].

Ekim 1910 tarihli Köylü Gazetesi'nde şunlara yer veriliyordu;

"Makedonya'da bir arada yaşayan millet dört bir taraftan baskı altına alınmak istenmekteydi. Bölgedeki asayişi bozmak isteyen Bulgar, Rum (Yunan), Sırp vb. Unsurlar birbirlerini yok etmeleri için insanları kışkırtmaktaydı. Bir ülkenin sonunu hazırlayabilecek iç isyanların ve ihtilallerin tekrar etmemesi için iki çare vardır. Bunlar eğitim ve silahsızlıktır şüphesiz en önemlisi eğitimdir, ancak bu böyle kısa vadede olacak bir şey değildir. Bunun için hükümet ilk iş olarak cahil halkın elindeki silahları toplamaya karar verdi. Çünkü cahil halk ufacık bir kışkırtma ile ayaklanabilecek durumdaydı. Nitekim Arnavutluk'taki isyan bunun en çarpıcı örneğidir. İşte bunun için devlet Arnavutluk'taki ve Makedonya'daki halkın elindeki silahları toplamaya başladı. Bu uygulama gayrimüslimleri rahatsız etti. Çünkü bu uygulama bazı olayları gerçekleştirmek isteyen dış güçleri engelliyordu. Özelikle Bulgarlar, bu silah toplama işini çarpıtarak kendine destek aramaya çalışmıştır. Peki böyle davranmasına neden olan sebepler ne idi?

Bu sebepler kısaca şunlardır;

-Dünya Devletlerinin İslam'a marşı olan nefretlerinin devam etmesi,

-Müslümanlara karşı uygulanan bir yaptırımın doğru görülmesi, gayrimüslimlere karşı uygulanmasının ise haksızlık olarak görülmesi,

-Silah toplama meselesi sırasında Bulgaristan'a göç eden 100 kadar Bulgarın Türk zulmünden kaçtığının ileri sürülmesi (Oysa bunları komiteciler yapmıştır)"[63].

Sofya ve Atina merkezli bu karışıklıkların temel amacı Makedonya'yı ilhak etmek ve Osmanlı aleyhinde bir kamuoyu oluşturmaktı. İşte bunun için silahsız masum halk hunharca katlediliyor, köprüler, şimendiferler havaya uçuruluyordu[64]. Bütün bunlar Bulgar vd. komitelerin işiydi. Böylece Avrupa'nın Makedonya işlerine karışmasına zemin hazırlamış oluyorlardı.

Bu topraklarda gözü olan hükümetler kendi ırkına mensup insanları çeşitli vaadlerle kandırıyorlardı. Bölgenin müsait olması, çete faaliyetlerinin çoğalmasına sebep oluyordu.

Bunların başlıcasını 'Sofya Bulgar Fesad Cemniyeti'nin tertib ve idare ettiği çeteler oluşturmaktaydı[65]. Bulgaristan'ın Makedonya aleyhindeki tutumu zaman zaman Bab-ı Ali (İstanbul) tarafından protesto ediliyordu[66].

Manastır (Bitola) Bulgaristan Metropolit'i; Manastır civarındaki köyler, Papaz, muhtar ve ihtiyar heyeti ile genel Hıristiyan halk adına 1910 sonbaharında bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede şöyle deniliyordu:

"*Malumunuzdur ki, bir kaç günden beri Manastır ve civarında örf-i idare ilan olunmuştur. Örf-i idareden maksat, ırk ve mezheb ayırmaksızın tüm ahalideki yasak silahların toplanmasıdır.*

Memleketin sulh ve asayişi için silahlar toplanacaktır. Binaenaleyh kendi menfaatiniz için, hükümetin çağrısına uyarak silahlarınızı bizzat teslim edip vatanseverliğinizi göstermelisiniz. Aksine hareket edenler şiddetli bir şekilde cezalandırılacak ve hiçbir şekilde affedilmeyeceklerdir.

Metropolidhane, hükümetin bu buyruklarına tam bir itaat ile uyulmasını arzu eder ve buna muhalefet edenlerin cezalandırılacaklarını tekrar beyan eder.

Manastır Bulgar Metropolidliği"[67].

Vatanın selameti için silahlarını hükümete teslim eden masum insanların bir kısmı öldürülüyorlardı. Sözde Makedonya'da baskıya ve zulme uğrayan Makedonya Bulgarlarının ve onların işbirlikçilerinin Türkleri Avrupa'ya şikayet ettikleri bir dönemde bu tür olayların meydana gelmesi dikkate değerdi[68].

Bulgar çetelerinin asayişi bozmak için ellerinden geleni yaptıkları kaçınılmaz bir gerçekti. Bununla ilgili 15 Temmuz 1910 tarihli bir vesikada şunlar yazıyordu:

"Üsküp İhtilal Dairesi:

Müstacil emir

Ellerinde silah bulunanların bilindiği yol vasıtasıyla, Sane Çavuşof ve arkadaşları refakatıyla Bulgaristan'a gitmek üzere derhal toplanmaları gerekir. Tüfekleri ile birlikte gelmeyenler refikaları (arkadaşları) tarafından derhal katledileceklerdir. Bulgaristan'a kaçacakların sağlam çarıkları, kalın giysileri, iki üç günlük ekmekleri ve 50-100 kuruş kadar para bulundurmaları gerekmektedir. Tüfeklerini Türklere teslim edenler derhal idam olunacaktır.

İthal Dairesi Reisleri Üsküp Dairesi Çavuşof İhtilal Komitesi

15 Ekim 1910

Aleksandrof.

20.10.1910 tarihli bir diğer vesikada ise şunlar yazılıydı.

"*Krovodol'de ifreme, Tüfekle silahlanmış 100 köylü bizimle beraberdir. Bulgaristan'a gitmek üzere iki gecede hududtan geçeceklerdir.*

Dün akşam, bilinen yol ile gelmenizi silahlı köylülerle beraber bekledik. Bu mektubu alır almaz Bulgaristan'a geçmeğe razı olan köylüleri toplayacak ve bizim geçtiğimiz yoldan onları sevk edeceksin.

Yakında görüşeceğiz ve silahlarıyla birlikte bizimle Bulgaristan'a gelmeyenleri şiddetle cezalandıracağız.

Hainler mahvolsun, ne yaptığını anlamak için cevabını şiddetle bekliyorum.

İthal Dairesi

İthal Dairesi Voyvodası

Mühür

Ya Hürriyet Ya Ölüm

Bocidan[69]"

İttihat Gazetesi'ndeki bir mülakatta Divan-ı Harb üyesi Miralay Nasuhi bey Makedonya'da faaliyet gösteren çetelerin nasıl faaliyet gösterdiklerini anlatmak suretiyle Bulgar yönetiminin nasıl destek verdiğini ortaya koymaya çalışıyor[70].

1911 başlarında Drama'da miting düzenleyen Makedonyalı Ahali Bulgaristan'ı adeta yalanlıyorlardı. Bu mitinge katılanlar, *"zulüm görmediklerini, devletin kendilerine çok iyi davrandığını, Bulgaristan'ın ektiği nifak tohumlarını hükümetin kökünden kazıdığını"* belirttikten sonra "Yaşasın Meşruti Hükümetimiz" diye bağırıyorlardı[71].

Yine bu günlerde bir kısım yerli halk, İngiltere Parlamentosu ve bazı Avrupa devletlerinin Osmanlı devleti aleyhindeki hareketlerini protesto etmek için miting düzenleyerek, Osmanlının kendilerine daima adalet ve hoşgörü ile davrandığını dile getirmişler ve Osmanlıya şükranlarını arz etmişlerdi. Osmanlı, Rum ve Bulgarları adına bu mitingdeki bildiriyi sunanlar şunlardı: Papa Mişo, Don Mişo, Ruhanilider Papalof, Arlorcaklı Miralo, Papa Gorgi, Kostrıyanlı Gorgi Mito, Erbucef, Kostriyanlı İvan Muhtar ve İvan Kulu[72].

1911 başlarında silah toplama, kilise ve mektepler, şekavet ve cemiyetler kanunları ve tek tük Müslüman göçmen gelmesi yüzünden Makedonya'da çalışan türlü örgütlerin, ayaklanma komitelerinin çoğu, aralarındaki karşıtlıkları bir yana bırakarak Makedonya'nın özgürlüğü dileği üzerinde birleştiler[73].

1911-1912 yıllarında Makedonya'nın durumunu anlamak için o sıralarda Serez'de Mutasarraflık ve Selanik'te valilik yapmış olan Hüseyin Kazım Bey'in şu yazılarını aşağıya koymak uygun olacaktır:

"Konsoloshaneler Makedonya'nın her tarafında pek fena bir rol oynadılar. Bu işler gözümüzün önünde yapıldı. Fakat hükümetin zaaf ve aczi bir şey söylemeye imkan bırakmıyordu...

Metropolitler açıktan açığa hükümete hıyanet ediyorlardı. Köy muhtarları ve papazları konsoloslardan talimat ve tahsisat almakta idiler... Bulgar ve Sırp hükümetleri maaşlı eşkiya çeteleri gezdiriyor ve her yerde huzur ve asayişin ihlaline gayret ediyorlardı. Biz bu büyük sıkıntılar arasında mesleksiz, programsız, maksatsız duruyorduk... Yapabildiğimiz şeyler, çeteler için uygulanması mümkün olmayacak bir kanun çıkarmaktan, çetelerin arkalarından faydasız yere koşup yorulmaktan ibaret kalıyordu...[74]"

Rum, Ermeni ve Bulgar patrikhanelerinin belirttiğine göre Bulgar ve Yunan hudutlarından her gün yüzlerce çete mensubu, ortalığı karıştırmak için Makedonya'ya giriyordu. Senelerden beri devam eden çete faaliyetlerinin (zaman zaman Yunanistan Megalo İdea'ları peşinde koşan bu çetelerin) bir an evvel cezalandırılmasını bazı Bulgar ve Yunan devlet adamları dahi istemekteydi[75]. Sırplar, Makedonya'daki eşkıyalığın yalnızca Bulgar ve Rum çetelerinden kaynaklandığını ileri sürmekteydiler[76].

1911 yazına gelindiğinde Pirlepe kazası dahilinde faaliyet gösteren Bulgar çeteleri halka korku salmaya devam ediyordu. 80 kişilik Bulgar çetesi birkaç gün içinde şehri yağmalamıştı. Çetenin ileri gelenlerinden Nikolof ve 20 adamı Pirlepe kazasının Papatya köyünde kalarak Bulgar çete reislerinden Milan Porlukof ile ittifak kurarak kötülüklerine devam ediyordu.

Manastır'da bulunan Bulgar çetelerinin genel başkanı, yanına aldığı birkaç kişi ile Demirhisar havalisine geçerken, bir diğer Bulgar çetesi de Demirhisar'dan Drimlok köyüne giderek Ohri'deki çete reisi Çavlef'e katılmış ve bölge halkının çete kurmalarına yardım etmişti. Bu çetelerin amacı Arnavutlarla işbirliği kurarak beraber hareket etmekti[77].

Bulgar ihtilal komitelerinin Rumeli'nin muhtelif yerlerinde giriştikleri eylemlerin tek amacı Makedonya Meselesi'ni canlandırmaktı. Sözde yapılması gereken ıslahatların yerine getirilmemesinden dolayı bölge halkı mağdurdu. Bu nedenledir ki Avrupa'nın buraya müdahalesini sağlamak için çaba sarf etmekteydiler. Bunun için kendilerini Avrupa nezdinde masum göstermekte ve Osmanlı'yı haksızlıkla suçlamaktaydılar. Bölge ahalisi arasına nifak tohumu saçan bu çeteler, gayrimüslimler için hak aradıklarını ileri sürerek halka zulmediyorlardı[78].

1911 yazından itibaren Osmanlı Hükümeti, Rumeli işlerinde atılganlığını kaybetti. 4 Temmuz 1911'de Manastır vilayeti, Florina kazasıyla Görice ve Serfice sancaklarındaki çete mensuplarını ezecek kuvvet olmadığı için, bunları ortadan kaldırmak üzere Çeteler Kanunu'nun orada da yürütülmesini istedi.

10 Temmuz'da valiye bunun olamayacağı ve eldeki mevcut kanunlara ve kuvvete dayanarak eşkıya ile uğraşması gerektiği hükümet tarafından bildirildi. Bir süre sonra hükümet 16 Ağustosta Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde yeniden biner kişilik birer jandarma taburu kurmaya karar verdi[79].

Bulgar Dahili İhtilal Teşkilatı, Eylül 1911'de yayınladığı bildiride, ittihatçılar aleyhine söylenmedik söz bırakmadı. Vaat edilen ıslahatların yapılmadığından, hürriyet ve eşitlik kavramlarının uygulanmadığında vb. bahsediyordu. Bundan sonra Bulgarlar şiddet olaylarını artırdı[80].

1911 Eylül'ünde İtalyanların savaş ilan etmesinden hemen sonra 4 Eküm 1911'de Selanik Sosyalist Federasyonu yöneticileri bir kınama mitingi düzenlediler. Bu eylem Balkanlarda olası bir savaşı engellemeyi amaçlıyordu. Bu eylemlere Genç Türk Komitesi de katıldı[81].

Trablusgarb Savaşı başlayınca Bulgar hükümeti, Sırp hükümeti ile Balkan Bağlaşması'nın çekirdeğini kurmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Makedonya'dan atmak üzere görüşmelere başladı. Diğer taraftan da Bulgaristan'ın emriyle hareket eden çetelerin Makedonya'daki asayişi bozmaya yönelik faaliyetleri devam ediyordu.

Rusya'nın Bulgar - Sırp ittifakını desteklediği[82] dönemde, Arnavut, Sırp, Bulgar ihtilal komiteleri yabancı devletlerin müdahalesini sağlamak ve 'Muhtar Makedonya İdaresi'ni temin etmek amacıyla birleşmişlerdi. Amaçları çakışan bu grupların birleşmeleri dikkate değer bir durumdu.

Gelişmeler, İngiltere'nin Makedonya'da ıslahat için Osmanlı'ya baskıda bulunmasına ve diğer devletlerinde Osmanlı aleyhine davranmasına neden oldu. İngiltere'yi böyle bir uygulamaya iten bir diğer husus Avusturya-Bulgaristan ittifakıydı[83].

1912 başlarında Makedonya'da 2000 civarında çete mensubunun varlığından bahsedilir [84]. Çete mensupları İştip, Strumisa, Selanik, Planitsa, Kükürtova, Kılkış ve daha bir çok yerde giriştikleri eylemlerde pek çok masum insanı yaralamış veya öldürmüşlerdi[85].

İştip'te yaşananlar üzerine "Kırmızı Kardeşler İhtilal Cemiyeti", İttihat ve Terakki merkezine gönderdiği mektupta, İştip'de meydana gelen olaylara sebep olanların yakalanmasını, aksi halde kendilerinin de kanlı faaliyetlere girişeceklerini bildiriyorlardı. Ayrıca bir kısım ahali için de siyasal serbestlik istiyorlardı [86].

Dr. Sarrafof önderliğinde kurulan "Bulgar Salib-i Ahmer" heyeti İştip hadisesinde mağdur kalan Bulgarlarla ilgilenmek üzere İştip'e gitmek istemişse de Valinin engellemesi üzerine Üsküp'te kaldı. Bulgar komitelerinin İştip vakıasının intikamı olarak Kratova'da 7 Müslüman'ı katlettiği bir sırada bu heyetin insani yardım amacıyla İştip'e gitmek istemesi, hayretle karşılanacak bir olaydı. Zira bir kaç yıl önce tedavi ettiği Osmanlı komiserini zehirleyerek öldüren birinin, insani yardımda bulunmak istemesi düşündürücü bir durumdu. Üstelik İştip'de yeter sayıda doktor vardı. Bunların birer komite üyesi olma ihtimali de yüksekti. İşte bu hassas durumu fark eden Kosova valisi Mazhar Bey, bu heyetin İştip'e girmesini engelledi[87].

8 Ocak 1912'de İştip vakası ile ilgilenilmek üzere Divan-ı Harb kurularak bu konuda bir beyanname yayınlandı. Beyannamede; vazifelerinin, zanlıları yargılamak olduğunu belirten yetkililer, bazı cinayetlerin faillerini de açıklamaktaydılar.

Ayrıca Köprülü civarında öldürülen Mirçe çetesi mensuplarını üzerinden çıkan evraklarda bu olayların faili olan eşkiyanın bir kısmının ismi dahi tespit edilmişti. Çetenin katibi Yordan Hristov, bombacı Pando Yorgi, asker kaçağı Nekri Dimo, çete üyelerinden Filip Leveh bunlardan bazılarıydı. Voyvoda Mirçe, Kumonova'nın Treşnik köyündendi. Bundan başka Bulgar ihtilal komitesi müfettişi Aleksandır Hodorof tarafından hazırlanmış olan ihtilal planları da ele geçirildi[88].

Söz konusu çete faaliyetlerinin devam ettiği sıralarda Bulgar - Sırp ittifakı, Bulgar-Yunan ittifakı[89] gibi askeri ve siyasi işbirlikleri de gerçekleşmekteydi. (Mart, Mayıs 1912) .

1912 baharında Makedonya ihtilalcileri Rusya'ya bir heyet göndererek oradan kendilerine yardım istemişlerse de, Rusya buna yanaşmadı. Bunun üzerine Paris ve Londra'ya heyet gönderildi. Bu gösteriyor ki, ihtilalciler dış yardım olmadan bir şey yapamıyordu. Makedonya'da vuku bulan olaylar incelendiğinde birçok olayda yabancı güçlerin desteğini görmek mümkündür. Senelerden beri süren ırk-mezhep farklılıkları ve kavgalar dış güçlerin müdahalesini kolaylaştırmaktaydı. Elbette ki bu tür durumlar yalnızca Osmanlı'ya has değildi. Diğer İslam ülkelerinde de benzer olaylar olmaktaydı. Nitekim Fransa ve Almanya'nın Fas taraflarında, Rusya'nın İran, Çin hudutlarında toprak kazanmaya çalışmaları ve başarılı olmaları hep bu memleketlerin iç karışıklığından kaynaklanmaktaydı[90].

Avrupa'nın iktisadi ve siyasi çıkarlarını kendi menfaatleri için kullanmayı iyi bilen Makedonya ihtilalcileri, Rumeli'ye özerklik kazandırmak ve bir müddet sonra da bir kısım toprakları Bulgaristan'a bağlatmak, bir kısmını da diğer devletler arasında taksim ettirmek için her türlü eylemde bulunuyorlardı[91].

Sofya'dan aldıkları talimatlara göre hareket eden Bulgar komiteleri, her vilayet ve kazada Bulgarlara yapılan muameleleri bildirmek üzere birer görevli dahi bırakıyorlardı[92].

Bu arada Köprülü, Üsküb, Palanka ve civarındaki Sırp çeteleri halkı Sırp menfaati için

çalışmaya zorluyorlardı[93]. Bölgedeki sosyal, siyasal ve ekonomik hayatı büyük ölçüde etkileyen çete faaliyetleri kapanması güç yaralara neden olmaktaydı.

Eşkıyanın Müslüman ve Hıristiyan ahaliye yaptığı zulüm, halk üzerinde o kadar çok nefret uyandırdı ki, çeteler artık yardım bulamaz hale geldiler. Bu nedenle birçok çete, varlığını devam ettirmek için soygunlar yapmaya başladı. Ayrıca Çetelerin şöhretli Voyvoda'lara sahip olmamaları, büyük bir çoğunluğunun asker kaçaklarından oluşuyor olması, çeteler arasında ihtilafların olması gibi sebeplerde çete faaliyetlerini aksatıyordu.

Osmanlı Hükümeti'nin sıkı takibi neticesinde bazı çeteler Bulgaristan'a kaçtı. Selanik ve civarında sıkı bir takibat başlatan Osmanlı Hükümeti, çete faaliyetlerine büyük bir darbe vurmuş oluyordu[94].

Makedonya'daki gelişmeler üzerine 1912 yazında "Makedonya ihtilal teşkilatı" Sofya'da bir kongre yapmaya karar verdi. Çeşitli şehir ve kasabalardan 62 üye bu kongreye çağrıldı. Ancak gerçekleştirilen kongreye 42 kişi katılabildi (8 Temmuz 1912). Kongrede halkın düşünceleri, kaygıları ve Bulgaristan hükümetinin durumu ele alındı. Makedonya Meselesi'nin nasıl halledileceği ve Türkiye aleyhine ilan edilecek bir harpte Bulgaristan'ın nasıl bir yol izleyeceği tartışıldı. Komite; Makedonya Meselesi'nin bir an önce halledilmesi için tüm halkın katılacağı mitingler tertip etmeye ve Bulgaristan Hükümeti'nin Türkiye aleyhine savaşa neden olacak tavırlar sergilemesine karar verdi. Kongreye katılan delegeler bulundukları yerlerdeki halkı bu amaç doğrultusunda desteklemeye davet edeceklerine ve tüm halka bu istekleri kabul ettireceklerine dair söz vermişlerdi[95].

Ağustos 1912'de Osmanlı Hükümeti, Selanik Sancağı'nın Selanik şehri dâhil olmak üzere, Kesendre, Vodin, Kramekarye, Katrin, Yenice, Langaze, Tikveş, Strumiça, Fereceabad, Gevgeli, Toyran, Avrathisar kazaları ve Siroz Sancağı'nın Siroz şehri ve kazası dahil olmak üzere, Cuma-i Bala, Petriç, Razlak, Menlik (Melnik), Demirhisar, Zihne kazaları ve Drama Sancağı'nın Drama kasabası ve kazası dahil olmak üzere Kavala, Taşoz, Pravişte, Sarı Şaban, Rubçoz kazalarında geçici olarak örfî idare ilan etti.

Bölgedeki asayiş ve emniyeti daha iyi sağlamak için böyle bir uygulamaya başvurulduğu 5. Kolordu kumandanı tarafından da ilan edildi.

İlanda şunlar yazılıydı: "*1) Padişahın buyruğu altında olan Selanik vilayetinde örfi idare ilan edilmiştir. 2) Halk gizli ve aleni toplanmayacaktır. 3) Silahlı gezmek yasaktır.*

4) Her kimde silah, bomba vb. patlayıcı madde var ise üç gün içinde hükümete teslim edecektir. 5) Üç gün sonra kimde patlayıcı madde, silah vb. bir madde bulunursa sıkıyönetim mahkemesine sevk edilecektir. 6) Geceleri alaturka saat dörde kadar halk dışarda bulunabilir. Dörtten sonra izinsiz çıkan mahkemeye sevk edilecektir. 7) Basınla ilgili yazılar orduya bağlı olup yayınlanması yasak olan askeri haber ve makaleler yayınlanmayacaktır.

Mirliva Mehmed Se'id"[96].

Balkanlı diğer uluslar, büyük mirası aralarında pay ederken ve Makedonya'yı adeta yutarken, buranın asıl sahibi olan Makedonya halkını dikkate alan yoktu. Yordon İvanoff tarafından 1912'deki bir istatistiğe göre ise

Makedonya'daki genel nüfus 2.342.524'tü. Nüfusun dağılımı ise şu şekildeydi; Bulgarlar (ve Makedonlar): 1.103.111, Yunanlılar: 267.862, Ulahlar: 79.401, Türkler: 548.225, Arnavutlar: 194.195, Kıptiler: 43.370, Muhtelif unsurlar: 106.360[97]. Bağımsızlık, en az diğer Balkanlılar kadar Makedonya'daki halkın da hakkıydı. Ne yazık ki bu hak onlara tanınmadı.

Karadağ'ın daha fazla büyümek; Sırp, Bulgar ve Yunanlıların ise çeşitli gerekçelerle kendilerinin saydığı Makedonya'yı ele geçirmek temel düşüncesi Balkan Harbine neden oldu.

Ekim 1912'de Balkan harbinin başladığı sıralarda Makedonya; Bulgar, Yunan ve Sırp devletleri arasında pay edilmiş durumdaydı[98].

Aslında Balkan savaşından çok önce, komiteler, Manastır'daki Türk evlerinin (%80'i) yakılması gibi Makedonya'daki Türk ahaliye büyük zarar verecek hareketlere girişmişlerdi. Bunu için Manastır, Üsküp ve Selanik'teki Türkler, bir kolayını bulup Anadolu'ya göç etmenin yollarını aramaya başlamışlardı. Strumiça, Doksato, Serez, Demirhisar ile Kılkış'ın özellikle Rainovo, Planitsa, Kukurtevo köylerinde on binlerce Türk katliama tabi tutulmuştu[99].

Makedonya'da hürriyet ve saadet getirmek maksadıyla savaşa başlayan Balkan hükümetlerinden Bulgar ve Sırp komitelerinin icra ettikleri mezalim o kadar çoktu ki saymakla bitmez. Aralık 1912'de Strumiça'da memur olan Mithat Efendi Aralık 1912'de gönderdiği bir mektupta şunları yazıyordu:

"*22 Ekim 1912'de Osmanlı askeri kasabayı terk etti. Tarafmıa 450 Hıristiyanın hapishaneden çıkarılması emri verildi. Hıristiyan ahalinin dikkatle korunması ben de Müslümanların Hıristiyanlar tarafından korunacağı kanaatini uyandırdı. Osmanlı askerlerinin ayrılmasından 4 saat sonra Kostendil fırkasının lideri Nikola Laçakov, 30 eşkiya ile kasabaya girmişti. 23 Ekim salı günü 15.000 Bulgar ve 2.000 Sırp askerinin oluşturduğu bir birlik Mitof'un kumandasında kasabaya girdi. Kasabayı teslim ettiğimiz Mitof, Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlayacağına dair söz verdi. Bulgar askerinin denetimindeki 48 saat zarfında yalnız Müslümanlardan 11 kişi öldürüldü ve 20 hanenin eşyası yağmalandı. Katiller ahali ve eşkiya olup hırsızlar arasında Bulgar askeri de vardı.*

.....

24 Ekim çarşamba günü kasabanın muhafazası 14. Alayın birinci taburu kumandanı J. Grec'e verildi.

.....

28 Ekim pazar günü belediyeden istifa ettim. 18 Kasım'a kadar geçen sürede Kumandan Jivan ve Bulgar Polis müdürü Vorliçef'in emriyle 591 Müslüman ve 2 Musevi paraları alınmak, elbiseleri çıkarılmak ve elleri bağlanmak suretiyle öldürüldüler.

.....

Komiserlik görevine tayin olunan komite reisi Çakof, birçok masum insanın malına el koydu. Kumandan Greç ve 80 araba eşyayı Belgrad'a gönderdi. Strumiça o haldedir ki, bütün Müslüman ve Museviler perişan bir halde yaşamaktadırlar. Ölenler arasında bir doktor, iki yüzbaşı, dört mülazım, yüz asker bulunuyordu. Ayrıca üç cami de tahrip edildi."[100].

1913 başlarında Yunan kralının Selanik Belediyesi eski reislerinden Tevfik Bey'in yalısı civarında öldürülmesi, Makedonya'daki Bulgarlar ve Yunanlılar arasında gerginliğe yol açtı. Birçok Bulgar köyüne saldıran Yunan çetelerinin katliamı

üzerine Sırp askeri, duruma müdahale ederek katliamı önlemeye çalıştı. Bu arada iki Girit'li Jandarma, kralın katillerini yakaladı. Katilin Müslüman olduğu iddia ediliyordu. Ancak Kralın katilinin Rum asıllı bir kişi olduğu ortaya çıktı[101].

1913 Mart'ında, Müttefik devletlerden Sırbistan; Makedonya ve Arnavutluk'ta izlediği baskıcı askeri siyasetine dayanarak Manastır'daki Rum, Bulgar ve Ulah mekteplerini kapattı. Manastır'da İslam, Sırp ve Musevi unsurlardan başka hiçbir cemaat ve unsuru tanımayacağını ilan etti. Ayrıca Türkçe, Musevice ve Sırpça'dan başka bir lisan ile eğitime müsaade etmeyeceğini de ilan eden Sırbistan, bu konuda ısrarlı bir politika izlemeye koyuldu. Sırplar bununla da yetinmeyerek Katolik ve Protestan din okullarını da kapattılar. Gelişmelerden huzursuz olan Rum, Bulgar ve Ulah halkı büyük devletlere ve müttefik devletlere müracaat ederek şikayetlerini dile getirdiler[102].

Petersburg'da bulunan bir grup Makedonyalı, vatanlarının istiklali için bir muhtıra hazırlayarak Londra konferansı üyelerine tebliğ ettiler ve bir suretini de yayınladılar. Makedonya'nın coğrafi konumundan, bölgenin bağımsızlığından söz edilen muhtırada müttefiklerin kötü muamelelerine de yer veriliyordu. Ayrıca "Makedonya Makedonyalılarındır" ilkesine muhalif kararlar alınması durumunda karışıklığın ve huzursuzluğun daha da artacağı dile getiriliyordu. Bu muhtıraya cevaben Milyokof, Makedonyalıların eskisi gibi davranmamalarının daha iyi olacağını ve verilecek kararlara uymalarını istedi[103].

Müttefik devletler, Türkiye'ye karşı savaş ilan ettikleri zaman, sözde bu külfete toprak kazanmak için girişmemişlerdi. Sadece Makedonya'da Osmanlı idaresi altında ezilen Hıristiyan kardeşlerini kurtarmak için böyle bir yola başvurduklarını iddia ediyorlardı. Eğer Arnavutluk'un muhtariyet gibi bir Makedonya muhtariyeti tesis edilse idi bu doğru olabilirdi. Ancak müttefiklerin ardarda harbe girişmeleri göstermiştir ki bu devletler Makedonya'nın muhtariyetini değil Makedonya'nın parçalanmasını istiyorlardı.

Müttefiklerin her biri kendi nüfuslarını çok göstermek için zorla halkın mezheplerini değiştiriyorlardı. Rum'u Bulgar, Bulgar'ı Rum yapmaya çalışıyorlardı. Stratejik öneme haiz olan Selanik şehri de önemli meselelerdendi. Şehir Yunanistan'da kalsa Bulgarların, Bulgaristan'da kalsa Sırp ve Rumların hareket etmelerine neden oluyordu.

Bütün bu olaylar bölgenin taksimini imkansız kılıyordu. Bu nedenle müttefikler birbirleriyle daima savaşmak zorunda kalıyorlardı. Bu devletler aralarında anlaşıyorlarsa da bu kısa sürüyordu. İşte bu olumsuz gelişmeler muhtariyet fikrinin öne çıkmasına neden oluyordu.

Senelerden beri komitecilerin işledikleri cinayet ve cürümlere sahne olmuş olan Makedonya, bölgeyi paylaşamayan müttefikleri savaşta karşı karşıya getirdi (Mayıs 1913'teki Bulgar-Yunan çarpışması gibi). Müttefikler arasındaki bu gerginliğin gün geçtikçe artması barışı zora sokuyordu[104].

Aynı dönemde Sırbistan'ın denetiminde olan yerlerde Bulgarlar, huzur bozucu faaliyetlere giriştiler. Bulgar komitelerinin halkı isyana teşvik edici bildiriler hazırladığı şeklinde haber alan Sırp birlikleri yaptığı aramalarda pek çok silah ve bildiri ele geçirdi[105]. Sırp-Bulgar gerginliğinin artması üzerine Bulgarlar Sırp sınırına Topçu

birliği (çarbidrod) ve piyade (Slovniçe) sevk etmeye başladı[106].

Balkan savaşı, Makedonya nüfusunun bu mıntıkada yaşaya gelmekte olan etnik grupların miktarlarında büyük ölçüde değişikliğe yol açtı. Sırbistan liderlerinden Pasiç aralarındaki gerginliğin giderilmesi için Danef kabinesine, 'Makedonya'ya muhtariyet verilirse anlaşmazlığın bitebileceği'ni bildirdi. Rusya'nın da destekliği bu teklifi Bulgaristan devlet adamları 'Sırbistan'a ayrıcalıklar verileceği' endişesiyle istemiyorlardı. Bu arada Bulgaristan'ın harp ilan etmesi halinde, Romanya ve Rusya Bulgaristan'a karşı tavır koyacaklarını bildirdiler[107].

Çeşitli fasılalarla 8 ay kadar devam eden I. Balkan Harbi, Londra Antlaşması ile sona erdi. Ancak antlaşma Balkan uluslarını memnun etmedi. Nitekim 31 Mayıs 1913'te muhtemel bir Bulgar tehdidine karşı Sırp-Yunan antlaşması imzalandı. Bir süre sonra buna Romanya' da katıldı.

Bulgar kralı Ferdinand ve general Savapov Bulgar ordularını Makedonya'da bulunan Sırp ve Yunanlılara karşı hücuma geçirdi. Bu suretle II.Balkan Harbi başlamış oldu (Haziran 1913)[108].

Yunanlılar, Bulgarlar ile yaptıkları bir anlaşma gereği Bulgar askerinin Selanik'te oturmasına izin veriyordu[109]. Aya Dimitri Kilisesi civarında ikamet eden Bulgarların Yunan askerine karşı direnmesi üzerine 1 Temmuz'da çıkan çatışmada 1208 Bulgar esir düştü. Bu olaydan kısa bir süre sonra çıkan bir diğer çarpışmada ise, Mirliva Kalaris Bulgar komutanına teslim olması için bir saat süre tanıdı. Bulgar askerinin teslim olmaması sonucunda çıkan çarpışmada da yenilen Bulgarlar 350 kayıp verdiler[110].

Neticede Türkiye'de dâhil dört cepheden saldırıya uğrayan Bulgaristan, savaşı kaybetti. Bulgaristan, 15 Ağustos 1913'te Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ ile Bükreş Antlaşmasını imzaladı.

Buna göre;

-Yunanistan, Epir'in tamamını, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük kısmını aldı.

-Manastır, İştip, Üsküp, Priştine bölgesi (Orta ve Kuzey Makedonya) Sırplara verildi.

-Bulgaristan'a ise Makedonya'nın küçük bir bölümü ile Dedeağaç bölgesi bırakıldı[111].

Balkanlardaki bazı devletler, özelikle Bulgarlar Makedonya'daki soydaşlarına yardım etmek ve onları Türk zulmünden kurtarmak bahanesiyle faaliyete girişmişlerdi. Böylelikle hem Rumeli'yi taksim edecekler, hem de Makedonya Meselesini ve bölgede oturan halkı kurtarmış olacaklardı. Fakat bazı meselelerin özellikle 'Makedonya Meselesi'nin her hükümeti memnun edecek şekilde halledilmesi mümkün değildi. Nitekim I.Balkan Savaşı II. Balkan Savaşı bunun mümkün olamayacağını ortaya çıkardı. Gelişmeler, Makedonya'nın taksim edilemeyeceğini ve burada Osmanlı idaresinden başka bir idarenin kurulamayacağını gösteriyordu[112].

Makedonya İhtilal Komitesi üyelerinden Profesör Mihaliçef bir beyanatında; Yunan ve Sırp hükümetlerinin ileride Makedonya'daki halka zor kullanacağından bahsettikten sonra şöyle diyordu: *"Şimdi yüz binlerce Bulgar ve Arnavut, Yunanistan ve Sırbistan'ın kendilerine baskı uygulamasından dolayı bu hükümetlere karşı ayaklanacaklardır. Bükreş'te imzalanan bir kağıt parçası hiç bir zaman Balkanlar'da sükunet ve asayişi temin edemeyecektir"*[113].

Makedonya'da büyük yaralar açan çetelerin

tekrar faaliyete geçmesini isteyen bazı milletler tekrar kışkırtıcı faaliyetlere girişmişlerdi. Balkan devletlerinin ele geçirdikleri toprakların taksiminde ırk ve milliyeti dikkate almaması büyük huzursuzluklara neden oldu. Güçlü unsurların değil de, zayıf unsurun desteklenmesi büyük devletlerin devamlı müdahalesine zemin hazırladı.

Bükreş Antlaşmasının dikkate alınmamasının sonucunda Yunanlıların çok olduğu bölgeler Bulgar idaresine, Bulgar ve Yunanlıların çoğunlukta olduğu birçok kasaba da Sırbistan'a kalıyordu. Böylece yabancı devletlerin def'i ve uzaklaştırılması esasından ibaret olan "Makedonya Namesi" yeniden duyulmaya başlıyordu. Hâlbuki çete teşkilatları ile halkın çoğunluğu ve Patrikhane taraftarları arasındaki kanlı çarpışmaların, mücadelelerin kaynağı da bu esasa dayanmaktaydı. Bükreş antlaşması, bu dertlere son vermiyor, aksine ortaya çıkmasına zemin hazırlıyordu[114].

Balkan savaşları sonrasında Makedonya'nın Yunanistan ve Sırbistan tarafından ilhak edilmesi ile dengeler değişti. Artık diğer halklar gibi Bulgarlar da zulme uğrayacaklardı. Özellikle Yunanistan kendi idaresi altındaki milletlerin hemen hemen tüm haklarını hiçe sayıyordu. Her gün yeni yeni köyler, kasabalar basan Yunanlıların zulmünden bıkan halk, çareyi göç etmekte buluyordu[115].

Din, dil, ırk, mülk haklarının çiğnenmesine göz yuman 'Medeni Avrupa' ise sadece iktisadi çıkarlarını düşünüyordu. Avrupa eskiden Türkleri baskı ve zor kullanmaktan men ederdi. Şimdi ise Yunanlılar ve Sırplar kat kat daha fazla zor kullanıp halka zulüm ediyordu. Selanik hapishanelerinde milliyetlerinden başka suçu olmayan 3000 masum Türk, Bulgar ve Musevi bulunmaktaydı[116].

Makedonya'daki dengelerin değişmesi üzerine bizzat Yane Sandanski tarafından Sofya'daki Makedonya komitesince 720.000 frank ödenmek suretiyle Macaristan'dan silah ve patlayıcı maddeler sipariş edildi. Baharda girişilen bu hazırlık ile Sırp denetimindeki Makedonyalılar ayaklanmaya sevk edileceklerdi[117]. Avusturya 1914 başlarında Bulgaristan'a 70.000 tüfek, 24 top hibe etti. Aynı dönemde Sandanski ile Pançe Sırbistan ve Yunanistan'a karşı faaliyet gösterecek çeteler kurmak amacıyla bizzat Arnavutluk'a gittiler[118].

Ancak gelişmelere rağmen, Sırbistan sefareti maslahatgüzarı Mösyö Corçeviç, La Turki Gazetesindeki bir mülakatta şunları söylüyordu:

"*Bugün 10.000 kadar Bulgar komitecisi vardır. Zannediyorum ki bunlar Balkanlarda huzursuzluk çıkararak Avrupa'nın müdahalesini sağlamaya çalışmakta ve Bükreş Antlaşması ile uğradıkları haksızlığı gidermeyi ümit etmektedirler. Fakat bütün bu çabaları boşadır. Zira Sırbistan kendini müdafaa etmek için her türlü tedbiri almıştır. Şunu söyleyebilirim ki, ne Bulgar çeteleri ne de Bulgar hükümeti Bükreş antlaşmasının bir satırını dahi değiştiremez. Umarım ki tüm balkan ülkeleri yüce menfaatlerinin müşterek olduğunu ve yardımlaşmanın bütün ülkelerin ortak ülküsü olduğunu anlayacaktır. Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olduğumuzu belirtmeliyim. Şahsen ben padişahınızın gösterdiği sevgiye minnettarım. Bana gösterilen iyiliklere de müteşekkirim*"[119].

Oysaki gerçekler, 13 Nisan 1914'te Selanik'ten yazılan bir mektupta: "*… Yarabbi! Biz Makedonyalılar ne kadar kadersiz, ne kadar*

talihsiz insanlarmışız ki, alçak Yunanlıların ellerinde esir kaldık. Ah biz zavallıların göz yaşlarını silecek, üzüntülerine iştirak edecek İslam kalmadı mı ? ... "[120]. şeklinde ifade ediliyordu.

I. Dünya Savaşı öncesindeki Sırp ve Yunan zulmü Makedonya'daki ahaliyi (Müslüman ve Hıristiyan) Bulgar komitecileriyle işbirliği yapmaya sevk etti[121].

28 Haziran 1914 Pazar günü Avusturya-Macaristan Veliahtı'nın bir Sırplı tarafından öldürülmesi ile artan gerginliğin ardından 28 Temmuz 1914 günü Avusturya, Sırbistan'a savaş açtı. Avusturya'nın Sırbistan'a harp ilanını; Almanya'nın Rusya ve Fransa'ya, İngiltere'nin Almanya'ya harp ilanları takip etti. Avrupa devletleri arasındaki savaş süratle genişledi ve kısa sürede Türkiye, İtalya, Bulgaristan ve Romanya'ya da ulaştı. Almanya ile ittifak eden Türkiye, kendisine savaş ilan eden devletlere 11 Kasım 1914'de savaş ilan etti[122].

Bu arada Makedonyalıların Avusturya veya Bulgar işgaline girmek istemeleri, Osmanlı devletinin büyük cihad ilan etmesi Sırpları şaşırttı. Sırpların bu şaşkınlıkları ise Makedonya halkının ümitlerini arttırıyordu.

Nitekim Üsküp'ten "Makedonya'da Vaziyet" başlığıyla gönderilen bir mektupta, "*Makedonya'nın yakında Sırp mezaliminden kurtulacağı, hürriyet güneşinin pek yakında bu kıtayı da aydınlatacağı*" ifade ediliyordu. Sırp zulmünün de bahsedildiği mektupta bazı zalimlerin isimlerine de yer veriliyordu[123].

Bütün bu gelişmelerin Makedonya'yı nasıl bir sona götürdüğünü kestirmek zordu. Kasım 1914 tarihli bir gazete Makedonya ile ilgili olarak şu üç esastan bahsediyordu. Birincisi; Makedonya'ya muhtariyet verilmesidir ki, halkın büyük çoğunluğu bunu beklemekte idi. İkincisi; Bu talihsiz beldenin Avusturya idaresine bırakılmasıydı. Ancak bölgedeki yerli ahalinin idareyi ellerinde tutmak istemeleri de öteden beri bilinen bir gerçekti. Üçüncüsü ise; Makedonya'nın Bulgaristan ilhakına bırakılmasıydı[124].

Bir yandan intikam almak, bir yandan da Makedonya'daki topraklarını daha da genişletmek isteyen Bulgaristan, 1915 Ekiminde İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girdi. Kısa zamanda bütün Sırp Makedonya'sı ile birlikte asıl Sırbistan'ın bazı kısımları Bulgaristan'ın eline geçti. Bunun üzerine Sırbistan'a yardım etmek isteyen İtilaf Devletleri, Bulgar birlikleriyle mücadelelere girişti[125].

Yunan kontrolü altında bulunan Güney Makedonya hariç, 1915 yılı ortalarından Eylül 1918 sonlarına kadar tüm Makedonya, ittifak devletlerinin ve özellikle Bulgarların işgali altında kaldı. Alman ve Bulgar işgali sırasında Makedonyalılar, işgalcilere karşı verilen mücadelede; yapılacak sulhu müteakip otonom Makedon Devleti kurulabilir umuduyla Yunan halkının yanında yer aldı. Yani dengelerin tekrar değişmesiyle işbirliği yapılan taraflarda değişti. Makedonya'daki yerel direnişle örgütlenen silahlı çeteler hürriyet için başarılı mücadeleler verdi[126].

I.Dünya Harbini sona erdiren antlaşmalar, toplamı 69.000 km^{2}yi bulan Makedonya topraklarının, Yunanistan (Ege Makedonyası), Yugoslavya (Vardar Makedonyası) ve Bulgaristan (Prin Makedonyası) bölünmesine neden oldu.Ancak ilgili tarafların Makedonya üzerindeki iddiaları ve bölgeye yönelik politikaları sona ermedi.

Sonuç :

1789 Fransız İhtilali'nin milliyetçilik ve Rusların Panslavizm politikalarının da etkisiyle başlayan bağımsızlık hareketlerinin kısmen neticelenmesi ile Balkanlarda daha büyük ve güçlü olmak adına faaliyetlerin oluşmasını sağladı. Bu bağlamda 1878 Berlin Antlaşması sonrasında "Büyük Bulgaristan"ı tekrar birleştirmek ve bağımsızlıklarını elde etmek için harekete geçen Bulgarlar, aynı zamanda Makedonya topraklarına hâkim olabilmek için çeteler kurarak bölgede üstün olmaya çalıştılar.

XIX. Yüzyılın sonlarında Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlayan Bulgarların kurdukları çeteler, zamanla söz konusu topraklarda Sırp ve Yunan (Rum) çetelerinin de ortaya çıkmasına neden oldu. Bununla birlikte "Makedonya Meselesi" büyük devletlerin de taraf olduğu bir sorun haline geldi.

1893–1908 yılları arasındaki çete faaliyetleri Meşrutiyet'in ikinci defa ilan edilmesiyle bir süreliğine durdurdu. Ancak, Osmanlı idaresinin tutumu, büyük devletlerin (Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa'nın) ve Balkan devletlerinin (Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan'ın) faaliyetleri söz konusu sükûnetin kısa sürmesine neden oldu.

1908-1914 yılları arasında devam eden çete faaliyetlerinin bölgedeki menfaatler ve dengelerin değişmesiyle farklılaştığı görülür. Gerçekte, yukarıda kısaca belirtmeye çalıştığımız Bulgar (Sırp, Yunan vd.) çete faaliyetleri bize;

- Bölgedeki dengelerin ve güçlü devletlerin olayların akışını değiştirebileceğini,
- Milletlerin kendince haklı davaları için giriştikleri mücadelelerde hatalar yapabileceğini,
- Milletlerin zalim iken mazlum, mazlum iken zalim olabileceklerini,
- Mevcut güçlerin siyasal ve ekonomik çıkarlar için neler yapabildiğini,
- Olayların bazen kişi veya kişilerden ibaret olduğunu,
- Din, dil, ırk ayrımcılığının daha kötü gelişmelere neden olduğunu,
- Menfaatlerin dost milletleri nasıl düşman yapabildiğini, düşman milletleri de nasıl dost yapabildiğini
- Şiddetin milletleri neticeye ulaşmakta yarar sağlamadığını kısmen de olsa göstermektedir.

Neticede tarihsel süreçte, dünya siyasetinin odak noktalarından birini teşkil eden Makedonya'nın XIX. Yüzyılın sonları ve XX.Yüzyılın başlarındaki faaliyetlerde ne kadar önemli bir rol aldığı ortaya çıkmaktadır.

DİPNOTLAR

[1] BAYUR, Hilmi Kamil, **Kemal Paşa, Siyasi Hatıratı**, s.240, Ankara 1954, s.240.
[2] BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk Inkılabı Tarihi**, C.I, K.I, Ankara 1991, s.412–413.
[3] TEKELLİ, İ.-İLKİN, S. "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, Ankara 1980,s.371.
[4] ŞEN, Nafiye, **Makedonya Meselesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1977,s.40-42.
[5] TEKELLİ,İ., **a.g.e.**, s.375.
[6] GÖRGÜLÜ, İ. – YILMAZ, V. ERDİNÇ, A. , **Makedonya**, Harp Akademileri Yayınları, Ankara 1993, s.92.
[7] Ahenk Gazetesi, 19 Ağustos 1908.
[8] TEKELLİ, İ, **a.g.e.**, s.375.
[9] BAYUR, Yusuf Hikmet, **a.g.e**. C I. K.I. , s.429-430.
[10] TEKELLİ, İ. , **a. g. e**. , s.376.
[11] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.92.
[12] TEKELLİ, İ. , **a. g. e**. , s.376.
[13] ŞEN, **a. g. e**. , s.40.
[14] Bu kelime ile bugünkü Makedonyanın kurucu unsuru olan Makedonlar ve diğerleri kastedilmektedir.
[15] KARAHASAN, Mustafa,"Yane Sandanski ve Genç Türkler Devrimcileri", **Sesler**, S.102, Üsküp 1976, s.22,23.
[16] CUMALI, Necati, **Makedonya 1900**, İstanbul 1981, s.80.
[17] Fehmi, Hüseyin, "Makedonya Ahvali", **Hizmet Gazetesi**, 25 K. S.1908.
[18] ŞEN, **a. g. e**. , s.51.
[19] KARAHASAN, **a. g. e**. , S.102, s.32.
[20] **Ahenk Gazetesi**, 10 Eylul 1908.
[21] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.92.
[22] PAVLOVSKİ, Mano "Jön Türk Devriminde Mustafa kemal ve Makedonlar", **Sesler**, S.160, Üsküp 1981, s.53-55.
[23] Hamzaoğlu, Yusuf, **Balkan Türklüğü**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 174,191
[24] EREN, İsmail, "Şubban-ı Vatan'ın Üsküp'teki Faaliyetleri ", **Türk Dünyası,** S. 14, İstanbul 1969, s.20-21.
[25] KUTAY, Cemal, **Tarih Sohbetleri Mecmuası**, S. 4, İstanbul 1967, s.190-193.
[26] TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif, **Sultan Abdülhamit ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar**, İstanbul 1989, s. 158-159.
[27] Hamzaoğlu, **a. g. e**. , s.208.
[28] VMRO 1905'teki kongrede Sağ (Vırhovistler) ve Sol (Sandanistler veya Santralist) olmak üzere ikiye ayrıldı.
[29] FEHMİ Hüseyin, "Makedonya Ahvali" **Hizmet Gazetesi**, 25.K.S.1908.
[30] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.147.
[31] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.93-94.
[32] **Ahenk Gazetesi**, 12 Ağustos 1908.
[33] ŞEN **a. g. e**. , s.52-53.
[34] **Ahenk Gazetesi**, 8 Ekim 1912.
[35] İzmir'deki Ahenk, Anadolu, Köylü, İttihad, Hizmet Gazetesi gibi. (İstanbul basınında da gelişmelere yer veriliyordu).
[36] **Hizmet Gazetesi**, 20 K.E. 1908.
[37] **Köylü Gazetesi**, 24 Zilhicce, 1326.
[38] **Köylü Gazetesi**, 25 Zilhicce 1326.
[39] FEHMİ, Hüseyin "Makedonya Ahvali", **Hizmet Gazetesi**, 25 K.S. 1908.
[40] **İttihat Gazetesi**, 2 Şubat 1909.
[41] **İttihat Gazetesi**, 2 Şubat 1909.
[42] **İttihat Gazetesi**, 4 Şubat 1909.
[43] **İttihat Gazetesi**, 5 Şubat 1909.
[44] **İttihat Gazetesi**, 21 Şubat 1909.
[45] **İttihat Gazetesi**, 22 Haziran 1909.
[46] KARAHASAN, **a.g. e**. , S.102, S.42; **İttihat Gazetesi**, 14 Ağustos 1909.
[47] **İttihat Gazetesi**, 3 Ağustos 1909.
[48] **Ahenk Gazetesi**, 25 Eylul 1909.
[49] AKIN, İlhan F., **Siyasi Tarih (1870-1914)** , İstanbul 1983, s223.
[50] **Ahenk Gazetesi**, 25 Kasım 1909.
[51] ŞİNASİ, "Girit ve Makedonya Meselesi", **Ahenk**

Gazetesi, 16 K.S. 1910.
[52] **Ahenk Gazetesi**, 16 K.S. 1910.
[53] **Köylü Gazetesi**, 4. Rebiülevvel 1328.
[54] **Köylü Gazetesi**, 4. Rebiülevvel 1328.
[55] **İttihat Gazetesi**, 12 Nisan 1910.
[56] **İttihat Gazetesi**, 29 Nisan 1910.
[57] **Köylü Gazetesi**, 22 Recep 1328.
[58] **İttihat Gazetesi**, 14 Temmuz 1910.
[59] **Köylü Gazetesi**, 3 Şaban 1328.
[60] **Köylü Gazetesi,** 5 Şaban 1328, 12 Şaban 1328.
[61] **İttihat Gazetesi**, 8 Ağustos 1910.
[62] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e.** , s.96-97.
[63] **Köylü Gazetesi**, 30 Şevval 1328.
[64] **İttihat Gazetesi**, I.T.S. 1910.; **Bkz**. Mito Temenigov Jelezni, **Doyran i Doyransko vo Minatoto i Denes**, Skopje 1972 ; Gorgi Abaciyev, **Balkanskite Voyni İ Makedoniya vo Bitola**, Skopje 1992.
[65] **İttihat Gazetesi**, T.Sani 1910.
[66] **Köylü Gazetesi**, 1.Zilkade 1328.
[67] **Ahenk Gazetesi**, 4.T. evvel 1910.
[68] **İttihat Gazetesi**, 13 T. evvel. 1910.
[69] **Ahenk Gazetesi**, 23 T. evvel. 1910
[70] **İttihat Gazetesi**, 22. T.sani 1910.
[71] **İttihat Gazetesi**, 28 Şubat 1911.
[72] **İttihat Gazetesi**, 2 Mart 1911.
[73] BAYUR, Yusuf Hikmet, **a. g. e.** , C.II, K.I, s.48-49.
[74] KADRİ, Hüseyin Kazım, **Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi**, İstanbul 1992, s.70-71.
[75] **İttihat Gazetesi**, 21 Temmuz 1911.
[76] **Ahenk Gazetesi**, 8 Ağustos 1911.
[77] **Ahenk Gazetesi**, 15 Ağustos 1911.
[78] **Ahenk Gazetesi**, 11.K.evvel 1911.
[79] BAYUR, Yusuf Hikmet, **a. g. e.** , C.II, K.I, s.50.
[80] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e.** , s.96.
[81] PAVLOVSKI, **a. g. e.** , S.160, s.58.
[82] BAYUR, Hilmi Kamil, **a. g. e.** , s.315.
[83] **Anadolu Gazetesi**, 8 Muharrem 1330.
[84] ABACİYEV, Gorgi, **Balkanskite Voyni İ Makedoniya vo Bitola**, Skopje 1992,s.115.
[85] ANDONYAN, Aram, **Balkan Harbi Tarihi**, İstanbul 1975, s.408 ; JELEZNİ, Mito Temenigov, **Doyran i Doyransko vo Minatoto i Denes**, Skopje 1972, s. 215,220, ; MEMİŞOĞLU, Hüseyin, **Bulgar Zulmüne Tarihi Bakış**, Ankara 1989, s.16.
[86] **Anadolu Gazetesi**, 8-10 Kanun-i Sani 1912.
[87] **Anadolu Gazetesi**, 14 Kanun-i Sani 1912.
[88] **Anadolu Gazetesi**, 15 Kanun-i Sani 1912.
[89] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e**. , s.96-97.
[90] **Ahenk Gazetesi**, 1 Nisan 1912.
[91] **Ahenk Gazetesi**, 1 Nisan 1912.
[92] **Anadolu Gazetesi**, 22 Nisan 1912.
[93] **Anadolu Gazetesi**, 25 Nisan 1912.
[94] **Ahenk Gazetesi**, 26 Haziran 1912.
[95] **Ahenk Gazetesi**, 9 Temmuz 1912.
[96] **Ahenk Gazetesi**, 14 Ağustos 1912.
[97] DELİORMAN, Altan, "Makedonya'da Türk Nüfusu Meselesi" **Türk Kültürü**, C.III, S. 33-, İstanbul 1965, s.593.
[98] SÜMER, Tülin, "Türkleri Makedonya'dan Göçe Mecbur Eden Yunan Zulümleri" **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, , S125, , İstanbul 1968, s.246.
[99] DELİORMAN, **a. g. e.** , C.4., S. 39. s 246 ; Jelezni, **a. g. e.** , s. 215,220.
[100] **Ahenk Gazetesi**, 22 Aralık 1912.
[101] **Ahenk Gazetesi**, 28 Mart 1913.
[102] **Ahenk Gazetesi**, 2Nisan 1913.
[103] **Ahenk Gazetesi**, 4 Nisan 1913.
[104] **Ahenk Gazetesi**, 23 Mayıs 1913.
[105] **Ahenk Gazetesi**, 6 Haziran 1913.
[106] **Ahenk Gazetesi**, 8 Haziran 1913.
[107] **Ahenk Gazetesi**, 29 Haziran 1913.
[108] **Ahenk Gazetesi**, 29 Haziran 1913.
[109] **Ahenk Gazetesi**, 30 Haziran 1913.
[110] **Ahenk Gazetesi**, 6-7 Temmuz 1913.
[111] GÖRGÜLÜ ve Arkadaşları, **a. g. e.** , s.100-101.
[112] **Ahenk Gazetesi**, 12 Ağustos 1913.
[113] **Ahenk Gazetesi**, 2 Ağutos 1913.
[114] **Ahenk Gazetesi**, 2 Eylül 1913.
[115] **Ahenk Gazetesi**, 27 T.S.1913.
[116] **Ahenk Gazetesi**, 27 T.S. 1913.
[117] **Ahenk Gazetesi**, 22 Mart 1913.
[118] **Ahenk Gazetesi**, 22 Mart 1914.
[119] **Ahenk Gazetesi**, 27 Nisan 1914.

XIX. ASRA (1870'lere) KADAR MAKEDON TÜCCARLARI İÇİN PAZAR VE GEÇİŞ BÖLGESİ OLARAK SIRBİSTAN*

Necati ÇAYIRLI**

Genel olarak XIX. asırda Makedonya'da gelişen iktisadi gelişmeler hakkında, özellikle dış ticaretle ilgili ara sıra bir şeyler yazılmıştır. Fakat bu yazılarda Selanik'te ve XIX. asrın ikinci yarışında yapılan ticari gelişmeler hakkında biraz bilgi verilmektedir.

Makedonya ve Sırbistan arasında yapılan ticari ilişkiler hakkında pek bir şey yazılmamış, bazen küçük çapta ticaret yapıldığına değinilmiştir. Fakat Sırbistan'ın Makedon ürünleri için daha çok geçiş bölgesi olarak kullanıldığına yer verilmektedir. Örneğin; Desa MIL0SKA çalışmalarında Güney Sırbistan ile ticari ilişkilerden bahsetmektedir.

Sırbistan'ın Osmanlı hâkimiyetinde iken yaptığı ticari ilişkileri görmeden önce şu iki unsuru belirtmek gerekir. Birincisi; Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi gelişmelerin ticari ilişkileri engellemesi ikincisi; Makedonya ile Sırbistan arasındaki ticari ilişkiler hakkındaki kaynakların yetersiz olması.

XIX. asrın başlarında Sırpların Osmanlı'ya karşı isyana kalkışmaları iktisadi hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin ilk Sırp isyanının (1804-1813) gerçekleştiği yıllarda ekonomik hayat büyük bir durgunluk yaşamıştır (1804-1807). Sonraları (1807-1809) biraz düzelme olduysa da bu kısa sürmüştür. İkinci Sırp isyanı da 1830'a kadar ticari gelişimi olumsuz yönde etkiledi.

Savaşın yapıldığı yer Makedonya'ya uzak olmasına rağmen Makedonya'da da birtakım faaliyetler olmuştur. Savasın genişlemesini engellemek isteyen Padişah, yerel yöneticileri ve Müslümanları Sırplara karşı "Kutsal Savaşa" çağırmıştır. Her türlü (gıda, at vb.) ihtiyacın

** Bitocki KIRSTE; "Knejevstvoto Sırbiya Kako Pazar İ Tranzitna Teritoriya Za Makedonskite Tirgovsi vo XIX.vek (Do 70-tite Godina)", (XIX. asra (1870'lere) kadar Makedon tüccarları için pazar ve geçiş bölgesi olarak Sırbistan) Glasnik Na İnstitüt Za Nasiyonalna Istoriya,Broy 8, Skopye 19, str.113-133. Türkçeye çevirilmiştir.*

*** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk Ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKIYE. (e-mail: necaticayirli@gmail.com) http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962*

Makedonya'dan karşılanması da istenmiştir. Bu gelişmeler olurken Sırplar daha çok Avusturya ile ticari ilişkilerde bulunmuşlar, ara sıra da Osmanlı ile de hayvan ticareti yapmışlardır. Ancak bununla ilgili olarak yeterli bilgimiz bulunmamaktadır.

Sırbistan üzerinden yapılan Osmanlı-Avusturya ticareti Sırp isyanı nedeniyle Bosna ve Vlaşka (Ulah Devleti) üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır Ancak bu güzergâh daha maliyetliydi. 1808'de tüccarların isteği üzerine Sırbistan transit geçişe izin vermiştir. Buna rağmen ticari faaliyetler duraklamıştır. 1815-1830 yılları arasında Sırplar Sırbistan'a otonomi verilmesi için uğramışlardır. Ekonomi de işe kooperatifçilik esas çalışma şekliydi.

1815'te 24500 km olarak zikredilen Sırbistan'ın yüz ölçümünün 1333 tarihli Osmanlı kaydına göre 37500 km olduğu görülmektedir. Yine kayıtlara göre nüfusta da artış olduğu belirtilmektedir. Ancak 1330'larda ticari hayatın ne düzeyde olduğunu ifade etmek güçtür. 1330'da Sırbistan ile Osmanlı arasındaki sınır belirginleşti. Altı yeni bölgenin (1832) katılmasından sonra Sırbistan'ın sınırları 1834'de daha da belirginleşmiştir. Bu dönemde Makedonya ile Sırbistan arasındaki Aleksinaç gümrük kapısı özel bir öneme sahipti. 1843'lere kadar bu gümrükten birçok ithalat ve ihracat gerçekleşmiştir. Ancak elimizdeki veriler daha çok 1343 sonrasına aittir.

4 Nisan 1337 yılında Aleksinac'in yöneticisi, Miloş Obrenovic'e gönderdiği mektupta şöyle diyor; "şubat ayında 600 kişi ve üzeri yüklü 600 hayvan sınırdan geçmiştir. Mart ayında ise 800 kişi ve 2200 hayvan geçmiştir." Bu arada Selanik, Kumanova Ser'de epidermolojik bir hastalık baş göstermişse de kervan trafiği yoğunluğunu kaybetmemiştir.

Bu dönemde Avusturya'ya gönderilen mallar için Aleksinaç'ta değil Belgrad'da gümrük vergisi ödenmesi şartı vardı. Ancak birçok tüccar mallarını Sırbistan'da satarak vergiyi ödemiyordu. Bunu fark eden Aleksinaç yöneticisi Vasilye Dimitriyevic Miloş'a durumu bildirir ve gümrüklerin sınırda alınması gerektiğini ifade eder.

1343-1346 yılları arasında Sırp gümrüklerinde gerçekleşen ithalat-ihracat ve transit ticaretle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda görülebilir.

İhracat

	1843	1844	1845	1846
AVS	38.820.656,12	23.381.383,14	25.600.216,10	39.619.609,20
Osm.	5.793.058,22	4.722.224,24	5.146.290.20	14.902.479,55
Ulah	184.545	51.660,25	176.15	102.022,30

İthalat

	1843	1844	1845	1846
AVS	19.432.749,36	16.965.219,23	26.262.910,10	17.315.591,23
Osm.	5.716.518.34	8.350.690,8	16.141.612,20	10.221.654,17
Ulah	2.785.799,20	10.012.001,34	189.768,20	6.725.852,20

(Para birimi; kuruş)

Tabloda Sırbistan'ın Osmanlı

imparatorluğu ve Avusturya ile yaptığı ihracat ve ithalat hemen göze çarpıyor. Bu istatistiksi verilerden Makedonya'nın payını belirleyemiyoruz. Çünkü imparatorluk yönetiminde Makedonya'dan başka Bulgaristan, Bosna-hersek gibi diğer devletlerde vardı.

Alexinac sınır kapısında bütün mallar Makedonya'dan gelmemekteydi. Fakat gümrüğe gelen veya gümrükten geçen malların Ser, Selanik, Manastır ve Köprülü şehirleriyle bağlantılı olmaları bu ticaretin daha çok Makedonya ile gerçekleştiğini göstermektedir. Makedonya'dan Sırbistan'a ihraç edilen mallar şunlardır: Tütün, Pirinç, yağ, pamuklu ve ipekten yapılmış ürünler, deri ayakkabı için tabanlar, süpürgeler, zeytinler, sabunlar, düğmeler, kablolar, şaraplar, arabalar (at arabaları) halılar, helva, kumaş, pamuk, tuzlanmış balık, tahıl, nohut, biber anason, arpacık vd.

Aşağıdaki tabloda 1 Şubat 1355 - 3l Nisan l855 arasında Sırbistan'a ihraç edilen mallar belirtilmiştir;

Arpacı (soğan)	57.820 okka
Tütün	87.500 okka
At nalı çivisi	380.300 adet
Leblebi	776 okka
Pirinç	28.010 okka
Beyaz kumaş	8.420 arşın
Yünlü çoraplar	4.372 çift
Kablo	44.000 düzine
Zeytin (yağ)	23.535 okka
Çubuk	24.921 adet
Zeytin	663 okka
Pamuk	7.000 okka
Siyah kumaş	10.597 arşın

Sırbistan'dan Makedonya'ya gerçekleşen ithalatta domuz önemli bir yer tutar. ithal edilen mallar şunlardır: Bal mumu, çarık, koyun ve diğer hayvan türleri, mumlar, rakı, domuz yağı, yeni ve eskimiş bakır, Avusturya'da üretilen mallar vs.1853'te Makedonya'dan Sırbistan'a yapılan ihracat ithalattan fazla idi.

Aleksinaç sınır kapısından gerçekleşen ihracat ve ithalat ile ilgili veriler

Ay	İhracat	İthalat	Para birimi
Ocak	483 .166	57. 499	Kuruş
Şubat	309 .666	134. 000	Kuruş
Mart	613 .666	140. 132	Kuruş
Nisan	502 .366	166. 099	Kuruş
Mayıs	562 .833	168. 399	Kuruş
Haziran	249 .266	152. 466	Kuruş
Temmuz	240 .332	151. 556	Kuruş
Ağustos	264 .599	146. 832	Kuruş
Eylül	374 .032	156. 799	Kuruş
Ekim	593 .466	191. 233	Kuruş
Kasım	383 .066	303. 732	Kuruş
Aralık	234 .433	144. 733	Kuruş
Toplam	4.811.391	1.907. 480	Kuruş

Tabloda görüldüğü gibi Sırbistan'a yapılan ihracat beş milyon kuruş, ithalat ise iki milyon civarındadır. Saydığımız bütün mallar için Sırp pazarı uygun görülmüştür. Mesela 1 Kasım 1857-1 Kasım 1858 yılları arasında Osmanlı imparatorluğundan Sırbistan'a 500 çeşit mal, 30.885.655 kuruş değerinde ihracat gerçekleşmiştir. Sırbistan'dan Osmanlı imparatorluğuna ise 480 çeşit mal, 17.755.034 kuruş değerinde ithalat gerçekleşmiştir. Makedonya'ya düşen pay ihracatta 1/6, ithalatta ise 1/9 dur.

Makedonya'dan Sırbistan'a yapılan ihracatta tütün çok önemli bir yere sahipti. Ancak 1864'te Sırbistan'ın tütün için yeni bir vergi çıkartması bu ticareti olumsuz yönde etki lemistir. Yeni uygulama tüccarları gayri meşru yollara itmiştir. Bu durum Sırbistan'daki tüccarları rahatsız etmiştir. Sırbistan yönetiminin tütün ticareti ile ilgili olarak yeni vergi çıkarmasının nedenini sadece tahmin edebiliriz. Sırbistan'ın gelirini arttırmak veya ülkede üretilen tütünü korumak istemesi için yapılmış olabilir. Ancak gerçekte Sırbistan bu uygulamadan zarar görmüştür. Bütün uygulamalara rağmen Makedonya'dan Sırbistan'a yapılan tütün ihracatında pek düşüş olmamıştır.1858-1870 arası Sırbistan'a ortalama 5.398.732 kuruşluk ihracat gerçekleşmiştir.

Makedonya'da olduğu gibi Sırbistan'da da panayır (fuar)lar ülkenin iktisadi hayatında önemli bir yere sahipti. Sırbistan panayırların düzenli bir şekilde devam etmesi için 1939'da yasal bir düzenleme de bulunmuştur. Buna göre; sadece 17 bölgede panayır düzenlenebilecekti. Loznica, Valevo ve Köpriya panayırların kurulduğu önemli merkezlerdendir. Çünkü buralarda dışarıdan gelen tüccarlarda mallarını satabiliyorlardı. Dışa acık olan fuarların süresi beş gün diğerlerinin ise üç gün olarak belirlenmiştir.

Fuarlara Osmanlı imparatorluğunda yasayan tüccarlar da katılmaktaydılar. 1835'teki Valevo panayırına Manastır, Ohri, Debre ve Küsura'dan Makedon tüccarlar da katılmışlardır. Makedon tüccarlar daha çok hayvan ticareti ile uğraşmaktaydılar. 1855'teki Belgrad panayırına Üsküp ve Kumanovo'dan,1858'deki Rodnik panayırına Ohri'den katılanlar olmuştur.

1858'de hayvanların satıldığı 21 panayır kurulmuştur. Bu panayırlarda 9446 inek,4395 at, 163 tay ve diğer küçükbaş hayvan satışı gerçekleşmiştir. Hayvanların bir kısmı Makedon tüccarlar tarafından satın alınmıştır.

Makedonya'da oluşturulan panayırlara Sırp tüccarların katılıp katılmadığına dair bilgiler yetersizdir. 1824 yılında Üsküp Bey'i Sırp tüccarların yöneticisi Aleksi SİMİÇ'e gönderdiği mektupta Priştine panayırının Üsküp'e taşınmasından söz eder. Bu da bize Sırp ve Makedon tüccarların iyi ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir.

Bilindiği üzere Makedonya'nın Orta ve Batı Avrupa ile yaptığı kara ve demiryolu ticareti Sırbistan üzerinden gerçekleşmekteydi. Çeşitli mallar taşıyan kervanlar Üsküp'ten Belgrad'a oradan da Zemun'a uğrayarak Avrupa'ya ulaşıyorlardı. Ancak Osmanlı ile Avusturya arasındaki ticaret hakkındaki istatiki bilgileri Aleksinaç sınır kapışının açılmasıyla öğrenebiliyoruz. Osmanlı ile Avusturya arasında gerçekleşen ticaretle ilgili veriler aşağıdaki gibidir

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avusturya'ya

1843	1844	1845	1846
10.085.684	6.441.863,8	12.263.638	13.049.471,1

Avusturya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na

16.654.865	9.691.574,12	? 49.472	8.376.439

Para birimi Kuruş

Sırbistan üzerinden kara yolu ile Avrupa'ya en çok Makedonya'da üretilen pamuk, tütün ve diğer mallar taşınıyordu.

Aleksinaç sınır kapışından geçen bazı mallar şunlardır;

(1 Kasım 1854-1 Kasım 1855 arası)
Arpacık (küçük soğan) 7.571 okka
Yün 98.178 okka
Tütün 116.705 okka
Yağ 14.335 okka
Ceviz 2.205 okka
Pirinç 16.000 okka
Tahıl 43.900 okka
Küçükbaş hayvan derileri 368.389 adet
Yabani hayvan derileri 70.617 adet
Diğer deriler 33.285 adet
Domuzlar 7.719 baş

Karşılaştırma yapabilmek için şu verileri verebiliriz. 1851 yılında Makedonya (Selanik limanın)dan Fransa'ya 150.000 okka koyun yünü, değişik ülkelere 30.000 balya pamuk, Trieste'ye 100.000 adet koyun derisi, Avusturya'ya 140.000 adet deri gönderilmiştir. 1870 yılının ilk on ayında Aleksinaç sınır kapısından Avusturya'ya gönderilmek üzere toplam 2.960.684 kuruş değerinde mal geçirilmiştir. Verilere göre; Makedonya'dan Sırbistan'a, Sırbistan'dan da Avusturya'ya yapılan ihracat daha fazladır.

Kırım Savaşı'nın yapıldığı yıllarda (15Aralık 1854-15 Aralık l855) Alekşinaç sınır kapısından Avusturya'ya gitmek üzere 8.823.500 kuruş değerinde mal geçirilmiştir. Yani 1870. yılındakinden üç kat daha fazla bir ticaret gerçekleşmiştir.

Aynı şekilde Osmanlı imparatorluğu1ndan Sırbistan'a yapılan ihracat da iki kat (12.290.000 kuruş) daha fazla imiş. Sırbistan'dan yapılan ithalat ise 289.000 kuruş civarındaymış.

Demek ki Sırbistan'a veya Sırbistan üzerine yapılan ihracat savaşlar, ihtilaller, ekonomik krizler, gümrük politikaları, iç karışıklıklar gibi gelişmelerle bağlantılıymış.

Avusturya'dan Sırbistan üzerine Makedonya'ya yapılan ithalat hakkındaki veriler yetersizdir. Avusturya'dan Makedonya ya küçük eşyalar, çeşitli kumaşlar ve konfeksiyon, kahve, şeker, kağıt, demirden yapılmış eşyalar gibi mallar ithal edilmiştir. Mayıs-Temmuz 1357 tarihleri arasında Cesaryu (Avusturya)dan Osmanlı İmparatorluğu'na götürülmek üzere Belgrad üzerinden 125 kalem mal geçirilmiştir. 1830-35 arası Belgrad konsolosluğu aracılığıyla Makedonya'ya 4000 paket mal geçirilmiştir.

Makedonya-Avusturya ticaretinin gelişmesinde Sırbistan' in komisyonculuğu önemliydi. Çünkü malların sevkiyatı önceden belirlenen yerlere götürülmek zorundaydı. Belgrad ve Zemun komisyon merkezleri orta Avrupa ile Osmanlı imparatorluğu arasındaki ticari ilişkilerde önemli bir yere sahipti. Komisyonculuğun iyi gelir getirdiğini fark eden Sırp Knez'i Miloş bunun için konsolosluklar açılmasını istemiştir.

XIX. Asırda Makedonya'da tanınan bazı tüccar-komisyoncular şunlardır; Hristodulo kardeşler, Panteli H.Stoylo, Argir H.Biyalo, Panta Kaspar,Yahudi Albahari vd.

Yukarıda belirttiğimiz komisyoncular Sırp Knez'i Miloş'a yakın kimselerdi. Mesela Panteli

H.Stoylo, Miloş tarafından 1832 yılında Belgrad Konsolosluğu'na atanmış ve durum özel bir bildirge ile Viyana, Peşte, Zemun, Belgrad, Niş, Köprülü, Manastır, Ser, Selanik ve diğer şehirlerin tüccarlarına bildirilmiştir.

Bilindiği üzere Makedonya'dan Sırbistan'a, Avusturya'ya veya diğer orta Avrupa ülkelerine mallar karayolu ile hayvanlarla taşınmaktaydı. Bu nedenle taşımacılık/nakliyecilik gelişme göstermiştir. Taşımacılık ithalat ve ihracatın ilerlemesine, kervanların büyümesine neden olmuştur. Taşımacılıkla uğraşanların sayısı artınca soygunlar da azalmıştır. XIX. Asrın başlarında Makedonya'yı Sırbistan'a bağlayan kara yolunun kötü oluşu bazı zorlukları da içinde barındırmaktaydı.

Riskli ve zor bir iş olan taşımacılık, Makedon ticari merkezlerinden (Manastır, Ser, Selanik, Köprülü, cumaya vd.) Aleksinaç sınır kapışına kadar günlerce sürmekteydi. Mesela Manastır'dan Belgrad'a 112 saatte ulaşılıyordu. Ancak Sırbis-Manastır'dan Belgrad'a 112 saatte ulaşılıyordu. Ancak Sırbistan bağımsız bir devlet olunca taşımacılık sadece sınıra kadar yapılabilmekteydi. Sınırda yük diğer nakliyecilere devrediliyordu. Taşımacılık ücretleri mesafeye, hava şartlarına, arz ve talebe göre değişmekteydi. Mesela, Aralık 1855'de Manastır'dan Aleksinaç'a belirli bir malı nakletmek için 150-160 Ser'den 160, Selanik'ten 165-170, Cumaya'dan 100-105 kuruş ödenmekteydi. Aleksinac'tan Belgrad'a kadar bir malın araba ile gönderilmesi için 75-80, atlarla gönderilmesi için ise 90-95 kuruş ödenmekteydi. Fakat kasım ayında Manastır'dan Aleksinaç'a 120, Ser'den 220, Selanik'ten ise 250 kuruş ödenmekteydi. Aleksinac'tan Belgrad'a araba için 50, atlar için ise 65 kuruş ödenmekteydi. 1869 Martında ise Aleksinaç'a kadar Manastır'dan l40, Ser'den 150, Selanik'ten 200, Köprülü' den 100 kuruş ödenmiştir. 1870 de ise Manastır'dan 95, Ser'den 160, Selanik'ten 170, Köprülü'den 80 kuruş ödenmiştir. Aleksinac'tan Smederovo'ya 20-25, Belgrad'a 35-40 kuruş ödenmiştir.

Makedonya ile Sırbistan arasındaki ticareti engelleyen önemli unsurlardan biri, Osmanlı İmparatorluğu ve Sırbistan'da uygulanan gümrük vergisi diğeri ise bulaşıcı hastalıklardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda gerek ithalatta gerekse ihracatta %3 gümrük vergisi uygulanmaktaydı.

Sırbistan'da birçok gümrük kapısı vardı. Bunlardan Belgrad gümrüğü ve Aleksinac gümrüğü (Makedonya için) önemlidir. 21 Aral iki 833'e kadar bütün gümrükler Osmanlı yetkililerinin denetimindeydi. Fakat 21 Aralıktan sonra Belgrad veziri tüm gümrükleri Knez Miloş'a teslim etmiştir. Varılan anlaşmaya göre Belgrad gümrüğü tüm mallara vergi koyabilecekti. Fakat Avusturya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na (İstanbul ve Selanik) giden mallara vergi koyamayacaktı. Bununla ilgili olarak Knez Miloş Temmuz 1834'te Aleksinac yöneticisi Stefan Mihaylovic'e gönderdiği mektupta Avusturya'ya gidecek mallar için Belgrad gümrüğünde vergi ödenmesi gerektiğini belirtmekteydi.

Anlaşmaya rağmen İstanbul ve Selanik 'e giden yükten Niş gümrüğünde yük başına 4 kuruş alınması Osmanlı yönetiminin tepkisine

yol açtı. Bunun üzerine Milos vergi alınmaması için talimat verdiyse de bu durum uzun sürmedi. Son olarak Sırbistan Niş gümrüğünü satın alarak sorunu halletmeye çalışmıştır. Fakat bu da kısa sürmüştür. Çünkü 1840'da Miloş iktidarı kaybediyor.

Gümrük vergileri Sırbistan için önemli bir gelir kaynağı idi. Niş gümrüğündeki olaylardan sonra, tüccarlara sıkı kontroller yapılmaya başlandı. Mallar tek tek kontrol ediliyor ve çalınıyordu. Bu durum tüccarları başka yollar aramaya sevk etti. Böylece Karadeniz'den Tuna nehri üzerinden ya da Drac, Selanik-Trieste, Sviştov, Vidin ve Orşava üzerinden Avusturya'ya veya Osmanlı imparatorluğuna ulaşıyorlardı. Artık Sırbistan'a hiç kimse girmiyordu. Durum böyle olunca 1852 yılında Sırp yönetimi malları kontrol etmeme, verginin sonradan ödenebilmesi gibi bazı kolaylıklar sağlamaya başladı. Mesela Kasım 1852'de Belgrad gümrüğü 98.340 kuruşluk gelir sağlamış ama kasasına sadece 34.459 kuruş girebilmiştir. Şubat da ise 60.984 kurusun sadece 15.000 kuruşu kasaya girebilmiştir. Aradaki fark veresiye olarak tüccarlarda kalmıştır.

1830'larda baş gösteren salgın hastalık (veba), ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Mesela, Temmuz 1336'da Manastır'dan Sırbistan'a posta götüren bir kişi, Köprülü'de her gün 10-15 kişinin öldüğünden bahseder. Tüccarlardan biri 1837'de Ser, Selanik ve Pirlepe'de veba salgını olduğunu yazar. Salgın hastalığa ve Sırbistan'ın sıkı kontrolüne rağmen ticari hayat devam etmiştir. Salgın nedeniyle Aleksinaç gümrüğünde alınan tedbirler sonucunda yığılma olmuştur. Tüccarların sınırdan içeriye alınmamaları üzerine Sırbistanlı nakliyeciler malları taşımak için fahiş fiyatlar istemişlerdir. Bütün bu gelişmeler gümrük gelirlerinin de düşmesine neden olmuştur. 1838 yılında durum normale dönmüşse de tehlike geçmemiştir, zira 1853 ve 1870'de Sırbistan'a yakın bölgede ineklerde görülen hastalık nedeniyle Sırbistan yönetimi gümrüklerdeki önlemleri arttırır.

Genel olarak ele aldığımız dönemde yapılan ticaret ve taşımacılık küçük çapta gerçekleşmiştir. 70'li yıllarda demiryollarının yapılmasıyla Makedonya-Sırbistan ticaretinde köklü değişiklikler olup yeni bir dönem başlamıştır.

Manastır Kadılığı ve Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicili*

Necati ÇAYIRLI**

Makedonya'yı oluşturan havzalar arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan Pelagonia ovasının güneybatı sınırında kurulu olan Manastır, Yunanistan yarımadasını tabanından keserek Ege Denizi'ni Adriyatik'e bağlayan büyük doğu-batı yolunun tam ortasında yer almaktadır[1]. XIV. yy. sonlarında Türk hâkimiyetine giren Manastır, 1912-13 Balkan Savaşlarına kadar bu durumunu korumuştur[2]

İslâm hukuk tarihinde yargı görevini der uhde eden iki kadı bizzat Hz. Peygamber idi. Daha sonra Râşid Halifeler bu görevi üstlendiler. Zira yargı görevi (kazâ) hilâfete dâhil vazifeler arasında yer almaktaydı. Yani yargılama görevi kamu adına halifenin veya yetkili kıldığı kadının göreviydi. Bu sebeple, İslâm'ın ilk dönemlerinde halifeler, bizzat kaza vazifesini de icrâ ederler ve başkasına havale etmezlerdi. Daha sonra İslâm Devleti genişleyip yargıya dair işler çoğalınca, halifeler, gerek hilâfet merkezinde ve gerek vilayetlerde, kendilerine vekâleten davaları yürütmek için hususi memurlar yani kadılar tayin etmeye mecbur oldular[3]. Osmanlı Devleti de İslam Hukuku'nu esas aldığından aynı usûlü benimsemiştir. Osman Gazinin ilk tayin ettiği iki memurdan birisi kadı olmuştur[4].

Kanunnâmelerle rütbe ve dereceleri belirlenen kadılar, yargı işlerini cami, mescit, medrese veya evlerinin bir köşesinde yürütürlerdi. II. Mahmut, şer'iye mahkemesi ve kadılar konusunda değişiklikler yaparak ilk defa İstanbul Kadısı'na resmi Mahkeme binası tesis etmiştir[5].

Tanzimat devrinde şer'iye mahkemelerinde değişiklikler olup 1859'da

** Yayınlandığı yer: Birlik Gazetesi, Üsküp/Makedonya 2003. Bu yazı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Arş. Ens. Türk Tarihi ABD, ' Manastır'ın 2.Numaralı Şeriye Sicili(1621-1623)' başlıklı yüksek lisans tezimin bir bölümünün gözden geçirilmiş şeklidir. Sicil, " Fondovite Na Turskite Sudski Organi 1015-1328 (1607-1912) ; Bitolski Kadılak –Bitola, Sicil broy. 2, Gradiçni dati (1621-1623) " şeklinde Makedonya Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.*

*** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE. (e-mail: necaticayirli@gmail.com) http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962*

Ticâret, 1868'de ise Nizamiye Mahkemeleri kuruldu. 1859 tarihli nizamnâme ile şer'i mahkemelerin yetkileri belirlendi. İstanbul, Tophane, Eyüp, Üsküdar, Davut Paşa gibi mahkemelerin yetkileri ve sınırları tespit edildi. Böylece Osmanlı Devleti'nde mahkemeler biri şer'i diğeri nizâmi olarak ikiye ayrıldı[6]. Bu değişiklik serisi cumhuriyetin ilanından sonra 8 Nisan 1924 tarihine kadar sürüp bu tarihte bir kanunla ortadan kalkarak yerini Asliye Hukuk Mahkemelerine bıraktı[7].

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren kadılık müessesesini kullanmıştır. Devletin kurucusu Osman Beyin kadı tayin ettiği Osmanlı kronikleri yazmaktadır. İlk kadı olarak Şeyh Edebali'nin damadı ve talebesi Dursun Fakih zikredilir[8].

14. asır sonlarına kadar kadılığa rağbet azdı. Sonraları bir takım düzenlemeler yapılarak kadılar için bazı gelirler temin edilmiştir. Miras taksiminde binde yirmi akça, sicil ücreti nikâh akdi ücreti almalarına izin verilmeleri gibi[9].

1385 yılında, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa cihetinde ilk büyük idari ve siyasi bir ünitesi olarak, Rumeli beylerbeyliği veya eyaleti (daha sonraları vilayeti) kurulmuştu. Bütün Makedonya bu eyalete bağlanmıştı Rumeli'deki idari taksimata göre Manastır Paşa sancağına bağlı bir şehir olarak durumunu XIX. . Yüzyıla kadar korumuştur.

İdari ve mülki taksimata muvazi olarak bütün bölgeler, kadılıklara bölünmüştü. Kadılıklar Müslümanların ikamet ettikleri bütün bölgelerde normal birer idari ünite olarak kurulmuştu. Makedonya'da kurulan kadılıkların önemi zaman içinde artmıştır. Başlangıçta birden fazla nahiyeden sorumlu olan kadılar sonraları sadece bir nahiyeden sorumlu olmuşlardır.

Manastır Kadılığı, aynı adı taşıyan nahiyeden başka Karasu civarındaki Demir hisar nahiyesiyle Morihova nahiyesinin bir kısmından müteşekkildi. [10]. XIX. yüzyılın ikinci yarısında vilayet olan Manastır'a; Kırcova, İlbasan, Görice, Debre, Resne, Florina, Pirlepe, Ohri sancakları bağlanmıştır[11]. Böylelikle Manastır kadılığı kendine bağlı olan sancakların bir üst makamı durumuna gelmiştir. Evliya Çelebi eserinde; *"Sultan Ahmet I'in kızı Fatma Sultanın hası olan Manastır iktisadi, mali ve idari dokunulmazlıklara sahiptir. Kadılığı üç yüz akçalıktır. Şehrin yönetimi Beyin elinde olup, şehirliden yirmi yük akça almaktadır. Manastır kadısı kendisine bağlı olan üç yüz altmış köyden on beş kese varidat toplamaktadır"* şeklinde yazmaktadır[12].

Sicilimizdeki bazı kayıtlardan bu dönemde Manastırda görev yapan Kadıları ismen öğrenmek mümkündür. Belgelerde kadıların görev sürelerini tespit edebileceğimiz bir kayıt yoktur. Mustafa bin Mehmet'in Ocak 1622 (1158.nolu belge) ile Nisan 1623 arasında (788,895) ; Abdulvahap Efendinin Ocak 1623'te; Hüsrev Efendinin Nisan 1623'te (1103) görevde olduğunu öğreniyoruz.

Kanuni dönemine ait bir kayıtta, 1526-28 tarihlerinde[13] Manastır'ın hassı-ı hümayun olduğu ve hâsıl'ın 106. 226 akça olduğu kaydedilmektedir 370.nolu Tahrir defteri bu hasları 121.276 akça olmak üzere ceman 261.325 akçe kaydetmektedir [14].

Rumeli kadı askerliğine bağlı kadılıklarda, tarih boyunca birkaç defa *"derece*

düzenlemesi" yapılmıştır. Risalesini 1631 tarihinde kaleme alan Göriceli Koçi Mustafa Bey Rumeli'deki kadılıkların sayısını 450 olarak yazmaktadır. 1660 tarihli bir Ruzname'de ise 477 yazılmıştır[15].

1078 (1667/68) tarihinde yapılan düzenlemeyle Rumeli kadılıkları yukarıdan aşağıya on iki dereceye ayrılmış ve her derecede bulunan kadılıklar belirtilmiştir. Günümüze ulaşan bir deftere göre Rumeli'deki kadılıkların sayısı 361 dir. Defterde Manastır için *"Paşa sancağınadır. On beş konak dur. Cevanibi Florina ve Pirlepe ve Pirespe'dür"* şeklinde yazmaktadır. Yine bu deftere göre Manastır kadılığı ikinci derece bir kadılıktır[16].

İnsanlarla ilgili bütün hukuki olayları, Kadıların verdikleri yarar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları ihtiva eden defterlere şer'iyye sicilleri (sicillat-ı şer'iyye), kadı defterleri, mahkeme defterleri, zabtı-ı vakayı sicilleri veya sicillat defteri denmektedir. Şer'i mahkemeler tarafından verilen her çeşit i'lam, hüccet ve şer'i evrak istisnasız asıllarına uygun olarak bu defterlere kaydedilmektedir[17].

Şer'iye sicilleri, mahalli tarih çalışmaları için eşi bulunmaz kaynaklar arasındadır. Osmanlı tarihinin birçok yönden aydınlanmasında kullanılabilecek malzemeleri bizlere ulaştıran şer'iye sicillerinin tam koleksiyonları ne yazık ki, günümüze kadar ulaşamamıştır[18].

Yurtdışında ve ülkemizde dağınık olarak bulunan siciller üzerine yapılan çalışmalarda ağırlık bugün yaşadığımız coğrafyaya yöneliktir. Balkanlarla ilgili çalışmalar daha azdır.

Halil İnalcık'ın *"Saraybosna şer'iye sicillerine göre Viyana Bozgunu'ndan sonraki Harp yıllarında Bosna"*[19], Vehbi Günay'ın *H.1159 tarihli Karaferye Kazası Şer'iye sicili*[20] başlıklı çalışması Balkanlarla ilgili yapılan nadir çalışmalardandır.

Manastır Şer'iye sicilleriyle ilgili çalışmalarda yok denecek kadar azdır. Makedonya Ulusal Tarih Enstitüsü tarafından 1951-53-55-57 ve 58'de olmak üzere 1800-39 arasını kapsayan dokümanların bulunduğu *"Makedonya Tarihi İçin Türkçe Dokümanlar"* isminde beş kitap yayınlanmıştır[21]. Aleksandar Matkovski'nin *"Makedonya'daki Haydutluk ve Haramilikle İlgili Türk Kaynakları"* adıyla 1961'de yayınlanan çalışmasında da Manastır Şer'iye Sicillerindeki konuyla ilgili hükümlerden yararlanılmıştır.

1951 yılında kurulmuş olan Makedonya Arşivinde pek çok belge korunabilmiştir[22]. Bunların arasında kapsamı ve içeriği bakımından, Manastır Şer'iye sicilleri önemli yere sahiptir. 1607-1912 yılları arasını içeren sicillerin sayısı 185'tir. Bunun yanı sıra Debre, Ohri, Pirlepe, Kalkandelen ve İştip'e ait birkaç kadı sicili de bulunmaktadır[23].

Bir hayli geniş verileriyle, siciller Osmanlı İmparatorluğunun, dolayısıyla Manastır vilayetinde yaşayanların tarihinin incelenmesi açısından oldukça değerli bir kaynaktır. Siciller bu topraklardaki sosyal, ekonomik, kültür ve din tarihini araştırmak için başvurulması gereken önemli kaynaklardır.

Manastır'ın 2 numaralı Şer'iye Sicili; hicrî 8. Safer. 1031 tarihinden 29. Zilkade. 1032[24] tarihine kadar Manastır Şer'i

mahkemesinde tutulmuş olan kayıtlardan oluşmaktadır. Bu tarih Mîladî olarak 23. Aralık. 1621 - 24. Eylül. 1623'e tekabül etmektedir. Bu sicilin aslı Manastırda tutulmuş olan diğer 184 Şer'iye Sicili ile birlikte Makedonya Devlet Arşivinde bulunmaktadır. Sicilin ebadı 41x15 cm olup, divan kırması bir yazı kullanılmıştır. Defter kapakları ebru çiçek desenli, sırtı meşin kaplıdır. Kapak içlerinde belirgin olmayan hükümler hariç sicilde 1182 hüküm bulunmaktadır.

Şer'iye Sicili'nin tarihi II. Osman'ın (1618-1622) saltanatının sonlarına, I. Mustafa'nın ikinci Saltanat dönemine (1622-23) ve IV. Murat'ın (1623-1640) Saltanatının ilk günlerine rastlamaktadır.

Şer'iye Sicili'ne Manastır Şer'i Mahkemesi'ne gelen davalarla ilgili tutulan tutanaklar ve İstanbul'dan (veya Edirne gibi diğer merkezlerden) Manastır Kadılığı'na gönderilen ferman, berat ve hüccetlerin birer suretleri kaydedilmiştir. Şer'i Mahkemenin görev alanı ve bakmakla yükümlü olduğu dava ve müracaat konuları, günümüzdeki mahkemelere oranla çok daha geniştir. Bundan dolayı, ele aldığımız Şer'iye Sicili'nde anlaşmazlıkların çözülmesi, herhangi bir olaydan dolayı meydana gelen kavga, hırsızlık vb. istenmeyen olaylara bakılması ve ceza gerektiren olaylarda cezanın tespit edilmesinin yanı sıra yine herhangi bir konu üzerinde verilen kararın onaylanarak resmileştirilmesiyle ilgili kayıtlar da bulunmaktadır.

Her türlü satışlar, boşanmalar, miras taksîmatı, vakıf gelirleri veya mütevellileri, köle azadı, vergilerin tahsili, hibe vb. konular Şer'i Mahkemede onaylanarak resmi kayıtlara geçirilmiştir.

İncelediğimiz Şer'iye Sicilinde ağırlıklı olarak iktisadi faaliyetlerin onaylanmasına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar, mülk satışları, para veya mal alacak-verecekleri vb. anlaşmazlıklardır. Satışların bir kısmı mülk statüsünde olan menzil (ev ve çevresindeki bahçe, ağaçlar, kuyu vb.den oluşan arazi parçası) satışları oluşturmaktadır. Bağ, çiftlik, Bahçe, değirmen ve dükkân satışları da mülk satışlarını takip etmektedir. Tarlaların devir edilmesine dair kayıtlar mülk satışlarına göre çok azdır. Ayrıca sicilimizde Osmanlı Devleti Toprak Yönetimi ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Tımar, zeamet ve haslarla ilgili kayıtlar bize önemli bilgiler sunmaktadır.

Şer'iye Sicilimizin içerisinde aile ile ilgili konular da vardır. Bu konular; boşanmaların onaylanması, kassam tarafından tespit edilen ve varisler arasında paylaştırılan terekelerin kaydedilmesi, varislerin hisselerini teslim aldıkları ibraz etmeleri, yetim kalmış veya bakacak kimsesi olmayan çocuklara vasi tespiti ve nafaka bağlanması gibi aileyi ilgilendiren hukuki meselelerdir.

Vergilerin tahsîli ile ilgili anlaşmazlıklara veya usulsüzlük iddialarına dair davaların da Şer'i Mahkemenin görevi dâhilinde olduğu görülmektedir. Bu gibi davalara ait kayıtlardan vergi muafiyeti, vergilerin miktarı, vergilerin tahsîli ile ilgili anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların kimler arasında olduğuna dair bilgiler elde edebiliyoruz. Vergilerin tahsili ile ilgili kayıtlar Osmanlı Devleti'nin vergi sistemi ile ilgili bilgileri de ulaştırmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde vakıfların oluşturulması ve işletilmesinin de şer'i mahkemenin izni ve denetimi ile gerçekleştirildiği görülür. Bu vesile ile incelediğimiz Şer'iye Sicilinde, Manastırda kurulmuş olan bazı vakıflar, bu vakıfların teşkili, işleyişi, vakıflara mütevellî tayini vakıflara ait dükkân, mahalle, köylerin de kayıtları bulunmaktadır.

Manastırdaki papazlarla ilgili davalara bakmak Şer'i Mahkemenin görevleri arasında bulunmaktadır. Sicilimizde papazların görevlendirilmesi, güvenliklerinin sağlanmasıyla ilgili kayıtlara rastlamak mümkündür. Şer'i hukuka karşı sorumlu oldukları için Gayrimüslimler de bütün konularda şer'i mahkemeye başvurabilmekte idiler.

Kayıtların bir kısmını ise cinayet, gasp, iftira, hızsızlık, fuhuş, diğer bir insana rahatsızlık verme, başka birisinin malına zarar verme gibi adi suçlar oluşturmaktadır.

Şer'îye Sicili'ne kaydolunmuş olan ferman, berat, hüccet vb. suretler de idari teşkilat hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Askerî (idarî) teşkilatta yer alan görevlilerin isimlerini, görev sürelerini, bu görevlere nasıl atandıklarını ve bu görevlilerle ilgili sorunları ferman, berat ve hüccet suretlerinden öğrenebilmek mümkün olabilmektedir. Bunlara ek olarak, Gayri Müslimlerin nasıl bir kılık kıyafetle dolaşacaklarının düzenlenmesi, tütün ekiminin-içiminin-satışının yasaklanması,Yeniçeri ocağına oğlan toplanması, eşkıyalık hareketleri ve asayişsizliğe karşı alınan tedbirler, bir ölüm olayının araştırılması, köle azadı, fazla vergi alınması üzerine halkın şikayette bulunması,tımar-zeamet-iltizam tevcihi, imam-müezzin-mütevelli görevlendirilmeleriyle ilgili kayıtlar da bulunmaktadır.

İki Numaralı Manastır Şer'iye Sicili'nin ilk ve son sayfası okunaksızdır.

Sicilimizde Manastır Şer'i Mahkemesi'nin, şer'i ve örfi hukuku titiz bir şekilde uyguladığı görülmektedir. Ayrıca Şer'i Mahkeme'ye intikal eden davaların sonunda şiddet içeren hüküm verilmemiş, taraflar arasında anlaşmanın sağlanmasına ve tarafların mağdur kalmamasına özen gösterilmiştir.

Seferlere katılmama, görevi ihmal etme gibi yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin imtiyazlarını kaybettikleri görülmektedir. Çeşitli vesilelerle kişilerin haklarına müdahalede bulunanların merkezi ya da yerel idarece engellendiğini tespit edebiliyoruz. Devlet görevlilerinin ya da diğer şahısların sosyal ve ekonomik durumlarına kısmen değinilmektedir.

Ayrı yerlerde yaşayan Müslüman ya da Gayrimüslimin; öşür, cizye, ağnam gibi vergileri ödemekle mükellef olduklarını, bazen vergilerin ağır gelmesinden dolayı halkın şikâyette bulunabildiğini, halkın bir kesiminin vergiden muaf tutulduğunu, farklı vergilerin toplanmasını, devrin vergi memurlarının tayin edilmesini, görevlilerin ihmalkârlıklarını, vergi türlerini, bunların değerlerini, toplandıkları zamanı ve toplanmasına son verildiği zamanı tespit edilebiliyoruz.

İdarenin ve toplumsal düzenin sağlanabilmesi için haramilerin faaliyetlerinin engellenmesi doğrultusunda bazı düzenlemeler yapıldığı, halkın da yardımıyla suçluların

yakalandıkları görülmektedir. Özellikle Gayrimüslimlerin, huzurlarının kaçmaması, bazı baskılara maruz olmamak için suçluyu yakalayıp teslim ettiklerini tespit etmek mümkündür. Hırsızlık, fuhuş, yaralama, cinayet gibi suçları işleyenlerin, gerekli araştırmalar yapıldıktan ve şahitler dinlendikten sonra yargılandıkları görülmektedir.

Şer'i Mahkeme'de; mülk alımı-satımı, alacak-verecek, miras, vasi tayin etme gibi konuların görülmesi yada kaydedilmesi, bize sosyal ve ekonomik hayat için önemli bilgiler vermektedir. İnsanların mesleklerine, imal ettikleri mallara, bu malların satıldıkları yerlere kısmen de olsa işaret edilmektedir.

Kayıtlardaki fermanlar, beratlar ve sair belgeler doğrultusunda idari, ekonomik, zirai, dini, toplumsal birtakım veriler tespit edilmektedir. müderris, vakıf görevlisi, vergi memurlarının tayin edilmesi, Yeniçeri ocağına oğlan alınması, asayişin düzenlenmesi, Müslüman olmayan ahalinin din değiştirmesi, ölen kimselerin çocuklarına vasi tayin edilmesi, vakfedilen mallar ve vakıflar hakkında bilgi edinilebilmesi ile imparatorluğun genel yapılanmasını anlayabilmek mümkündür.

Vakıfların teşekkülünün ve faaliyetinin Manastır Kadısı'nın, dolayısıyla merkezi idarenin denetiminde gerçekleştiği, vakıfların toplumsal açıdan önemli olduğu görülmektedir. Vakıfların şahıslara borç vermesi, okul, cami, konaklama imkânı sunması gibi.

Manastır Şer'iye sicilinin, XVII. yüzyıl başlarındaki aile yapısı ile ilgili bilgiler de verdiği, boşanmalarda erkeğin kadını yada kadının erkeği boşaması şeklinde olduğu, kadının mihri ve nafaka gibi haklarından vazgeçebildiği, muhallefat kayıtlarından erkeklerin birden fazla eşle evlenmesinin pek yaygın olmadığı , mihrin evliliklerde kadın için bir tür güvence oluşturduğu, yetimlere vasi tayin edildiği gibi uygulamalar görülmektedir.

İncelediğimiz sicilden XVII. Yüzyılın başlarında Manastır'daki iktisadi hayat ile ilgili bilgilere de ulaşabilmek mümkündür. Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında satışların, borçlanmanın gerçekleştiği, kadınların da borçlanabildikleri ve satış yapabildikleri görülmektedir.

Kayıtlardan mahkemeye bildirilmek suretiyle kölelerin azat edildiği anlaşılmakta ve kölelerin ırkıyetinin de belirtildiği görülmektedir.

Sonuç olarak sicilin tutulduğu dönemde, halkın genel olarak uyum içerisinde olduğunu ve bazı olumsuzluklara rağmen merkezi idarenin genelde duruma hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicilindeki Kayıtların Konularına Göre Tasnifi

İKTİSADİ 675

Satış Mülk satışı 64 Bağ satışı 22 Anlaşmazlık 19 Çayır satışı 14 Tarla satışı. 12
Çiftlik satışı 9 Değirmen satışı 4 Hayvan satışı 3 Bahçe satışı 3 Tarımsal ürün 3
Mülk hibe 3 Anbar satışı 3 Dükkan satışı 3 Arazi satışı 2 Harmanyeri s. 2
Köle satışı 1 Yaylak satışı 1 Eşya satışı 1
Beytülmala kalan mal s 1

Alacak-Verecek (Borç)

Borç 302 Alacak 105

Vergiler

Mahsulün alınması 23 Cizye 12 İspençe 9 Öşür 6
Bedel-i nüzul 5 Avarız 5 Salariye 2 Agnam 2
Bac-ı Pazar 2 Mera geliri 2 Mir-i akça 2 Muafiyet 1
Mahsülün verilmemesi 1 Bad-ı heva 1

Esnaf

Dükkan kiralama 7 Dükkan satışı 3 Ücret ödemesi 2
Üstat tayini 1 Kethüda tayini 1 Sipahi tayini 1
Dükkan nakli 1 Berber 1 Dükkandan feragat 1
Nakkaş 1 Debbağ 1 Ekmekçi 1
Mesci 1

VAKIF 265

Vakıf alacağı 174 Mütevelli-Tevliyet 42 Görevlendirme 14
V. geliri 10 Kâtip 6 İmamet 5
Uyarı 6 Cabilik 3 Muhtesib 3
Vakfetme 2

KÖLE AZADI 21

Azat 14 Satış 1 Azat edildiğini kanıtlama 1 Kayıp 1
Miras olarak kalan 1 Başkasına verilme 2

AİLE 120

Miras 46 Vasi-Vekil-Nazır 24 Nafaka 14
Boşanma 11 Mihr-i müeccel 9 Mihr 7
M. muaccel 3 Evlenme 1 Kaynını şikayet 1 Karısının gelmediğini bildirme 1
Kızın teslimi 1
Kaynatasını üzmemeye tembih 1 Yetim hakkı 1

ASKERİ-İDARİ 244

Vergi	67	Tımar	67	Mütevelli	37	İltizam	11
Zeamet	7	İmamet	7	Katip	6	Voyvoda	5
Subaşı	4	Belge yenileme	4	Metropolit	4	Müderris	4
Zabit	4	Asayiş	3	Muhtesib	3	Has	3
Cabi	3	M. Emval	2	Raiyet	2	Hatip	2
Fetva	2	Sipahi	2	Ağnam vergisinin kaldırılması			2
Salariyenin kaldırılması			2	Hasadın reayaya hatırlatılması			1
Donanma Hizmetine Tayin			1	Menzillerin temizliği			1
Görevliye yardımcı olunması			1	Kütüphaneye memur tayini			1
Yeniçeri ocağına oğlan toplanması			1	Arpalık tevcihi			1
Kadı tayini			1	Sürücü tayini			1
Kervanbaşı tayini			1	İtaat			1
Müvella tayini			1	Kethüda tayini			1
Tütün ekiminin-içiminin-satışının yasaklanması							1
Gayrimüslimlerin hangi kıyafetle dolaşması gerektiği							1
Görevlilerin nasıl davranması gerektiği							1
Köye gelen yabancıya yardımcı olunması							1
Kişinin köyde oturmasına izin verilmesi							1
Eskiden gerçekleşmiş olan olayla ilgili davanın reddi							1

ADİ SUÇLAR 94

Yaralama	17	Dayak	11	Hırsızlık	9	Şikayet	8
Fuhuş	7	Eşkıyalık	6	Kayıp	4	Baskın	3
İtaatsizlik	3	Hapis	3	Suçlu tespiti	3	Ceset teşhisi	3
Mülke zarar	3	Firar	2	Dem ve deyn	2.	Hayvan öldürme	2
Diyet	1	Hakaret	1	Yankesici	1	Cinayet	1
Tehdit	1	Gasp	1	İtaat	1.	Ev yakma iddiası	1

VEKİL VE KEFİL KAYDI 144

Vekalet 60 Kefalet 86

DİĞER 35

DİPNOTLAR

[1] Bernard Lory-Alexandre Popoviç, "Balkanlar'ın kavşağındaki Manastır 1816-1918", **Modernleşme süresinde Osmanlı Kentleri**, İstanbul 1999-s. 61.

[2] Necati Çayırlı, 'Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola)', **Türk Kültürü,** Sayı: 458, 2001, s. 371-376.

[3] Osman Nuri, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, C. 1, İstanbul 1927, s. 258.

[4] Osman Nuri, **a. g. e.** , s. 265.

[5] Ahmet Akgündüz, **Şer'iye Sicilleri,** İstanbul 1988, s. 76.

[6] Halil Ongan, **Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iye Sicili**, Ankara 1958, s. 27.

[7] Halil Ongan, **a. g. e.** , s. 31.

[8] Aşıkpaşaoğlu; **Aşıkpaşaoğlu Tarihi,** (haz. Nihal Atsız), İstanbul 1970, s. 28.

[9] **Kanunname-i Al-i Osman,** Mehmed Arif Neşri, T. O. E. M. İlavesi, İstanbul 1330, s. 29.

[10] A. Stoyonovski, "17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hakimiyeti Devrinde İdari taksimatı", **İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4-5, 1974 , s. 215, 218

[11] Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lugatı**, İstanbul 1313, s. 780.

[12] E. Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** C. 5-6, (Üçdal Neşriyat) İstanbul 1986, s. 394.

[13] B. Lory–A. Popoviç, 'Balkanların Kavşağındaki Manastır 1816-1918' **Modernleşme Süresinde Osmanlı Kentleri,** İstanbul 1999, s. 62.

[14] M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livalar, Şehir ve Kasabalar", **Belleten**, C. 20, Ankara 1956, s. 254, 262-263 (37.nolu dipnot)

[15] M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılıklarında 1078 (1667-68) Düzenlenmesi", **İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara 1976, s. 253.

[16] M. Kemal Özergin, **a. g. m.** , s. 303.

[17] Ahmet Akgündüz, **Şer'iye Sicilleri**, İstanbul 1988, s. 17.

[18] Vehbi Günay; "Balkanlara ait siciller ve Karaferye Kazası Şer'iye Sicilleri katalogu", **E. Ü. Türk Dünyası İncelemeleri**, Sayı: II, İzmir 1997, s. 104.

[19] Tarih Vesikaları, C. II, S. 2, 1942, s. 178-187.

[20] Vehbi Günay; **H. 1159 (m. 1746) Tarihli Karaferye Kazası Şer'iye Sicili**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1993.

[21] Dr .Alexandar Matkovski, **Turski İzvori Za Aydustvoto, Aramistvoto Vo Makedonya**, Skopye 1961,s. 11.

[22] Violeta Gerasimovo, **Arşiv Na Makedonya**, Skopje1985, s. 10.

[23] **Türkçe Arşiv Dizi ve Koleksiyonlar Kılavuzu**, Makedonya Arşivi, Üsküp 1991, s. 4.

[24] Bu tarihleri 967 ve 943.nolu kayıtlardan tespit edebilmekteyiz. 966.nolu kayıtta geçen H. Evail-i. Safer. 1O3O (M. 26. 12. 162O -4. 1. 1621) tarihi istisnadır.

Bazı makalelerim

1) İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908–1914), sayı:31-32 **Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

2) İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908-1914), sayı: 33-34,**Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

3) İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908-1914), sayı: 35, **Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

4) İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908-1914), sayı:36-37 **Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

5) İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908-1914), sayı:38-39 **Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

6- İzmir Basınında Makedonya Meselesi (1908-1914), sayı:40 **Vardar Dergisi**, Üsküp/Makedonya1997

7) Osmanlıların Rumeli'yi Fethi, Sayı 40-41, **Vardar Dergisi**, Üsküp /Makedonya 1997

8) Türkiye Makedonya İlişkileri ve Batı-Doğu Ulaşım Projesi, Sayı: 16 **Yeni Türkiye**, Ankara 1997

9) Cumhuriyet Döneminde Türkiye Balkan İlişkileri, **75. Yıl konferansı tebliği**, İzmir 1999

10) 2 Numaralı Manastır Şer'iye Sicilinde Geçen Yer Adları, (Makedonca), **Glasnik**, Üsküp/Makedonya 2000

11) Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola), Sayı 458, **Türk Kültürü**, Ankara 2001

12) Societatea de Cultura Macedo- Romana (1879-1950), **Sempozyum Tebliği** (Makedonca-İngilizce)Üsküp/makedonya 2002

13) Makedonya Türkleri, Cilt:20,Türkler Ans., **Yeni Türkiye**, Ankara 2002

14) M. Kemal Atatürk ve Sofra, Sayı: 1, **Köprü Dergisi**, Üsküp/Makedonya 2002

15) Manastır Kadılığı ve Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicili, **Birlik Gazetesi**, Üsküp/Makedonya 2003

16) Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi (Mecidiye-Romanya), **Fikret Türkmen Armağanı**, İzmir 2005

17) Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, '**1.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı**'nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-İzmir

18) Günümüz Makedonya Türkleri, **Balkanlar El Kitabı**, Cilt 2, Vadi&Karam Yayıncılık, Ankara 2007,

19. Üsküp ve Civarındaki Evlenme Adetleri, Sayı : 22, **Köprü** Üsküp-Makedonya 2007

20) Улогата на Историското наследство во премин од Отоманската Империја до Република (Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü), **Совет На Меѓународната Манифестација "Гоцеви Денови** (Uluslar arası Goçe'li Günler Sempozyumu) – Bildiri - Temmuz 2009 – Üsküp – Makedonya

21) Günümüz Makedonya Türkleri, **Balkanlar El Kitabı Cilt 2,** Akçağ Yayınları, Ankara 2013, 2. Baskı, s. 315-332.

22) Makedonya Türkleri, **Türk Dünyası Özel Sayısı C 2, Yeni Türkiye Dergisi Sayı 53-54** Ankara 2013, s.2468-2491.

23) Günümüz Makedonya Türkleri, ' Rumeli- Balkanlar' Özel sayısı Cilt IV, **Yeni Türkiye Dergisi Sayı 69,** Ankara 2015, 4821-4835.

24) 'Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları' Avrasya Etüdleri, S.48/2015-2. TİKA, Ankara 2015, s.143-188.

25) 'Makedonya'daki Türk Kadın Sivil Toplum Kuruluşları', **Türk Dünyasında Kadın Algısı**, 2016

26) 'Makedonya'da İslam', İslam Dünyası özel Sayısı- **Yeni Türkiye, Sayı 97 Cilt 3** Ankara 2017, s. 60-75.

http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962

Türkiye İş Bankası kuruluşudur. | TÜRKİYE İŞ BANKASI

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE SINIR YOK!

Dünyamızın kaynakları sınırlı... Ve bu sınırlar her geçen gün daha da daralıyor.

Neyse ki sınırları kaldırmak bizim ruhumuzda var. Sadece ekonomik gelişim adına değil; topluma, insana ve doğaya dost sürdürülebilir bir gelecek için de var gücümüzle **sınırları kaldırmak için çalışıyoruz.**

Bunun için sürdürülebilir girişimleri destekliyor, sürdürülebilir finansal ürünler geliştiriyor, bireysel ve toplumsal gelişim için uzun vadeli projelere imza atıyoruz.

Yapı Kredi olarak sorumluluğumuzun farkındayız: Sürdürülebilir bir gelecek yaratmak adına da bizim için hizmette sınır yoktur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK İÇİN SINIRLARI KALDIRIYORUZ.

YapıKredi

Hizmette sınır yoktur.